

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ ТА ІННОВАЦІЙ

ПРИЧОРНОМОРСЬКІ ЕКОНОМІЧНІ СТУДІЇ

Науковий журнал

Випуск 1

**Одеса
2016**

Головний редактор:

Шапошников К.С. – доктор економічних наук, професор

Заступник головного редактора:

Гальцова О.Л. – доктор економічних наук, професор

Відповідальний секретар:

Логвиновський Є.І. – кандидат економічних наук, доцент

Члени редакційної колегії:

Грозний І.С. – доктор економічних наук, доцент

Гулей А.І. – доктор економічних наук

Іртицева І.О. – доктор економічних наук, професор

Коваль В.В. – доктор економічних наук, доцент

Манойленко О.В. – доктор економічних наук, професор

Мельничук Д.П. – доктор економічних наук, доцент

Миронова Л.Г. – доктор економічних наук

Сафонов Ю.М. – доктор економічних наук, професор

Скірко Ю.І. – доктор економічних наук, професор

Стройко Т.В. – доктор економічних наук, професор

Хрущ Н.А. – доктор економічних наук, професор

Римантас Сташис – Ph.D., професор економіки

Юліана Драгалін – Ph.D., професор економіки

Ян Жуковський – Ph.D., професор економіки

Електронна сторінка видання - www.bses.in.ua

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій (протокол № 2 від 22.02.2016 року).**

Науковий журнал «Причорноморські економічні студії» зареєстровано
Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21934-11834Р від 23.03.2016 року)

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Жнакіна Е.Г.

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ
У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ..... 5

Журба І.Є.

ІНТЕГРАЦІЙНІ ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ..... 9

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Nona Karkuzashvili

COMMUNICATION STRATEGY – ONE OF THE MAJOR BARRIERS
FOR SUCCESSFUL STRATEGY EXECUTION IN THE ORGANIZATIONS
OF EMERGING COUNTRIES..... 14

Voyt S.M., Zavgorodniy K.V.

INVESTMENT MECHANISMS OF TRANSPORT INFRASTRUCTURE
LOGISTICS UKRAINE AND REGIONS..... 18

Galtsova O.L.

CURRENT POLICY APPROACHES TO PRICING IN AGRICULTURE UKRAINE..... 21

Окселенко Н.О.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ..... 25

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Верхоглядова Н.І., Коваленко Є.В.

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА..... 31

Грицина В.В.

ОСОБЛИВОСТІ КОРПОРАТИВНОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ..... 35

Грозний І.С.

КВАЛІМЕТРИЧНА ОЦІНКА ЯКОСТІ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ..... 39

Демчук Н.І.

ІНДИКАТОРИ І КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ
ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ХАРЧОВИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 42

Єлькін А.В.

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ ПІДПРИЄМСТВА..... 47

Irtysheva I.O., Yakovleva I.G.

LOGISTICS INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN UKRAINE MARITIME ECONOMY..... 53

Казакова Т.С.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ..... 56

Коваленко О.В., Биткін С.В., Големба В.Є., Балюра Ю.О.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА..... 59

РОЗДІЛ 4. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Антошкін В.К.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВРАХУВАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ
СОЦІАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ КРАЇНИ 66

Ванієва А.Р.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА СКЛАДНИКИ ФОРМУВАННЯ
ГАЛУЗЕВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ..... 69

Koval V.V.

TERMS OF INSTITUTIONAL TRANSFORMATION TRANSACTION COSTS
IN BUSINESS TELECOMMUNICATION SERVICES MARKET..... 74

Міронова Л.Г., Макаренко О.І.

ОЦІНЮВАННЯ НЕРЕАЛІЗОВАНОГО ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ..... 78

Stroyko T.V. THE ROLE OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN REGIONAL DEVELOPMENT.....	81
Shaposhnykov K.S. BUSINESS PROCESSES IN THE CORPORATE SECTOR: MANAGEMENT IN TELECOMMUNICATIONS.....	84
РОЗДІЛ 5. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА	
Лебедєва О.А. ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ТА СКЛАДОВИХ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	88
Мармуль Л.О., Романюк І.А., Полегенько А.С. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЇЇ РИНКУ.....	95
РОЗДІЛ 6. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ	
Боголиб Т.М. ФИНАСОВАЯ СИСТЕМА КАК СОСТАВНАЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ.....	99
Власенко Т.А. ВИЗНАЧЕННЯ СЦЕНАРІЇВ ФОРМУВАННЯ СИНТЕЗОВАНОГО КАПІТАЛУ ПІД ВПЛИВОМ ЧИННИКІВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	106
Покатаєва О.В., Давидков С.О. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЧИННИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ.....	111
Давидкова Н.М. КОНЦЕПЦІЯ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	118
Khrushch N.A., Prystupa L.A. FINANCIAL AND ECONOMIC ESSENCE AND TRENDS OF CROWDFUNDING IN TODAY'S BUSINESS ENVIRONMENT.....	122

РОЗДІЛ 1. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

CONDITIONS FOR THE FORMATION OF THE INNOVATION AND INVESTMENT POTENTIAL OF UKRAINE WITHIN THE CONTEXT OF RISING INTERNATIONAL COMPETITIVENESS

У статті проаналізовано стан розвитку інноваційно-інвестиційних процесів в Україні. Запропоновано комплекс заходів, спрямованих на активізацію та більш ефективне управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємств. Визначено напрями вдосконалення управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємств на державному рівні.

Ключові слова: інноваційна активність, інноваційна модель розвитку, інноваційно-інвестиційний потенціал, міжнародна конкурентоспроможність, інноваційно-інвестиційна політика

В статье проанализировано состояние развития инновационно-инвестиционных процессов в Украине. Предложен комплекс мероприятий, направленных на активизацию и более эффективное управление инновационно-инвестиционной деятельностью предприятий. Определены направле-

ния совершенствования управления инновационно-инвестиционной деятельностью предприятий на государственном уровне.

Ключевые слова: инновационная активность, инновационная модель развития, инновационно-инвестиционный потенциал, международная конкурентоспособность, инновационно-инвестиционная политика.

The trend of innovation–investment processes' development in Ukraine is analyzed. The complex of actions for the intensification and more effective management of enterprises' innovation-investment activity is offered. There're determined the directions of improvement of the enterprises' innovation-investment activity management at the state level.

Key words: innovative activities, innovative development model, innovation and investment potential, international competitiveness, innovation and investment policy

УДК 339.92:330.341.1

Жнакіна Е.Г.

к.е.н.,

доцент кафедри економічної теорії
Херсонський національний технічний
університет

Постановка проблеми. Інтеграція України у світову економічну систему можлива, якщо продукція вітчизняних суб'єктів господарювання буде конкурентоспроможною на зовнішньому ринку. Вирішення проблеми нарощування інноваційного потенціалу зумовлюється наявністю та розвитком таких складових інноваційного потенціалу промислового підприємства, як інтелектуальна власність; наукові працівники; висококваліфіковані кадри; конструкторські підрозділи; інформаційно-комунікаційна система; науково-дослідне обладнання; фінансове забезпечення інновацій. Визначальною умовою формування інноваційного потенціалу підприємств є об'єм інвестицій у сферу науково-технічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання необхідності підвищення інноваційної активності досліджуються в роботах Г. Андрощука, Н. Гончарової, С. Кацури, А. Мокія, І. Павленко, А. Поручника, О. Степанова, М. Туган-Барановського, В. Чужикова, О. Швиданенка та інших. Дослідження проблематики і розвитку інвестиційного потенціалу країни знайшло відображення у працях О. Балацького, К. Покатаєвої, С. Сафіуллиної, В. Ткачука, П. Мірошніченка та інших.

Постановка завдання. Разом із тим процес формування інноваційно-інвестиційного потенціалу України у контексті підвищення її міжнародної конкурентоспроможності потребує подальшого дослідження щодо виявлення головних тенденцій і закономірностей розвитку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поєднання понять «потенціал», «інновації», «інвестиції» дає нам можливість трактувати інноваційно-інвестиційний потенціал країни як сукупність інвестиційних ресурсів країни, спрямованих на впровадження науково-технічних розробок з метою освоєння випуску інноваційної продукції та забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країни.

Інноваційна активність підприємств визначається вибором і реалізацією відповідної стратегії інноваційного розвитку підприємства, ступенем забезпеченості підприємства тими чи іншими ресурсами в інноваційній сфері та якістю інноваційного менеджменту на самих підприємствах. Їх питома вага та результативність у національній економіці безпосередньо пов'язані з ефективністю державної інноваційної політики і розвитком інноваційної інфраструктури в країні.

Інноваційна активність підприємств в Україні [3]

Найменування показників	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю	1679	1758	1715
Мали витрати на інноваційну діяльність	1348	1362	1337
Впроваджували інновації	1327	1371	1312
Впроваджували інноваційні види продукції	731	704	683
Впроваджували нові технологічні процеси	605	598	665
Реалізували інноваційну продукцію	1043	1037	1031
Загальна сума витрат за напрямками інноваційної діяльності, млн. грн.	14333,9	11480,6	9562,6
у т.ч. на дослідження і розробки	1079,9	1196,3	1638,5
придбання машин обладнання та програмного забезпечення	10489,1	8051,8	5546,3
придбання інших зовнішніх знань	324,7	47,0	87,0
інші витрати	2440,2	2185,5	2290,9

Так, у 2013 році інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1715 підприємств, тоді як у 2012 році – 1758, а в 2011 році – 1679 (табл. 1).

Найбільший обсяг інноваційних витрат припадає на підприємства із виробництва тютюнових виробів (42,9%), основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів хімічної та нафтохімічної промисловості (41,0%), інших транспортних засобів (39,1%), комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (35,7%), електричного устаткування (28,5%).

Серед регіонів більшою за середню в Україні частка інноваційно-активних підприємств була в Запорізькій (28,8%), Миколаївській (24,9%), Херсонській (23,6%), Харківській (23,2%), Івано-Франківській (21,4%), Чернігівській (20,7%), Вінницькій (19,4%), Кіровоградській (18,3%), Хмельницькій (18,2%) областях, а також у м. Києві (25,6%).

У 2013 році підприємствами та організаціями України було створено 486 передових технологій, з яких 13,6% – принципово нові, 16,0% – створені за державним контрактом. Майже третину технологій було створено підприємствами і організаціями м. Києва, 18,1% – Харківської, 6,6% – Дніпропетровської, 5,8% – Донецької і 5,6% – Житомирської областей; в розрізі видів економічної діяльності: понад третину передових технологій було створено науковими організаціями, 29,0% – промисловими підприємствами, 27,8% – установами освіти. Майже кожна п'ята технологія створювалася для застосування у сфері охорони здоров'я, 18,5% – для виробництва, обробки та складання, 17,3% – проектування та інжинірингу, 11,1% – комунікацій та управління.

Крім передових технологій у 2013 році 428 підприємств та організацій України у своїй діяльності використали 2161 винахід, 28,8% яких створено за рахунок коштів державного бюджету, 3058 корисних моделей (41,2%), 582 промислові зразки (2,6%), а також 146 підприємств використали 11583 раціоналізаторські пропозиції.

Найбільше фактів використання підприємствами винаходів відбулося у Харківській (22,2%)

і Дніпропетровській (11,5%) областях та у містах Київ і Севастополь (відповідно 17,0% і 9,4%), корисних моделей – у Харківській (42,7%), Полтавській (6,1%) і Вінницькій (5,9%) областях та м. Києві (20,4%), промислових зразків – у Тернопільській (26,1%), Запорізькій (15,6%), Харківській (10,7%) та Вінницькій (7,4%) областях. У розрізі видів економічної діяльності найбільше винаходів впроваджувалося на підприємствах переробної промисловості (48,1%), в організаціях, що виконували дослідження і розробки (24,5%), в установах освіти (15,9%); найбільша кількість корисних моделей – в освітніх установах (47,6%) та наукових організаціях (25,8%), промислових зразків – на підприємствах переробної промисловості (92,8%).

Серед усіх регіонів найвищі показники інноваційних витрат мають підприємства м. Києва, Дніпропетровської, Донецької, Миколаївської, Вінницької та Харківської областей. Порівняно з 2012 роком кількість підприємств, що витрачали кошти на інноваційну діяльність, зменшилась на 2%. Обсяг інноваційних витрат у 2013 році склав 9,6 млрд грн. (табл. 1).

Один з основних напрямів інноваційної діяльності підприємств України полягав, насамперед, у придбанні машин, обладнання та програмного забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів і послуг, про що повідомили майже три чверті підприємств із технологічними інноваціями. Досить вагома частка підприємств проводила навчання та підготовку персоналу для розроблення і/або впровадження ними нових або значно вдосконалених продуктів і процесів, здійснювала ринкове запровадження інноваційних продуктів та послуг, здійснювала процедури та технічну підготовку до запровадження нових або значно вдосконалених продуктів і процесів, виконувала науково-дослідні роботи.

Протягом звітної періоду впровадили у виробництво нові види продукції та інноваційні процеси 1312 підприємства.

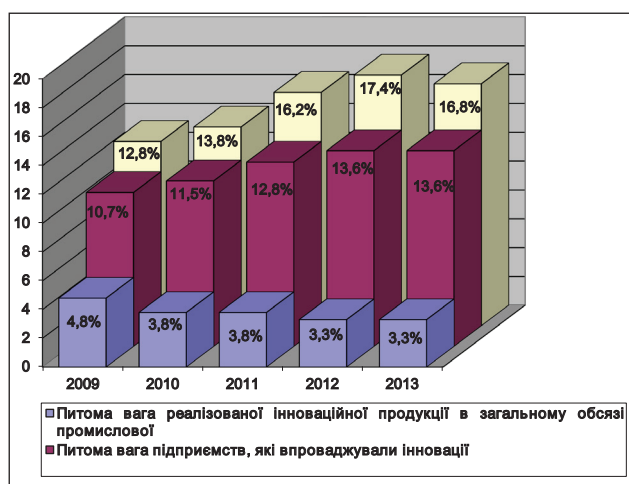
У 2013 році 1031 підприємства реалізували інноваційну продукцію в обсязі 35,9 млрд грн.

(у 2012 році – 36,2 млрд грн.), або 3,3% загального обсягу промислової продукції.

Майже кожне четверте підприємство реалізувало продукцію, яка була новою для ринку. Обсяг такої продукції становив 12,4 млрд грн., 53% якої 102 підприємства поставили на експорт. При цьому більшість підприємств у 2013 році (86%) реалізувало продукцію, яка була новою виключно для підприємства. Її обсяг становив 23,5 млрд грн., 40,4% якої 271 підприємство реалізувало за межі України.

Динаміку інноваційної активності підприємств в Україні протягом 2009–2013 років представлено на рис. 1.

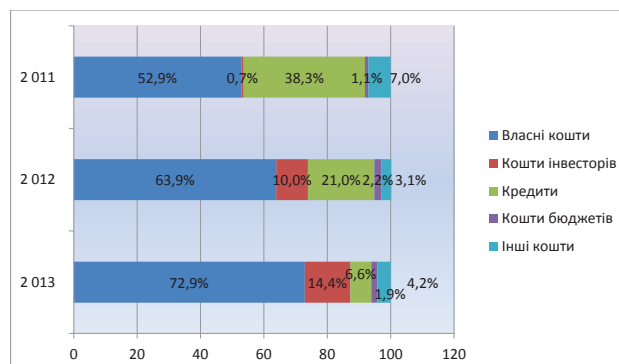
Рис. 1. Динаміка інноваційної активності промислових підприємств в Україні, 2009–2013 років, % [3]

Результати аналізу свідчать, що до 2012 року в Україні спостерігалось збільшення питомої ваги промислових підприємств, що займалися інноваціями та впроваджували інновації. Однак, незважаючи на незначні масштаби інноваційної діяльності, її позитивний вплив на економічні показники роботи підприємств є очевидним та безперечним. Більшість підприємств, які впроваджували інновації, одержали приріст продукції, підвищили її конкурентоспроможність, розширили ринки збуту, оновили асортимент виробів, знизили матеріало- і енергоємність виробництва.

Встановлено негативні тенденції, що склалися в інноваційній сфері, а саме: нестача власних коштів промислових підприємств, недостатня фінансова підтримка держави, значний обсяг витрат на інновації, високий економічний ризик, недосконалість законодавчої бази країни, відсутність кваліфікованого персоналу, що послаблює інноваційний потенціал України.

Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності у 2013 році були власні кошти підприємств, обсяг яких становив 7,0 млрд грн. (7,3 млрд грн. у 2012 році). Фінансову підтримку держави отримали 10 підприємств із держбюджету

і 24 з місцевих бюджетів, загальна частка яких становила – 1,9%. По 12 підприємств отримали кошти вітчизняних та іноземних інвесторів, їхня частка становила 1,3% і 13,1% відповідно; 55 підприємств скористалося кредитними коштами, частка яких значно скоротилася і склала 6,6% (рис. 2).

Рис. 2. Розподіл обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами, % [3]

Незважаючи на значний потенційний прибуток від реалізації інновацій інвестування інноваційної діяльності підприємств є досить проблематичним. Для таких інвестицій характерний більш тривалий період окупності, високий ризик, пов'язаний з невизначеністю кінцевого результату реалізації інновацій. Інвестиції в інноваційну діяльність потребують великих одноразових капітальних вкладень [4, с. 40–41].

Одним із потужних засобів інноваційного розвитку вітчизняної економіки є державний фінансовий сектор. За допомогою бюджетних коштів потрібно стимулювати таких виробників, які не можуть розвиватися та функціонувати самостійно за рахунок власних ресурсів, особливо це стосується суб'єктів інноваційної сфери. Серед доходів бюджету особливе місце займають кошти, отримані від приватизації державного майна, які можуть слугувати потужним джерелом фінансування інноваційного оновлення і модернізації державних підприємств.

Важливою складовою політики фінансового забезпечення інноваційного розвитку в Україні на сучасному етапі є податкова політика. У контексті утвердження інноваційної моделі економічних перетворень ефективною буде лише податкова політика, яка ґрунтуватиметься на таких засадах: максимальній узгодженості та взаємозалежності фінансової, інноваційної та податкової політики; активізації функціонування податкової системи у забезпеченні інноваційного розвитку економіки; застосуванні податкових пільг, пільгового кредитування інноваційних проектів та відповідної амортизаційної політики і політики для стимулювання інноваційної діяльності [5, с. 63–69].

На основі аналізу проблем оподаткування суб'єктів підприємницької та науково-технічної

діяльності експертами доведено, що вітчизняна система оподаткування потребує радикального реформування щодо диференційованого і жорсткого упорядкування механізму надання податкових пільг та посилення контролю за цільовим використанням коштів від їх отримання. Крім того, пільговий режим оподаткування мав охоплювати всі стадії життєвого циклу інновацій, а також етапи розробки, виробництва, реалізації, використання та обслуговування нововведень.

Аналіз чинного законодавства щодо регулювання інноваційної та інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств підтверджує, що в Україні не забезпечено на достатньому рівні методичної основи для конструктивного регулювання результатів інвестування. Отже, управління інноваційно-інвестиційною діяльністю на макрорівні відбувається безсистемно і за відсутності комплексної оцінки результатів впливу прийнятих актів на інноваційно-інвестиційний розвиток економіки.

Невід'ємною складовою стратегії фінансової підтримки інноваційного розвитку є створення умов для найширшого залучення різноманітних джерел фінансування суб'єктів інноваційного процесу. В Україні ні фінансовий ринок, ні банківська система не можуть у повному обсязі задовольнити потреб інноваційного розвитку національної економіки. Однією з основних проблем банківської системи є домінування короткострокових кредитів, які не здатні забезпечити повний цикл реалізації інноваційних продуктів.

В Україні дотепер не набула достатнього рівня розвитку інституційна інфраструктура фінансової підтримки інноваційної діяльності. Так, фонди підтримки наукових ініціатив та спеціалізовані фінансово-кредитні установи не стали дієвими учасниками реалізації на макро- і мікрорівнях інноваційно-інвестиційної політики, спрямованої на технічну модернізацію підприємств, впровадження новітніх науково-технічних розробок та відродження вітчизняного конкурентоспроможного виробництва [6].

Таким чином, для створення сприятливих умов формування інноваційно-інвестиційного потенціалу України необхідно:

- розробити і запровадити механізм надання пільг промисловим підприємствам, які впроваджують і реалізують інноваційну продукцію;
- поширити практику надання інноваційним підприємствам середньострокових кредитів зі знижкою кредитної ставки;

- сформувати сприятливе для інновацій бізнес-середовище;
- розширити інституційну базу фінансового забезпечення інноваційної діяльності;
- оптимально розподілити обмежені фінансові ресурси з метою концентрації на важливих напрямках науково-технічного прогресу;
- розробити виважену послідовну інвестиційну політику держави шляхом створення правової бази інвестиційної діяльності у відповідності до європейських стандартів.

Висновки з проведеного дослідження. З Вищезазначеного можна зробити наступні висновки. Вітчизняні наукові школи відомі унікальними науково-технічними розробками, пов'язаними з розвитком біотехнології, електроніки, комунікацій і зв'язку, інформатики, електрозварювання, фізики низьких температур ті інших прогресивних напрямків дослідження. Важливо не лише зберегти цей потенціал, а й сприятливі передумови для формування загальної всеохоплюючої інноваційної моделі розвитку у контексті підвищення міжнародної конкурентоспроможності України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 16.01.2004 р. № 433-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 7. – Ст. 271.
2. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. №1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Статистична інформація. Наука та інновації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Голубенко А. А. Инвестиционная поддержка инновационной деятельности предприятия / А. А. Голубенко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2002. – № 5(51). – С. 38–45.
5. Овчаренко Т. С. Проблеми інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств / Т. С. Овчаренко // Вісник Київського національного університету. Сер. «Економіка». – Вип. 58. – 2002. – С. 63–69.
6. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ на 2010–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>
7. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / [Я. А. Жаліло, Я. Б. Базиліук, Я. В. Белінська та ін.]; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – Київ: НІСД, 2005. – 388 с.

ІНТЕГРАЦІЙНІ ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

INTEGRATION IMPERATIVES OF EVOLUTION OF THE CROSS-BORDER COOPERATION IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Стаття присвячена дослідженню концептуальних засад функціонування системи транскордонного співробітництва країн названого регіону в доінтеграційний період. Автором було визначено основні детермінанти трансформації транскордонного співробітництва країн ЦЄ в умовах євроінтеграції. Було з'ясовано причини посткризової еволюції транскордонного співробітництва країн цього регіону. Отже, у роботі було обґрунтовано інтеграційні імперативи розвитку транскордонного співробітництва країн Центральної та Східної Європи.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, інтеграційні імперативи, єврорегіони, транскордонні регіони, трансформація, конкурентні переваги, детермінанти.

Статья посвящена исследованию концептуальных основ функционирования системы трансграничного сотрудничества стран названного региона в доинтеграционный период. Автором были определены основные детерминанты трансформации трансграничного сотрудничества стран ЦВЕ в условиях евроинтеграции. Были выяснены причины посткризисной эволюции

трансграничного сотрудничества стран этого региона. Итак, в работе были обоснованы интеграционные императивы развития трансграничного сотрудничества стран Центральной и Восточной Европы.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, интеграционные императивы, еврорегионы, трансграничные регионы, трансформация, конкурентные преимущества, детерминанты.

In the article are investigated the conceptual foundations of the functioning of cross-border cooperation between the countries in this region during the period before integration. The author identified the main determinants of cross-border transformation of the cooperation in CEE countries in terms of European integration. There were found the causes of post-crisis evolution of cross-border cooperation in the region. So in the work were justified integration imperatives of cross-border cooperation in Central and Eastern Europe.

Key words: cross-border cooperation, integration imperatives, Euroregion, cross-border regions, transformation, competitive advantages, determinants.

УДК 339.942:061

Журба І.Є.

Д.е.н.,

професор кафедри міжнародної

інформації та країнознавства

Хмельницький

національний університет

Постановка проблеми. Особливої актуальності набуває дане дослідження у контексті парафування угоди про Асоціацію та поглиблену Зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, а також реалізації програми «Східне партнерство». В умовах соціально-економічних перетворень у прикордонні особлива увага приділяється пошуку нових форм ТКС задля підвищення ефективності співпраці та утворення повномасштабного інтегрованого простору. Так, на кордонах України та ЄС почали функціонувати «транскордонні кластери» та «транскордонні промислові зони», які повинні стати «полюсами зростання» в периферійних прикордонних регіонах.

Отже, для визначення спільних прикордонних проблем і обґрунтування механізмів та інструментів раціонального їх розв'язання необхідне комплексне дослідження системи транскордонного регіону як основи функціонування транскордонного співробітництва, що вимагає належної науково-теоретичної та методичної бази.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремим аспектам даної проблеми присвячено наукові дослідження українських та зарубіжних економістів-міжнародників: О. Амоша, П. Беленький, М. Долішній, Н. Луцишин, Ю. Макогон, Н. Мікула, В. Пила, В. Чужиков. Значний доробок серед зарубіжних мають вчені Німеччини – Д. Віллерс; Швейцарії – Г.М. Чуді, Р. Ратті; Польщі –

А. Стасяк, З. Зьоло, З. Макела; Росії – Й. Зверев. Переважна більшість зазначених дослідників торкалися питань соціальної, економічної основи розвитку певних транскордонних регіонів та їх організаційно-функціональних складників – євро-регіонів. Проте проблеми трансформації транскордонного співробітництва країн Центральної та Східної Європи (ЦЄ) в умовах розширеного ЄС та визначення місця і ролі у цьому процесі України потребують подальших досліджень на засадах сучасних теоретичних та методологічних підходів стосовно новітніх імперативів соціально-економічного розвитку.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати дослідження, яке полягає в обґрунтуванні концептуальних засад функціонування системи транскордонного співробітництва країн Центрально-Східної Європи в доінтеграційний період; визначити основні детермінанти трансформації транскордонного співробітництва країн ЦЄ в умовах євроінтеграції, а також дослідження причин посткризової еволюції транскордонного співробітництва країн цього регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обґрунтовано, що прикордоння країн Центральної та Східної Європи пов'язане з єврорегіоналізацією, відрізняється певною специфікою. Західне і східне прикордоння має комплементарну (коопераційну) економічну структуру щодо транскор-

донних сусідів, південне ж – конкуренційну. Комплементарність структур сприяє транскордонному співробітництву (такі висновки можна зробити із західноєвропейського досвіду).

У дисертації систематизовано за соціально-економічними ознаками організаційно-структурні форми транскордонного співробітництва – євро-регіони. Досліджено закономірності формування кількісних та якісних параметрів транскордонного співробітництва країн Центральної та Східної Європи і їх вплив на суспільний розвиток та якість життя у прикордонні [1-2].

Виділено три групи євро-регіонів:

I – євро-регіони, створені на кордонах між старими та новими країнами-членами ЄС, для яких характерні рівень компетенції територіальних органів влади, економічного розвитку, життя населення, відсутність спільної законодавчої бази. Фінансова допомога забезпечувалася програмами INTERREG / PHARE CBC та INTERREG / TACIS CBC;

II – євро-регіони між новими країнами-членами ЄС, до яких можна віднести євро-регіони, створені на кордонах між Польщею, Чехією, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Хоча рівень економічного розвитку та життя населення тут дуже схожий, однак характерною особливістю цієї групи є низький рівень компетенції регіональних та місцевих органів влади, недостатній для самостійного, без втручання держави, вирішення багатьох питань. Фінансова допомога забезпечувалася за підтримки програм INTERREG/PHARE CBC та PHARE CBC/ TACIS CBC.

III – євро-регіони на зовнішніх кордонах країн-членів ЄС (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія) та за участю західного регіону України. Тут діють програми TACIS CBC (до 2007 року), а також Європейський інструмент сусідства та партнерства (ЄІСП).

У євро-регіонах першої групи через програми Єврокомісії надається допомога з нівелювання кордонів та зникнення економічних бар'єрів. Саме це – одна з реальних можливостей для прискореного входження в існуючі європейські структури з використанням багатого досвіду держав – старих членів (ЄС-15).

У роботі зазначається, що за умов трансформації транскордонного співробітництва у країнах ЦСЕ в посткризовий період необхідне ефективне використання обмежених економічних ресурсів, що є основою конкурентних переваг. Застосовуючи метод огортаючих даних (DEA-аналіз), проаналізовано ефективність функціонування господарської діяльності транскордонних регіонів Центральної та Східної Європи (рис. 1). Використовуючи модель оцінювання, за вхідні параметри взято субіндекси сталого розвитку: економічний, екологічний, соціальний. Вихідними даними є: ВВП на 1 особу (євро), а також валова додана вартість (млн. євро).

Доведено, що за досліджений період економічно ефективнішими були транскордонні регіони Австрії, Німеччини, Чехії. У 2011 році високі показники економічної ефективності отримали такі транскордонні регіони: Верхня Австрія / Чехія – 1,0; Нижня Австрія / Словаччина – 1,22 (Австрія); Мекленбург – Передня Померанія / Польща – 1,39; Саксонія / Чехія – 1,39 (Німеччина). До групи низькоефективних потрапили регіони Польщі та України (Люблінське / Волинська – 4,94, Підкарпатське / Львівська – 4,86), Угорщини та Румунії (Південно-Задунайський / Марамуреш). Показники економічної ефективності транскордонних регіонів цих держав у 2011 році погіршилися порівняно з показниками попередніх років [4-5].

У результаті дослідження з'ясовано систему суспільно-економічних просторових транскордонних зв'язків (рис. 2).

Доведено, що основою формування транскордонних виробничо-економічних систем є транскордонні енерговиробничі цикли та кластери. З'ясовано, що транскордонні енерговиробничі цикли – це вся сукупність вироб-

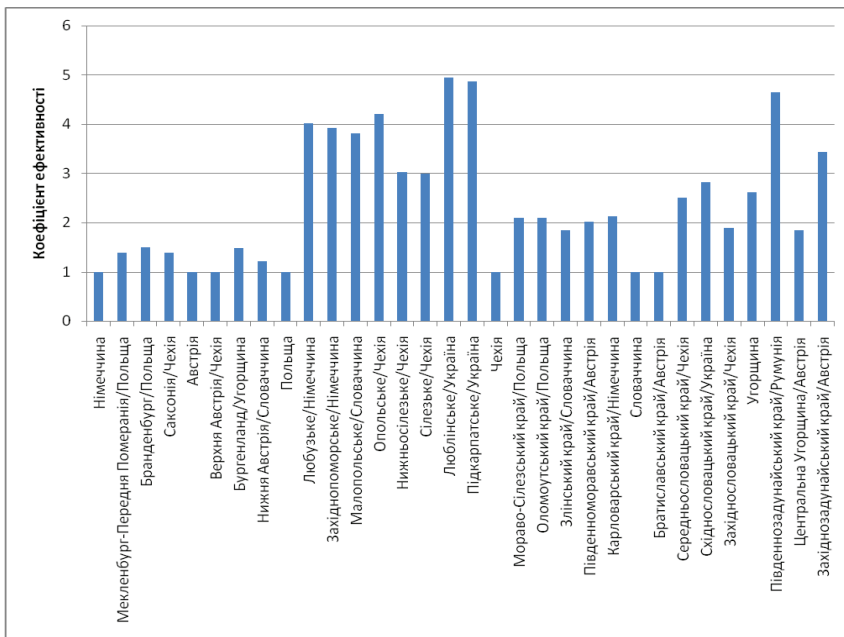

Рис. 3. Ранжування транскордонних регіонів країн Центральної та Східної Європи за коефіцієнтом ефективності (за станом на 01.01.2011 р.)

Джерело: [Електронний ресурс] http://www.library.lg.ua/pdf/4materials/Europe_in_figures_all.pdf

ничих процесів, які послідовно розгортаються у транскордонному економічному районі на основі поєднання певних видів енергії та економічної сировини від первинних форм добування і збагачення до одержання всіх видів готової продукції, які можна виробляти на місці, виходячи з наближення виробництва до джерел сировини й енергії та раціонального використання усіх компонентів сировини й енергетичних ресурсів по різні боки кордону сусідніх держав [2-3].

На основі дослідження зроблено висновок, що формування транскордонних кластерних моделей в економіці перебуває між двома умовно окресленими «трикутниками»: кластероутворюючим – три «К» (концентрація, комунікація й конкуренція) і кластеропідтримуючим – три «С» (спеціалізація, співробітництво й синергія) (рис. 3).

Три «К» є додатковими умовами глобалізації та транскордонного співробітництва, що об'єктивно приводять до появи в окремих адміністративно-територіальних одиницях нових утворень типу кластерів.

У дисертації зазначено, що лише під впливом даних «трикутників» трансформаційний кластер координує господарську діяльність та формує прикордонну кооперацію між сусідами. Отже, кластери стають полюсами транскордонного зростання [3-5].

Обґрунтовано, що у ЦСЕ існує два типи євро регіонів:

а) модель, що базується на адміністративному управлінні (євро регіони: «Карпатський Євро регіон», «Буг», «Німан», «Балтика»);

б) модель, що функціонує на засадах самоуправління (євро регіони: «Нейсе-Ниса-Ніса», «Нейсе-Шпрее-Бобер», «Про Європа Віадрина», «Померанія», «Глаценсіс», «Прадід», «Сілезія», «Бескиди»).

Узагальнюючи зазначимо, що перша модель базується на інституціоналізації «згори» (утворенні міжрегіонального зв'язку, укладанні угод, централізованому управлінні); друга модель – це інституціоналізація «знизу» (самоуправління, ініціатива місцевих громад та органів самоврядування).

Для групування (аналізу) транскордонних регіонів країн ЦСЕ у роботі застосовані такі параметри: індекс сталого розвитку (субіндекси економічний,

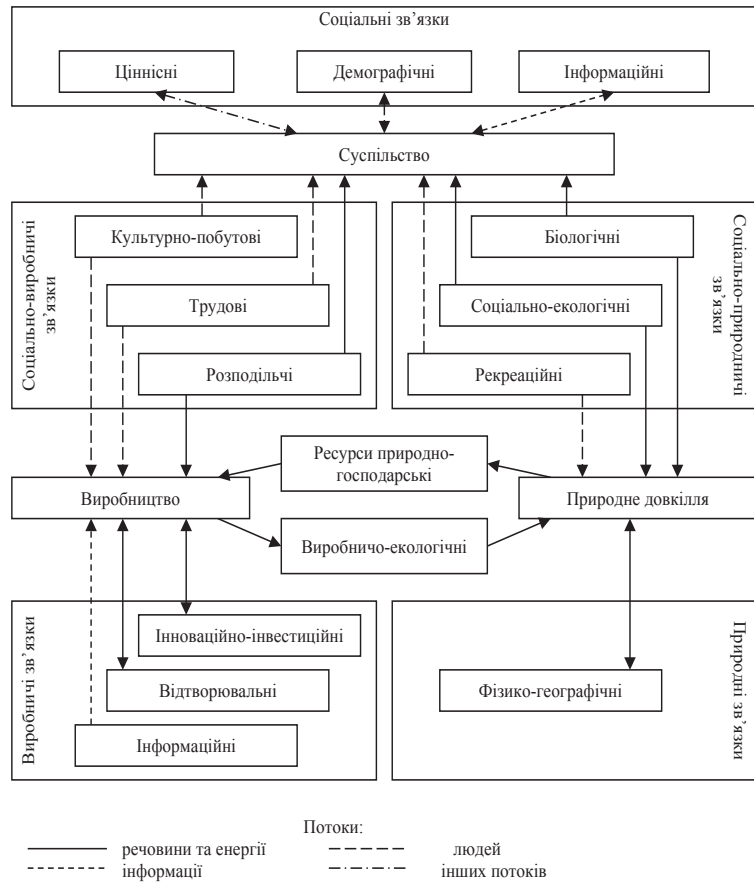

Рис. 2. Система суспільно-економічних просторових зв'язків у процесі транскордонного співробітництва

Джерело: розроблено автором

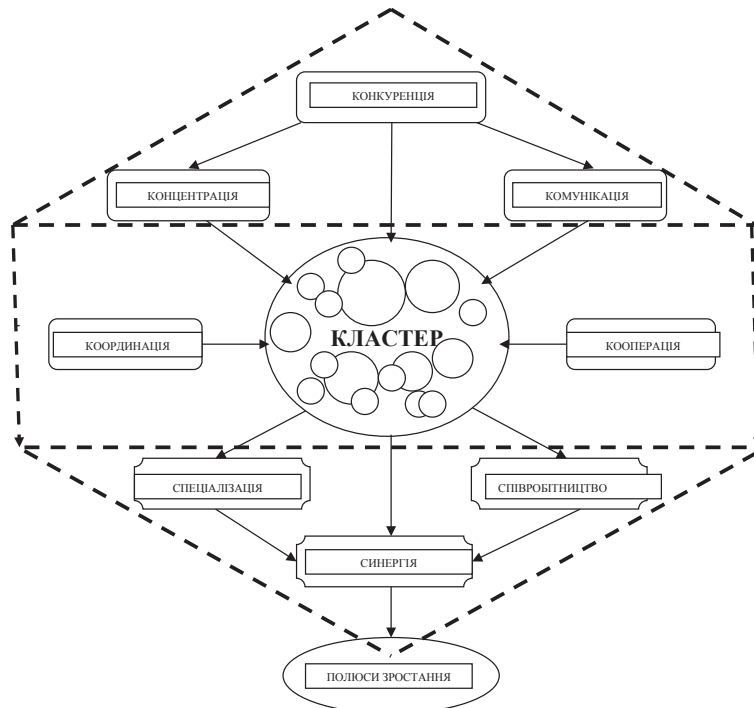

Рис. 3. Складники діяльності транскордонних кластерних об'єднань

Джерело: розроблено автором

екологічний, соціальний); ступінь гармонізації; індекси якості та безпеки життя; ВВП (загальний); ВВП на одну особу; валову додану вартість. Це дало можливість визначити спільні характерні соціально-економічні ознаки, необхідні для процесу формування сучасної транскордонної політики (табл. 1).

На основі використання методу групування (кластерного аналізу), за показниками соціально-економічного розвитку транскордонні регіони ЦСЄ було поділено на 6 груп. Найбільш характерними для цього регіону є кластери – 1, 2, 6. За досліджуваними показниками, найбільш наближеними до України є кластери – 4, 5.

Обґрунтовано, що без обміну інформацією про потенційні можливості регіону, його пріоритети, інвестиційну привабливість та перспективи розвитку неможливо отримати будь-яку інвестиційну пропозицію від потенційних інвесторів. Тільки економічний інтерес від вкладеного капіталу може

бути гарантією успішної реалізації будь-якого реального інвестиційного проекту.

Висновки з проведеного дослідження. Базуючись на результатах проведеного дослідження, можна зробити такі висновки:

1. Доведено, що закономірності трансформації транскордонного співробітництва країн ЦСЄ у доінтеграційний період формувалися на засадах загальноприйнятних принципів міжнародного поділу праці, спеціалізації, інтернаціоналізації виробництва і обміну.

2. Обґрунтовано, що прикордоння країн Центральної та Східної Європи пов'язане з євро регіоналізацією, відрізняється певною специфікою. Західне і східне прикордоння має комплементарну (коопераційну) економічну структуру щодо транскордонних сусідів, південне ж – конкуренційну.

3. Проведено ранжування транскордонних регіонів країн Центральної та Східної Європи за коефіцієнтом ефективності. Автором доведено,

Таблиця 1

Групування транскордонних регіонів ЦСЄ за показниками соціально-економічного розвитку (станом на 01.01.2011 р.)

х	Транскордонні регіони	Номер кластера	Коротка характеристика кластера	Евклідова відстань
х3	Саксонія/Чехія	1	Транскордонний регіон з найвищими показниками ВВП (49,9 млрд. євро); ВВП на одну особу (32,8 тис. євро); ВДВ (45,0 млрд. євро); індекс сталого розвитку (3,074)	2352,16
х5	Нижня Австрія/Словаччина			1338,84
х6	Верхня Австрія/Чехія			1847,79
х1	Мекленбург - Передня Померанія/Польща	2	Соціально-економічні показники вищі від середнього: ВВП (40,5 млрд. євро); ВВП на одну особу (21,2 тис. євро); ВДВ (38,0 млрд. євро); індекс сталого розвитку (3,060)	2774,72
х13	Сілезьке/Чехія			2031,72
х25	Центральна Угорщина/Австрія			1760,69
х2	Бранденбург/Польща	3	Транскордонний регіон із середніми регіональними показниками: ВВП (25,5 млрд. євро); ВВП на одну особу (19,6 тис. євро); ВДВ (22,7 млрд. євро); індекс сталого розвитку (3,060)	2492,01
х9	Малопольське/Словаччина			1513,14
х11	Нижньосілезьке/Чехія			1588,40
х17	Злінський край/Словаччина			823,61
х23	Західнословачський край/Чехія			806,52
х7	Любленське/Україна	4	Транскордонний регіон із показниками нижчим від середнього: ВВП (16,5 млрд. євро); ВВП на одну особу (11,6 тис. євро); ВДВ (14,9 млрд. євро); індекс сталого розвитку (2,872)	1204,98
х8	Підкарпатське/Україна			1195,92
х14	Західнопоморське/Німеччина			707,90
х15	Мораво-Сілезький край/Польща			785,46
х16	Оломоуцький край /Польща			1611,69
х18	Південноморавський край/Австрія			965,33
х19	Карлововарський край/Німеччина			703,59
х21	Середньословацький край/ Австрія			249,13
х22	Східнославацький край/Україна			433,04
х10	Опольське/Чехія			5
х12	Любуське/Німеччина	66,71		
х24	Південнозадунайський край/Румунія	548,26		
х26	Західнозадунайський край/Австрія	710,55		
х4	Бургенланд/Угорщина	6	Регіони з низькими показниками: ВВП (6,3 млрд. євро); та ВДВ (5,7 млрд. євро) і високим ВВП на одну особу (28,4 тис. євро); індекс сталого розвитку (2,930)	2613,40
х20	Братиславський край/Австрія			2613,40

Джерело: розроблено автором на основі даних Євростату [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

що до групи низькоефективних потрапили регіони Польщі та України (Люблінське / Волинська – 4,94, Підкарпатське / Львівська – 4,86), Угорщини та Румунії (Південно-Задунайський / Марамуреш). Показники економічної ефективності транскордонних регіонів цих держав у 2011 році погіршилися порівняно з показниками попередніх років.

4. З'ясовано, що система суспільно-економічних просторових зв'язків є обов'язковою у процесі транскордонного співробітництва. Визначено сутність та структуру енерговиробничих циклів і транскордонних кластерів; обґрунтовано функціонування торговельно-інвестиційної зони в системі транскордонного співробітництва.

5. Здійснено групування транскордонних регіонів ЦСЄ за показниками соціально-економічного розвитку. Даний метод групування (кластерного аналізу), за показниками соціально-економічного розвитку транскордонні регіони ЦСЄ дав можливість виділити 6 груп у регіоні. Він дає можливість використати передовий досвід ТКС євро регіонів передових країн світу і застосувати його у практиці національного господарського комплексу України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Герасимчук З. В. Регіональна політика транскордонного співробітництва: механізм формування та реалізації / З. В. Герасимчук, О. М. Лютак. – Луцьк: Надстир'я, 2010. – 188 с.
2. Журба І. Є. Транскордонне співробітництво країн Центральної та Східної Європи в умовах розширеного ЄС (питання теорії та практики): Монографія. – Хмельницький: ХНУ, 2008. – 311 с.
3. Журба І. Є. Пріоритетні форми трансформації транскордонного співробітництва в умовах наближення України до ЄС»: Монографія / І. Є. Журба. – Хмельницький: ХНУ, 2012. – 295 с.
4. Журба І. Є. Економічна природа транскордонного співробітництва // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.-Хмельницький. - 2012. - № 4. – Т. 2. - С. 36-42.
5. Мокій А. І. Інноваційна модель транскордонного співробітництва України та Польщі / А. І. Мокій // Інноваційні аспекти транскордонного співробітництва: матеріали роботи між нар. наук.-практ. семінару / за ред. А. І. Мокія. – Л.: ЛФ НІСД, 2006. – С. 16-21
6. Третьяк В. В. Проблеми теорії та практики розвитку інтеграційних зв'язків регіону: монографія / В. В. Третьяк, Н. А. Куценко; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ: Ноулідж, 2010. – 223 с.

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

COMMUNICATION STRATEGY – ONE OF THE MAJOR BARRIERS FOR SUCCESSFUL STRATEGY EXECUTION IN THE ORGANIZATIONS OF EMERGING COUNTRIES

КОММУНИКАЦІЯ СТРАТЕГІЇ – ОДНО ИЗ ОСНОВНЫХ ПРЕПЯТСТВИЙ ДЛЯ УСПЕШНОЙ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГІЇ В ОРГАНИЗАЦИЯХ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН

UDC 338.26«313»:65.016(1-773)

Nona Karkuzashvili
Doctoral Student
Tbilisi State University

There are different methods of strategy formation, which has its advantages and disadvantages, though no matter which method will be used for it. The most important for the organization is to execute strategy. According to the experience of various organizations, those who pay an attention to their strategy communication with employees, they manage to realize their vision better. This helps to make it easy to implement it and not only management team is trying to realize it.
Key words: organizational strategy, communication strategy, execution of strategy.

Есть разные методы формирования стратегии. Каждый подход имеет свои

преимущества, и недостатки, хотя независимо от того, какой метод будет использоваться, наиболее важным для организации является выполнение стратегии. По опыту различных организаций, те кто обращают внимание на коммуникацию стратегии со своими сотрудниками, удаётся реализовать свое видение лучше. Это помогает более легко реализовать стратегию компании, потому что не только менеджмент пытается реализовать его.

Ключевые слова: организационная стратегия, коммуникация стратегии, реализация стратегии.

Problem statement. Strategy is a theoretical model of organization development for which realization in practice appropriate mechanism creation and management is necessary. One of them is communicate the strategy with employees. Employees need to know that the company where they are working has a clear strategy and the management understands where they are going very well. This tells to employees to where their company is going, what priorities are and how their work matches with company's future plan. In addition it's critically important that employees' understand company's strategy. Those employees who understand company's strategy – work better. Everyday they make the decisions, which matches to company's long-term vision.

The real priority in the Company has those objectives and directions on which the employee are actively working and spend more resources – material, time and intellectual; And not those tasks that are only defined according the strategy.

There are two main challenges about communication of the strategy; the first challenge is to make sure that the employees are aware of the strategy. The second challenge – is to ensure that people understand the strategy. Therefore, managers should ensure that all key employees are aware of and understand the “what”, “why”, “how”, “when” and “who” of the strategy. Communicating the strategy is about ensuring that every employee in the organization knows and understands the direction in which the organization is supposed to move, in form of the business strategy.

Also, for Modern organizations it is important that initiatives are coming from lower-level employees. One possible solution is to communicate strategy with the employee. Today, in most parts of organizations the initiatives mainly come from the top to the down and not vice versa.

In such cases, the generation of ideas is taken up by the heads. As a result it is followed with a lot of negative consequences. The first is, that there is a lack of ideas, which does not give a chance for selection to choose the best among them. In addition, the ideas coming from the heads, as a rule, have no opponents and almost all of them are implemented, and consequently, most of them are unprofitable and inefficient. However no one is saying it openly, before the results are exposed.

Analysis of recent research and publications.

Strategy describes how the organization plans to create value for its stakeholders, customers and generally for citizens (Robert S. Kaplan, David P. Norton, 2004) – what is organization's main destination, why it was created, what are its goals and how it is going to satisfy customers' needs and to achieve its goals.

Strategic are those decisions which effect on organization's development in the long-term period and do not include ongoing operational actions. These are decisions which may stipulate completely different structure formation. Sometimes, on this kind of decisions may influence such external factors as: important changes on the market, government regulations and/or radical changes done by

competitors. Sometimes this is stipulated by internal factors – management team changing, organization's financial structure weakening, technological changes and etc.

American professor Peter Drucker (1974) has an interesting idea about strategic planning concept: "Strategic planning does not deal with future decisions. It deals with the futurity of present decisions."

There are different definition of strategy and strategic implementation. Part of researchers has been described strategic implementation as just the execution of a strategic plan (Aaker, 1988), while others have emphasized the control process and personnel delegation of organizational goals (Hrebiniak & Snow, 1984). Charles Noble's (1999) Emphasizes the role of "communication, interpretation, adopted, and enactment of strategic plans" in strategic implementation process. In the words of Hrebiniak (2005): "Execution demands ownership at all levels of management. From C-level managers on down, people must commit to and own the processes and actions central to effective execution. Ownership of execution and the change processes vital to execution are necessary for success. Change is impossible without commitment to the decisions and actions that define strategy execution (...) Execution will fail if no one has skin in the game".

Despite the various interpretations of what strategic implementation means, it is important to recognize the role of human, behavioral dynamics and communications in the execution of organizational objectives.

Unsolved aspects of the problem. Substantial researchers have covered that there is a gap between strategy formulation and strategy execution, moreover, that there is a gap between strategy formulation and strategic communication. According Zook & Allen, 2001 90% of all companies fail to realize their strategic ambitions; Kaplan & Norton (2005) Found that 95% of a company's employees are unaware of, or do not understand its strategy, Axson has established, that (1999) 73% of employees do not have access to the organization's strategic plans. Furthermore, only 42% of managers have access to the organization's strategic plans.

The question – how are people supposed to know what to do, if they don't even know about the strategy in the first place?

Objectives of the study. Identify and study problems of strategy execution, specifically, strategic communication issues in the modern organizations of emerging countries.

World practice shows that the strategy formulation and implementation approaches are constantly changing and increasingly becoming their perfection,

but in the emerging countries this will not have development or being introduced late.

The main material. In order to identify and study problems of strategy execution in the modern organizations of emerging countries, there was conducted a research on the example of Georgian companies. In this research there were participated 59 top-level managers of organizations operating in Georgia and more than 100 employees.

For identification of strategy formation and execution problems in modern Georgian organizations, survey questionnaires were sent directly to organization's top-level managers or those departments supervisors who have information about organization's management systems (for example: planning and control department supervisor).

For research there were selected those organizations (local and foreign private organizations) that exist on the market at least 3 years and they have at least 50 employees. Mentioned criteria was chosen to exclude problems caused because the organization is too young and to make sure that management had time to form management systems and establish it. Frequently in small organizations, where number of employees equals to 20, system errors are not as critical as in large organizations.

According to the data of the National Statistics Office of Georgia the 1042 organizations meet these criteria¹. The companies were selected randomly. In addition, in order to raise the level of representativeness of results, the companies were divided by the number of employees: from 50 to 100, 100 to 500 and companies with more than 500 employees. An equal number of organizations were selected from each group.

At the same time there was also done organizations' employee survey, and for this was prepared a separate questionnaire. Purpose of employees' research was to recheck the results of top-level managers' survey. More than 100 employees participated in the survey. The research was conducted in the same organizations where top-level managers were surveyed.

Research results turned out to be interesting. One of the basic problems identified regarding strategy execution is that one part of organizations has no strategy formed completely and prepared as a document. Also the declaration of strategy and its proper communication with employees takes place pretty rarely. Though, there are three key components necessary to successful Strategy implementation: relevant structure (Chandler's principle – "Structure follows Strategy" (1962)), resources and, finally, to convince employees (and not forced to accept) to act according to the strategy with the right communication.

Part of organizations has no strategy formed completely and prepared as a document: 80% of organizations, which were surveyed during the

¹ The survey did not cover those organizations who are practicing in the field of education.

research, mentioned that they had formed organization development strategy, though only 27% of them indicated that they had a written strategy. Only 53% of organizations surveyed have strategy prepared as a document.

When strategy is not written this means that organization management takes place on verbal agreements level and decisions taken regarding goals, vision, tasks and their achievement ways stay only in the minds of management team. In addition, when the strategy is not formed in a written way or as a document, achieved agreements and defined goals might be perceived in a different ways by individual manager.

It is also difficult to overview and analyze for a certain period what the organization was planning to achieve and what was achieved, or how was delegated strategic tasks – who was responsible for what. It's also complicated the issue of the communication strategy.

For these reasons it is important not to have strategy only agreed verbally, but to form it as a document, as a major destination for the organization to achieve.

The opinion of Robert W. Bradford, who is the president of Center for Simplified Strategic Planning in USA – www.cssp.com, is interesting. According to him the management and the team which is involved in the process of strategic planning finds it difficult communicate decisions with the employees. This is also complicated by the fact that sometimes management do not want to give information to employees about some parts of the strategy. In addition, it is not desirable to give information about whole strategy to all employees.

In order to make communication process effective, first of all it is necessary to prepare separate document designed specifically for employees. Document should be as short as possible, the most effective can be only 1 page, which will be guided by 15-30 minute informational introductory meetings.

It is also interesting to overview comments from surveyed people regarding this issue. Part of them mentioned that:

- they only have a vision, to where they want to develop their organization;
- they only have the budget;
- they have defined only several major goals, which they should achieve till the end of the year;
- Strategy is a formal document, after its formation it just stays as a document.

Clear description of strategic planning allows us to separate it from business planning, budgeting and marketing strategy. As it is known, strategic plan-

ning is the process of choosing specific strategies for defining required resources, attracting and sharing them for organization's mission and goals in order to ensure organization's effective working in the future.

Strategic plan should describe main decisions taken by management about all the important strategic issues.

For example, the mission of "TBC Bank" is to create new opportunities for the success of people and businesses. Management vision about its development is the following: "with the best employees, strong brand and in diverse innovation channels with outstanding quality:

- The biggest bank in middle and high income people and small and medium sized business segments;
- Main service bank for large companies;
- Leader bank in not resident deposits segment;
- Bank of regional importance².

"InvestBank" (capital bank) mission and goals are: to create strong, stable and reliable financial institution with team-work and with the support of clients, business partners and all the interested people.

During founding of the bank and defining its development strategy, its management set as their goal to create flexible and dynamic bank institution which completely satisfies the demand of local and foreign entrepreneurs and sole proprietors, provides civilized and profitable environment for business.

Namely, bank is operating to achieve the following goals:

- to protect interested people and clients business interests;
- to satisfy and focus on clients' demands;
- to keep high quality bank service level together with financial increase;
- to ensure service quality and bank stability;
- to ensure financial reliability and stable development;
- to satisfy demand level in the bank management and internal control mechanisms;
- to provide transparent bank operations according to international standards and experience³.

The mission and goals of "Legi Group" are to have demandable and competitive offer, to be well-known, innovative and constantly focused on novelties; to establish and retain leader position on the market; to gain customers' confidence in order to always have satisfied customers with service.

"Legi Group" exists on the market more than 10 years. It has its own enterprises in Tbilisi and Gori, which are equipped with modern machinery. There are 100 specialists employed. The company produces the following products: goffered cardboard, wooden boxes, supplementary packaging materials, paper and etc.⁴.

The goal of Pharmaceutical Company "GPC" is to involve society in health improvement process. Its

² <http://www.tbcbank.ge/web/ka/web/guest/mission-vision>

³ <http://www.investbank.ge/ge/about-bank/our-mission-and-goals>

⁴ <http://www.legigroup.ge/indexmain.php>

values are caring, kindness and optimism. Organizations vision is formed as follow: “active by diverse means, to stimulate healthy lifestyle and to foster. Customer needs maximum satisfaction based on progress, innovation and care⁵.”

Declaration of strategy takes place rarely and there is not its proper communication with employees: From research results, communication of strategy with employees is an interesting issue. 90% of Surveyed organizations managers mentioned that company development strategy communication takes place with the help of different methods. However results were different from surveing of employees – 63% of them mentioned, that they don't know organization strategy.

Difference between surveys of top-level managers and employees indicates that in the modern organizations which operate in Georgia, proper communication of strategy with the employees takes place very rarely. It is also possible that this is not done with the appropriate method, form and frequency, which reduce employees perception about what information is received, how important is this information for them or it is presented to them only one time and over time they forget about it. Therefore, without effective communications realization, administration, control and amendment of strategy is too difficult.

Robert Kaplan and David Norton (2000) named 4 basic obstacles of strategy execution in their research, out of which one is the issue – communication of strategy. According to research only 5% of employees know and understand organization strategy, which is one of the important obstacles of its implementation.

To create an organization which is focused on strategy it is necessary to consider the following principles (Robert S. Kaplan, David P. Norton, 2004):

- Translate strategy to operational terms;
- Align the organization to the strategy;
- **Make strategy everyone's everyday job;**
- Make strategy a continual process.

Without effective communication realization, administration, control and correction of strategy becomes very complicated. In the western developed and large organizations even special teams (internal communications teams) are created who are respon-

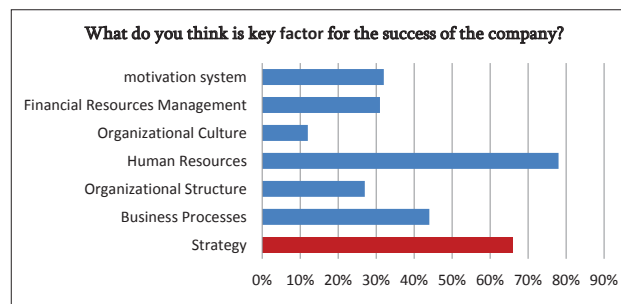
sible for strategy and employees communication.

Different companies use different methods for this. For example: one of international retailing company Tesco especially for this reason created strategy communication format, which is known as Tesco Steering Wheel and consist of 4 components: consumer, operations, finances and people. With the help of this company consistently reminds its employees about company's priorities.

Tesco Steering Wheel

Overall, research results indicate that top-level managers of companies' operating in Georgia give big importance to strategy formation, at least to have organization development directions. This can be seen not only from the research but from specific questions asked during the research. We asked to managers to indicate 3 the most important factors of company success. According to them – 66% of them named the strategy.

Conclusion. Out of research results we can conclude, that strategy formation culture in the organizations in emerging countries is developing gradually. Managers feel the importance of this and are active in this direction. 82% of surveyed organizations' has quantitative/measurable goals (specific figures they should achieve in a certain period), though they pay less attention to have all these formalized, complete and declared.

Communication has a great importance for the organization's activities and its success. After the formation of the organization's strategy, the relevant employees must be informed, otherwise, they will not understand what to do and why. The best idea, a proposal, a plan will not be implemented without a communication.

REFERENCES:

1. Peter Drucker, Management: Tasks, Responsibilities, Practices. New York: Harper & Row, 1974.
2. Robert S. Kaplan, David P. Norton, Strategy Maps, Harvard Business School Press, 2004.
3. Robert S. Kaplan, David P. Norton, The Strategy-Focused Organization: How Balanced Scorecard Com-

⁵ <http://www.gpc.ge/>

panies Thrive in the New Business Environment. Boston, MA: Harvard Business School Press, 2000.

4. <http://www.tbcbank.ge/web/ka/web/guest/mision-vision>

5. <http://www.investbank.ge/ge/about-bank/our-mission-and-goals>

6. <http://www.legigroup.ge/indexmain.php>

7. <http://www.gpc.ge/>

INVESTMENT MECHANISMS OF TRANSPORT INFRASTRUCTURE LOGISTICS UKRAINE AND REGIONS

ІНВЕСТИЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

UDC 65.012.34: 656(477)

Voyt S.M.

Doctor of Economics, Professor

Zavgorodniy K.V.

Production Association Southern

Machine-Building

Plant named after A. Makarov

In the article the investment mechanisms of transport and logistics infrastructure and its regions. The problems of transport logistics.

Key words: transport logistics, investment mechanism, national economy, development of transport and logistics infrastructure.

У статті висвітлено інвестиційні механізми розвитку транспортно-логістичної інфраструктури та її регіонів. Розглянуто проблеми розвитку транспортної логістики.

Ключові слова: транспортна логістика,

інвестиційний механізм, національна економіка, розвиток, транспортно-логістична інфраструктура.

В статье освещены инвестиционные механизмы развития транспортно-логистической инфраструктуры и ее регионов. Рассмотрены проблемы развития транспортной логистики.

Ключевые слова: транспортная логистика, инвестиционный механизм, национальная экономика, развитие, транспортно-логистическая инфраструктура.

Introduction. For stable operation and successfully solve the problem of transport services transport economy of the Black Sea should have modern material and technical base, advanced technology transportation process, conveying and transportation capacity. This requires enhancing the investment activity, providing expanded reproduction, restoration and modernization of fixed assets, which directly depends on the financial support.

According to the general concept of reforming transport, it shall provide organizational transformation circuit expansion investment financing sources related to the formation of the competitive environment in the transport market, auctioning and greater economic independence of market entities. In this connection, to strengthen strategic advantages in a competitive transport sector requires continuous improvement of its mechanism of investment and expansion of production and economic potential by mobilizing all sources of financing.

Analysis of recent research and publications. Theoretical and practical aspects of the development of logistics and transport system in a changing environment considered in scientists such as A.A. Bakaev, Irtysheva I.O., Pisarenko V.V., Savina N.B., Sobkevych O.V., Stroyko T.V.

Setting objectives. The article is to highlight investment mechanisms of transport and logistics infrastructure and its regions.

The main material research. The crisis forced a review of the role of government in funding a number of industries that require significant upgrading existing

infrastructure and creating new innovation to achieve growth of national economy. In terms of private business financial instability (because of its unwillingness to finance long-term risky projects) took a wait, but the government afford this can not, as required to ensure the growth of the national economy in all, including crisis situation.

Fundamental sectoral features transport products as reproductive irreplaceable by any other production and inability spatial interchangeability of the transport of products (its shortage in one region can not be compensated by an excess of production in the other), determine the need and importance of balanced development of financial security and material base vehicle both in industry and in the regional aspects of the structure of the transport sector.

In an effort to socio-economic development of the regional economy can not be interested in increasing the proportion of transport costs in the cost of financial products, increasing transport 'gross domestic product. The conclusion: no matter how large or small the total cost of living and past social work and work on the development of the transport sector, they can provide economic benefit only indirectly, through other branches of material and non-material production. Therefore, the role of transport in improving economic efficiency is reducing in various transport 'gross domestic product (specific public transport costs per unit of production) and the maximum reduction of all types of loss and damage in transportation.

A number of major shortcomings of modern transport operation region in particular is to provide a low

technical level and the poor state of its industrial and technological base, decline in construction and reconstruction of infrastructure.

Despite the multiple increase of tariffs for transportation of passengers and cargo, the financial position of transport companies failed to normalize. Passenger traffic in the domestic message for all modes of transport (except intercity bus transportation and regular air lines) losses and profitability of transport for cargo is minimal. The share of unprofitable large and medium enterprises according to statistics the Black Sea region in 2010 amounted to 29.2% of railway transport, road and urban electric transport – 50.2%. The main reasons of low profitability and loss is reduction in transport transport work while maintaining all types of transport and infrastructure slight decrease the number of production staff and lagging growth rates of revenue growth in prices for transport fuel consumed, energy, materials and facilities. Allocated budget subsidies are generally not fully cover the loss in revenue transportation companies, resulting from state regulation of tariffs for passenger transportation. It should be noted that these factors influence regardless of ownership transport organizations. RAILWAY transport, referred to industries and natural monopolies are state owned, also operates with low profitability.

Thus, in the region there were significant limitations of economic growth due to the development of the transport system. Required very extensive financial resources and investment for the integrated development and modernization of basic modes. At this time, the global economy emerged following sustainable patterns of transport which will certainly be taken into account when developing long-term transport strategy and its financial support:

- The growth in traffic both in kind and in value;
- Change the topology of the transport network, transferring it to the «ring – Radius» for creating global crossing traffic major intermodal centers;
- Growth container and lihternyh transport;
- Increased attention to the logistics of transportation, create logistic centers;
- A sharp increase in economic value «last kilometer» – cargo delivery vehicle from the last node to the final consumer;
- Improving the environmental requirements of transport;
- An increase in losses associated with the customs processing of goods;
- The threat of terrorism in transport.

These trends, in fact, represent two important long-term economic trends: globalization – the transition to the world of open geo-economic status and mobility trend growth of trade and human flows due to the emergence of post-industrial economic structures. These trends, we believe, and will be in the long term. To adequately respond to conditions that

form, which will operate the transport system of the Black Sea, in our opinion, should focus on the following areas:

1. Formation of a favorable infrastructural environment, through developing effective mechanisms for its financial support. This trend implies primarily supporting the development of the transport network, ensuring the availability of transport services for business and population, solving local transport problems in some regions, modernization of fleet of vehicles based on the new generation of rolling stock.

2. The development and improvement of system of financing the modernization and development of the transport sector.

Sectoral peculiarities of transport that are manifested in the regulation of tariffs for certain types of transport services, high capital intensity and long payback periods caused by the prevalence of state funding. In recent years, the main instruments of budgetary financing transport sector were targeted special state program.

Analysis of the institutional framework of program-oriented approach in modern Ukrainian economy shows that in many areas was created a serious backlog in the regulatory and legislative framework that established new principles of interaction between financial budget system of the country and the transport sector. However, a number of very important areas of funding for a number of reasons, progress was not achieved. Today, clearly shows the major disadvantages of using program-target method of budget planning. In particular, remain high and onerous intervention of state authorities at all levels in the activities of economic entities on the background of absence of their responsibility for implementation of decisions.

The value of financial and economic aspects of public-private partnership (PPP) for the effective implementation of the projects under the strategy of socio-economic development of the Black Sea region at this time should not be underestimated. Many of the problems of low investment attractiveness or reluctance of private investors to invest in a particular sector are not economic and not even a legal plane. Business often sees no strategic investment goals set by the state, nor of the readiness of the state to form a coalition with the business on an equal basis, ie on the basis of partnership. Addressing the functioning of the Institute PPP in transport by developing the necessary tools for its operation is possible with the following tasks:

1. Regulatory framework governing PPPs Black Sea.

2. Development of the procedure of selection and implementation of projects under the PPP, based on the financial performance of the project.

3. Development of contractual obligations on which the activities of the PPP and defining financial and fiscal risks taken by the state.

4. Implementation of contractual obligations of the state under the PPP, formed in the following forms:

a) implementation of budgetary investment in capital construction objects of transport infrastructure, including the development of project documentation on objects, funding training and competitions for the right to conclude concession agreements and funding for the preparation of construction area and land plots;

b) subsidies to regional budgets joint financing of capital construction objects of state property regions or at subsidized prices from the budgets of regions on finance of capital construction of municipal property;

c) subsidies on finance design documentation for capital construction objects of state property regions proposed for implementation under concession or subsidized prices from the budgets of regions on finance design documentation for capital construction objects of municipal property, offered for implementation under the concession agreements;

d) the allocation of budget appropriations in the authorized capital of joint stock companies, including through participation in their education;

e) allocation of budget appropriations in investment funds created in the regions;

e) provision of state guarantees in achieving compliance in the return of principal on borrowings commercial organizations carried out in the form of loan attracted from credit organizations.

5. Ensuring transparency of budget accounting and full disclosure of fiscal risks.

Conclusions and prospects for further research. The entry of Ukraine into the world community as an equal partner will contribute to the development of interaction between transport and logistics infrastructure and the creation of regional transport and logistics systems, their further integration with the

national and international transport and logistics systems cargo and goods movement. This circumstance requires substantial revision mechanisms functioning transport system of Ukraine's regions based logistics approach, the formation of integrated systems of organizational, economic, information and other procedure whose purpose is not only to provide a better level of customer service, but in the globalization of economic activity, enhance performance international requirements in the field of transport and safekeeping of goods.

REFERENCES:

1. Improving the management of marine trade ports: Textbook / V.I. Chekalovets, A.L. Kolodin, G.P. Stolyarov, and others. – Odessa: ONMU, 2002. – 142 p.

2. Stepanov O.N. Strategic management of development of sea ports. / O.N.. Stepanov. – Odessa: Astroprint, 2008. – 324 p.

3. Merkt E.V. Strategic priorities of the global port system / E.V. Merkt // Development of management and management on transport: ST. Sciences. Prace Odeska nat. morsk. Univ. – Vip. 7. – Odessa, 2011. – P. 17-26.

4. Krushkin E.D. Business management port. / E.D. Krushkin // Development of management and management on transport: ST. Sciences. Prace Odeska nat. morsk. Univ. – Vip. 7. – Odessa, 2012. – P. 80-96.

5. E.A. Golikov Marketing and Logistics: Textbook. allowance. – 2nd ed. – M. : Publishing House. House «Dashkov & Co», 2000. – 412 p.

6. Logistics: management of freight transport and logistics systems: Proc. manual / Ed. L.B. Mirotin. – M. : Jurist, 2002. – 414 p.

7. Transport and logistics systems, the nature and purpose of the functioning. – Acses: <http://transportnaya-logistika.ru/logisticheskie-sistemy/ponyatie-transportno-logisticheskaya-sistema.html>.

CURRENT POLICY APPROACHES TO PRICING IN AGRICULTURE UKRAINE

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЦІНОУТВОРЕННЯ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

The article is devoted to developing improvements in key directions of government regulation of the economic activity of agricultural enterprises. The author substantiates the necessity of including the price of land into the price of agricultural products, using the single method of determining the profit margins for all sectors of the economy. The main direction of improving pricing mechanism of the agro-industrial complex is an integrated approach to pricing at all the stages of reproductive cycle and using the single for the economy methodological framework, a gradual transition from adjustable to free prices with an active role of the state in providing equivalent exchange, restricting prices for a monopoly's products and gradual approaching domestic prices to international ones.

Key words: agro-industrial complex, agricultural enterprises, price control, pricing mechanism, price parity, financial resources, government regulation.

Статтю присвячено розробці удосконалення основних напрямів державного регулювання господарської діяльності аграрних підприємств. Обґрунтована необхідність включати вартість землі в ціну сільгосппродукції, використовуючи єдину методіку визначення норми прибутку для всіх галузей народного господарства; основним напрямом вдосконалення цінового механізму АПК є комплексний підхід до формування цін на всіх стадіях відтворювального циклу із застосуванням єдиної для всього народного господарства методологічної бази, поступовий перехід від ре-

гульованих до вільних цін при активній ролі держави у забезпеченні еквівалентного обміну, обмеження цін на продукцію монополій та поступове наближення внутрішніх цін до цін світового ринку.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, аграрні підприємства, регулювання цін, ціновий механізм, ціновий паритет, фінансові ресурси, державне регулювання.

Статья посвящена разработке совершенствования основных направлений государственного регулирования хозяйственной деятельности аграрных предприятий. Обоснована необходимость включать стоимость земли в цену сельхозпродукции, используя единую методику определения нормы прибыли для всех отраслей народного хозяйства; основным направлением совершенствования ценового механизма АПК является комплексный подход к формированию цен на всех стадиях воспроизводственного цикла с применением единой для всего народного хозяйства методологической базы, постепенный переход от регулируемых к свободным ценам при активной роли государства в обеспечении эквивалентного обмена, ограничения цен на продукцию монополий и постепенное приближения внутренних цен к ценам мирового рынка.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, аграрные предприятия, регулирование цен, ценовой механизм, ценовой паритет, финансовые ресурсы, государственное регулирование.

UDC 338.43:334.723

Galtsova O.L.

Doctor of Economics, Professor
Head of the Department
of Economic Theory,
National and Applied Economics
Classic Private University

Introduction. Price is the main source of their own financial resources, and therefore price parity plays a leading role in shaping key indicator of financial condition – profitability. Agricultural production is an area of significant risks, because the desire to stabilize the income of agricultural producers – an important direction of agricultural policy. Agriculture has significant shortcomings of the current pricing, which caused two key unresolved issues of agricultural price policy: providing an equivalent level of prices and its stability under conditions of constant and intense inflation.

Price production, which is a requirement of offers on the market is faced with the possibilities of demand, and the result is a market price equilibrium. In this model the local market price is valid for a particular region. National market determines prices are national, and the process of globalization creates value and price of the world market. Between the local, national and global markets is always a price difference. However, with the elimination of customs barriers, improve technology and delivery and storage of whole market infrastructure growing trend towards convergence of local and world prices. Today a grow-

ing cross-border freedom of movement of goods, the ability of modern technology to store and move food products at any distance form as a permanent pattern of convergence in prices of food markets. Therefore, to determine the extent of compliance with the equivalence of linkages in national agricultural domain should be comparing the proportions of domestic and world prices of purchase and sale.

Thus, if the dynamics of domestic and world prices is such that approaches, that is convergent trend should talk about strengthening pricing equivalence (parity). For the opposite dynamics of internal and external prices, that is, their divergent movement, there is an increase of the price disparity.

Analysis of recent research and publications. Background improvement of main directions of state regulation of economic activities of agricultural enterprises, pricing, providing self-financing in agriculture is determined by many domestic scholars. Among the scientific works of this subject should be noted P.T. Sabluk, I.I. Lukinova, M.A. Latynina, O. Oliynyk, J.O. Ulyanchenko, V.V. Yurchushun, O.M. Thorn and others.

Setting objectives. Prove regularity complement regulation mechanism of state agricultural enterprises tools through the price mechanism as the main policy lever to stimulate agrarian reform.

Identify the main ways of improving pricing in terms of reforming agriculture policy and regulations on capitalization value of land and include the cost of agricultural land in the capital to ensure the normal process of expanded reproduction in the agricultural sector.

The purpose of the article – to justify the directions of improvement of the financial mechanism of price regulation in the farming industry.

The main material research. The revival of the agricultural sector is not possible without state regulation of prices in the agricultural trade. Need the multi-state program aimed at weakening noticeable disparity in prices and control system for its implementation. The current price level and volatility of agricultural production do not provide favorable financial conditions for sustainable development. Further development of the strategic directions of financial support to the agricultural sector should be aimed at increasing the aid budget to agricultural and real increase in purchasing power to increase the capacity of the domestic food market.

If the prices of goods used for agricultural production, high, should be high and the prices of agricultural products. Since this relationship is not, there exists some unprofitable livestock and crop. By the laws of market economy unprofitable production self-destruct. Thus, the first objective should be to rebuild the economic mechanism, to adapt it to market requirements.

In such a pricing category as the rate of return is still theoretically and practically not processed. It is important to find a certain level of profitability, which could provide the expanded reproduction, and it is advisable to enter all areas of material production rate of return considering all advanced capital. Special attention should be paid to the price of production. In agriculture, as in other areas, it must recover costs and provide an adequate return on capital advanced, taking into account the period of its turnover.

The greatest wealth of Ukraine – the land – not actually involved in the formation rate of return. Adjust the rate of return should be the basis of state interests, individual industries, manufacturers and entrepreneurs, consumers. Land is the primary resource for agricultural production, so it is necessary to determine its value. At the national level, priority is given to rent land assessment, but, in our opinion, it does not meet the market economy of today.

Reproduction of natural resources in modern conditions can not be regarded as a purely natural process. Today, almost all types of natural resources became economically reproducible. Therefore existing division of natural resources in the reproducible

reproducible and not highly conditional. The basis of the valuation of the land should be based on the cost of its reproduction. Today plays all resources, other than natural. Natural resources, including land in agriculture – the only kind of resources that is taken into account in planning practice. Of course, land valuation should take into account supply and demand. But it is not necessary that raising household consumption may lead to increased demand for land and the price of it. In this case, if a deviation occurs, the state must intervene in the land market and regulate it.

We believe that this method of valuation of the land will take account of differential, absolute, monopoly rents. Assessment of natural resources will save labor or avert losses in the future. Knowing each term exhaustion of natural resources, can form a foundation of their compensation, including land fund playback.

Earth – the specific means of production, whose useful life is unlimited. Other means of production have a shelf life (physical and obsolescence). Earth has no obsolescence, but its effective use depends on the equipment and technologies used in it. Improper land use leads to physical deterioration, which indicates that the process of land use should be depreciation. The amount of depreciation of land costs should be defined for its preservation, maintenance and increase fertility. Inclusion of amortization of leased land will facilitate rational land use.

Accordingly, we conclude on the need to include the land value in the price of grain.

We must now determine the model price. According to well-known Ukrainian scientists P.T. Sabluk and A. Thorn progressive direction of improving the system of purchase prices in agriculture can be considered strengthening their focus on model prices when net income formation in price not carried out in proportion to the cost, and with all assets, including land. Progressiveness and prospects of this model lies in particular in that it provides a single methodological approach to pricing in all areas of agriculture, its advantage lies in the fact that it is more in line with the task of increasing economic independence of the company [2, p. 3-8].

Market mechanisms can not ensure equivalent exchange of goods between town and country, as evidenced by the practice of developed market countries. Only state intervention in the redistribution of national income through the budget system allows you to keep agriculture from bankruptcy. In the final price of goods and services not only increased the share of fuel and energy, transport monopolies, but also communications services, trade and finance. This led to a decline in the share of direct producers in the final price of products 2-3 times.

Of the range of measures for the withdrawal of Agriculture of the situation, to get financial support can not all. One of the measures can be to estab-

lish guaranteed prices. Guaranteed prices apply if the average market prices are lower than the guaranteed, as well as the realization of agricultural products directly to the state or during surcharges producers in the farming industry.

Guaranteed price should provide agricultural producers considering other forms of state aid, revenue sufficient to expanded reproduction. In fact, the prices set by the state often do not provide revenue sufficient even for simple reproduction, primarily due to lack of budget.

Guaranteed purchase prices must be approved each year by the administration of the region offers Agrarian Policy of Ukraine, taking into account price, consisting of the market and subsequent indexation for inflation. For the implementation of effective state regulation, identify its boundaries should first know the cost of agricultural products produced. She is regarded as the benchmark, which determines the importance of its justification in the formation of prices. Therefore, you should determine the methods of calculation. It makes no sense to focus on the costs established on the basis of any backward agricultural enterprises, and in general, any particular company, because the budget is not enough funds for compensation of losses. Cost per unit must be economically and technologically reasonable and depend on nature-climatic conditions of the region.

Economically feasible, in our opinion, is the definition of standardized production costs through process maps which costs are calculated for technically justified norms established based on technology that reflects the current level of technical support, production and labor. Should be a baseline cost, calculated based on flow charts provided the science-based cultivation technology on the basis of prices prevailing. To ensure the expanded reproduction is necessary to increase the price of the interest rate on credit resources.

The next line regulation of economic relations with other sectors should be combined with a system of indexation that is more responsible market economy. Cost-effective measures to regulate agricultural prices is the establishment of the procurement structures so-called intervention fund, which is a certain inventory acquired purchaser. In case of increased demand and the extraordinary increase market (stock) prices used to fund its maintenance by grain on the market. In case of emergency cheaper grain collectors buy it, thereby reducing supply.

Thus, the combination of elements considered rational market pricing of public means of influence on this process and economic regulation. That way you can stop the negative developments in the economy of agriculture, accelerate the development of the stabilization of AIC.

Economic relations at all stages of production and marketing should be based on the criterion of equal

partner benefits. Regulator implementation of this criterion is to become equal to the income that each participant should receive vertical integration on invested capital the same rate of return. If a known value of the land, guaranteed price and its value is determined based on the future harvest, will be the basis for lending, taxation and insurance. If the problem solve the village earns economy [4].

It is necessary to cover the positive difference between the cost price and the market price prevailing at the time of sales. Thus, we can provide at least a minimum level necessary for the development of agricultural producers. This will stop the growth of agricultural debts to other sectors of the economy and the budget. In addition, more efficient economy will be able to profit, provided the cost of production in them is lower than in technological maps. Earnings will also be in the event that market prices will be higher than the cost.

This method of supporting agricultural producers has several advantages: the relative simplicity of calculations; transparency of government support schemes; Prevention acquisitive attitude farms to their allocated funds; equal conditions for all producers; allocated a small amount of money (even if 30% reimbursement of the cost by using local resources to fund the purchase of food can contribute to the number of products, which is almost 3 times the volume of purchases in the fund) [1, p. 19-20].

The essence of government regulation on the regional level is to use price and non-price, direct and indirect methods, the executive and the legislature region contributed to the formation and development of market economy, its infrastructure, create the necessary conditions for the adaptation of producers to market conditions and therefore, ensure food security of the region.

Pricing policy should solve the main task – to bring agriculture to break-even basis – and should be directed to:

- Ensuring at least the simple reproduction of production in key sectors of agriculture through the introduction of price support (mortgage prices) of agricultural products for which the quota is set within food security;

- Stabilization and the creation of economic conditions for extended reproduction based on respect price parity by the introduction of free pricing and, if necessary equivalent prices (prices extended play);

- The implementation of a gradual shift from direct regulation of prices through a mechanism equivalent to the introduction of indirect impact on the incomes of agricultural producers through financial and credit instruments and insurance regulation [3, p. 398-400].

Support prices are determined on the basis of sectoral regulatory costs and minimal profit (at the level of simple reproduction of production) to implement in practice the basics of break-even in commercial pro-

duction. Support prices and incomes carried through redress commodity difference between the price support and the actual average market price (provided that it is below the price support) within the limits of quotas products. Equivalent prices are formed based on industry standard costs and average rates of return in industries serving agriculture to advances in the production of capital, including the cost of land under its entry in the market turnover.

State programs are annually determined by the type and scope of production quotas, price level and equivalent support price. The quotas for those products that are promoted through prices between producers allocated on a competitive basis. The rest of the products offered on the agricultural market through a system of trading or otherwise at market prices.

In order to support price controls and equivalent commodity prices and incomes should create a fund of government support prices and incomes in agriculture and to provide the funds to state and local budgets. In order to eliminate the price dictates of the monopolistic enterprises that supply agricultural inputs, processed agricultural products, measures should be taken for their monopolization, forming an extensive network of businesses to service agriculture and competitive, strengthen competition controls the formation of prices for resources.

If within a year of significant inflation should be performed monthly price index and equivalent support price based inflation growth of total production costs.

Actively protectionism should be made to protect potentially competitive agricultural and food produced domestically. We must oppose any administrative restriction of prices for agricultural products and eliminate barriers to free its implementation, including directly to state resources. The regulatory function to ensure market balance of supply and demand and stabilize food funds and selling prices are to perform operations Commodity Credit Corporation with the necessary supplies of agricultural products, food, material resources and money.

In raw processing areas or respective integrated units to comply with equivalence relations between agricultural and processing enterprises have established matching commission on prices and incomes. We consider it necessary and economically reasonable to implement in practice economic rate of return on capital as the estimated rate of efficiency. If market prices do not provide a set rate of return, the Government is considering the need for budget support and sector specific mechanism for its application.

The effective functioning of the proposed pricing policy on possible conditions for the implementation of measures to improve purchasing power and restructuring of agricultural producers caused by prolonged disparity of prices in agriculture.

The main directions of improvement of price mechanism in agriculture is a justification of the price that most adequately reflect the real economic relations, acts as a regulator of production and circulation of goods, actively influences the socially necessary costs and includes: a comprehensive approach to pricing at all stages of the reproductive cycle of a single application in the economy methodological framework; a gradual transition from regulated to free prices, with the active role of the state in providing effective and equivalent exchange demand for the products of agriculture, limitation product prices monopolies; gradual convergence of domestic prices to world market prices.

Conclusions and prospects for further research. During the formation of the price mechanism for agriculture should be considered a feature of agricultural production as low reversibility of working capital because in crop production are obtained once a year, and costs are incurred during the year, while the industry reversibility of working capital is very high, and when pricing is taken into account entire capital, which enables fully determine the costs and, therefore, generate profit margins. The calculations must take into account the turnover time of fixed and current assets to provide compensation for legal expenses and similar profit per unit of resources.

To ensure intersectoral level to enterprise level economic business conditions, setting prices equal exchange of goods between industry and agriculture, creating objective of distributive relations in agriculture to be included in the model for equity as part of the cost of agricultural land. Constituent prices – the rate of return should express the ratio of profit to average value of advanced capital, including the cost of land and material working capital.

The revival of the agricultural sector is not possible without state regulation of prices in the agricultural trade. Further development of the strategic directions of financial support for agricultural sectors of the economy should be aimed, firstly, to increase budgetary support to agricultural producers, and secondly, to increase the real purchasing power to increase the capacity of the domestic food market.

REFERENCES:

1. Afanasyev V.N., Shevrin E.V. Pricing for agricultural products purchased in regional funds / V.N. Afanasiev E.V. Shevrin // *Economy of agriculture and manufacturing enterprises.* – 2004. – № 8. – P. 19-20.
2. Sabluk P.T. The cardinal directions of solving economic problems in agriculture / P.T. Sabluk // *Economy of AIC.* – 2005. – № 5. – P. 3-8.
3. Sabluk P.T. Pricing between market reform in agriculture: [monograph] / P.T. Sabluk; *Agrarian Sciences.* – K., 2006. – P. 403.
4. Prices, costs, profits, agricultural production and food markets infrastructure Ukraine / Ed. Acad. OHM. Neb. – K. : IAE Agrarian Sciences, 2000. – 585 p.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE: CURRENT CONDITION AND DIRECTION OF DEVELOPMENT

Досліджено сучасний стан сільськогосподарської галузі України та обґрунтовано напрями її розвитку в умовах обмеженості ресурсів. Подано класифікацію зовнішніх і внутрішніх факторів та інтерпретовано вплив цих факторів на ефективність використання оборотних активів підприємств сільськогосподарської галузі. Доведено, що проблема ефективного управління оборотними активами є одночасно й проблемою підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: сільськогосподарська галузь, стан, розвиток, перспективи, ефективність.

Исследованы современные состояния сельскохозяйственной отрасли Украины и обосновано направлений ее развития в условиях ограниченности ресурсов. Представлена классификация внешних и внутренних факторов и интерпретировано влияние этих факторов на эффектив-

ность использования оборотных активов предприятий сельскохозяйственной отрасли. Доказано, что проблема эффективного управления оборотными активами является одновременно и проблемой повышения эффективности сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: сельскохозяйственная отрасль, состояние, развитие, перспективы, эффективность.

It is investigated in the article the current state of the agricultural sector of Ukraine and the justification of its development directions in resource-limited conditions. It is presented the classification of external and internal factors and it is interpreted their influence on the efficiency of the current assets usage of the agricultural industry. It is proved that the problem of the current assets efficient management is also the problem of increasing the efficiency of agricultural production.

Key words: agricultural sector, condition, development, prospects, efficiency.

УДК 338.43:631(477)

Окселенко Н.О.

асистент кафедри фінансів
Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

Постановка проблеми. Проведені економічні заходи щодо стабілізації економіки сільськогосподарської галузі України були спрямовані насамперед на його ринкову адаптацію та структурну перебудову. Однак проблема ефективності сільськогосподарської галузі не тільки не вирішилась, але й набула гостроти. Особливо це відобразилося на використанні обмежених ресурсів, зокрема, оборотних активів підприємств сільськогосподарської галузі.

Специфіка підприємств сільськогосподарської галузі полягає в значному обсязі оборотних активів в структурі їх сукупних активів, тому для підприємств цієї галузі проблеми підвищення ефективності використання оборотних активів мають ще більш суттєвий характер, ніж для фондоемних галузей. Ефективність роботи сільськогосподарських підприємств залишається низькою. Однією з причин є нестача оборотних активів і низька їх віддача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Стан та перспективи розвитку сільськогосподарської галузі України розглядалася в працях В. Андрійчука, І. Вініченка, О. Дація, М. Корецького, Л. Мельника, О. Ульянченко та інших. Проблеми підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва присвячені праці Ф. Бутинця, Н. Грабової, Н. Дубенко, В. Плаксієнка, А. Маргуліс та інших вчених. Водночас існуючі розробки потребують подальшого розвитку у напрямі формування цілісної системи підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва за допо-

могою більш ефективного використання наявних ресурсів, оптимізації джерел їх формування, що є необхідною умовою та одним з найбільш перспективних напрямків розвитку сільськогосподарської галузі України.

Мета статті. На основі викладеного можна сформулювати мету, яка полягає в обґрунтуванні пріоритетних напрямів та перспектив розвитку сільськогосподарської галузі України за умов підвищення економічної ефективності сільського господарства та обмеженості ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Сільськогосподарська галузь в Україні є важливим сектором економіки країни і станом на кінець 2013 року об'єднує 48423 підприємства, на яких працює більше 3 млн. осіб. Частка цієї галузі становить 8–10% загального обсягу валової доданої вартості [3]. Вже тривалий період економічне становище сільськогосподарських підприємств є складним. Жорстка податкова політика, щорічне поглиблення диспаритету цін негативно вплинули на розвиток сільськогосподарського виробництва.

Значна частина сільськогосподарських підприємств перебуває на межі банкрутства, а в інших спостерігається щорічне зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Навіть окремі успіхи останніх років не дають підстав передбачати стабільний розвиток сільськогосподарського виробництва в перспективі. Аналіз обсягів виробництва основних видів продукції рослинництва і тваринництва (табл. 1) у 2013 році порівняно з 2008 роком свідчить про зростання

обсягів виробництва за такими видами продукції: яйця на 35,9%, вовна майже на 8%; зернові культури – на 57,76%, цукрові буряки майже на 9%, виробництво насіння соняшнику збільшилось вдвічі, картопля – на 21,72%, овочі (відкритого і закритого ґрунту) – на 46,55%.

Тенденції щодо зниження обсягів виробництва упродовж періоду, що аналізується, спостерігаються за такими позиціями: м'ясо усіх видів у живій вазі на 20,23%, молоко – на 7,21%, що обумовлено скороченням поголів'я, слабкою кормовою базою і низькою продуктивністю худоби. Наряду зі зростанням виробництва основних видів продукції ми можемо спостерігати також позитивний загальний фінансовий результат сільськогосподарських підприємств.

Проте, незважаючи на ріст обсягів виробництва майже усіх видів сільськогосподарської продукції, позитивний фінансовий результат загалом у галузі (сучасний стан української економіки) характеризується певним ступенем збитковості усіх галузей народного господарства і сільського господарства зокрема. Причиною є нестабільність економічного середовища й велика кількість дестабілізуючих факторів, які безпосередньо впливають на сільськогосподарські підприємства України і на склад та структуру їх оборотних активів зокрема. Глобальна проблема неплатежів і збільшення збитків призвели до росту дефіциту оборотних активів, що обумовили неможливість розвитку виробничого потенціалу, розширення ринків збуту або

впровадження у виробництва нових видів продукції. Відтак оборотні активи є важливим критерієм у визначенні прибутку підприємства.

Збитковість сільськогосподарських підприємств може бути викликана багатьма факторами, одним з таких факторів є неефективне використання оборотних активів. В умовах кризи неплатежів значну частину оборотних активів становить дебіторська заборгованість, або фактично товарні кредити дебіторам. З метою аналізу в цьому разі оборотні активи можна розділити:

– на вкладення у виробництво – засоби, що обслуговують виробництво і його потреби (запаси, інструменти, вкладення в незавершене виробництво, готову продукцію, кошти);

– на відволікання з виробництва – дебіторська заборгованість. Зростання обсягів дебіторської заборгованості нібито свідчить про поліпшення збуту продукції, прискорення обертання оборотних активів, але це відбувається на тлі скорочення матеріальних запасів, тобто на тлі зменшення обсягів виробництва продукції. Своєю чергою, скорочення залишків коштів свідчить про гострий дефіцит цих коштів, зумовлений інфляцією, кризою неплатежів, недосконалою податковою політикою.

Організація та ефективність використання оборотних активів кожного окремого підприємства сільськогосподарської галузі мають велике значення для забезпечення безперервного процесу суспільного відтворення, стійкого фінансового

Таблиця 1

Виробництво основних видів продукції галузей тваринництва та рослинництва у 2008–2013 роках в Україні

Продукція	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013 до 2008
Продукція галузі тваринництва							
М'ясо усіх видів (у живій вазі), тис. т	2770	2723	2738	2923	2144	2210	79,77
Молоко, тис. т	12262	11761	11610	11254	11086	11378	92,79
Яйця, млн. шт.	14063	14957	15908	16965	18690	19111	135,90
Вовна, т	3449	3755	4111	4187	3877	3724	107,97
Продукція галузі рослинництва							
Зернові культури, тис. т	29295	53290	46028	39271	56747	46216	157,76
Цукрові буряки, тис. т	16978	13438	10068	13749	18741	18439	108,61
Насіння соняшнику, тис. т	4174	6526	6364	6772	8671	8387	200,92
Картопля, тис. т	19102	19545	19666	18705	24248	23250	121,72
Овочі (відкритого і закритого ґрунту), тис. т	6835	7965	8341	8122	9833	10017	146,55

Джерело: розрахунки автора за даними [3]

Таблиця 2

Фінансовий результат до оподаткування сільськогосподарських підприємств України, млн. грн.

Країна/область	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Темп росту
Україна	7624	6042	7997	17989	25566	26993	354,04
Дніпропетровська область	640	574	712	1038	2035	1377	215,24

Джерело: розрахунки автора за даними [3]

стану всіх суб'єктів господарювання, нормального грошового обігу, нагромадження національного багатства країни. Проте управління оборотними активами сільськогосподарських підприємств має низку специфічних особливостей. Земля в галузі є не тільки об'єктом праці, як в інших галузях матеріального виробництва, але її предметом, а також основним засобом, що обумовлює територіальну розпорошеність виробництва, населених пунктів, побудову органів управління в основному за територіально-виробничим принципом.

Економічне відтворення переплітається з природним, що ставить його в залежність від ґрунтово-кліматичних умов, які за зонами країни і навіть областей різні. Сезонність виробництва, різні коливання у використанні матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів упродовж року вимагають від управляючої системи знаходження шляхів їх вирівнювання. В результаті виникає надмірна напруга праці керівників і спеціалістів в окремі періоди сільськогосподарських робіт, значного збільшення тривалості їх робочого дня. Деякий вплив на організацію управління здійснює і особливість технології виробництва, пов'язані з живими організмами – рослинами, тваринами, мікроорганізмами, що ставить особливі вимоги до зберігання, транспортування і збуту продукції. Врахування особливостей управління оборотними активами сільськогосподарських підприємств обов'язкове тому, що вони значною мірою визначають ефективність всієї системи управління сільськогосподарським виробництвом. Оборотні активи як невід'ємна частина всіх активів, задіяних у процесі виробництва й реалізації продукції, впливають на формування економічного результату. У деяких випадках цей вплив може бути вирішальним для результатів поточного фінансування підприємства і його фінансового стану в майбутньому. Підвищення ефективності використання оборотних активів може здійснюватися насампе-

ред через оптимізацію складу та структури оборотних активів.

Склад оборотних активів – це сукупність вартості окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обігу [1, с. 101]. У різних галузях народного господарства він може мати певні особливості. Відтак у виробничій сфері основні статті оборотних активів – це сировина, основні матеріали, незавершене виробництво, готова продукція. В окремих галузях є статті оборотних активів, що характерні лише для них. Наприклад, у сільському господарстві в оборотних активах враховується вартість поточних біологічних активів. У процесі управління оборотними активами підприємств особлива увага приділяється аналізу питомої ваги оборотних активів в структурі сукупних активів підприємств (табл. 3).

Специфіка підприємств деяких галузей народного господарства полягає в значному обсязі оборотних активів у складі їх сукупних активів. Відповідно до даних таблиці 1 оборотні активи підприємств галузей сільського господарства, промисловості, будівництва, торгівлі, фінансової діяльності становлять більшість всіх її активів. Для підприємств цих галузей проблеми організації й ефективності використання оборотних активів мають суттєвий характер.

Структура оборотних активів також має значні коливання в окремих галузях народного господарства. Структура оборотних активів – це питома вага вартості окремих статей оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній сумі оборотних активів [1, с. 102]. Необхідно структурувати оборотні активи так, щоб їх ліквідність і платоспроможність підприємства перебували в рівновазі тому, що якщо гроші, дебіторська заборгованість і виробничо-матеріальні запаси підтримуються на відносно низькому рівні, то ймовірність неплатоспроможності або нестачі засобів для забезпечення рентабельної

Таблиця 3

Питома вага оборотних активів в структурі балансу підприємств України на 1 січня 2014 р., млн. грн.

Вид економічної діяльності	Оборотні активи	Активи разом	Питома вага оборотних активів, %
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	139993,4	228308	61,32
Промисловість	713575,4	1385960	51,49
Будівництво	107481,1	178312	60,28
Торгівля	858473,1	1061988	80,84
Готелі та ресторани	7438,7	27530,7	27,02
Транспорт і зв'язок	104653,5	356494	29,36
Фінансова діяльність	264895,8	339730	77,97
Операції з нерухомістю	371888,3	1031715	36,05
Освіта	594,6	2191,9	27,13
Всього	2584162,5	4676102	55,26

Джерело: розрахунки автора на основі даних [3]

діяльності підприємства досить велика. Згідно з таблицею 4 у народному господарстві України запаси становили 24,31%, дебіторська заборгованість – 58,04%, у сільському господарстві відповідно – 46,39 та 45,29%.

Розглядаючи структуру оборотних активів в окремих галузях народного господарства, слід зазначити, що у всіх галузях найбільшу питому вагу займає дебіторська заборгованість. Для галузей з високою матеріаломісткістю продукції характерною особливістю є значна питома вага оборотних активів у запасах сировини й основних матеріалів. Це такі галузі, як сільське господарство і промисловість, у яких запаси становлять 46,39 та 26,51% в структурі оборотних активів відповідно. Для сільського господарства серед факторів, що впливають на структуру оборотних активів, визначальне значення мають виробничі фактори. Питома вага виробничих запасів у досліджуваній галузі на 15–25% вище, ніж за іншими галузями.

У таблиці 5 проаналізовані оборотні активи підприємств за видами економічної діяльності за останні 6 років.

Аналіз динаміки оборотних активів підприємств за видами економічної діяльності (табл. 5) свідчить про зростання загальної вартості оборотних активів у 2013 році порівняно з 2008 роком. Зокрема вартість оборотних активів сільськогосподарських підприємств зросла майже в 4 рази (темп росту 443,28%), що може бути пов'язано із збільшенням кількості сільськогосподарських підприємств, зростанням виробництва або з неефективним використанням наявних оборотних активів і нарощуванням неліквідних елементів оборотних активів.

Раціональна структура, склад та стан оборотних активів як складова ефективного управління ними має певні особливості не лише в різних галузях, а навіть і на різних підприємствах однієї галузі внаслідок багатьох причин, які можна розділити на зовнішні, що впливають незалежно від інтер-

Таблиця 4

Структура оборотних активів підприємств різних галузей народного господарства станом на 1 січня 2014 року, %

Галузь народного господарства	Оборотні активи, разом	у тому числі				
		запаси	дебіторська заборгованість	поточні фінансові інвестиції	грошові кошти та їх еквіваленти	інші оборотні активи
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	100,00	46,39	45,29	0,55	5,57	2,21
Промисловість	100,00	26,51	63,69	1,83	5,40	2,57
Будівництво	100,00	20,53	57,53	11,16	5,68	5,10
Торгівля	100,00	20,01	59,56	10,29	5,46	4,67
Готелі та ресторани	100,00	14,95	57,59	9,66	14,07	3,73
Транспорт і зв'язок	100,00	19,95	59,85	2,23	14,69	3,28
Фінансова діяльність	100,00	32,97	41,19	18,84	6,64	0,36
Операції з нерухомістю	100,00	18,36	60,24	11,70	6,18	3,52
Освіта	100,00	10,70	50,79	2,71	32,71	3,09
Всього	100,00	24,31	58,04	8,18	6,12	3,34

Джерело: розрахунки автора на основі даних [3]

Таблиця 5

Величина оборотних активів підприємств України за видами економічної діяльності, млн. грн.

Галузь народного господарства	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Відношення 2013 р. до 2008 р., %
Сільське господарство	31582	46092	73284	35930	139993	139993	443,28
Промисловість	290520	364160	481337	133379	713575	713575	245,62
Будівництво	43704	70816	99514	20548	107481	107481	245,93
Торгівля	334771	466424	607380	119024	858473	858473	256,44
Готелі та ресторани	2991	4546	4953	815	6827	7439	248,68
Транспорт і зв'язок	36368	51953	66230	12384	85660	104654	287,76
Фінансова діяльність	59525	89230	115309	2474	235930	264896	445,01
Операції з нерухомістю	94505	125569	206447	51221	327670	371888	393,51
Комунальні послуги	3345	5206	7089	640	8581	11516	344,32
Всього	899824	1226964	1665320	377159	2162604	2584163	287,19

Джерело: розрахунки автора на основі даних [3]

есів підприємства, і внутрішні, на які підприємство може і повинно активно впливати. До впливу зовнішніх факторів підприємство може лише пристосовуватися. Різноманітні зовнішні та внутрішні фактори впливають також на тривалість обороту оборотних активів, на ділову активність господарюючого суб'єкта. Під впливом цих факторів можуть формуватися або сприятливі умови, які стимулюватимуть активну поведінку суб'єкта господарювання, або передумови до згорання його ділової активності.

З урахуванням цього необхідно обґрунтувати доцільність і можливість управління факторами ефективного використання оборотних активів сільськогосподарськими підприємствами, з огляду на принципи: забезпечення відповідності внутрішніх факторів вимогам динамічного зовнішнього середовища; управління насамперед факторами, які безпосередньо впливають на використання оборотних активів сільськогосподарського підприємства; адаптація до некеріваних факторів з урахуванням регіональної та галузевої специфіки. У зв'язку з цим для практичного вирішення завдань управління ефективністю використання оборотних активів важливого значення набуває класифікація факторів її зростання. Усі фактори доцільно класифікувати за обмеженою кількістю групувальних ознак, що сприяє визначенню головних напрямів і шляхів підвищення ефективності.

Найбільш поширеною є класифікація факторів за можливістю впливу на діяльність підприємства. До неї звертаються практично всі автори, які досліджують фактори впливу на діяльність підприємства. Водночас спостерігаються деякі відмінності при включенні конкретних факторів в ту чи іншу групу. Дуже часто ці відмінності зумовлені тим, що класифікація проводиться з прив'язкою до конкретного виду діяльності та галузі (сільське господарство, торгівля, страхування, банківська справа).

На основі класифікації зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на діяльність підприємства, В.І. Гринчуцького [2, с. 42–44] та М.Х. Корецького [4, с. 23–26] нами запропоновано доповнити цю класифікацію та інтерпретувати вплив цих факторів на ефективність використання оборотних активів сільськогосподарських підприємств, що на відміну від існуючої враховує поділ внутрішніх факторів на прямі та непрямі стосовно впливу на ефективність використання оборотних активів. На основі вивчення й узагальнення літературних джерел стосовно досліджуваного питання нами сформульовано основні класифікаційні ознаки й виділено відповідні їм фактори впливу на ефективність використання оборотних активів підприємств сільськогосподарської галузі. Зовнішні фактори визначають межі, в яких підприємство може маніпулювати внутрішніми чинниками раціонального руху оборотних активів. Зовнішні фактори

Рис. 1 Класифікаційна схема зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на ефективність використання оборотних активів сільськогосподарських підприємств

Джерело: розробка автора

здатні обмежувати гнучкість управління оборотними активами.

Внутрішні фактори, що впливають на обсяг та структуру оборотних активів сільськогосподарського підприємства можна умовно поділити на прямі та непрямі. Прямими вважаються фактори, які безпосередньо впливають на обсяг, структуру та ефективність використання оборотних активів сільськогосподарських підприємств. Непрямі фактори – це умови, що дозволяють реалізувати наявні у сільськогосподарського підприємства можливості для ефективного використання оборотних активів.

Поділ внутрішніх факторів на прямі і непрямі уможлиблює досить чітко визначення шляхів підвищення ефективності: покращення умов роботи з контрагентами, зниження тривалості виробничого та фінансового циклів, поліпшення організації складського господарства. Активне використання перелічених шляхів підвищення ефективності виробництва передбачає здійснення комплексу заходів, які за своїм змістом характеризують основні напрями розвитку і удосконалення виробництва (друга ознака групування факторів).

На практиці усі групи факторів є взаємозалежними й часто переплітаються один з одним. Класифікація внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на склад, структуру, функціонування та ефективність використання оборотних активів сільськогосподарського підприємства показана на рис. 1. Подана класифікація факторів впливу дозволяє спростити їхній якісний аналіз, визначити потенційні сфери виникнення, визначити всі основні дестабілізуючі фактори й обрати стратегію управління ними.

Своєю чергою, завдання управління обсягом та структурою оборотних активів сільськогосподарських підприємств в умовах ринкової економіки визначають вивчення можливостей підприємства активно впливати на окремі фактори з метою

доведення обсягів та структури оборотних активів до оптимального рівня.

Висновки. Перспективи розвитку сільськогосподарської галузі України та вдосконалення сільськогосподарського виробництва є об'єктивною передумовою стабільного і динамічного соціально-економічного розвитку країни. Ця галузь виконує важливу роль у розвитку всієї економіки, у вирішенні завдань матеріального і соціального забезпечення людей. Оскільки частка оборотних активів досягає більше 50% від суми усіх сукупних активів, то формування фінансових результатів, а також загальний фінансовий стан підприємств сільськогосподарської галузі значною мірою визначаються також станом та ефективністю використання оборотних активів. З погляду впливу на ефективність використання оборотних активів підприємств сільськогосподарської галузі і необхідності врахування впливу факторів під час управління ними визначальними внутрішніми факторами є: галузева належність суб'єкта господарювання та структура продукції, що випускаються підприємством, її частка в загальному платоспроможному попиті.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Верхоглядова Н.І. Економіка підприємства : [навч. посіб.] / Н.І. Верхоглядова, Д.М. Ядранський, Н.А. Іваннікова. – К. : «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 384 с.
2. Гринчуцький В.І. Економіка підприємства : [навч. посіб.] / В.І. Гринчуцький, Е.Т. Карапетян, Б.В. Погріщук. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 304 с.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Корецький М.Х. Стратегічне управління : [навч. посіб.] / М.Х. Корецький, А.О. Дехтяр, О.І. Дацій. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 240 с.

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

THE ANALYSIS OF APPROACHES TO DEFINITION THE ESSENCE OF POTENTIAL OF ENTERPRISES

УДК 658:330

Верхоглядова Н.І.

д.е.н.,
професор кафедри обліку, економіки
й управління персоналом підприємства
Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури

Коваленко Є.В.

аспірант кафедри обліку, економіки
й управління персоналом підприємства
Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури

У статті розглянуто та проаналізовано основні теоретичні підходи до визначення категорії «потенціал». Розглянуто переваги та недоліки підходів. Досліджено сутність потенціалу галузі. Визначено основні розбіжності та сформований висновок щодо сутності категорії.

Ключові слова: потенціал, сутність потенціалу, конкурентоспроможність потенціалу, підходи, потенціал галузі.

В статье рассмотрены и проанализированы теоретические подходы к определению категории «потенциал». Рассмотрены преимущества и недостатки подходов. Исследована сущность потенциала отрасли. Определены основные несоответ-

ствия и сформирован вывод по поводу сущности категории.

Ключевые слова: потенциал, сущность потенциала, конкурентоспособность потенциала, подходы, потенциал отрасли.

The article considers and analyzes the theoretical approaches to the definition of the category «potential». The advantages and disadvantages of the approach are studied. It's researched the essence of branch potential. The main mismatches are considered and a conclusion about the nature the category is formed.

Key words: potential, essence of potential, competitiveness of potential. approaches, potential of branch.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України та проблеми, що існують у теперішній час, висувають перед її структурними ланками принципово нові вимоги, однією з яких є забезпечення конкурентоспроможності потенціалу окремих галузей, у тому числі і будівельної галузі. Формування конкурентоспроможності потенціалу галузі має прямий зв'язок із його можливостями. Тож, для успішного вивчення цієї проблеми доцільно перш за все визначити сутність потенціалу галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою визначення категорії «потенціал» у різні часи займалися багато вчених, серед них такі науковці, як Н. Побережна, І. Лукинов, А. Онищенко, Б. Пасхавер, Е. Фігурнов, В. Гусаков, А. Анчишкін, Л. Костирко, Л. Абалкін, К. Воблий, А. Воронов, О. Федонін, І. Репіна, О. Олексик, І. Оленко, І. Должанська, Т. Загорна, С. Радько, І. Ансофф, О. Гетьман, В. Шаповал, Г. Герасимчук, Р. Марушков, Л. Сосненко, В. Ковальов, О. Волкова, М. Іванов, Ю. Одегов, К. Андрєєв, Б. Мочалова, Л. Ревуцький, Є. Лапіна, Б. Бачевський, І. Заблоцька, О. Решетняк та інші.

Постановка завдання. Метою роботи є вивчення теоретичних підходів до визначення категорії «потенціал».

Вклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день термін «потенціал» широко використовується в економічній літературі, тому доцільно детально вивчити його сутність. При вивченні сутності будь-якого поняття необхідно приділити належну увагу дослідженню його етимології. Щодо терміну «потенціал», то більшість

вчених погоджуються з тим, що він походить або від латинського слова «potencia», що означає «сила», «можливість», «напруга», або від французького слова «potentiel», що перекладається як «здатний». Таким чином, терміни «потенціал», «потенціальний» означають наявність у когонебудь або чого-небудь прихованих можливостей, що досі не виявлені, або здатність діяти в певних сферах [1, с. 137].

У Великому тлумачному словнику потенціал визначається як «засоби, запаси, джерела, що є в наявності й можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певної мети, здійснення плану, вирішення будь-яких завдань; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній сфері» [2, с. 98]. Тлумачний словник української мови під цим терміном розуміє «приховані можливості, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов» [3, с. 286].

Таке широке трактування сутності потенціалу дає змогу застосовувати його в різних галузях науки та діяльності людини, залежно від того, які засоби, запаси та джерела, приховані можливості та сили маються на увазі [4, с. 152].

З огляду на це, у сучасній науковій літературі поняття «потенціал» знайшло широке застосування. Так, на сьогодні практично немає об'єкта, відносно якого б не використовувалося визначення потенціалу. Воно використовується як в природничих та гуманітарних науках, так і в економіці [5, с. 91].

Як справедливо зазначено у працях вчених, економічна наука запозичила термін «потенціал» з фізики, де він означає кількість енергії, яку нако-

пичила система і яку вона спроможна реалізувати в роботі [6, с. 125-140].

Вперше цей термін в економічній науці було використано ще на початку минулого століття, проте у широкий вжиток серед науковців-економістів він увійшов лише у 80-90-х роках. Саме цей період відзначився підвищеною увагою науковців до різних аспектів цього поняття [7, с. 84-88]. Дослідження думок науковців щодо сутності поняття «потенціал», представлених у сучасній економічній літературі, дає змогу виділити основні п'ять підходів до його трактування (таблиця 1).

Першим та найбільш розповсюдженим підходом до трактування поняття «потенціал» є ресурсний підхід, згідно з яким потенціал представляє собою сукупність наявних ресурсів, якими володіє певна соціо-економічна система. Представниками цього підходу є І. Лукінов, А. Онищенко, Б. Пасха-

вер, Е. Фігурнов, В. Гусаков, А. Анчишкін, Л. Костирко, Л. Абалкін, Д. Черніков, С. Бєлова, В. Авдеєнко, В. Котлов, В. Архипов, В. Вейц, Д. Шевченко, В. Архангельський, В. Хомяков, І. Бакум, І. Репіна, С. Шумська, В. Немчинов, І. Гуніна, Н. Краснокутська, Ю. Сазонов, Н. Завієна, Б. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Стародубцева, О. Горяча.

І. Лукінов, даючи визначення потенціалу, акцентує увагу на тому, що він характеризується кількістю та якістю ресурсів, якими володіє та або інша господарча система [8, с. 39-40]. Такої ж думки щодо сутності потенціалу дотримуються А. Онищенко та Б. Пасхавер [8, с. 39-40]. Представник першого підходу Е. Фігурнов трактує потенціал як характеристику ресурсів виробництва, кількісних і якісних їх параметрів, що визначають максимальні можливості суспільства по виробництву матеріальних благ в кожний даний

Таблиця 1

Підходи до трактування поняття «потенціал»

Підхід	Сутність потенціалу	Представники	Переваги	Недоліки
Ресурсний	сукупність наявних ресурсів, якими володіє певна соціо-економічна система	І. Лукінов, А. Онищенко, Б. Пасхавер, Е. Фігурнов, В. Гусаков, А. Анчишкін, Л. Костирко, Л. Абалкін, Д. Черніков, С. Бєлова, В. Авдеєнко, В. Котлов, В. Архипов, В. Вейц, Д. Шевченко, В. Архангельський, В. Хомяков, І. Бакум, І. Репіна, С. Шумська, В. Немчинов, І. Гуніна, Н. Краснокутська, Ю. Сазонов, Н. Завієна, Б. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Стародубцева, О. Горяча	враховує ресурсну його складову як базу для формування потенціалу	не враховуються інші складові потенціалу, а також не конкретизуються результати, які можуть бути отримані в перспективі
Функціональний	можливості виконувати певні функції (здійснювати виробничу діяльність, виготовляти матеріальні блага, задовольняти суспільні потреби)	К. Воблий, А. Воронов, О. Федонін, І. Репіна, О. Олексик, І. Оленко, І. Должанська, Т. Загорна, С. Радько, І. Ансофф, О. Гетьман, В. Шаповал, Г. Герасимчук	враховує можливості, які має господарська система, що дають їй спроможність виконувати певну, конкретизовану функцію	ігноруються складові потенціалу
Цільовий	здатність досягати поставлених цілей	Р. Марушков, Л. Сосненко, В. Ковальов, О. Волкова, М. Іванов, Ю. Одегов, К. Андрєєв	цільова орієнтація потенціалу	не конкретизуються ресурси та можливості, які є необхідними для досягнення поставлених цілей та можливих результатів
Результативний	отриманий результат за певних умов	Б. Мочалова, Л. Ревуцький, Є. Лапіна, Б. Бачевський, І. Заблоцька, О. Решетняк	окреслює результати, що можуть бути отримані в перспективі	не приділяється увага складовим
Діяльнісний	сукупність відносин між суб'єктами господарювання з приводу створення матеріальних благ і послуг	Л. Самоукін, М. Чумаченко	врахування взаємовідносин у ході формування та використання потенціалу	неврахування складових потенціалу

момент. Подібні визначення дають Л. Абалкін та В. Гусаков [9, с. 89].

За визначенням А. Анчишкіна, потенціалом можна вважати набір ресурсів, які в процесі виробництва приймають форму факторів виробництва. Як органічне сполучення технічних, організаційних, управлінських та результативних факторів виробництва трактує потенціал Л. Костирко [10, с. 78-84].

Д. Черніков та С. Белова визначають потенціал як сукупність ресурсів без урахування їх реальних взаємозв'язків, які складаються в процесі виробництва [11, с. 88-96]. Натомість В. Авдеєнко та В. Котлов трактують потенціал як складну систему ресурсів виробництва, які знаходяться у взаємозв'язку та взаємозалежності.

Як узагальнену характеристику системи ресурсів, до складу якої входять виробничі фонди, кадри, ресурси управління та організації виробництва, а також науково-технічна інформація, визначає потенціал В. Архипов. Схожим є визначення потенціалу В. Вейц та О. Горячої.

Деяко ширшим є визначення, запропоноване у роботі Д. Шевченка, згідно з яким потенціал характеризує сукупність виробничих ресурсів, об'єднаних у процесі виробництва та таких, що мають певні потенційні можливості у сфері виробництва матеріальних благ та послуг. Близьким є визначення потенціалу, надані В. Архангельським, В. Хомяковим та І. Бакум.

Б. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Стародубцева зазначають, що потенціал – це наявні і потенційні можливості виробництва, наявність факторів виробництва, забезпеченість його визначальними видами ресурсів.

Найбільш широке визначення потенціалу в рамках першого підходу наводить І. Репіна. На її думку, потенціал – це сукупність ресурсів (трудо-вих, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних тощо), навичок і можливостей керівників, спеціалістів та інших категорій персоналу щодо виробництва товарів, здійснення послуг (робіт), отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення сталого функціонування та розвитку підприємства [12, с. 54-64].

С. Шумська визначала потенціал як сукупність накопичених ресурсів та їх використаних і невикористаних потенційних можливостей у сфері виробництва матеріальних благ та послуг з метою найбільш повного задоволення потреб суспільства. Як ресурсні можливості національної економіки для здійснення економічного зростання визначає потенціал В. Немчинов [13, с. 73-77].

До першого підходу може бути віднесено трактування потенціалу, запропоноване Н. Краснокутською, І. Гуніною, Ю. Сазоновим, Н. Завієною, Е. Горбуновим та А. Шереметом.

Перевагою ресурсного підходу до трактування сутності поняття «потенціал» є те, що він враховує

ресурсну його складову як базу для формування потенціалу. Водночас у рамках ресурсного підходу не враховуються інші складові потенціалу, а також не конкретизуються результати, які можуть бути отримані в перспективі.

Другий підхід до трактування сутності поняття «потенціал» може бути умовно названий функціональним. За цим підходом потенціал представляє собою можливість виконувати певні функції (здійснювати виробничу діяльність, виготовляти матеріальні блага, задовольняти суспільні потреби). Представниками цього підходу є К. Воблій, А. Воронов, О. Федонін, І. Репіна, О. Олексик, І. Оленко, І. Должанська, Т. Загорна, С. Радько, І. Ансофф, О. Гетьман, В. Шаповал, Г. Герасимчук.

К. Воблій визначає потенціал як потенційну можливість країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення. На думку А. Воронкової, потенціал являє собою сукупність вартісних та натурально-речовинних характеристик виробничої бази, яка виражається в потенційних можливостях виробляти продукцію певного складу, технічного рівня і якості в необхідному обсязі [13, с. 73-77].

О. Федонін, І. Репіна, О. Олексюк трактують потенціал як інтегральне відображення (оцінку) поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи у такий спосіб корпоративні та суспільні інтереси.

І. Отенко характеризує потенціал не лише як діалектичну єдність можливостей, але й як процеси їхньої реалізації. На думку цього автора, потенціал відображає здатності робітників підприємства пізнавати та створювати можливості, інтегруючи у просторі й часі процеси трансформації усіх видів ресурсів для виробництва матеріальних благ і послуг [12, с. 54-64].

І. Должанська та Т. Загорна стверджують, що потенціал представляє собою реальну або ймовірну здатність виконувати цілеспрямовану роботу. На думку С. Радько, потенціал є відображенням сукупної можливості трудового колективу для виконання поставлених перед ним завдань. І. Ансофф визначає потенціал як спроможність комплексу ресурсів економіки виконати поставлені перед ним завдання [10, с. 78-84].

О. Гетьман та В. Шаповал стосовно виробничого потенціалу дають визначення як можливостей підприємства щодо виготовлення продукції певного асортименту, номенклатури і якості у потрібній споживачам кількості. Г. Герасимчук визначає потенціал як максимальні можливості об'єкта функціонування з урахуванням чинників впливу шляхом раціонального використання усіх видів ресурсів для досягнення потенційних цілей [13, с. 73-77].

Перевагою другого підходу є те, що він враховує можливості, які має господарська система, що дає їй спроможність виконувати певну, конкретизовану функцію. Водночас у рамках цього підходу ігнорується ресурсна складова потенціалу.

Згідно з третім підходом, який може бути названий цільовим, потенціал характеризується здатністю досягати поставлених цілей. Представниками цього підходу є Р. Марушков, Л. Сосненко, В. Ковальов, О. Волкова, М. Іванов, Ю. Одегов, К. Андрєєв.

Р. Марушков визначає потенціал як здатність підприємства забезпечувати своє довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей на основі використання системи наявних ресурсів. Аналогічне визначення наведено у працях Л. Сосненка.

В. Ковальов та О. Волкова характеризують потенціал як здатність підприємства досягати поставлених перед ним цілей, використовуючи наявні матеріальні, трудові та фінансові ресурси. М. Іванов, Ю. Одегов та К. Андрєєв визначають потенціал як систему матеріальних та трудових факторів, що забезпечують досягнення мети виробництва [13, с. 73-77].

Перевагою третього підходу є цільова орієнтація потенціалу. Проте в рамках цього підходу часто не конкретизуються ресурси та можливості, які є необхідними для досягнення поставлених цілей, і можливі результати.

Четвертий підхід передбачає розгляд потенціалу з точки зору можливого за певних умов отримання результату в перспективі. Представниками цього підходу можна вважати Б. Мочалова, Л. Ревуцького, Є. Лапіна, Б. Бачевського, І. Заблоцьку, О. Решетняк.

Так, Б. Мочалов стверджує, що потенціал країни, галузі, підприємства характеризується обсягом виробництва матеріальних благ та послуг, які можна досягнути в перспективі, при оптимальному використанні наявних ресурсів [13, с. 73-77].

Л. Ревуцький, досліджуючи номінальний виробничий потенціал, трактує його як об'єм робіт в приведених одиницях виміру витрат праці (нормо-години), який може бути виконано упродовж деякого періоду (наприклад, року) основними виробничими робітниками на базі наявних виробничих фондів при двох-трьох-змінному режимі роботи та оптимальній організації праці та виробництві [14, с. 14-16].

Є. Лапін стверджує, що економічний потенціал підприємства відображає реальну, фактичну здатність до створення максимального обсягу матеріальних благ з урахуванням конкретних ресурсних обмежень, збалансованості трудових та матеріальних ресурсів.

Б. Бачевський, І. Заблоцька, О. Решетняк визначають потенціал як його властивість забезпечити очікуваний суб'єктом оцінки позитивний

(або негативний) результат в існуючій системі зовнішніх обмежень з урахуванням здатності носія до розвитку [12, с. 54-64].

Перевага четвертого підходу в тому, що він окреслює результати, що можуть бути отримані в перспективі. Однак не приділяється увага його складовим.

За п'ятим підходом, потенціал визначається сукупністю відносин між суб'єктами господарювання з приводу створення матеріальних благ і послуг. Представником цього підходу є Л. Самоукін, який трактує потенціал як виробничі відносини, що виникають між окремими працівниками, трудовими колективами, а також управлінським апаратом з приводу повного використання їхніх здібностей зі створення матеріальних благ і послуг. М. Чумаченко визначає потенціал як відносини, що виникають на підприємстві з приводу досягнення максимально можливого фінансового результату [15, с. 56-61].

Перевага п'ятого підходу у врахуванні взаємовідносин у ході формування та використання потенціалу. Недоліком є неврахування складових потенціалу.

Висновки з проведеного дослідження. Аналізуючи вивчені матеріали, праці вчених, що розглядали категорію «потенціал», можемо зазначити, що потенціал – це наявні або приховані сукупні можливості, ресурси, запаси або джерела, що використовуються чи можуть бути використані для досягнення певної мети. З одного боку, потенціал – це наявні можливості та ресурси, що є в наявності, з іншого – це невикористані можливості. Проаналізувавши існуючі підходи до визначення сутності поняття «потенціал», можна погодитися, що основним критерієм і невід'ємною частиною трактування потенціалу є ресурси або їх система; загальна характеристика потенціалу як економічної категорії з часом змінюється, розширюється та трансформується; немає однаковості щодо визначення категорії «потенціал» як узагальнюючого поняття та є підміна поняття «потенціал» його окремими видами, коли аналіз переходить із загальнотеоретичної сфери у сферу прикладних розрахунків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Толковий словарь ruLib.info [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rulib.info/default.htm>.
2. Прохоров А.М. Большой энциклопедический словарь / А.М. Прохоров. – М. : Большая Российская Энциклопедия ; СПб. : Норинт, 2004. – 1456 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / За ред. В.Т. Бусел. – Київ, Ірпінь : ВТФ Перун, 2005.
4. Економічний словник / За ред. П.І. Баргія, С.І. Дорогунцова. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973. – 623 с.

5. Степанов А.Я. Категория «потенциал» в экономике [Электронный ресурс] / А.Я. Степанов, Н.В. Иванова. – Режим доступа : <http://www.marketing.spb.ru/read/article/a66.htm>.

6. Игнатенко Н.Г. Природно-ресурсный потенциал территории: Географический анализ и синтез / Н.Г. Игнатенко, В.П. Руденко. – Львов, 1986. – 164 с.

7. Гуляк Р.Е. Розробка методологічних принципів економічної діагностики та їх застосування при створенні механізму діагностики розвитку ресурсної компоненти економічного потенціалу міста / Р.Е. Гуляк // Економіка та держава. – 2011. – № 6. – С. 84-88.

8. Чаленко А. О неопределенности понятия «потенциал» в экономических исследованиях / А. Чаленко. – Луганск : Проблемы экономической теории, 2011. – С. 39-40.

9. Абалкин Л.И. Новый тип экономического мышления / Л.И. Абалкин. – М. : Экономика, 1987. – 192 с.

10. Цимбал О.І. Сутність та підходи щодо оцінювання трудових ресурсного потенціалу промисловості в

контексті регіону / О.І. Цимбал, О.О. Лукашов // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2010. – № 5. – С. 78-84.

11. Черников Д.А. Эффективность использования производственного потенциала и конечные народнохозяйственные результаты / Д.А. Черников // Экономические науки. – 1981. – № 10. – С. 88-96.

12. Краснокутська П.Е. Дефініція поняття «потенціал підприємства» в контексті розвитку мікроекономічної теорії / П.Е. Краснокутська // Вісник КНТЕУ. – 2008. – № 5. – С. 54-64.

13. Березюк Ю.Б. До питання аналізу сутності економічної категорії потенціалу / Ю.Б. Березюк // Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С. 73-77.

14. Матковський Р.Б. Виробничий потенціал / Р.Б. Матковський. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – Т. 1. – С. 196.

15. Бикова В.Г. Фінансово-економічний потенціал підприємств загальнодержавного значення – оцінка та управління / В.Г. Бикова, Ю.М. Ряснянський // Фінанси України. – 2005. – № 6. – С. 56-61.

ОСОБЛИВОСТІ КОРПОРАТИВНОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

FEATURES OF CORPORATE RESTRUCTURING IN MODERN CONDITIONS

У статті розглянуто процес корпоративної реструктуризації в сучасних умовах функціонування, наведено різні наукові підходи до визначення цього поняття. Показано зміну етапів корпоративної реструктуризації відповідно до тенденцій розвитку корпоративного сектору національної економіки.

Ключові слова: маркетинг, корпоративна реструктуризація, корпоративне підприємство, корпоративне управління, реструктуризація, фінанси, реорганізація.

В статье рассмотрено процесс корпоративной реструктуризации в современных условиях функционирования, приведены разные научные подходы к определению этого понятия. Указано смена этапов корпоративной реструктуризации в со-

ответствии к тенденциям развития корпоративного сектора национальной экономики.

Ключевые слова: маркетинг, корпоративная реструктуризация, корпоративное предприятие, корпоративное управление, реструктуризация, финансы, реорганизация.

The article deals with the process of corporate restructuring in modern operating conditions, presents different scientific approaches to the definition of this term. Change of corporate restructuring phases according to the tendencies of development of the corporate sector of national economy is shown.

Key words: marketing, corporate restructuring, corporate business, corporate management, restructuring, finance, reorganization.

УДК 654.07:331.101

Грицина В.В.

асистент кафедри економічної теорії
Херсонський державний університет

Постановка проблеми. Посилення євроінтеграційних процесів і глобалізація економіки зумовили виникнення нового явища – процесу корпоративної реструктуризації, який дедалі ширше використовують у світовій практиці як невеликі акціонерні товариства, так і транснаціональні корпорації. Вважають, що корпоративна реструктуризація належить до найбільш складних форм реструктуризації. Тому висвітлення цієї проблеми в науковій літературі має важливе теоретичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом вітчизняні та зарубіжні вчені зосредили свої дослідження на таких теоретичних і

практичних аспектах корпоративної реструктуризації: корпоративні стратегії в реструктуризації (И. Ансофф [1], А. Гохан Патрик [2]), корпоративна реструктуризація та реорганізація (О. Терещенко [9]), корпоративна реструктуризація підприємств і акціонерних компаній (Л. М. Кузьменко [4], І. Мазур, В. Шапіро [7]), сутність та зміст корпоративної реструктуризації (В. Сердюк [8], І. О. Лепюхіна [6]). Слід зазначити, що наукові погляди на проблему корпоративної реструктуризації у різних авторів мають суттєві відмінності.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке

полягає у дослідженні особливостей корпоративної реструктуризації в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З формуванням ринкових відносин в Україні та активізацією трансформаційних процесів, реструктуризації підприємств і організацій усіх галузей економіки виникла велика кількість акціонерних товариств. За останні 20 років корпоративні форми організації процесу набули значного поширення як у приватному секторі, так і в державному, що дозволило вирішити низку проблем (проведення реорганізації, реструктуризації, підвищити рівень фінансової стійкості тощо).

У літературних джерелах, присвячених дослідженню реструктуризації підприємств, залежно від характеру заходів, які застосовуються, виділяють такі форми реструктуризації, що мають місце в Україні [9, с. 41]:

- реструктуризація виробництва;
- реструктуризація активів;
- фінансова реструктуризація;
- корпоративна реструктуризація (реорганізація).

Корпоративна реструктуризація належить до найбільш масштабних та всеохоплюючих форм реструктуризації, що активно розвивається. Корпоративна реструктуризація пов'язана з реорганізацією корпоративного підприємства, її наслідком є повна або часткова зміна власника статутного фонду, створення нових юридичних осіб та (або) форми організації бізнесу.

Науковці по-різному підходять до визначення самого поняття «корпоративна реструктуризація». Так, зокрема, О. Терещенко прирівнює корпоративну реструктуризацію до звичайної реорганізації [10, с. 352]; І. Мазур і В. Шапіро вважають, що корпоративна реструктуризація – це будь-які зміни у виробництві, структурі капіталу або власності, що не відносяться до повсякденного ділового циклу компанії [7, с. 443]; в енциклопедичному довіднику «Фінансові послуги України» знаходимо таке визначення: «найскладніший вид реструктуризації, що передбачає реорганізацію підприємства, яке має на меті змінити власника статутного фонду, створення нових юридичних осіб або нову організаційно-правову форму» [10, с. 541].

На нашу думку, під поняттям «корпоративна реструктуризація» доцільно розуміти процес зміни організаційно-правового статусу, структури активів, статутного капіталу, відповідно до зовнішніх умов, стратегії та внутрішніх потреб розвитку для підвищення вартості корпоративного підприємства.

У сучасних умовах функціонування економіки можна окреслити найбільш характерні риси, які мають бути покладені в основу визначення поняття «корпоративна реструктуризація» як соціально-економічної категорії.

1. Системність корпоративної реструктуризації виявляється комплекс(систему) структурних перетворень. У процесі її проведення має бути забезпечена комплексність змін в корпоративному управлінні, а не зміни тільки однієї сфери функціонування підприємства (маркетинг, фінанси тощо). Якщо структура розглядається як «сукупність внутрішніх зв'язків, будова, внутрішня упорядкованість об'єкта», як сукупність стійких зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах, то корпоративну реструктуризацію можна розглядати як зворотній процес, покликаний здійснити перебудову цих зв'язків у вигляді реакції на зміни усередині організації та поза її межами, створити оптимальні структури для досягнення певних цілей. Структурні перетворення підприємства в процесі його реструктуризації мають проводитися на системній основі. Спектр засобів, які використовуються у рамках проектів реструктуризації, досить широкий. Адже деякі підприємства потребують проведення простих санаційних заходів з метою поліпшення стану своєї фінансово-господарської діяльності, а в інших випадках необхідне впровадження складних довготривалих проектів [8, с. 41].

2. Стратегічність корпоративної реструктуризації повинна бути орієнтована на дослідження стратегії його розвитку. При цьому, на нашу думку, критерієм ефективності проведення корпоративної реструктуризації слід розглядати реалізацію поставлених завдань у процесі її здійснення та ступінь досягнення стратегічних цілей функціонування підприємства.

3. Адаптивність. Розглядаючи корпоративну реструктуризацію як систему певних заходів, необхідно виділити таку властивість системи, як її адаптивність, тобто здатність ефективно виконувати задані функції в певному діапазоні мінливих умов. Адаптацію до нових умов господарювання можна вважати провідною характеристикою корпоративної реструктуризації. Таким чином, корпоративну реструктуризацію не слід розглядати як одноразову реалізацію проміжної (короткострокової) мети (наприклад, запобігання банкрутству), це регулярно використовуваний інструмент пристосування до нових умов господарювання.

4. Управлінські рішення в процесі проведення реструктуризації повинні мати перспективну спрямованість відповідно до змін факторів зовнішнього середовища. Існування залежності між станом зовнішнього середовища та поведінкою корпоративного підприємства, його внутрішнім середовищем призводить до необхідності професійно керувати трансформаційними процесами [5, с. 161].

Соціально-економічна сутність корпоративної реструктуризації виявляється через такі підходи до її розгляду [6, с. 56]:

- комплексні зміни із анти кризовими заходами;

- кардинальні зміни організаційно-правової структури корпорації;

- комплекс заходів, пов'язаних із перетворенням усіх сфер діяльності підприємства, від структури фінансів до технічного переозброєння і пошуку нових ніш на ринку;

- комплексні та взаємопов'язані зміни корпоративних структур, що забезпечують функціонування корпоративного підприємства в цілому;

- створення на базі корпоративного підприємства кількох стратегічних одиниць бізнесу;

- комплекс реорганізаційних заходів, які мають на меті вихід корпоративного підприємства із кризи та забезпечення його подальшого розвитку.

Еволюція розуміння корпоративної реструктуризації є шлях синтезу форм, спадковості етапів і пошуку нових технологій. Перехід від одного етапу до іншого має прогресивний характер, оскільки характеризується функціональним збагаченням форми реструктуризації та адекватного її механізму впровадження, тобто своїм набором техніки, технології, інструментарію для реструктуризаційного процесу.

Етапність корпоративної реструктуризації змінюється відповідно до тенденцій розвитку корпоративного сектору національної економіки у сучасний посткризовий період функціонування.

У пострадянський період першим етапом реструктуризації вважався антикризовий і технологія його передбачала процес активного поділу підприємства на дрібніші економічні одиниці, чи просто серйозні зміни організаційної структури. Цей етап не відзначався особливою цілісністю системи управлінських рішень і ринковою логікою дій керівництва, оскільки такі поняття як «клієнт», «ринок», «стратегія» ще не були домінуючими, тому й цілі реструктуризації зводилися до заходів, спрямованих на виживання підприємств, виходу їх з кризового стану (але ще не розвитку). При цьому реструктуризації підлягали, як правило, слабкі, неплатоспроможні підприємства, що перебували на межі банкрутства.

Варіантами проведення реструктуризації на цьому етапі стали [4, с. 89]:

- корпоратизація підприємств;

- перепрофілювання підприємств;

- виділення окремих структурних підрозділів для подальшої діяльності;

- виділення окремих структурних підрозділів як нових юридичних осіб;

- злиття двох і більше підприємств з утворенням нової юридичної особи.

Після цього етапу почалась епоха корпоративної реструктуризації з іншими акцентами, зокрема на ринкову, тобто ринково орієнтована (маркетингова) корпоративна реструктуризація. Базисом

урахування корпоративної реструктуризації стала діяльність консалтингових компаній. Змінювався зміст корпоративних реструктуризації і логіка всіх структурних змін підпорядковувалась одному ключовому завданню, яке ґрунтувалося на відповідному розумінні потреб ринку, клієнтської бази, прогнозів і тенденцій розвитку корпоративного сектору. Для цього періоду характерним було створення маркетингових підрозділів, упровадження управління витратами, продажу неліквідних активів, тобто корпоративні підприємства набували статусу ринкового суб'єкта господарювання.

Маркетингова корпоративна реструктуризація також мала перехідний характер, який виявив невідповідність принципів організації управління, що склалися раніше, умовам господарювання, які зазнали змін. Нові підходи ще не спиралися на цілісну систему, вони перебували в зародковій стадії [4, с. 96]. На зміну стратегії виживання почала приходити стратегія рішучого оновлення технології виробництва, збуту і підходів до управління, тобто, зміни всього комплексу внутрішньо корпоративних процесів, тому реструктуризаційні заходи набувають інноваційного характеру з об'єктивних причин.

Нині НТП спрямований на трансформаційні процеси, а тому інноваційний характер змін зумовлює якісні перетворення корпоративної реструктуризації: трансформація стає вищим її проявом, термін «трансформація» сигналізує про значно глибші комплексні зміни — зміни в культурному середовищі, а саме — зміни базових цінностей і мотивів поведінки людей, а в результаті — зміни інституціонального середовища функціонування корпорацій. Саме таку планку ставлять перед собою сучасні корпоративні підприємства при управлінні змінами, спрямованими на підвищення якості ведення бізнесу [4, с. 97-98].

Еволюція підходів до розуміння і впровадження корпоративної реструктуризації показує, що корпоративне підприємство повинно постійно стежити за основними компонентами зовнішнього середовища і формувати власні потреби у змінах. Але, на нашу думку, соціально-економічна сутність реструктуризації, яка на кожному етапі має свої завдання, а загальна мета виявляється в різних формах і видах, будучи при цьому регламентованою відповідною процедурою та механізмом реалізації, спричинена впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Названі компоненти утворюють концептуальну модель корпоративної реструктуризації, яка допомагає краще збагнути і зрозуміти соціально-економічну сутність та зміст корпоративної реструктуризації. При цьому наголосимо, що реструктуризація починається з ідеї.

Метою проведення корпоративної реструктуризації є створення повноцінних суб'єктів під-

приємницької діяльності, здатних ефективно функціонувати за умов ринкової економіки та виробляти конкурентоспроможну продукцію, що відповідає вимогам ринку. Отже, механізм корпоративної реструктуризації можна визначити як комплекс заходів, спрямованих на відновлення стійкої технічної, соціально-економічної та фінансової життєздатності корпоративного підприємства [2, с. 210].

Згідно з метою виробляються завдання і таким чином утворюється ланцюг цільової орієнтації корпоративної реструктуризації. Завдання корпоративної реструктуризації для кожного етапу специфічні, але до типових ми пропонуємо віднести [2]:

- сприяння у виживанні та забезпечення повноцінного функціонування суб'єктів господарювання;
- відновлення конкурентоспроможності та платоспроможності корпоративних підприємств;
- управління змінами.

Корпоративна реструктуризація на рівні підприємства стосується перебудови всіх сфер його діяльності, починаючи від виробничо-технічних та організаційних систем і завершуючи фінансовими аспектами і проблемами власності.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнюючи вище сказане, можна зробити висновок, що процес корпоративної реструктуризації в сучасних умовах набуває все більшого розвитку та впровадження у вітчизняній економіці. Чітко визначених критеріїв успішної корпоративної реструктуризації не існує, оскільки це явище багатогранне і різнопланове. Однак загальні рекомендації зводяться до наступного: створення повноцінних суб'єктів підприємницької діяльності, здатних ефективно функціонувати за умов ринкової економіки, довгострокова ефективність функціонування об'єкта, на якому проводилися реструктуризаційні заходи, зростання ринкової

вартості підприємства, підвищення інвестиційної привабливості корпоративного підприємства та його позитивні соціальні наслідки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ансофф І. Новая корпоративная стратегия [Текст] / І. Ансофф. – СПб. : Питер, 1999. – 416 с.
2. Гохан Патрик А. Слияния, поглощения и реструктуризация компаний [Текст] / А. Гохан Патрик. – Пер. с англ. – 3-е изд. – М. : Альпина Бизнес букс, 2007. – 741 с.
3. Гританс Я.М. Организационное проектирование и реструктуризация (реинжиниринг) предприятий и холдингов : Экономические, управленческие и правовые аспекты [Текст] : практич. пособие / Я.М. Гританс. – СПб. : Волтерс Клувер, 2005. – 216 с.
4. Кузьменко Л.М. Управління реструктуризацією розвитку промислових комплексів [Текст] : монографія / Л.М. Кузьменко, В. М. Ращупкина / МЭГИ. – Донецьк : Донбас, 2009. – 188 с.
5. Корпоративні структури в національній інноваційній системі України [Текст] / [Л.І. Федулова та ін.] ; за ред. Л.І. Федулової ; Ін-т екон. та прогнозування НАН України. – К. : Вид-во УкрІНТЕІ, 2007. – 811 с.
6. Лепьохіна І.О. Сутність та зміст реструктуризації підприємства [Текст] / І.О. Лепьохіна // Економіка та підприємництво. – 2006. – № 3. – С. 171–175.
7. Мазур І.І. Реструктуризація підприємств та акцій компанії: довід. посіб. / І.І. Мазур, В.Д. Шапіро. – М. : Вища школа, 2000. – 587 с.
8. Сердюк В. Теоретичні й прикладні аспекти реструктуризації бізнесу [Текст] / В. Сердюк // Схід. – 2009. – № 3(94). – С. 20–23.
9. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання [Текст]: навч. посіб. / О.О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.
10. Фінансові послуги України : енциклопедичний довідник : у 6 т. [Текст] / І.О. Мітюков, В.Т. Александров, О.І. Ворона, С.М. Недбаєва. – К. : Укрбланковидав, 2001. – Т. 3. – 762 с.

КВАЛІМЕТРИЧНА ОЦІНКА ЯКОСТІ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ QUALIMETRY ASSESMENT OF PRODUCTION PROCESS

УДК 658:656.13

Грозний І.С.

Д.е.н.,
старший науковий співробітник,
завідувач кафедри менеджменту
Європейський університет

Проведено аналіз методологічних підходів до оцінки якості виробничих процесів промислових підприємств. Обґрунтовано доцільність використання кваліметричного підходу. Пропонований підхід дозволить дати об'єктивну кількісну оцінку ступеня виконання вимог, що пред'являються до розвитку виробничих процесів.

Ключові слова: оцінка, якість, розвиток, підприємство, підхід, виробництво.

Проведен анализ методологических подходов оценки качества производственных процессов промышленных предприятий. Обоснована целесообразность использования кваліметрического подхода. Пред-

лагаемый подход позволит дать объективную количественную оценку степени выполнения требований, предъявляемых к развитию производственных процессов.

Ключевые слова: оценка, качество, развитие, предприятие, подход, производство.

The analysis of methodological approaches to assessing the quality of productions industry. Expediency use qualimetric approach. The proposed approach will provide an objective quantitative assessment of the degree of fulfillment of the requirements for the development of production processes.

Key words: evaluation, quality development, enterprise approach, production.

Постановка проблеми. При управлінні виробничими процесами підприємства особливе місце займає їх оцінювання: результати оцінки виступають основою для прийняття рішень щодо вибору методів поліпшення (бенчмаркінг, FAST тощо), моделювання, реінжинірингу, оптимальному використанню залучених ресурсів тощо.

Однак існуючі методи оцінки виробничих процесів потребують удосконалення, тому що не враховують у кількісному виразі складову якості їх реалізації та розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначення невирішених питань. У сучасній літературі та практичній діяльності для оцінки виробничих процесів підприємства застосовують статистичні методи, розроблені С.Б. Вардеманом, Дж.М. Джоубом, К. Ісікавою, М. Імаї, Е. Нойманом, С.Х. Хойсингтоном; аналітично-розрахункові методи імпонують О.М. Криворучко; матричний метод приймає за основу Ю.Ф. Тельнов та ін. Проте широке коло питань оцінки якості виробничих процесів промислових підприємств потребує подальшого дослідження, зокрема з точки зору кваліметричного підходу.

Метою статті є проведення аналізу методологічних підходів до оцінки якості виробничих процесів промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу. В управлінні виробничими процесами підприємства особливе місце посідає їх оцінювання: його результати є основою для прийняття рішень щодо вибору методів поліпшення (бенчмаркінг, FAST тощо), моделювання, реінжинірингу, оптимального використання залучених ресурсів тощо.

Однак існуючі методи оцінювання виробничих процесів потребують удосконалення, тому що не враховують у кількісному виразі складову якості їх реалізації та розвитку.

У сучасній літературі та практичній діяльності для оцінювання виробничих процесів підприємства застосовують різні методи: статистичний

(шість сигм); аналітично-розрахунковий, на основі кількісних показників; матричний метод; аналізу критичних факторів успіху; аналізу ієрархій; збалансованих систем показників тощо.

Серед існуючих методичних підходів є також такі: комплексне оцінювання з позицій їх внеску в досягнення основних результатів підприємства та аналіз окремих процесів на основі функціональної його декомпозиції із застосуванням методів функціонально-вартісного аналізу; методика діагностики виробничих процесів, заснована на врахуванні складових ефективності процесу, визначенні їх коефіцієнтів пріоритетності за допомогою методу аналізу ієрархій; експрес-метод діагностики виробничих процесів на основі коефіцієнтів ефективності: складності, контрольованості, ресурсоемності, регульованості тощо.

Аналіз існуючих методів оцінки виробничих процесів підприємства дозволяє зробити висновки про те, що комплексність охоплення взаємодіючих процесів і характер інтерпретації чинників прийняття рішень в перерахованих методах не однакові.

Нижче перераховані основні проблеми, з якими стикаються різні методи оцінки якості.

Перевагою диференціального методу є його простота, але цей метод має більше недоліків, ніж переваг, зокрема його недоліком є складність у прийнятті рішення за значеннями багатьох одиничних показників якості, оскільки цих показників може бути нескінченно велика кількість [1].

Лінійна залежність між оцінками показників якості та значеннями цих показників порівняно з нелінійною залежністю більш проста при розрахунках, але нелінійна залежність дозволяє об'єктивніше оцінювати ці показники. Основним недоліком методик, де використовуються ці дві залежності, є використання одного і того ж виду залежності для всіх показників якості [2].

До недоліків функціональної залежності при комплексному методі оцінки можна віднести те,

що при побудові математичної моделі середніх величин вважається, що кореляція між окремими властивостями відсутня або настільки маленька, що нею можна знехтувати.

Однак насправді багато показників між собою тісно взаємопов'язані. Недоліком середніх показників є і те, що вони дають різні результати при розрахунках, тобто оцінки, визначені за формулами різних середніх, будуть відмінними між собою [3]. Таким чином, визначення того, наскільки один варіант реалізації процесу краще іншого, залежатиме від виду використовуваного середнього показника.

До недоліків комплексного методу додають і те, що кількість властивостей, необхідних і достатніх для оцінювання якості продукції, завжди менше кількості властивостей, які повною мірою характеризують його якість.

Складність роботи з великою кількістю властивостей вносить похибки на наступних операціях, які іноді можуть перевищити похибки, викликані урахуванням не всіх властивостей [1; 2].

Недоліком змішаного методу є те, що у кінцевому підсумку рівень якості виробничого процесу оцінюється диференціальним методом, а тому важко стверджувати, що процес взагалі має певний, кількісно певний, рівень якості відносно базового рівня.

Недоліком експертного методу оцінки якості є те, що об'єктивність експертного оцінювання та його точність залежить в основному від кваліфікації експерта і від кількості наявної інформації про виробничий процес.

Крім того, при оцінці виробничих процесів в явному вигляді не ідентифікується суб'єкт такої оцінки, тобто з чиїх позицій вона виробляється: власників підприємства, персоналу, споживачів тощо; не всі характеристики процесів піддаються кількісному вимірюванню. Тому виникає завдання з розробки більш досконалого методичного підходу до оцінки саме якості виробничих процесів промислового підприємства та можливо оцінки якості їх розвитку, що дозволяє врахувати вимоги різних суб'єктів оцінки та забезпечити можливість кількісної оцінки.

Якість як категорія є важливою складовою в парадигмі сучасного управління тобто доведення його до шаблону з точки зору квалітології. Тут потрібне уточнення: не просто квалітології, а вже кваліметрії, яка займається розробкою методів і принципів квантитативного виміру якості, надає кількісну характеристику.

Нині кваліметрія (одним із засновників якої є Г.Г. Азгальдов) досягла такої стадії розвитку, коли всередині неї виразно починають виділятися дві гілки: теоретична і прикладна [4].

Теоретична кваліметрія абстрагується від конкретних об'єктів (предметів або процесів) і вивчає тільки загальні закономірності та математичні

моделі, пов'язані з оцінкою якості. Об'єктом теоретичної кваліметрії є філософські та методологічні проблеми кількісної оцінки якості. Завдання прикладної кваліметрії – розробка конкретних методик і математичних моделей для оцінки якості конкретних об'єктів та процесів різного виду і призначення.

Кваліметричний підхід характерний тим, що в слово «якість» вкладаються відразу три поняття: якість як відповідність стандартам і технологічним вимогам, якість як основна характеристика продукту і якість як набір споживчих властивостей.

Основні концепції кваліметрії: специфікації показників якості; суперпозиції якостей і вимірювання властивостей; суперпозиції якостей і вимірювання властивостей [5].

Кваліметрія оперує визначенням якості з відносними оцінками та визначає якість по відношенню до процесу, прийнятого за базу порівняння – рівень якості. Існують такі види показників якості процесу: одиничний, комплексний, груповий, узагальнений, відносний, інтегральний.

Процес спочатку класифікують, а потім, залежно від мети визначення показника якості, обирають базові показники, метод їх оцінювання – шляхом вимірювань, випробувань, розрахунків, збору інформації тощо, оцінюють рівень якості, виробляють рекомендації і приймають управлінські рішення.

Послідовність дій у кваліметричній методиці така:

1. Ситуація оцінювання (частина періоду існування об'єкта, в якому проявляються його споживчі властивості):

- групування об'єктів оцінювання: визначення однорідних груп процесів, що підлягають порівняльному оцінюванню, етапів їх життєвого циклу (існування), на яких будуть грати роль різні властивості процесів; визначення особливих умов (наприклад, кліматичних), в яких відбувається реалізація процесу; визначення еталонних процесів (бенчмаркінг), з якими будуть зіставлятися оцінювані з метою визначення їхньої конкурентоспроможності.

- групування споживачів: визначення однорідних груп споживачів – осіб або організацій, пред'являють однакові вимоги до процесу, що оцінюється і виявлення основних споживачів, з позицій яких буде вироблено оцінювання якості.

2. Визначення рішень. Кількісна оцінка якості необхідна для підтримки прийняття управлінських рішень. Саме перелік можливих рішень визначає список показників якості та характер операцій з ними.

3. Генерація показників якості:

а) побудова дерева властивостей:

- структуризація мислення (чітка уява, які групи властивостей визначають якість об'єкта і чи достатньо повно вони представлені);

- графічне зображення первинного алгоритму для розрахунку комплексного показника якості.

4. Формування шкал і визначення коефіцієнтів вагомості: визначення коефіцієнтів вагомості показників та побудова кривих впливу.

З урахуванням розроблених шкал для вимірювання показників якості вибирають спосіб оцінювання їх відносної значущості («вагомості») з метою комплексної оцінки якості найближчого рівня по дереву властивостей. Також виконується оцінювання відносної вагомості комплексних показників, що входять в загальну групу наступного рівня дерева тощо. Зазвичай воно виконується в балах або частках одиниці.

5. Визначення взаємодії.

Виявляється можлива взаємодія між приватними і комплексними показниками.

6. Встановлення логіко-обчислювальної структури алгоритму.

7. Перевірка надійності алгоритму.

Полягає у визначенні ймовірності помилки ухваленні рішення за допомогою розробленого алгоритму та встановленні критерію достовірності прийнятих рішень.

В основі вирішення методологічного завдання – структурного розкриття поняття якості згідно з кваліметричним підходом – лежать операції декомпозиції – функціональної та морфологічної, які, у свою чергу, являють собою багаторівневі ієрархічні побудови, у такому ракурсі можливо розглянути і «розвиток», що може входити до кваліметричного поняття «рівні якості» або «рівні якості розвитку» і визначатися взаємодією з зовнішніми середовищами.

Наприклад, узагальнена градація виробничих процесів за рівнями якості та паралельно за рівнями якості розвитку може здійснюватися відповідно до наведеної нижче таблиці 1.

Для використання кваліметричного підходу до оцінки якості розвитку необхідно створити систему

оціночних показників якості розвитку, визначити шкалу або шкали, за якими ці показники будуть оцінені, а також розробити критерії, за допомогою яких можлива інтерпретація отриманих результатів. Очевидно, що деякі властивості та показники можуть бути оцінені за допомогою формалізованих методів, а інші – зроблені тільки евристичним шляхом.

Кваліметрична оцінка якості, по суті своїй, є тільки основа і початкова стадія складного процесу управління якістю процесів, а саме управління якістю розвитку. Без знання про рівень властивостей і якостей аналізованих процесів немає можливості для науково обґрунтованого ухвалення необхідного управлінського рішення і подальшого здійснення відповідного превентивного або коригуючого впливу на процес з метою зміни якості.

Висновки. Таким чином, використання кваліметричного підходу до оцінки якості розвитку потребує окремого серйозного методологічного та методичного дослідження та формування відповідного забезпечення. Тому що застосування кваліметрії на практиці, яке не базується на науково обґрунтованій методології кількісної оцінки, розробленої у теоретичній кваліметрії, може привести до сумнівних результатів.

Пропонований підхід дозволить дати об'єктивну кількісну оцінку ступеня виконання вимог, що пред'являються до розвитку виробничих процесів. Результати використання кваліметричного підходу дозволяють сформулювати адекватні управлінські рішення щодо розвитку виробничих процесів промислового підприємства: обрати необхідний рівень якості, обрати конкретний процес, що вимагає підвищення якості, та розробити відповідні коригувальні дії, спрямовані на виконання конкретних вимог, підвищення ефективності використовуваних ресурсів, вдосконалення технологій тощо.

Таблиця 1

Градації рівней якості та розвитку виробничих процесів промислового підприємства

Градація рівня якості	Якісна характеристика	Градація рівня розвитку
1. Найвищий рівень якості	відповідає вимогам міжнародних стандартів, перевершує кращі світові зразки	1. Найвищий рівень розвитку
2. Середній рівень якості	відповідає вимогам міжнародних стандартів і кращим світовим досягненням	2. Середній рівень розвитку
3. Задовільний рівень якості	відповідає вимогам міжнародних стандартів, технічних умов і задовольняє вимогам споживачів, але поступається кращим світовим досягненням, морально застарілий і підлягає модернізації (потребує підвищення ефективності)	3. Задовільний рівень розвитку
4. Низький рівень якості	морально застарілий, але користується попитом та не знятий з виробництва; реалізовано без відступів від вимог стандартів і ТУ; підлягає зняттю з виробництва (підлягає перегляду основних принципів розвитку)	4. Низький рівень розвитку
5. Незадовільний рівень якості	реалізовано з відступом від вимог стандартів і ТУ; підлягає зняттю з виробництва (потребує узагалі нової стратегії розвитку)	5. Незадовільний рівень розвитку

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Азгальдов, Г.Г. О квалиметрии / Г.Г. Азгальдов, Э.П. Райхман / Под ред. Гличева А.В. – М. : Изд-во стандартов, 1973. – 172 с.
2. Перевощиков Ю.С. Применение квалиметрии в технико-экономическом планировании машиностроительного производства / Ю.С. Перевощиков // Сборник научных трудов Уральского политехнического института. – Свердловск, 1984. – С. 112-116.
3. Ревенко А.С. Авиационно-космическая техника и технология. – 2007. – № 11(47). – С. 305-312.

4. Азгальдов Г.Г. Практическая квалиметрия в системе качества: ошибки и заблуждения / Г.Г. Азгальдов // Методы менеджмента качества. – 2001. – № 3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.labrate.ru/azgaldov/azgaldov_article_2001-1_stq_mmq.htm

5. Циба В. Кваліметрія – теорія вимірювання в гуманітарних і природничих науках / В. Циба [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vmurol.com.ua/upload/publikatsii/nauka/kvalimetriya_teoriya_vimiryuvanya_Tsiba.pdf.

ІНДИКАТОРИ І КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ХАРЧОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

INDICATORS AND CRITERIA OF EFFICIENCY OF INVESTMENTS AND INVESTMENT MAINTENANCE OF FOOD BUSINESSES

Стаття присвячена проблемам регулювання інвестиційного процесу, де головним є питання про бюджетне фінансування в загальному обсязі інвестицій. Введення в дію виробничих потужностей, потужностей зберігання або реалізації готової продукції є основним показником плану інвестицій, який характеризує кінцеву продукцію у відповідних натуральних одиницях виміру. У дослідженні визначено та обґрунтовано індикатори та критерії ефективності інвестицій та інвестиційного забезпечення харчових підприємств.

Ключові слова: інвестиційний процес, виробничі потужності, державне регулювання, продовольча безпека, інвестиційна безпека, індикатори та критерії ефективності.

Стаття посвящена проблемам регулирования инвестиционного процесса, где главным является вопрос о бюджетном финансировании в общем объеме инвестиций. Ввод в действие производственных мощностей, мощностей хранения или реализации готовой продукции является основным показателем плана инвестиций,

характеризующий конечную продукцию в соответствующих натуральных единицах измерения. В исследовании определены и обоснованы индикаторы и критерии эффективности инвестиций и инвестиционного обеспечения пищевых предприятий.

Ключевые слова: инвестиционный процесс, производственные мощности, государственное регулирование, продовольственная безопасность, инвестиционная безопасность, индикаторы и критерии эффективности.

The article investigates the regulation of the investment process, which is the main issue of budget financing in total investment. Commissioning of the production capacity, storage capacity or sales of finished products is a key indicator of investment plan, which characterizes the final product in the relevant physical units. The study identified and justified indicators and criteria of efficiency of investments and investment maintenance of food businesses.

Key words: investment process, manufacturing facilities, government regulation, food safety, investment security, indicators and performance criteria.

УДК 338.439.52

Демчук Н.І.

Д.е.н.,
доцент кафедри фінансів
Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

Постановка проблеми. Становлення конкурентоспроможної економіки та зміцнення національної безпеки можна забезпечити тільки на основі зкоординованих дій регіональної та місцевої влади, вітчизняного товаровиробників у рамках державно-приватного партнерства за участю різних інститутів громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем забезпечення економічної безпеки, у тому числі інвестиційної, знайшли відображення у працях провідних вітчизняних та зарубіжних учених: Л. Абалкіна, О. Барановського, З. Варналія, А. Гальчинського, В. Гейця, С. Глазьева, Я. Жаліла, С. Кирєєва, В. Кириленко, С. Пирожкова, В. Сенчагова, А. Сухорукова та ін.

Постановка завдання. Незважаючи на значну кількість здобутків щодо економічної безпеки держави, вирішення потребують проблеми інвестиційної безпеки як складової економічної безпеки, зокрема на регіональному рівні, відповідно до сучасних критеріїв соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне регулювання інвестиційної діяльності передбачає управління державними інвестиціями, регулювання умов інвестиційної діяльності та контроль за її здійсненням усіма учасниками. Управління державними інвестиціями здійснюється загальнодержавними та місцевими органами виконавчої влади. Воно полягає у плануванні, організації реалізації інвестиційного процесу,

визначенні умов та стимулюванні дій щодо його здійснення. Основою для прийняття рішення про інвестування загальнодержавних бюджетних коштів є: прогнози соціально-економічного розвитку України та її регіонів; схеми розвитку і розміщення продуктивних сил; цільові науково-технічні і комплексні програми; техніко-економічні обґрунтування доцільності інвестицій [1].

У проблемі регулювання інвестиційного процесу головним є питання про бюджетне фінансування у загальному обсязі інвестицій. Саме державні інвестиції у структурі бюджету значною мірою впливають на його виконання та рівень дефіциту. Збільшення частки вкладень підприємств за рахунок власних коштів та скорочення державних інвестицій призвело до зменшення державної підтримки малорентабельних у відношенні інвестування галузей. Прийняття рішення про бюджетні інвестиції ґрунтується на визначенні пріоритетів розвитку національної економіки, які передусім пов'язані з її сталим розвитком, розв'язанням довготермінових завдань, структурною перебудовою, підвищенням рівня життя населення. Пріоритетні об'єкти інвестуються за двома формами – у вигляді бюджетних асигнувань та державного кредиту.

Державні, міждержавні та регіональні інвестиційні проекти і програми, які реалізуються за рахунок бюджетних та позабюджетних коштів, підлягають обов'язковій державній експертизі. Контролю на приватних засадах підлягають інвестиційні програми та проекти підприємств, у т.ч. харчових. До системи показників індикативного планування інвестицій належать показники, які характеризують загальний обсяг інвестицій та їхню структуру, обсяги проектно-пошукових та будівельно-монтажних робіт. Обсяг інвестицій обчислюється на основі очікуваного приросту виробничих потужностей та інших інвестовуваних цінностей, у т.ч. нових технологічних процесів [2].

Введення в дію виробничих потужностей, потужностей зберігання або реалізації готової продукції – основний показник плану інвестицій, який характеризує кінцеву продукцію у відповідних натуральних одиницях виміру. У підприємствах харчової промисловості очікуване введення потужностей може диференціюватися відповідно до очікуваної структури інвестицій: нове будівництво, реконструкція, технічне переоснащення, розширення діючих виробництв. Індикатор введення в дію виробничих потужностей у плановому періоді $ВП_i$ визначається за формулою:

$$ВП_i = ВП_{п.р.} + \Delta ВП_{н.б.} + \Delta ВП_{д.п.} - ВП_{в.} \quad (1)$$

де $ВП_{п.р.}$ – величина виробничої потужності на початок планового періоду; $\Delta ВП_{н.б.}$ – збільшення виробничої потужності за рахунок нового будівництва; $\Delta ВП_{д.п.}$ – збільшення виробничої потужності діючих підприємств за рахунок реконструкції, тех-

нічного переоснащення та розширення виробництва; $ВП_{в.}$ – зменшення виробничої потужності через вибуття нерентабельних виробництв.

Індикатори розвитку об'єктів соціальної сфери на балансі харчових підприємств обчислюються на основі прогнозу підвищення життєвого рівня населення. Наприклад, введення в дію житла оцінюється через норми забезпечення ним одного жителя (працюючого) та приросту населення (трудо-вих ресурсів), з урахуванням наявного житлового фонду, відновлення та вибуття житлових площ у плановому періоді. Аналогічно визначаються індикатори розвитку комунального господарства, побутового обслуговування, об'єктів освіти, культури, охорони здоров'я тощо. Необхідний обсяг інвестицій $I_{об}$ визначається за формулою:

$$I_{об} = I_{пум.} + \Delta ВП + З_{н.} \quad (2)$$

де $I_{пум.}$ – питомі реальні інвестиції на одиницю потужності в плановому періоді у вартісному вираженні; $\Delta ВП$ – індикатор приросту виробничої потужності у відповідних фізичних одиницях виміру; $З_{н.}$ – необхідне започаткування з будівництва об'єктів у вартісному вираженні.

При стратегічному плануванні інвестицій визначається технологічна структура реальних інвестицій, тобто розраховуються очікувані витрати на будівельно-монтажні роботи; придбання технологічного обладнання, інструментів, інвентарю й інші потреби, включаючи проектно-пошукові роботи. Розроблення методики визначення перспективної структури інвестицій за формами власності – важливий напрям макроекономічного регулювання інвестиційного процесу. При цьому державні інвестиції в умовах ринку, зазвичай, не є єдиним джерелом фінансування [3, с. 16-19].

Нові форми та напрями державної інвестиційної політики – це участь у спільному фінансуванні проектів, фінансування проектів за рахунок випуску цінних паперів, формування портфелів фінансових інвестицій, надання кредитів за зниженими обліковими ставками. Значно менша роль відводиться прямому дотуванню та субсидуванню підприємств, у т.ч. харчових з боку держави. Головним критерієм державних вкладень в економіку харчових підприємств можуть бути їхня ефективність та швидка віддача.

Орієнтація на сталий виробничо- та соціально-економічний розвиток країни, стійкий розвиток суб'єктів господарювання у харчовій галузі є пріоритетом забезпечення економічної безпеки, що дає змогу в умовах циклічних коливань обсягів виробництва, інвестицій та фінансових криз не допускати істотного погіршення соціально-економічного стану держави та наростання внутрішніх і зовнішніх загроз її стабільності. Важливу роль у цьому відіграють порогові значення економічної безпеки, тобто граничні показники, недотримання яких перешкоджає нормальному розвитку

економіки та призводить до формування деструктивних тенденцій у виробництві й споживанні. Як загрози економічній безпеці необхідно розглядати фактори, що призводять до консервації існуючого стану або перешкоджають його поліпшенню, є причиною нестабільності виробництва, інвестування, зайнятості, а також зниження доходів та споживання населення.

Економічну безпеку можна визначити як «стан національної соціально-економічної системи, при якому вона поступово розвивається, незважаючи на дію непередбачуваних ендогенних і екзогенних факторів». Чим вище можливості довгострокового зростання економіки, її модернізації та підвищення конкурентоспроможності, тим кращі позиції країни з погляду економічної безпеки.

У рамках «багаторівневого підходу» економічна безпека країни (регіону, галузі) має три складові: безпека підсистеми ринку; безпека підсистеми державного регулювання; безпека підприємств. Для забезпечення економічної безпеки країни на всіх рівнях необхідна система відповідних критеріїв та індикаторів. Ця система має бути гнучкою, ідентифікованою й інформаційно насиченою та підтримувати стабільність системи в цілому. Необхідно виділити рівні та критерії безпеки за принципом їх відносної самостійності, при цьому постійно контролювати зміни всіх параметрів системи [4, с. 4-32].

Як об'єкт управління система економічної безпеки включає такі блоки: концепція безпеки країни (регіону, галузі, підприємства тощо), національні, регіональні інтереси у сфері економіки, загрози у сфері економіки, індикатори економічної безпеки, їх порогові значення, організація економічної безпеки, її правове забезпечення [5, с. 100-107]. Центр ваги в реалізації соціально-економічної політики сьогодні змістився в регіони, через які здійснюється управління всією країною, у регіонах знаходиться втілення державна стратегія розвитку країни. Передача значної частини прав і відповідної їм частки відповідальності на регіональний рівень відбувається в руслі об'єктивних тенденцій розвитку самоврядування і разом з тим накладає нові зобов'язання на регіональну політику, особливо щодо забезпечення економічної безпеки.

Під економічною безпекою харчових підприємств розуміється сукупність умов і факторів поточного стану, що характеризує стабільність, фінансово-економічну стійкість та їх соціально-економічний розвиток у певній незалежності й інтеграції з економікою країни, що виражається у таких її проявах [6]:

- можливості проводити власну виробничо-економічну діяльність у межах нормативно-правового поля та державної політики;

- здатності самостійно здійснювати економічні заходи із запобігання, локалізації соціально-небезпечних ситуацій;

- можливості на договірній основі надавати допомогу суміжним підприємствам, де незбалансована виробничо-економічна ситуація може негативно позначитися на їх функціонуванні, або приймати участь у їх приватизації, реструктуризації, злитті тощо;

- можливості стабільно підтримувати відповідність існуючих (діючих) виробничо-економічних нормативів та стандартів загальноприйнятим у світовій практиці (або директивно затвердженим на конкретний період часу), що дало б змогу зберегти (або відновити) рівень життя населення.

Згідно з методикою Національного інституту проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки та оборони України щодо оцінювання рівня економічної безпеки, під інвестиційною безпекою слід розуміти: «такий рівень інвестування економіки, який забезпечував би її розширене відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння» [7, с. 14]. О.А. Кириченко визначає інвестиційну безпеку як здатність підтримувати виробничі нагромадження та вкладення капіталу на рівні, що забезпечує необхідні темпи розширеного відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння економіки регіону [8].

В.В. Солдатенко стверджує, що інвестиційна безпека «забезпечує економічно безпечне відтворення основного капіталу та інтелектуального людського капіталу з орієнтацією на зростання економічних результатів, на підвищення ефективності виробництва, якості товарів та послуг, що випускаються, рівня життя населення» [9, с. 12-18]. На думку автора, інвестиційна безпека формує здатність підприємств як економічних систем акумулювати, залучати та ефективно використовувати інвестиційні ресурси з метою забезпечення конкурентоспроможності економіки країни.

Інвестиційна безпека економіки країни та суб'єктів господарювання, у т.ч. у харчовій галузі, забезпечується за умов дотримання граничної норми інвестування, що дає змогу: відтворювати науково-технічний та інтелектуальний потенціал; здійснювати розширене відтворення основного капіталу; підтримувати конкурентоспроможність; гарантувати зростання ВВП на рівні завдань сталого соціально-економічного розвитку та міжнародного співробітництва; створювати стратегічні ресурсні резерви; долати депресивні явища в розвитку країни; зберігати та відновлювати природні ресурси; утримувати на безпечному рівні екологічні параметри виробництва та готової продукції.

Процес забезпечення економічної безпеки в рамках інвестиційної діяльності харчових підприємств здійснюється за таким алгоритмом [10, с. 17-23]: система управління інвестиційною безпекою підприємства; ідентифікація чинників інвестиційної безпеки; визначення параметрів інвестиційної безпеки; формування системи

індикаторів інвестиційної безпеки; виявлення системи обмежень, що визначають умови діяльності інвесторів; розробка системи моніторингу інвестиційної безпеки за типами інвесторів або напрямками інвестицій; аналіз рівня інвестиційної безпеки за стратегічними пріоритетами розвитку; ідентифікація рівня інвестиційної безпеки; розробка програмно-цільових заходів, спрямованих на ліквідацію, нейтралізацію та усунення загроз інвестиційній безпеці.

Політика інвестиційної безпеки спрямована на забезпечення загальної достатності інвестицій для стійкого розвитку харчових підприємств; оптимізацію галузевої структури інвестицій; наповнення всіх інвестиційних проектів інноваційним змістом. При цьому необхідно виділити ряд індикаторів, що відображають граничний рівень інвестиційної безпеки: показники інвестиційної активності суб'єктів господарювання; динаміка та структура інвестицій в основний капітал (за видами економічної діяльності, територіями, функціональною структурою інвестицій, а також за джерелами їх фінансування); інтенсивність модернізації виробничого апарату; масштабність та результативність інноваційних процесів.

Система параметрів – індикаторів інвестиційної безпеки – спрямована на подолання вузьких місць та проблем у рівні соціально-економічного розвитку регіонів. Ці завдання вирішуються шляхом проведення узгодженої інвестиційної політики органів регіональної влади та місцевого самоврядування, а також підприємницької спільноти. З погляду загальної достатності інвестицій, найбільш важливий показник – частка нагромадження у ВВП. Норма нагромадження – зведений макроекономічний індикатор, що відображає підсумковий баланс дії всіх економічних, правових, інституційних та інших факторів, що регулюють обсяг і структуру інвестиційної діяльності.

Структурні характеристики інвестиційного процесу тісно пов'язані з переорієнтацією інвестицій з сировинного комплексу на виробництво інноваційної продукції, що неминуче призводить до формування нової галузевої структури інвестицій. Такі зміни галузевої структури інвестицій можливі при здійсненні масштабних інвестицій за рахунок бюджетних коштів чи на засадах змішаного фінансування інвестиційних проектів. Крім того, необхідно забезпечити баланс між прагненням збільшити обсяг залучених інвестицій та їх надходженням у безпосередньо високотехнологічні підприємства галузей економіки. При цьому слід підтримувати інноваційні підприємства, щоб іноземні інвестиції сприяли попиту інноваційної продукції, а не створювали для неї «знижувальну конкуренцію».

До найбільш небезпечних ризиків та загроз безпеці України в економічній сфері у довгостроковій перспективі відносять збереження експортно-

сировинної моделі розвитку економіки, зниження конкурентоспроможності й високу залежність країни від зовнішньоекономічної кон'юнктури, втрату контролю над природними або сировинними ресурсами; погіршення стану сировинної бази промисловості та енергетики; нерівномірний розвиток регіонів; низьку стабільність і захищеність фінансової системи; корупцію та криміналізацію господарсько-фінансових відносин; нелегальну міграцію тощо. Загрозами інвестиційній безпеці у макро- та мікроекономічному відношенні є:

- недостатні обсяги та диспропорції у структурі інвестицій в основний капітал;
- недостатні обсяги та недосконала структура прямих іноземних інвестицій у підприємства країни;
- недотримання норми інвестування відносно ВВП за регіонами;
- низький рівень інвестиційного клімату за всіма його складовими;
- недосконалість державної грошово-кредитної політики, що заважає збалансуванню заощаджень та інвестицій;
- зміщення у структурах інвестицій (технологічній, відтворювальній, галузевій, за джерелами інвестування);
- відсутність ефективної стратегії щодо прямих вітчизняних та іноземних інвестицій;
- незадовільний захист прав власників та інвесторів;
- високий рівень тіньової економіки та стагнація у проведенні реформ, спрямованих на поліпшення корпоративного управління, реструктуризацію, захист прав власності;
- відсутність чіткої моделі капіталізації стратегічних підприємств;
- високі інвестиційні ризики за оцінкою міжнародних рейтингових агентств.

Забезпечення інвестиційної безпеки зумовлює необхідність розробки регіоноорієнтованої методики оцінювання фінансово-економічної безпеки харчових та переробних підприємств, у т.ч. її інвестиційної складової. Індикатори інвестиційної безпеки (ПІІ на одну особу, співвідношення річного обсягу інвестицій в основний капітал та прямих іноземних інвестицій до ВРП, рівень зносу основних фондів) недостатньо розкривають інвестиційні ризики та загрози сталого розвитку. Тому доцільно використовувати такі показники інвестиційної безпеки, як частка інвестицій за підрозділами підприємства та напрямками його діяльності, співвідношення інвестицій та обсягу виробництва або виконаних робіт, частка інноваційної продукції у загальному обсязі виробництва, частка інвестицій за джерелами їх надходження. Це дасть змогу підвищити ефективність реалізації стратегії сталого розвитку харчових підприємств шляхом постійного моніторингу показників їх інвестицій-

ного потенціалу та інвестиційних ризиків зовнішнього середовища господарювання.

Таким чином, відповідно, для орієнтації на досягнення інвестиційної безпеки та інвестиційної привабливості харчових підприємств необхідно реалізувати такі пріоритети: створення економічних умов для прискорення інвестування відтворення основних фондів, модернізації та інноваційного нагромадження основного капіталу; формування стійкої інституціональної структури, що забезпечує стабільні умови виконання організаційно-управлінських функцій інвестиційної діяльності; трансформування структури виробництв продуктів харчування для переходу на випуск високоякісної продукції для забезпечення науково обґрунтованих норм та вимог споживання; створення надійних фінансових умов для забезпечення стійкого інвестування інноваційних проектів, у т.ч. шляхом залучення нових джерел фінансування; вибір надійних законодавчо-правових механізмів захисту прав приватних та іноземних інвесторів; формування системи страхування інвестиційної діяльності (шляхом хеджування інвестиційних ризиків та реалізації інших методів); раціоналізація податкових відрахувань, передбачених чинним законодавством, включаючи оптимізацію оподаткування трансформацій інвестиційного процесу [11, с. 13-15].

Важливим чинником виробництва продуктів харчування є людина зі своєю робочою силою, тобто особистий фактор – це людина, яка володіє робочою силою і поєднується з речовими умовами на певній ділянці виробництва, доцільно витрачає свою робочу силу і здійснює процес праці. Особистий фактор безпосередньо пов'язаний із процесом праці. Якщо робоча сила – це потенціал індивіда, то праця – його функція, тобто процес використання робочої сили, коли людина функціонує як фактор виробництва. За межами процесу праці може мати місце не особистий фактор виробництва, а тільки потенційний працівник. Робоча сила – це властивість людини, завдяки якій вона стає людським компонентом продуктивних сил, доречно використовуючи свою робочу силу в процесі праці. Інакше кажучи, робоча сила – це здатність людини до праці, сукупність її фізичних і набутих інтелектуальних знань і досвіду, які вона використовує у процесі виробництва матеріальних благ та послуг.

Висновки з проведеного дослідження. Будь-яка діяльність, у якій використовуються ресурси задля перетворення входів у виходи, може розглядатися як процес. Входами до процесу є виходи

інших процесів, що застосовує підприємство і, особливо, взаємозв'язок та взаємодія таких процесів, вважаються «процесним підходом». Тобто під визначенням «процесний підхід» необхідно розуміти використання у межах харчового підприємства системи процесів разом з їх визначенням та взаємодіями, а також управління ними.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дем'яненко С.І. Інноваційне зростання – основа стабільності агропромислового комплексу / С.І. Дем'яненко // Наука та інновації. – 2005. – № 1. – Т. 1. – С. 87-98.
2. Дербенцев В.Д. Моделювання складових валової доданої вартості національної економіки / В.Д. Дербенцев // Моделювання та інформаційні системи в економіці: Збірник наукових праць. – 2010. – № 81 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mise/2010_81/index.htm.
3. Джарова Ю. Сравнительный анализ опыта по привлечению зарубежных инвестиций в Чехии, Польше и Словаки [Електронний ресурс] / Джарова Ю., Либрезтс Р. – Режим доступу : www.ejcs.npov.ru.
4. Геєць В. Інновативно-інноваційний шлях розвитку – модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку ХХ століття / В. Геєць // Банківська справа. – 2003. – № 4(52). – С. 4-32.
5. Гуткевич С.А. Управление инвестиционным процессом в аграрной сфере / С.А. Гуткевич // Актуальные проблемы экономики. – 2005. – № 6(48). – С. 100-107.
6. Долішній М.І. Регіональна політика інвестиційно-інноваційного розвитку / М.І. Долішній // Зовнішньоекономічний кур'єр. – 2003. – № 1-2. – С. 16-19.
7. Карапетян С.С. Стоимость инвестиционного капитала и принципы его диверсификации / С.С. Карапетян // Финансы и кредит. – 2007. – № 21. – С. 17-21.
8. Касич А.О. Структурні характеристики зовнішньої торгівлі України / А. О. Касич, С. В. Дідур // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 1(79). – С. 85-93.
9. Сарапіна О.А. Особливості та основоположні принципи здійснення фінансової реструктуризації підприємств харчової промисловості / О.А. Сарапіна // Агросвіт. – К. : ТОВ «ДКС Центр». – 2011. – № 15. – С. 8-12.
10. Старчук Є. Організаційно-правові засади захисту прав та інтересів інвесторів в Україні / Є. Старчук // Часопис Академії адвокатури України. – 2009. – № 3. – С. 18-24.
11. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення : [монографія] / О.М. Алімов, А.І. Даниленко, В.М. Трегобчук [та ін.] ; НАН України, Об'єднаний інститут економіки. – К. : Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. – 540 с.

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ ПІДПРИЄМСТВА

ANALYSIS OF THE DYNAMICS AND STRUCTURE OF BASIC PRODUCTION ASSETS OF THE ENTERPRISE

Стаття присвячена аналізу динаміки та структури основних виробничих фондів підприємства. Виробнича структура основних фондів і її зміна, за той, чи інший відрізок часу дають можливість охарактеризувати технічний рівень промисловості й ефективність використання капітальних вкладень в основні фонди. Поліпшення використання основних виробничих фондів підприємства є важливим резервом підвищення ефективності виробництва. Зокрема, чим вище в складі основних фондів питома вага машин, устаткування й інших елементів активної частини основних фондів, тим більше продукції буде зроблено на кожну гривню основних фондів.

Ключові слова: аналіз, виробництво, динаміка, основні виробничі фонди, підприємство, структура, ефективність.

Стаття посвящена анализу динамики и структуры основных производственных фондов предприятия. Производственная структура основных фондов и ее изменение за тот или иной отрезок времени дают возможность охарактеризовать технический уровень промышленности и эффективность использования капитальных вложений в основные фонды. Улучшение использования основных производ-

ственных фондов предприятия является важным резервом повышения эффективности производства. В частности, чем выше в составе основных фондов удельный вес машин, оборудования и других элементов активной части основных фондов, тем больше продукции будет произведено на каждый рубль основных фондов.

Ключевые слова: анализ, производство, динамика, основные производственные фонды, предприятие, структура, эффективность.

This article analyzes the dynamics and structure of basic production assets of the enterprise. The production structure of fixed assets and its changes over a given period of time give an opportunity to describe the technical level of industry and the efficiency of use of capital investments in fixed assets. Improved use of the company's fixed assets is an important reserve for increasing production efficiency. In particular, the higher in the fixed assets proportion of machinery, equipment and other elements of the active part of fixed assets, the more products will be produced for every ruble of fixed assets.

Key words: analysis, production, dynamics, basic production assets, enterprise, structure, efficiency.

УДК 338.45

Слькін А.В.

аспірант

Класичний приватний університет

Вступ. Аналіз основних фондів може проводитися по декількох напрямках, розробка яких в комплексі дозволяє дати оцінку структури, динаміки і ефективності використання основних засобів і довгострокових інвестицій.

Виробнича структура основних фондів характеризується питомою вагою кожної групи основних фондів у загальній їхній вартості по підприємству, галузі і промисловості в цілому.

Виробнича структура основних фондів і її зміна, за той, чи інший відрізок часу дають можливість охарактеризувати технічний рівень промисловості й ефективність використання капітальних вкладень в основні фонди. Зокрема, чим вище в складі основних фондів питома вага машин, устаткування й інших елементів активної частини основних фондів, тим більше продукції буде зроблено на кожну гривню основних фондів.

Саме тому кожне підприємство повинне постійно вишукувати резерви підвищення ефективності використання основних фондів. Виявити ці резерви та контролювати виконання заходів щодо їх мобілізації і використання можна лише за допомогою глибокого системного економічного аналізу [1].

Постановка завдання. Метою статті є проведення аналізу динаміки та структури основних виробничих фондів підприємства.

Результати. Мета економічного аналізу полягає у визначенні ступеня забезпеченості підприємства основними фондами за умови найефективнішого їх використання та пошуку резервів підвищення фондівіддачі.

Отже, першим етапом аналізу є дослідження змін, які відбулися в структурі основних фондів. Під структурою основних фондів розуміють співвідношення окремих груп основних фондів.

Кожне підприємство повинне намагатися створювати оптимальну структуру основних фондів, постійно поліпшувати її шляхом оновлення та модернізації устаткування, зменшення частки зайвого малоефективного устаткування, підвищення рівня автоматизації і механізації, спеціалізації та кооперування [3].

Розглянемо методику аналізу динаміки фондівіддачі в 2013 році в порівнянні з 2012р. на підприємстві ПАТ «Дніпропетровський електротехнічний завод «Світлофор» (табл. 1).

Ціни на продукцію підприємства в 2013 р. зросли на 15,61%, також зросла балансова вартість основних фондів на 14,57 тис.грн або на 10,6%.

Розрахуємо фондівіддачу, за допомогою формули:

$$\Phi = \frac{O_{\text{в}}}{\text{ПОФ}}, \quad (1)$$

Фондівіддача в 2012 році склала 65,6920 грн., а в 2013 – 68,6242 грн. (відповідно: 8965/136,47;

10365/151,04). Отже, вона в 2012 р. вона знизилася на 2,9322 грн., або 4,27%.

Для аналізу чинника зниження фондівддачі розрачуємо по формулі:

$$\Phi = U_a \times U_m \times (1/C) \times D \times K_{тг} \times K_p \times K_{см} \times Ч_m \times В_{чм}, \quad (2)$$

де U_a – частка активної частини виробничих основних фондів;

U_m – частка робочих машин і устаткування в складі активних основних фондів;

$1/C$ – доводиться машин і устаткування на одиницю їх вартості або чим нижче балансова вартість однієї одиниці машин і устаткування;

D – календарний період;

$K_{тг}$ – коефіцієнт технічної готовності парку робочих машин і устаткування;

K_v – коефіцієнт випуску на лінію або в роботі;

$Ч_m$ – кількість годин фактичної роботи в зміні;

$В_{чм}$ – годинне вироблення машин в основному виробництві;

$K_{зм}$ – коефіцієнт змінності роботи.

Розрачуємо її мультиплікатори-чинники за обидва роки і визначимо індекси зміни кожного з них за формулою:

$$\Phi = \Phi_0 \times U_a \times U_m \times ic_{тг} \times (1/ ic_{ф}) \times id \times im_{д} \times K_{тг2} \times K_p \times K_{зм} \times Ч_m \times В_{чм} \times ic_{п}, \quad (3)$$

Для зручності обчислень і аналізу їх результатів всі розрахунки зведемо в таблицю 2.

Аналіз приведених в табл. 2. результатів показує, що на підприємстві ПАТ «Світлофор» в 2012 році:

1) погіршилась структура виробничих основних фондів, проте зросла частка активних фондів з 2,25 тис. грн. (1/0,4444) до 2,92 тис. грн. (1/0,3419), зросла балансова вартість однієї одиниці робочих машин і устаткування, що є наслідком зміни видової структури і вартості машин і устаткування. Правда, позитивним моментом є зростання частки робочих машин і устаткування на 2,99%

2) знизився коефіцієнт технічної готовності парку машин і устаткування на 9,68%;

3) підвищився рівень використання робочого часу машин і устаткування: на 3,24% зріс коефіцієнт використання справних машин і устаткування в роботі, на 12,92% збільшився коефіцієнт змінності їх роботи;

4) на 8,12% зросло виготовлення валової продукції на 1 маш.-год, що пояснюється зміною саме виготовленої продукції і зростанням цін на неї;

5) фондівддача знизилася, як ми вже знаємо, на 2,9322 грн. або на 4,27%.

У зниженні фондівддачі є дві складові: цінова і технологічна. Як відомо, ціни на продукцію підприємства зросли в звітному році на 15,61%. Це дасть

Таблиця 1

**Динаміка фондівддачі в 2012-2013 рр.
на ПАТ «Дніпропетровський електротехнічний завод «Світлофор»**

Найменування		Позначення	2013 рік	2012 рік
1. Обсяг виробництва продукції, тис. грн.		Ов	10365	8965
2. Середньорічна балансова вартість основних фондів, тис. грн.		ПОФ	151,04	136,47
3. Зокрема активних, тис. грн.		ПОФа	57,9	52,75
4. З них робочі машини і устаткування, тис. грн.		МО	40,5	50,9
5. Машино-дні робочих машин і устаткування в господарстві		МД	6570	6353
6. Зокрема:	В роботі	МДр	5181	5008
	у ремонті і в очікуванні ремонту	МДрем	763	916
7. Відпрацьовано робочими машинами і устаткуванням машино-змін		МЗ	7412	8090
8. Те ж машино-годин		МГ	39138	41665

Таблиця 2

**Розрахунок індексів чинників фондівддачі
на ПАТ «Дніпропетровський електротехнічний завод «Світлофор» в 2012-2013 рр.**

Чинники	Мультиплікатори	2013 рік	2012 рік	Індекси
U_a	ПОФа/ПОФ	0,3833	0,3865	1,0083
U_m	МО/ПОФа	0,6995	0,9649	1,4630
$1/C$	(МД/Д)/МО	0,4444	0,3419	0,7693
D	МД/(МД/Д)	365	365	1,0000
$K_{тг}$	(МД – МДрем)/МД	0,8839	0,8558	0,9682
K_v	МДр/(МД – МДрем)	0,8922	0,9211	1,0324
$K_{зм}$	МЗ/МДр	1,4306	1,6154	1,1292
$Ч_m$	МГ/МЗ	5,2804	5,1502	0,9753
$В_{чм}$	Ов/МГ	0,2648	0,2152	0,8127
Φ	Ов/ПОФ	68,6242	65,6920	0,9572

підставу розчленувати індекс годинного виготовлення на два субіндекси: іцп і і'вчм, де і'вчм – індекс годинного вироблення машин в зіставних цінах (звітного року). Оскільки і'вчм = 0,8127, а іцп = 1,1561, то і'вчм = 0,7030, що говорить про дійсне падіння годинного виготовлення машин.

Із звітності підприємства відомо, що в звітному році зросла вартість робочих машин і устаткування на 10,6%, тобто іцф = 1,106. З цього виходить, що і1/с = 0,7693 також слід розчленувати на два: істр і 1/іцф, де істр – зміна середній балансовій вартості однієї одиниці машин і устаткування виключно за рахунок оновлення і вибуття машин. Оскільки і1/с = 0,7693, а іцф = 1,106, то істр = 0,7693/(1/1,106) = 0,8509, що говорить про дійсне погіршення видової структури машин і устаткування, що виразився в зменшенні їх одиничної вартості і відносному (на 1 тис. грн) зменшенні кількості.

Таким чином, в індексі фондівіддачі іф = 0,9572 цінова (головним чином, зовнішня) складова рівна:

$$іц = іцп/іцф = 1,1561/1,106 = 1,0453,$$

а технологічна (внутрішньогосподарча):

$$ім = іф/іц = 0,9572/1,0453 = 0,9157,$$

Отже, для аналізу чинника зниження фондівіддачі в 2012 році на 2,9322 грн далі використовується динамічна модель:

$$Ф' = Ф0 \times Уа \times Ум \times істр \times (1/іцф) \times ід \times ітд \times Ктг \times Кр \times іч \times Кзм \times Чм \times і'вчм \times іцп. \quad (4)$$

Для нашого прикладу маємо (табл. 2):
 $65,6920 = 68,6242 \times 1,0083 \times 1,4630 \times 0,8509 \times (1/1,106) \times 1,0000 \times 0,9682 \times 1,0324 \times 1,1292 \times 0,9753 \times 0,7030 \times 1,1561.$

Аналіз чинника виконується логарифмічним методом, яка в даному випадку приймає вигляд:

$$\Delta\Phi_i = \Delta\Phi \left(\frac{\lg ii}{\lg i\phi} \right), \quad (5)$$

Розрахуємо оцінки впливу чинників на фондівіддачу на підприємстві табл. 3.а ефективність основні фонди

Отже, фондівіддача знизилася в звітному році на 2,9322 грн. на кожну гривню балансової вартості виробничих основних фондів, або на 4,27%. З 12 чинників чотири зумовили підвищення фондівіддачі, зокрема:

- зростання цін на продукцію підприємства +1,42 грн. +15,64%;

- зростання коефіцієнта змінності роботи машин і устаткування +1,06 грн. +11,67%;

- підвищення коефіцієнта використання машин устаткування в роботі +0,27 грн. +3,06%;

- зростання частки робочих машин і устаткування в вартості активних виробничих основних фондів +0,23 грн. +2,55%.

Решта чинників викликала падіння фондівіддачі, зокрема:

Таблиця 3

**Вплив чинників на фондівіддачу
 ПАТ «Дніпропетровський електротехнічний завод «Світлофор» 2012-2013 рр.**

Чинники і	Індекси ii	Ig ii	Ig ii / Ig iφ	ΔФі	Те ж, в % к 2013 року
Уа	1,0083	0,00359	0,85684	-0,32738	-3,60
Ум	1,4630	0,16524	-1,69684	0,23187	2,55
1/С'	0,7693	-0,11390	1,99474	-1,36806	-15,05
Цф	1/1,106	0,04376	-1,30316	-0,92242	-10,15
Д	1,0000	0	0	0	0
Ктг	0,9682	-0,01403	0,73842	-0,28214	-3,10
Кв	1,0324	0,01385	-0,72895	0,27851	3,06
Кзм	1,1292	0,05277	-1,77737	1,06118	11,67
Чм	0,9753	-0,01086	0,57158	-0,21839	-2,40
В'чм	0,7030	-0,15304	1,05474	-0,59263	-6,52
Цп	1,1561	0,06300	-1,31579	1,42175	15,64
Ф	0,9572	-0,01900	1	-2,9322	-4,27

Таблиця 4

**Структурно-динамічний склад основних засобів
 на ПАТ «Дніпропетровський електротехнічний завод «Світлофор» за 2013 рік**

Група основних засобів	Наявність на початок року		Надійшло за рік		Вибуло за рік		Наявність на кінець року	
	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %
Промислово-виробничі основні фонди	13200	91.0	2500	92.6	900	64.3	14800	93.7
Невиробничі основні фонди	1300	9.0	200	7.4	500	35.7	1000	6.3
Всього основних фондів	14500	100.0	2700	100.0	1400	100.0	15800	100.0
В тому числі: активна частина	7650	52.75	2250	3.3	650	3.6	9150	57.9

- погіршення видової структури робочих машин і устаткування -1,36 грн – 15,05%;

- зростання цін на виробничі основні фонди, падіння годинного вироблення машин і устаткування – 0,92 грн. -10,15%;

- зниження коефіцієнта технічної готовності робочих машин і устаткування -0,59 грн. -6,52%;

- зниження частки активних виробничих основних фондів -0,28 грн.-3,10%;

- зменшення корисного використання змінного -0,33 грн. -3,60%;

- зменшення робочого часу машин і устаткування -0,21 грн. -2,40%.

За рахунок цінових чинників, що відображають вплив зовнішніх умов господарювання, фондівіддача підвищилася на 0,50 грн. (1,42 – 0,92), а за рахунок технологічної складової, що відображає вплив внутрішньогосподарчих чинників, знизилася на 1,22 грн (- 0,72 – 0,50).

Аналіз зміни структури основних фондів підприємства на ПАТ «Світлофор» проводимо методом порівняння середнього значення за 2013 рік (табл. 4).

Визначимо вартість основних фондів на кінець року:

ОФ к(вир) = 13200 + 2500 – 900 = 14800 тис.грн.

ОФ к(невир) = 1300 + 200 – 500 = 1000 тис.грн.

ОФ к(всього) = 14500 + 2700 – 1400 = 15800 тис.грн.

ОФ к(акт) = 7650+ 2250 – 750 = 9150 тис.грн.

Дані з таблиці 4 показують, що на ПАТ «Світлофор» за звітний період відбулися суттєві зміни в наявності та структурі основних фондів.

Вартість основних невиробничих фондів зросла на 1300 тис.грн. або на 9%, в тому числі основних виробничих фондів на 13200 тис. грн., або на 91%. Збільшилась доля ОВФ в загальній

сумі основних фондів на 1% і відповідно зменшилась доля невиробничих фондів. Значно зросла питома вага активної частини фондів з 52.75 до 57.9% , що варто оцінити позитивно. Наявність основних фондів по повній балансовій вартості на ПАТ «Світлофор» за 2013 рік табл. 5.

Розрахуємо середню річну вартість основних фондів. При розрахунку за формулою середньої хронологічної вартості отримаємо середню річну вартість основних фондів, яка дорівнює:

$$\overline{OF} = \frac{\frac{14500}{2} + 14600 + 14700 + 14800 + \dots + \frac{15800}{2}}{13 - 1} \approx 15104,17 \text{ тис.грн.}$$

При використанні ж спрощеного способу отримаємо:

$$\overline{OF} = \frac{14500 + 15800}{2} = 15150 \text{ тис.грн.}$$

За допомогою таблиці 4 проведемо аналіз руху й технічного стану ОВФ, для цього розрахуємо такі показники:

1) коефіцієнт оновлення:

$$K_{нов} = \frac{2500}{14800} = 0.169;$$

2) коефіцієнт вибуття:

$$K_{в} = \frac{900}{13200} = 0.068;$$

3) коефіцієнт приросту:

$$K_{пр} = \frac{2500 - 900}{13200} = 0.121;$$

4) коефіцієнт зносу:

$$K_{зн} = \frac{4740}{14800} = 0.32;$$

5) коефіцієнт придатності:

$$K_{прод} = \frac{14800 - 4740}{14800} = 0.68.$$

Проведемо аналіз ефективності використання основних фондів. До основних напрямків поліпшення ефективності використання основних фондів підприємства належать:

- зменшення кількості недіючого устаткування, виведення з експлуатації зайвого та швидке залучення у виробництво невстановленого устаткування;
- скорочення та ліквідація внутрішньо змінних простоїв шляхом підвищення рівня організації виробництва, підвищення коефіцієнта змінності роботи обладнання;
- підвищення якості ремонтного обслуговування основних фондів;
- удосконалення виробничої структури основних фондів;
- модернізація діючого устаткування, машин та механізмів;
- швидке освоєння проектних потужностей, введення в дію нових технологічних ліній, агрегатів, устаткування;
- економічне стимулювання раціонального використання виробничих фондів;
- комплексна переробка сировини;
- застосування ресурсозберігаючої техніки [2].

Таблиця 5

Наявність основних фондів по повній балансовій вартості на ПАТ «Дніпропетровський електротехнічний завод «Світлофор» за 2013 рік тис. грн.

На початок звітного періоду	14500
1 лютого	14600
1 березня	14700
1 квітня	14800
1 травня	14900
1 червня	14700
1 липня	15000
1 серпня	15100
1 вересня	15300
1 жовтня	15500
1 листопада	15700
1 грудня	15800
На кінець звітного періоду	15800

Розрахуємо вплив зміни питомої ваги активної частини фондів в їх загальній сумі і зміни фондодіддачі активної частини фондів способом абсолютних різниць:

$$\Delta \Phi B_{\text{не}} = (0.6 - 0.604) \times 12,6 = -0,05 \text{ грн.},$$

$$\Delta \Phi B_{\text{акт}} = (12,3 - 12,6) \times 0,60 = -0,18 \text{ грн.}$$

$$\text{Разом} = -0,23 \text{ грн.}$$

Початкову інформацію для аналізу фондодіддачі на ПАТ «Світлофор» за 2013 рік представлено у табл. 6.

Розрахуємо вплив факторів на приріст фондодіддачі обладнання способом ланцюгових підставовок, за допомогою формул:

$$\Phi B_{\text{пл}} = \frac{D \times K_{\text{зм}} \times T_p \times CB}{C_{\text{пл}}}, \quad (6)$$

$$\Phi B_{\text{пл}} = \frac{250 \times 2 \times 7,5 \times 400}{120} = \frac{1500 \text{ тис. грн.}}{120 \text{ тис. грн.}} = 12,5 \text{ грн.}$$

$$\Phi B_{\text{ум1}} = \frac{D \times K_{\text{зм}} \times T_p \times CB}{C_{\text{ум}}}, \quad (7)$$

$$\Phi B_{\text{ум1}} = \frac{250 \times 2 \times 7,5 \times 400}{127,27} = \frac{1500 \text{ тис. грн.}}{127,27 \text{ тис. грн.}} = 11,7857 \text{ грн.}$$

В результаті зміни структури обладнання рівень фондодіддачі зменшився на 0.7143 грн. (11.7857 – 12.5).

$$\Phi B_{\text{ум2}} = \frac{245 \times 2 \times 7,5 \times 400}{127,27} = \frac{1470 \text{ тис. грн.}}{127,27 \text{ тис. грн.}} = 11,55 \text{ грн.}$$

Зниження фондодіддачі на 0.2357 грн. (11.55-11.7857) є результатом понадпланових цілоденних простоїв обладнання (в середньому по 5 днів на кожну одиницю).

$$\Phi B_{\text{ум3}} = \frac{245 \times 1,92 \times 7,3 \times 400}{127,27} = \frac{1411,2 \text{ тис. грн.}}{127,27 \text{ тис. грн.}} = 11,088 \text{ грн.}$$

За рахунок зменшення коефіцієнту змінності роботи обладнання його фондодіддача зменшилась на 0.462 грн. (11.088 – 11.55).

$$\Phi B_{\text{ум4}} = \frac{245 \times 1,92 \times 7,3 \times 400}{127,27} = \frac{1373,57 \text{ тис. грн.}}{127,27 \text{ тис. грн.}} = 10,7923 \text{ грн.}$$

В зв'язку з тим, що фактична тривалість зміни нижче планової на 0.2 год., річна виробка одиниці обладнання зменшилась на 37.6 тис.грн., а фондодіддача – на 0.2957 грн. (10,7923-11,088).

При фактичній виробці обладнання фондодіддача складає:

$$\Phi B_{\text{ф}} = \frac{245 \times 1,92 \times 7,3 \times 445}{127,27} = \frac{1527,5 \text{ тис. грн.}}{127,27 \text{ тис. грн.}} = 12,00 \text{ грн.}$$

Таблиця 6

Початкова інформація для аналізу фондодіддачі на ПАТ «Дніпропетровський електротехнічний завод «Світлофор» за 2013 рік

Показник	План	Факт	+, -
Обсяг виробництва продукції (ВП) тис. грн.	9665,84	10365	+699,16
Середньорічна вартість тис. грн.:			
основних виробничих фондів (ОВФ)	12715	14000	+1285
активної частини (ОВФа)	7680	8400	+720
одиниці обладнання (Ц)	120	127,27	+7,27
Питома вага, коефіцієнт:			
активної частини фондів (ПВа)	0.604	0.60	-0.004
Фондодіддача, грн.:			
активної частини (ФВа)	7,6	7,4	-0,2
	12,6	12,3	-0,3
Середньорічна кількість технологічного обладнання (к)	6,443	6,783	+0,34
Відроблено за рік усім обладнанням (Т), тис.год.	240	226,51	-13,49
В тому числі одиницею обладнання :			
годин (Тод)	3750	3432	-318
змін (ЗМ)	500	470,4	-29,6
днів (Д)	250	245	-5
Коефіцієнт змінності роботи обладнання (К зм)	2	1,92	-0,08
Середня тривалість змін (Тр), год.	7,5	7,3	-0,2
Виробка продукції за 1 машиною – год. (середньогодинна виробка) (СВ), тис. грн.	400	445	+45

Таблиця 7

Зміна фондодіддачі основних виробничих фондів на ПАТ «Дніпропетровський електротехнічний завод «Світлофор»

Показник	Розрахунок	Зміна фондодіддачі
структури обладнання	- 0.7143 × 0.60	- 0.42858
цілоденних простоїв	+ 0.0242 × 0.60	+0,01452
коефіцієнта змінності	- 0.0475 × 0.60	- 0.0285
внутрішніх простоїв	- 0.03038 × 0.60	- 0.01822
середньогодинної виробки	+0,1247×0.60	+0.07482
Разом:	- 0,64	- 0.38

Результати факторного аналізу фондівддачі на ПАТ «Дніпропетровський електротехнічний завод «Світлофор»

Фактор	Зміна фондівддачі, грн.		Зміна виробництва продукції, тис.грн.
	активної частини ОВФ	ОВФ	
Першого рівня			
Середньорічна вартість ОВФ	+ 1285 × 7,6 = + 9766		
Доля активної частини фондів	- 0.05 × 14000 = - 700		
З.Віддача активної частини фондів	-0,18 × 14000 = -2520		
Разом:	-0,23+6546		
Другого рівня			
Цілоденні простої	+0,0242 × 0.60 = 0,01452 × 14000 = +203,48		
Коефіцієнт змінності	- 0.0475 × 0.60 = - 0.0285 × 14000 = - 398,84		
Внутризмінні простої	- 0.03038 × 0.60 = - 0.01822 × 14000 = - 255,26		
Середньогодинна виробка	+1,1247 × 0.60 = +0.07482 × 14000 = +1048,15		
Разом:	- 0.64 - 0.38 * 14000 = - 5320,64		
Третього рівня			
Заміна обладнання	+0.707 × 0.60 = +0.4242 × 14000 = +5936		
Упровадження заходів НТП	+0.414 × 0.60 = + 0.2484 × 14000 = +3478		
Соціальні фактори	+0.0037 × 0.60 = +0.00222 × 14000 = +31,08		
Разом:	+1,1247 +0.07482 +10142		

Що на 1.2077 грн. вище, ніж при плановій (12,00-10,7923).

Зміна фондівддачі основних виробничих фондів на ПАТ «Дніпропетровський електротехнічний завод «Світлофор» наведено у табл. 7.

Розрахуємо вплив факторів третього порядку на рівень фондівддачі:

$$\Delta FB_n = \frac{(19800 \times 0.7 - 19800 \times 0.4)}{8400} = \frac{5940}{8400} = 0.707 \text{ грн.}$$

$$\Delta FB_{\text{инн}} = \frac{(14500 \times 0.66 - 14500 \times 0.42)}{8400} = 0.414 \text{ грн.}$$

Зміну фондівддачі за рахунок соціальних факторів визначимо сальдовим методом :

$$\Delta FB_{\text{соц}} = 1.1247 - 0.707 - 0.414 = 0,0037 \text{ грн.}$$

Щоб дізнатися, як зміниться об'єм виробництва продукції, необхідно зміну фондівддачі основних виробничих фондів за рахунок кожного фактора помножити на фактичні середньорічні залишки основних виробничих фондів. Результати розрахунку приведені в таблиці 8.

З таблиці видно, що негативний вплив на рівень фондівддачі і об'єм виробництва продукції чинять зменшення долі активної частини фондів, збільшення долі дорогого обладнання, понадпланові цілоденні і внутризмінні простої техніки.

Висновки. В результаті проведеного дослідження розглянуто динаміку та структуру основних фондів на ПАТ «Дніпропетровський електротехнічний завод «Світлофор». Аналіз показав, що за звітний період відбулися суттєві зміни в наявності та структурі основних фондів підприємства. Фондовіддача знизилась на 4,27%, це спричинило: зростання цін на продукцію, зростання коефіцієнта змінності роботи машин і устаткування, зростання частки робочих машин і устаткування. Значно зросла питома

вага активної частини фондів з 52,75 до 57,9% , що варто оцінити позитивно.

Аналіз ефективно використання основних фондів на ПАТ «Світлофор» показав, що знизилась фондівддача, що є результатом понадпланових простоїв. В зв'язку з тим, що фактична тривалість зміни нижче планової на 0.2 год., річна виробка одиниці обладнання зменшилась на 37.6 тис. грн., а фондівддача – на 0.2957 грн. Також негативний вплив на рівень фондівддачі і об'єм виробництва продукції чинять зменшення долі активної частини фондів, збільшення долі дорогого обладнання, понадпланові цілоденні і внутризмінні простої техніки.

Поліпшення використання основних виробничих фондів підприємства є важливим резервом підвищення ефективності виробництва. Це обумовлено тим, що значна частка витрат виробництва, які утворюють собівартість продукції, пов'язана із використанням основних виробничих фондів на підприємстві. Таким чином, підвищення ефективності використання основних виробничих фондів підприємства знаходять свій вираз у збільшенні обсягу виробництва продукції, підвищення продуктивності праці та фондівддачі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економіка підприємства: підручник / [за ред. С.Ф. Покропівного]. – К.: КНЕУ, 2000. – 608 с.
2. Мазуркевич І.О. Оцінка ефективності використання основних засобів на підприємстві / І.О. Мазуркевич // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 2. – С. 91-94.
3. Чумаченко М.Г. Економічний аналіз: навч. посібник / [М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов та ін.: за ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченко]. – 2-е вид, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 506 с.

LOGISTICS INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN UKRAINE MARITIME ECONOMY

РОЗВИТОК ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В МОРЕГОСПОДАРСЬКОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

UDC 339.18:338.439.224(477)

Irtyshcheva I.O.

Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Management,
National University of Shipbuilding named
after Admiral Makarov

Yakovleva I.G.

Postgraduate
National University of Shipbuilding named
after Admiral Makarov

In the article the main strategic orientations functioning logistics infrastructure in the maritime economy of Ukraine. The modern level of development of logistics infrastructure in Ukraine, analyzed the volume of cargo, including by sea. The prospects of development of logistics infrastructure in the maritime economy of Ukraine.

Key words: Marine economy, strategic orientations, logistics infrastructure, national economy, economic development strategies.

У статті обґрунтовано основні стратегічні орієнтири функціонування логістичної інфраструктури в морегосподарському комплексі України. Досліджено сучасний рівень розвитку логістичної інфраструктури України, проаналізовано обсяги вантажоперевезень, в тому числі морськими шляхами. Визначено перспективи розвитку логістичної інфраструктури в морегосподарському комплексі України.

Ключові слова: морегосподарський комплекс, стратегічні орієнтири, логістична інфраструктура, національна економіка, стратегії економічного розвитку.

В статті обґрунтовано основні стратегічні орієнтири функціонування логістичної інфраструктури в морехозяйственном комплексі України. Исследовано сучасний рівень розвитку логістичної інфраструктури України, проаналізовано обсяги вантажоперевезень, в тому числі морськими шляхами. Определены перспективи розвитку логістичної інфраструктури в морехозяйственном комплексі України.

Ключевые слова: морехозяйственный комплекс, стратегические ориентиры, логистическая инфраструктура, национальная экономика, стратегии экономического развития.

Introduction. Modern logistics infrastructure marine economy Ukraine is characterized by a low level of development, significant price disparities, high levels of monopolization. In this regard, the priority measures of national policy towards the development of the industry, should be the development of infrastructure, formation of equal economic relations between the parties; provision of market information system, establishment of a national marketing information system.

Analysis of recent research and publications. Scientific and theoretical framework for infrastructure formed such foreign and domestic scientists as: M. Belenky, A. Borodin, T. Bronstein, Hladiyem M. Ermakova O. Zlupko S., H. Singer, Yohym-senom R., B. Krasnopol'skym, V. Krasov'sky, cruise E. Kuznetsov A. Nosov S., Rozenshteyn-Rodan, R., Y. Yudin, A. Yanhson and others. Currently, special importance is the logistics infrastructure is in marine economy, because its operation can provide a continuous chain in which leakage may occur all necessary logistical operations of material flows.

Setting objectives. The aim of the research was to study the current state and prospects of development of logistics infrastructure in the maritime economy of Ukraine.

The main material research. Ukraine has an advantageous geographical position in the heart of Europe, access to the sea and large rivers shipping that, in general, determines its high transit potential.

Infrastructure Logistics is connecting unit between sectors of production and market infrastructure and on priority investment attractiveness. Logistics infrastructure plays a basic role in the formation and devel-

opment of market economy, the national economy provides a transition to sustainable development.

The main factor behind the rapid introduction of logistics in the global economy include: the rapid development of information technology and personalization of computers; globalization of markets; structural changes in the organization of business; spread the philosophy of quality management [1, p. 23].

In fact, the active development of the global economy demands advanced search trends growth. One of them, in our opinion, is to create a logistics infrastructure both at macro and micro level. Conceptually, specialization Ukraine as a transit country follows the modern economic factors, namely:

- The rapid growth of the volume of trade between Europe and Asia and handling of sea routes;
- Creation of new corridors in which Ukraine would be logical link;
- The growth of containerization of cargo in the world.

Ukraine seaport capacity is 185 mln. Tons / year, the Dnieper and Danube are able to transport cargo from North to South and European countries [2].

Classical economics has traditionally not provided adequate value allocation of infrastructure units and designing infrastructure network as a whole. Early economic studies supply and demand difference between the cost of accommodation infrastructure and transportation costs, or taken to be zero or considered the same for all competitors. Meanwhile, the number, size and geographical location of facilities used in logistics directly affect the level of costs and customer service. Designing network infrastructure – very first duty of logistics management for the network

delivers products and materials to consumers [3].

Typical objects logistics infrastructure owned manufacturing plants, warehouses, loading and unloading terminals and retail stores. Determining the required number of objects of each type, geographic location and economic functions is an essential element of all activities on formation (design) logistics infrastructure. In special cases, conduct operations in such undertakings can be transferred to outside specialists, manufacturing related services. Regardless of who actually performs the work, all the infrastructure unit should be considered in the management as integrated elements of the logistics system of the company.

Getting to the formation of the logistics infrastructure necessary to determine the number and location of each type of units (objects) required for the logistics functions. Also, you need to determine how many and which stocks should be kept at each facility and where customers place orders for supplies. Infrastructure forms the frame on which a logistics system and its work. Because of this, Infrastructure includes information and transportation facilities. Some functions, such as handling customer orders, inventory management or cargo, performed within the logistics infrastructure.

Accordingly, in a general sense the formation of logistics infrastructure should be based on the principles of rationality, consistency, comprehensiveness, balance of interests of the market, focus on customer satisfaction, environmental security implemented and existing facilities.

Thus, according to foreign sources, the use of scientifically based methods can reduce logistics costs by 20%, inventories – by 30-70%, reduce the hours of goods turnover by 20-50% [4, p. 147]. Obviously, there is a real reserve of production efficiency, however, a number of objective and subjective reasons, logistical methods we used enough. In addition, today the segment of transport logistics in global GDP is approximately 7% and is estimated at 2.7 trillion. dollars. US [5, p. 24].

Insufficient development of logistics, general logistics and infrastructure, in particular, confirm and analyzes the World Bank. This institution, promoting the development of trade and transport in Ukraine, explores issues of transport, customs, logistics and technological support foreign trade, identifying strengths and weaknesses of the environment in which the logistics activities. In the current conditions of the global economy trading ports act as glue in the movement of goods and is also the industrial and commercial centers of distribution of goods and information support system of production and distribution of goods. Reserve intensification in market conditions favor lohisty river ports.

The main strategy in reforming the port of river ports should be integration strategy – aimed at the

formation of transport logistic chains and cargo flows from their origin to the final consumer. Under the direction of integration is divided into forward and backward. The first type of integration ("forward integration") provides for consolidation of port activities with organizations towards trade flows from ports to the final consumer, the second type ("backward integration") focuses on the association of organizations active in the area from cargo origin to port.

Study of the main characteristics of the development of the port sector in developed economies allows us to formulate the main directions of development of river ports of Ukraine with the peculiarities of Ukrainian economy. These include diversification of river trade ports, which is in the area of external functions, ie those functions that are sold directly to customers ports. Processes related diversification, especially with the emergence in the port area of significant number of new enterprises and organizations, mostly small and medium, which should provide customers with new services and ports to expand the range of traditional services. Certainly the role and importance of the port as an important hub connections of water and ground transport traditionally dependent on the port location and level of economic development and transport network in the region. But with the advent and development of multimodal service caused by outsourcing, the role of ports in the global economy is becoming more significant.

Reform and port activities, especially commercial activities. This area includes the separation of business and government functions, widely observed in the practice of foreign ports. Building on areas close to the port companies and organizations that will provide industrial, trade, information, financial and other services to vehicle owners in excess of those included in the concept of port activity.

Creating a zone in the port industry or providing other business entities to create such companies, the port creates conditions for increasing its turnover and promotes economic development situated next to it regions.

Formation of a developed economic infrastructure in the port area (banks, insurance companies, consulting firms and the like) is also an important factor in attracting cargo to the port and increase its competitiveness. Development in the port area of a network of small businesses that provide freight forwarding, agency, brokerage, crewing and other services. Small business in the field of port service fits in the market structure of the port sector is a necessary condition for its existence and development in market conditions.

Formation of efficiently functioning port community that is created as an association of professional organizations taking part in the reception of ships, handling of cargo at the port, import and export of goods from the port, working in the port area to create added value products as well as major cargo owners

or their representatives who are exposed to the economic impact of the port. It shall be submitted interests of all economic and administrative entities operating in the port area, or related to the port, whether public or private.

Improvement of port marketing as the most important factor in improving the competitiveness of the port. The main aspects of modern port marketing include: information-analytical, research and advertising and propaganda.

Distribution river ports activity consists of:

- The distribution of goods, ie the process of transportation;

- The distribution of information.

The first component requires the creation of a port infrastructure which provides conditions for the continuity of the transportation process, storage of goods unrelated to the technology of handling, performance, packaging and other similar works, execution of relevant documents. The second component – the development of communications infrastructure, which would have created the conditions for storage, processing and transmission of information;

Establishment of annual port hubs, which will be the link between producers and consumers. Convert river ports in cargo distribution centers due to the presence of existing large storage areas and access roads transport (rail and road).

The above areas of river ports in general reflect the potential for affecting the main activity of ports that will change the future role of ports and turn them from serving the central element in the logistics transport process and facilitate the integration of Ukraine into the European economy.

Overall, modern logistics infrastructure is characterized by several trends: minimizing costs associated with transportation, storage, customs document, which updates the management and marketing, which in turn increases the demand for logistics services and warehouse real estate; increasing demand for high quality logistics services; reduce production costs through logistics and timing between stages of production and consumption. The negative factors affecting the development of the market of logistics services is dissatisfaction demand for warehouses and insufficiently developed transport infrastructure and a lack of qualified personnel in logistics [10].

Conclusions and prospects for further research. In a globalized national economy has strategic priority is the development of marine economy. Transforming its logistics infrastructure should be based on a systems approach that includes study of its development strategy and detail a strategic and current plans for the macro and micro level. The main result of the logistic infrastructure of marine economy must become minimizing maintenance costs of material flows and their environmental safety.

REFERENCES:

1. Bakaev A.A. The theoretical basis of logistics: a textbook / A.A. Bakaev, Corners A.P., L.A. Ponomarenko – T. 1. – K. : Kyiv. University of Economics and Technology of Transport, 2003. – 430 p.
2. Ministry of Infrastructure of Ukraine. Official site. [Electronic resource] // Access: <http://www.mtu.gov.ua/>
3. Bowersox D. J. Logistics: integrated supply chain / Donald J.. Bowersox, David George. Kloss [Electron resource] // Access mode: <http://www.olbuss.ru/shop/?topic=27&book=165>
4. Pisarenko V. Features logistics systems in agriculture // Bulletin K.A.I. – 2012. – №7. – P. 146-150.
5. The market of transport and logistics services in 2010-2011. and forecast up to 2014 Market volume and structure of the logistics outsourcing, transportation, freight forwarding and warehousing services in the post-crisis period. Analytical Review. – M. : RBC, 2011. – 368 p.
6. Connecting to Compete 2012 Trade Logistics in the Global Economy The Logistics Performance Index and Its Indicators. – The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. – 2012. – '68.
7. The World Bank [electronic resource] / – Access: http://siteresources.worldbank.org/TRADE/Resources/239070-1336654966193/LPI_2012_final.pdf
8. Official site MAERSK [electronic resource] / – Access: <http://www.maersk.com/pages/default.aspx>
9. Regarding the promising areas of cooperation between Ukraine and the EU in the potential of the transport system of Ukraine. Policy Brief [electronic resource] / A. Sobkevych, A. Emelyanov – Access: www.nbu.gov.ua>portal/natural/Vnulp...2009...34.pdf.
10. Savina N.B. Infrastructure logistic processes of economic activity [electronic resource] / N.B. Savina. – Access: www.nbu.gov.ua>portal/natural/Vnulp...2009...34.pdf.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

CURRENT APPROACHES TO THE DEFINITION OF CORPORATE GOVERNANCE IN TERMS OF THE INFORMATION ECONOMY

Розглянуто корпоративну діяльність в умовах глобалізації інформаційної економіки, обґрунтовано, що концепція корпоративного управління як сучасної цілісної системи взаємовідносин між акціонерами (власниками) корпорацій, їхніми менеджерами (виконавчими органами), кредиторами, найманими працівниками, державою та суспільством у цілому виникла і набула повсюдного розвитку. Визначено, що особливий аспект аналізу корпоративної діяльності пов'язаний з управлінськими технологіями. Доведено, що у сучасних умовах інформаційної економіки особливо актуальною є проблема вироблення системи взаємовідносин між управліннями компанії та її власниками. Розглянуто специфічні підходи, які тягнуть до правової оцінки діяльності корпорацій та організації корпоративного управління.

Ключові слова: корпорація, корпоративне управління, корпоративний менеджмент, корпоративна форма організації бізнесу.

Рассмотрена корпоративная деятельность в условиях глобализации информационной экономики, обосновано, что концепция корпоративного управления как современной целостной системы взаимоотношений между акционерами (владельцами) корпораций, их менеджерами (исполнительными органами), кредиторами, наемными работниками, государством и обществом в целом возникла и получила повсеместное развитие. Определено, что особый аспект анализа корпоративной

деятельности связан с управленческими технологиями. Доказано, что в современных условиях информационной экономики особенно актуальна проблема выработки системы взаимоотношений между управлениями компании и ее владельцами. Рассмотрены специфические подходы, которые тяготеют к правовой оценке деятельности корпораций и организации корпоративного управления.

Ключевые слова: корпорация, корпоративное управление, корпоративный менеджмент, корпоративная форма организации бизнеса.

We consider cooperative activities in a globalized information economy, proved that the concept of corporate governance as a modern integrated system of relationships between the shareholders (owners) of corporations, their managers (executive body), creditors, employees, government and society as a whole emerged and gained widespread development. It was determined that a particular aspect of the analysis of the corporate activities associated with management techniques. It is proved that in today's information economy is particularly acute problem of making relationships between the managers of the company and its owners. Consider specific approaches that tend to the legal evaluation of corporations and of corporate governance.

Key words: corporation, corporate governance, corporate management, the corporate form of business organization.

УДК 331.101

Казакова Т.С.

здобувач кафедри менеджменту і адміністрування
Херсонський державний університет

Постановка проблеми. Корпоративна діяльність в умовах глобалізації інформаційної економіки набуває нових форм, які зумовлюють виникнення додаткових інструментів не тільки макроекономічного впливу, але й внутрішнього середовища. Глобальні тенденції інтернаціоналізації капіталопотоків та виробництва, лібералізації зовнішньої торгівлі, а також концентрації капіталів поставили корпоративну діяльність у епіцентр світового економічного розвитку. Відповідно до цього, концепція корпоративного управління як сучасної цілісної системи взаємовідносин між акціонерами (власниками) корпорацій, їхніми менеджерами (виконавчими органами), кредиторами, найманими працівниками, державою та суспільством у цілому виникла і набула повсюдного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним питанням корпоративного управління присвячені праці багатьох вчених-економістів, а саме: Гриньова В. М. [2], Коваль В. В., Тихонова І. М., Шапошников К. С., Яцкевич І. В. [4], Сохацька О. [8], Маєр К. [6], Чуб Б. А. [9]. Слід звернути увагу на те, що єдиного підходу щодо

визначення корпоративного управління в сучасних реаліях інформаційної економіки немає. Існують різні думки щодо проблематики корпоративізму як такої, поняття корпорацій, сутності корпоративного управління тощо.

У зв'язку з цим виникає необхідність не тільки розглянути такі важливі поняття, як корпоративізм та корпорація, але також і визначити зміст сучасних підходів до корпоративного управління, систематизувати погляди різних спеціалістів з цього питання.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в дослідженні сучасних підходів до корпоративного управління в умовах інформаційної економіки.

Виклад основного матеріалу. Передусім зазначимо, що корпоративізм – це явище співволодіння власністю товариства або партнерські, договірні відносини при задоволенні особистих і суспільних інтересів. У цьому зв'язку, як зазначає О. Сохацька, корпоративізм є компромісним господарюванням з метою забезпечення балансу інтересів [9, с. 24].

З огляду на викладене вище, виникає необхідність уточнення самого поняття корпорації. Як правило, воно трактується як сукупність осіб, що об'єдналися для досягнення загальної мети. Визначення поняття корпорації наводить Д. Розенберг: «Корпорація – це організація, що поставила перед собою визначені цілі, діє для суспільного блага, має певні права, є юридичною особою, діє на постійній основі та несе відповідальність» [1, с. 105]. Юридично-організаційні аспекти життєдіяльності корпоративних структур поглиблено вивчали С. Мочерний, О. Устенко, С. Чоботар, які визначали поняття корпорації як найдосконалішу форму організації підприємств, що існує переважно у вигляді відкритого акціонерного товариства, засновники якого формують акціонерний капітал шляхом об'єднання власних ресурсів через механізм випуску і продажу цінних паперів (передусім акцій), а співвласники несуть обмежену відповідальність [8, с. 108].

Особливий аспект аналізу корпоративної діяльності пов'язаний з управлінськими технологіями, згідно з якими, власне, і здійснюється керівництво діяльністю цих структур. Так, можна погодитися з Б. Чубом, який визначає поняття корпорації як акціонерного товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю, управління якою здійснюється через складну централізовану систему органів і учасники якої стосовно неї здійснюють інвестиційну діяльність з метою отримання дивідендів, і така участь породжує в них сукупність корпоративних прав [10, с. 184].

На практиці корпорації організуються у формі акціонерного товариства, яке виражається п'ятьма характеристиками: корпоративною формою організації бізнесу, самостійністю корпорації як юридичної особи, обмеженою відповідальністю кожного акціонера, можливістю передачі акцій іншим особам, централізованим управлінням корпорацією.

У сучасних умовах інформаційної економіки особливо актуальною є проблема вироблення системи взаємовідносин між управлінцями компанії та її власниками.

Виходячи із зазначеного, доцільно розглянути найбільш поширені точки зору щодо сутності поняття «корпоративне управління». Так, поняття «корпоративного управління» у найбільш загальному значенні, як зазначає В. Гриньова, походить від англійського «*corporate governance*», що в буквальному перекладі означає «корпоративне правління» або «корпоративний уряд» [2, с. 39]. Відповідно до цього, термін «корпоративне управління» досить часто розглядається саме як процес організації діяльності вищих керівних органів корпорації.

Існують специфічні підходи, які тягнуть до правої оцінки діяльності корпорацій та організацій

корпоративного управління. Наприклад, на думку К. Маєра, корпоративне управління є саме організаційною угодою, за якою певна компанія репрезентує та обслуговує інтереси власних інвесторів. Така угода може охоплювати різні аспекти діяльності корпорації – організацію роботи вищих керівних органів, систему мотивації персоналу, процедуру банкрутства тощо [6, с. 25]. Водночас зазначимо, що певним спрощенням було б зводити зміст корпоративної діяльності лише до її юридичних, навіть інституційних аспектів. Таке зауваження можна віднести і до позиції фахівців Міжнародної фінансової корпорації, які визначають корпоративне управління як систему виборних та призначених органів акціонерного товариства, яка управляє ним, відбиває баланс інтересів його власників і спрямована на отримання максимально можливого прибутку від усіх видів діяльності товариства в межах чинного законодавства [7, с. 90]. Разом з тим такий підхід, на нашу думку, також відрізняється певною механістичністю, у ньому бракує посилення на ті реальні цілі та пріоритети господарської діяльності, дотримання яких, власне, і відрізняє структури корпоративного типу від будь-яких інших. Адже корпоративне управління слід розглядати не як просту сукупність юридичних, організаційних норм і правил, у рамках яких функціонує певна корпорація, а як систему соціально-економічних відносин, на базі яких будуються стосунки як між усіма учасниками конкретної структури, так і між такими учасниками і зовнішніми агентами, суб'єктами інституційного регулювання.

Ряд авторів трактують проблематику корпоративного управління з позицій організаційно-управлінської бази функціонування корпорацій. Так, Є. Коротков визначає корпоративне управління як «управління, побудоване на пріоритетах інтересів акціонерів та їхній ролі у розвитку корпорації, управління, що враховує реалізацію прав власності, передбачає взаємодію акціонерів, побудоване на стратегії розвитку корпорації в цілому, нарешті, це управління, яке породжує корпоративну культуру, тобто має комплекс загальних традицій, установок, принципів поведінки» [5]. Більш «прагматичний» аспект діяльності корпорацій визначає Д. Уорті, відповідно до поглядів якого, корпоративне управління є сумою зобов'язань, найбільш принциповими серед яких є виділення проблем корпоративного управління, питань законності корпоративної влади, корпоративної підзвітності, з'ясування того, перед ким і за що корпорація має відповідальність, хто і за якими нормами повинен нею управляти [3]. До такої ж думки фактично схиляється В. Євтушевський, який розглядає корпоративне управління як «процеси регулювання власником руху його корпоративних прав з метою отримання прибутку, управління корпоративним

підприємством, відшкодування витрат через отримання частки майна при його ліквідації» [3, с. 317].

З іншого боку, заслуговує на увагу визначення Світового банку [11], за яким корпоративне управління розглядається водночас і як таке, що поєднує, крім практики господарювання в приватному секторі, й норми законодавства, нормативні акти, які створює держава в особі своїх компетентних інститутів. Такий механізм дозволяє корпораціям залучати фінансові та кадрові ресурси, ефективно здійснювати господарську діяльність «під опікою» інститутів офіційної влади, користуючись результатами соціальної політики держави (у сфері освіти, охорони здоров'я, науки та ін.). За допомогою внутрішнього управління корпорації продовжують власне функціонування, накопичуючи довгострокову економічну вартість шляхом підвищення вартості акцій та дотримуючись при цьому інтересів акціонерів і суспільства загалом [9, с. 24].

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнюючи погляди багатьох фахівців, які розглядають проблематику корпоративного управління, зокрема в контексті інформаційної економіки, можна зробити такі висновки. Сутність корпоративного управління полягає в тому, що воно є, з одного боку, цілеспрямованою діяльністю системи виборних та призначених органів, через яку реалізується цілі і контролюються результати товариства, а з іншого, – системою правил та поведінки між зацікавленими особами з метою максимізації прибутку, зростання капіталізації товариства та підвищення його конкурентоспроможності. При цьому функція держави полягає у належному контролі за відповідними процесами корпоративної діяльності з точки зору дотримання комерційними структурами норм соціальної відповідальності перед суспільством.

Кожна країна має свою власну модель корпоративного управління, характерні риси якої обумовлені особливостями національного менеджменту.

Моделі відрізняються за складом учасників, згідно з законодавчою базою, що регулює їхні взаємовідносини, а також такими нюансами, як вимоги до розкриття інформації тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білорус О. Г. Глобальні трансформації і стратегії розвитку : [навчальний посібник] / О. Г. Білорус – НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 1998. – 416 с.
2. Гриньова В. М. Організаційно-економічні основи формування системи корпоративного управління в Україні : [монографія] / В. М. Гриньова – К., 2003. – 324 с.
3. Євтушевський В. А. Основи корпоративного управління : [навчальний посібник] / В. А. Євтушевський – К. : Знання-Прес, 2002. – 317 с.
4. Коваль В. В. Корпоративне управління бізнес структурами: теорія креакратії, розвиток мереж та концепт самоорганізації підприємництва : [монографія] / В. В. Коваль – Одеса, 2013. – 272 с.
5. Коротков Э. М. Антикризисное управление : [учебник] / Э. М. Коротков – ИНФРА-М, 2008. – 619 с.
6. Маєр К. У пошуках кращого директора. Корпоративне управління в перехідній та ринковій економіках : [монографія] / К. Маєр – К. : Основи, 1996. – 189 с.
7. Матеріали семінару «Проект корпоративного управління України». Тема 1 «Сутність та принципи корпоративного управління». – Харків : Міжнародна Фінансова Корпорація, 2000. – 120 с.
8. Мочерний С. В. Основи підприємницької діяльності : [посібник] / С. В. Мочерний, О. А. Устищенко, С. І. Чеботар – К. : Академія, 2001. – 108 с.
9. Сохацька О. Формування нової парадигми корпоративного управління в глобальному середовищі / О. Сохацька // Вісник ТДЕУ. – 2006. – № 3. – С. 24.
10. Чуб Б. А. Диверсифіцированнные корпорации в современной экономике России : [монография] / Под ред. В. В. Бандурина. – М. : БУКВИЦА, 2000. – 184 с.
11. About the OECD. // Official page of the Organization of Economic Co-operation and Development. – <http://www.oecd.org/home>.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

THE ROLE OF INFORMATION AND ANALYTICAL SOURCES IN SAFETY OF THE ENTERPRISE FUNCTIONING

УДК 658:005.922.1:33

Коваленко О.В.

д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки підприємства
Запорізька державна інженерна академія

Биткін С.В.

к.т.н., начальник відділу маркетингу та інформаційно-аналітичної роботи

Големба В.Є.

провідний спеціаліст з методів розширення ринку збуту відділу маркетингу та інформаційно-аналітичної роботи
ПАТ «Запоріжсталь»

Балюра Ю.О.

студент
Запорізька державна інженерна академія

Розглянуто роль інформаційно-аналітичних джерел у забезпеченні безпеки функціонування підприємства. Проаналізовано найбільш відомі інформаційно-аналітичні джерела металургійної галузі, їхню структуру та роль в отриманні достовірних даних щодо ситуації на ринку металопродукції/ Визначено фактори та методи забезпечення належного рівня економічного розвитку підприємства.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність, джерела інформації, конкуренти, металургійна галузь, ринок металопродукції, конкурентна розвідка, економічна безпека підприємства.

Рассмотрена роль информационно-аналитических источников в обеспечении безопасности функционирования предприятия. Проанализированы наиболее известные информационно-аналитические источники металлургической отрасли, их структура и роль в получении достоверных данных относительно ситуации на рынке металлопродукции.

Определены факторы и методы обеспечения надлежащего уровня экономического развития предприятия.

Ключевые слова: информационно-аналитическая деятельность, источники информации, конкуренты, металлургическая отрасль, рынок металлопродукции, конкурентная разведка, экономическая безопасность предприятия.

The role of information and analytical sources in safety of the enterprise functioning is considered. The most known information and analytical sources of metallurgical branch, their structure and role in receiving of reliable data about a situation in the market of steel products are analysed. Factors and methods of correspond level in enterprise economic development providing are defined.

Key words: information and analytical activity, information sources, competitors, metallurgical branch, steel market, competitive intelligence, economic security.

Постановка проблеми. З кожним роком роль інформаційно-аналітичної діяльності об'єктивно зростає. Сучасні форми ведення господарської діяльності включають у себе багатофункціональну систему оцінювання загроз та ризиків на підприємстві, що у свою чергу створює необхідність удосконалення методів та інструментів інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємств.

Головну роль в організації ефективної комплексної системи економічної безпеки відіграє інформаційна підсистема, метою якої є формування достатньої сукупності матеріалів та відомостей щодо середовища функціонування підприємства та їх якісна аналітична обробка з метою отримання достовірних даних, необхідних для прийняття ефективних управлінських рішень. Це – основне завдання корпоративної розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні основи щодо ролі інформаційно-аналітичних джерел у забезпеченні безпеки функціонування підприємства знайшли своє відображення у наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, таких як Є.В. Позднишев, І.Т. Муковський, Е.В. Чергенець, А.В. Зайцев, Л.М. Гершензон, І.М. Ножов, Д.В. Панкратов. Питанням конкурентної розвідки та її значенню у забезпеченні безпеки підприємства приділили увагу В.В. Дудихін, О.В. Бур'як, А.І. Доронін, С.В. Биткін, В.М. Литвин, А. Деревицький, Д.В. Зеркалов, В. Платт, Є.Л. Ющук.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у дослідженні ролі інформаційно-аналітичних джерел у забезпеченні безпеки функціонування підприємства.

Виклад основного матеріалу. У звичайному розумінні інформація являє собою різні дані, показники та інші відомості, що сприймаються людиною або спеціальними пристроями як віддзеркалення фактів матеріального світу у процесі комунікації [1, с. 252].

Інформаційно-аналітична діяльність – це сукупність дій на основі концепцій, методів, засобів, нормативно-методичних матеріалів для збору, накопичення, обробки та аналізу даних з метою обґрунтування та прийняття рішень [2, с. 8].

З метою комплексного забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства в умовах подолання наслідків глобальної фінансово-економічної кризи необхідно гарантувати повне, вчасне та достовірне інформаційно-аналітичне забезпечення.

Головною метою інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки підприємства є своєчасне викриття на ранній стадії заходів безпосередньої підготовки певних сил для нанесення економічних збитків підприємству та забезпечення відповідних їм дій, а також добування необхідної інформації для планування, підготовки і проведення заходів з метою недопущення можливих дій [3, с. 7].

Таким чином, інформаційна безпека підприємства може бути визначена як такий стан його

інформаційно-аналітичного забезпечення, що здатний мінімізувати вплив зовнішніх та внутрішніх загроз на результати діяльності підприємства, нівелювати ризик втрати господарської стабільності та створити умови для їхнього сталого розвитку [4].

Загалом, інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємства – це вид інформаційно-аналітичного забезпечення підприємницької діяльності шляхом добування, обробки і надання керівництву необхідної інформації. Таким чином, завдання аналітика у процесі обробки розрізаних даних та перетворення їх на достовірну інформацію зводяться до:

1) оцінки інформації (визначення ступеня її вірогідності);

2) обробки інформації («очищення» інформації від «шуму» (неупорядкованих, незрозумілих або зайвих відомостей [3, ст. 9]);

3) створення на основі наявної інформації прогнозу розвитку ситуації (на яку дана інформація має або матиме вплив).

У процесі обміну інформацією виділяють такі чотири базових елементи: 1) відправник – суб'єкт, який генерує інформацію і передає її; 2) повідомлення, або інформація, закодована за допомогою символів; 3) канал як засіб передачі інформації; 4) одержувач – суб'єкт, якому призначена інформація, який її отримує і інтерпретує.

Відповідно, і загальний технологічний процес комунікації включає такі чотири операції: 1) підготовка інформації; 2) кодування інформації і вибір каналу; 3) передача повідомлення у вигляді певного сигналу; 4) отримання сигналу і його декодування [1, с. 60].

Належним чином проаналізована інформація та отриманий аналітиком прогноз спрямовуються до адресата (одразу до керівника або спочатку до начальника служби економічної безпеки, а уже потім до керівника), який:

1) дає оцінку проекту розвитку ситуації;

2) здійснює пошук альтернатив;

3) приймає остаточне рішення щодо напряму використання інформації у процесі діяльності підприємства та вчинення або невчинення ним з її урахуванням певних дій.

Таким чином, ефективність функціонування, тобто можливість виконання поставлених цілей і досягнення мети системи економічної безпеки підприємства, найбільшою мірою залежить від організації інформаційного забезпечення, яке складає основу для прийняття будь-якого рішення, уможливує контроль за виконанням, передбачає корегування тактики і стратегії не лише для досягнення необхідного для розвитку рівня безпеки, але й отримання і використання додаткових конкурентних можливостей.

Діяльність, пов'язану зі збором та аналізом інформації, можна назвати аналітичною розвід-

кою. Аналітична розвідка (АР) – це компонент розвідувальної діяльності, що складається з виявлення, оцінки, прогнозування різних соціальних процесів, подій, заходів на основі відомостей, що отримуються переважно з відкритих джерел [5].

Доступ до інформаційних джерел про основні тенденції ринку і наміри конкурентів може відбуватися шляхом конкурентної розвідки, яка проводиться в межах закону і етичних норм. Вона забезпечує збір і оброблення даних з різних джерел для формування управлінських рішень з метою підвищення конкурентоспроможності організації. Конкурентна розвідка – це постійний процес збору, нагромадження, структурування, аналізу даних про внутрішнє і зовнішнє середовище організації та надання вищому менеджменту інформації для передбачення та своєчасної реакції на зміни у зовнішньому середовищі [6]. Важливою є та обставина, що під час конкурентної розвідки використовуються лише законні методи. Хоча, залежно від виду інформації, яку необхідно отримати, методи конкурентної розвідки можна умовно поділити на цілком законні (забезпечують збір відкритої інформації) та методи, які за своєю формою не порушують норм законів, проте інколи порушують правила чесної конкурентної боротьби (у випадку необхідності доступу до умовно відкритої інформації). До першої групи методів конкурентної розвідки, тобто до законних, належать: вивчення й аналіз публікацій конкурента; дослідження, аналіз та обробка відкритої інформації про нього. До другої групи методів належать бесіди з фахівцями конкурента, конкурси, запрошення консультантів, переманювання провідних фахівців тощо.

Інформаційна база підприємства має формуватися не тільки на основі показників діяльності, але й інших інформаційних ресурсів. Необхідним є пошук додаткових, нетрадиційних джерел інформації та її аналітична обробка.

Джерелами для збору і аналізу інформації, що необхідна для забезпечення інформаційної безпеки підприємства, можуть бути:

– різні офіційні джерела (офіційні видання, звіти та документи державних чи інших органів і організацій), що містять відкриту інформацію;

– неофіційні джерела, що містять більш-менш достовірну усну чи іншу нетаємну інформацію, що отримується з неформальних контактів із носіями даної інформації;

– конфіденційна інформація, що отримується співробітниками шляхом несанкціонованого доступу до цієї інформації;

– внутрішня інформація щодо усіх аспектів діяльності [7].

Такими джерелами можуть бути також:

- дані результатів соціологічного обстеження;

- науково-технічна інформація (власні і цільові дослідження, конференції, ярмарки);

- інтернет-ресурси – інтернет-торгівля, інтернет-реклама, інтернет-біржі, інтернет-банкінг, інтернет-інвестування.

При роботі з інформацією досить важко одразу знайти потрібні відомості в повному обсязі, так як вони знаходяться в різних джерелах. Тому підходити до пошуку потрібно з позиції рішення розвідувальних задач. Тоді на основі узагальнення зібраних розрізнених фактів можливо зробити корисні висновки щодо проблеми, що цікавить [8, ст. 14].

Досягнення у сфері розвитку високих інформаційних технологій, інформатизація суспільних процесів значно полегшили і розширили доступ до інформаційних ресурсів. Фіксується стала тенденція розвитку високих інформаційних технологій, зокрема мережі Інтернет, розвиток різноманітних сервісів і служб, що зумовлює їх використання при здійсненні аналітичних досліджень.

Саме інтернет-ресурси відіграють важливу роль в оцінці підприємствами чорної металургії своїх конкурентних позицій на ринках збуту. Аналіз інформації, отриманої з деяких спеціалізованих інтернет-джерел, сприяє розробці шляхів модернізації виробництва, перспективі експорту продукції до тієї чи іншої країни, дозволяє оцінити позиції своїх конкурентів. Пошук інформації про конкурентів має включати в себе:

- проекти по введенню виробничих потужностей в експлуатацію (будівництво нових заводів, цехів, ліній виробництва);
- терміни введення в експлуатацію;
- обсяги інвестування;
- собівартість продукції;
- випуск нової продукції тощо.

Усім цим вимогам відповідають такі зарубіжні та вітчизняні інформаційно-аналітичні сайти, на структурі яких зупинимося детальніше.

- <https://www.steelorbis.com/> Платний ресурс SteelOrbis є унікальним джерелом інформації щодо останніх тенденцій на ринку сталі з щоденними звітами про ціни та аналізом ринку. SteelOrbis був створений в Туреччині, яка відіграє дуже важливу роль на світовому ринку сталі в якості експортера та імпортера. Починаючи з 2005 року, SteelOrbis відкрив підрозділи у США, Китаї та Італії. Тому сайт представлений на турецькій, англійській, китайській та італійській мовах;

- <http://www.platts.com/> Компанія Platts є платним провідним світовим постачальником інформації про енергоносії, продукції нафтохімії, металургії та сільського господарства, одним з головних джерел еталонних оцінок по ринках згаданих товарів. Інформаційно-аналітичні продукти, які Platts випускає з 1909 року, допомагають клієнтам у прийнятті максимально зважених рішень, що стосуються торгових та інших ділових операцій, сприяють прозорій та ефективній роботі ринків. Протягом десятиліть компанія користується світовим визна-

нням як найбільш надійне джерело інформації по енергетичних, металургійних та цукрових ринках. Новини, коментарі, фундаментальні ринкові дані та дослідження, а також тисячі щоденних цінових котирувань, які публікує компанія Platts, широко використовуються в якості еталонних індикаторів на ринках наявного товару і ф'ючерсів.

- <http://www.metalbulletin.com/> Metal Bulletin – один із кращих інформаційних сайтів для фахівців металургійної галузі. Журнал був заснований у 1913 році з метою забезпечення своєчасної інформації, включаючи показники цін на світовому ринку чорного та кольорового металу. Metal Bulletin охоплює усі світові ринки металів та сталі і надає повну інформацію про ціни, експертні коментарі щодо ситуації на ринку та статистику. Представлена інформація щодо чорних та кольорових металів, дорогоцінних металів, руди та сплавів, сировинних матеріалів, вуглецевої сталі, нержавіючої та спеціальної сталі, металобрухту та вторинних матеріалів, вантажоперевезень, ринкових торгів і біржових новин та цін.

- <http://metalexpert-group.com> Метал Експерт – незалежний постачальник новин, аналізу та прогнозів по ринках сталевих прокату і металургійної сировини, що розпочав свою діяльність у 2004 році. Сегменти ринку: сталевий прокат – напівфабрикати, сортовий прокат, листовий прокат, труби, металовироби; сировинні матеріали – залізородна сировина, сталевий брухт, чавун; вугілля; феросплави; нержавіюча сталь; кольорові метали. Базується на ринкових джерелах, але при цьому приділяє велику увагу перевірці та аналізу одержаної інформації. Сайт аналізує великий обсяг статистики і залучає масу інших даних, значну частину яких збирає самостійно. Центральний офіс Метал Експерт знаходиться в Україні, є представництва в Росії, Швейцарії та США;

- <http://www.worldsteel.org/> Всесвітня асоціація сталі (Worldsteel) була заснована як Міжнародний інститут чавуну і сталі 19 жовтня 1967 року. Вона змінила свою назву на Всесвітню асоціацію виробників сталі 6 жовтня 2008 року. Всесвітня асоціація сталі є однією із найбільших промислових асоціацій у світі та з найбільш динамічним розвитком. Worldsteel представляє близько 170 виробників сталі, національних і регіональних асоціацій у сталеливарній промисловості і науководослідні інститути. Учасники Worldsteel представляють близько 85% світового виробництва сталі. Worldsteel виступає в якості координаційного центру для сталеливарної промисловості;

- <http://www.ukrrudprom.com/> «УкрРудПром» – це інформаційно-аналітичний портал, який висвітлює події гірничо-металургійного комплексу та діяльність фінансово-промислових груп, бізнес яких пов'язаний із найбільшою галуззю промисловості – металургією. Сайт пропонує своїм відвід-

увачам щоденні новини, присвячені значущим для галузі та економіки подіям: новини підприємств, виробничо-фінансові показники, зміни у законодавстві, ситуація на вітчизняному та світовому ринках залізорудної сировини та чорних металів, динаміка попиту, кон'юнктура цін, а також ексклюзивні аналітичні матеріали галузевих журналістів та спеціалістів ГМК;

- <http://www.expert.kiev.ua/> Укрпромзовніш експертиза є провідною компанією України з вивчення українських та міжнародних ринків, підготовки рішень з розвитку бізнесу, дослідження промисловості та промислової політики. Діяльність підприємства почалася у 1993 році й успішно продовжується нині. До компетенцій ДП «Укрпромзовніш експертиза» належать консультування з питань розвитку бізнесу, маркетингові дослідження, складання бізнес-планів, ТЕО та інвестиційних меморандумів, проведення кон'юнктурних цінових досліджень тощо. Частина робіт випускається на постійній основі у вигляді періодичних видань, які забезпечують клієнтів актуальною інформацією про оперативні зміни в ринковому середовищі. Зокрема, такі періодичні видання, як «Дайджест цін товарів на світових ринках» і «Ринок стали: аналітика, прогнози, сценарії», були затверджені постановою Кабінету Міністрів офіційними джерелами інформації для цілей трансфертного ціноутворення.

- <http://dzi.gov.ua/> Державне підприємство «Державний інформаційно-аналітичний центр моніторингу зовнішніх товарних ринків» здійснює підготовку аналітичної інформації про рівень цін на відповідних ринках, проведення маркетингових досліджень, перевірку відповідності цін існуючій кон'юнктурі ринку товарів, робіт, послуг, прав інтелектуальної власності. Свою роботу підприємство розпочало у 1991 році. Головний офіс знаходиться у Києві.

Усі ці спеціалізовані інформаційні агентства та багато інших висвітлюють новини, розглядають проблеми та перспективи позиціонування металовиробників на світових ринках у своїх аналітичних статтях. Аналізуючи інформацію, отриману з новин на цих сайтах (які представлені у вільному доступі, тобто безкоштовно), та завдяки платній підписці на розсилку новин аналітики та фахівці з чорної металургії можуть оцінити конкурентну позицію того чи іншого підприємства на ринку.

У процесі підготовки аналітичної інформації максимальна увага приділяється постійному моніторингу зовнішніх інформаційних потоків з метою отримання експертами нової та інколи дуже неочікуваної для них інформації. Прийняття ефективних рішень залежить від постійного аналізу інформації щодо змін зовнішнього середовища. Так, аналізуючи дані товарної структури зовнішньої торгівлі, представлені Державною службою

статистики України (Держстат), можна зазначити, що експорт товарів за січень-липень 2015 р. склав 21 млрд 679,6 млн дол. Порівняно з січнем-липнем 2014 р. експорт скоротився на 34,8% (на 11 млрд 590,8 млн дол.). Зокрема, експорт продовольчих товарів скоротився на 16% – до \$7,6 млрд, мінеральних продуктів – на 54% – до \$1,7 млрд, хімії – на 37% – до \$1,5 млрд, деревини – на 25% – до \$0,9 млрд, промислових виробів – на 32% – до \$0,3 млрд, металів – на 42% – до \$5,7 млрд і транспорту – на 51% – до \$1,7 млрд [9].

Загалом, структура експорту українських товарів у січні-липні 2014–2015 рр. наглядно представлена на рисунку 1.

Рис. 1. Структура експорту українських товарів у січні-липні 2014–2015 рр.

Динаміка 2014 року суттєво змінила структуру експорту від Митного союзу/Росії до ЄС та від важкої промисловості до продовольчих товарів. Через посилення російської агресії і падіння економіки зростання експорту до ЄС у 2014 р. відбувалося значно меншими темпами, ніж очікувалося. У 2015 році ця тенденція посилилася. Так, обсяг експорту товарів до країн ЄС у січні-липні 2015 р. склав 7 млрд 156,3 млн дол., або 33,0% від загального обсягу експорту, і зменшився порівняно з аналогічним періодом 2014 р. на 33,9%.

Позитивними чинниками, що впливають на експорт, можна назвати такі:

- сильна девальвація та вища міжнародна конкурентоспроможність;
  - безмитний доступ на ринок ЄС завдяки автономним торговельним преференціям.
- Але разом з тим визначальними є негативні чинники, а саме:
- недостатнє відшкодування ПДВ експортерам;
  - економічна слабкість регіону, особливо Митного союзу;
  - суттєве зростання протекціонізму з боку Росії, особливо щодо України.

Уряд має враховувати ці зміни та відповідно пристосовувати торговельну політику завдяки усуненню негативних внутрішніх чинників, особливо неефективної системи відшкодування ПДВ, що є ключовою проблемою для експортерів; стимулю-

вати експорт до країн ЄС через запровадження міжнародних стандартів; створити цілісну систему стимулювання експорту, яка б зосереджувалася на майбутніх можливостях, а не на минулому.

Економічний розвиток сектора чорної металургії України значною мірою залежить від кон'юнктури – стану та динаміки розвитку світового ринку металопродукції, перспектив міжнародного співробітництва та процесів міжнародної інтеграції. Це пояснюється тим, що Україна входить до десятки найбільших світових країн – виробників сталі і у 2014 р. посіла серед них десяту позицію (рис. 2), хоча ще у 2011 р. займала сьому.

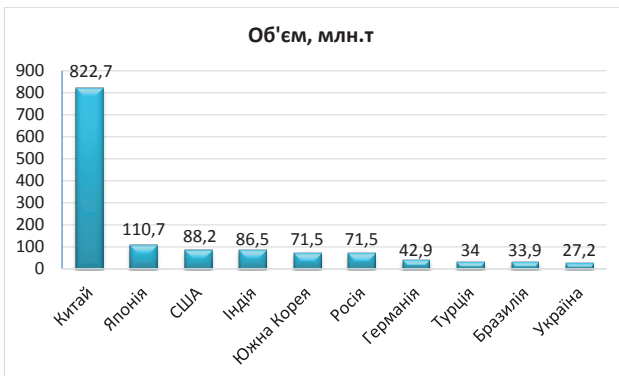

Рис. 2. Десять найбільших країн – виробників сталі у світі у 2014 р. [10]

Як видно на рисунку 2, Китай лідирує серед країн – виробників сталі. Конкуренція з боку китайських металургів стає дедалі жорсткішою. Споживання металопродукції у Китаї вперше за тривалий час скоротилося у 2014 р. на 3% (до 740 млн т). Тому надлишковий прокат китайські компанії спрямовують на експорт, збиваючи ринок, у тому числі й українським постачальникам. Ескалація воєнних конфліктів та інші глобальні проблеми призводять до уповільнення зростання світової економіки, що також впливає на обсяги замовлень на металопрокат.

Загалом, за даними World Steel Association (WSA), світове виробництво сталі за 2014 р. збільшилося на 1,2% порівняно з 2013 р. і досягло 1,662 млрд т. Найбільший ріст виробництва сталі спостерігався на Близькому Сході. Тут темпи зростання склали 7,7%.

У 2014 р. до країн Близького Сходу було експортовано основну частку української металопродукції (близько 8 млн т). Проте попит на металопродукцію у цих країнах дещо знизився. На це головним чином впливають 2 фактори. По-перше, після зниження цін на нафту країни MENA (Middle East and Northern Africa) пригальмували розвиток інфраструктурних проєктів, так як планувалося їх частково фінансувати завдяки надходженням від продажу нафти (через збільшення видобутку «чорного золота» Іраном і відмову від скорочення видобування Саудівською Аравією ціни на нафту

марки Brent опустилися напередодні нижче \$44 за барель). По-друге, багато близькосхідних країн посилено розвивають власну металургійну промисловість, через що попит на імпортний метал скорочується (рис. 3).

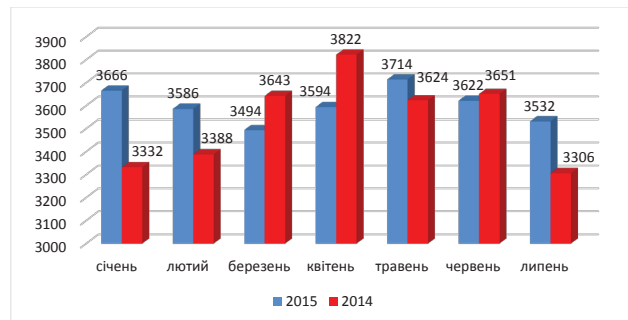

Рис. 3. Динаміка виробництва сталі країнами Близького Сходу та Північної Африки за перші 7 місяців 2014 та 2015 рр. [11]

В останні роки у близькосхідну металургійну галузь знову пішли досить великі інвестиції. В Ірані, Іраку, Саудівській Аравії, ОАЕ, Катарі, Омані, Єгипті, Алжирі будуються, розширюють продуктивність або проектується кілька десятків сталеливарних і прокатних підприємств сукупною потужністю близько 40-50 млн т на рік. Згідно з оприлюдненими планами інвесторів усі вони можуть вступити в дію до 2018 року.

Втім, уже зараз введення в дію нових заводів сприяло різкому скороченню імпорту сталі в Іран і ОАЕ, які ще у 2007–2008 рр. закуповували за кордоном по 12-13 млн т на рік, а тепер зменшили ці обсяги в кілька разів (хоча, звичайно, тут чималу роль зіграли міжнародні санкції щодо Ірану і крах дубайського ринку нерухомості в ОАЕ).

Компанії Emirates Steel Industries і Qatar Steel, що володіють правом безмитних продажів своєї продукції у країни Перської затоки, успішно витісняють з цього ринку постачальників довгомірного прокату з інших країн, чий прокат обкладається 5% тарифом. Emirates Steel Industries у 2015 році планує вийти на рівень 5,5 млн т на рік, причому до її асортименту увійде не тільки довгомірний, але і плоский прокат. Qatar Steel в липні 2013 року запустила нову електродугову піч, яка збільшила його продуктивність до 3 млн т сталі на рік. Проте Катар реалізує велику і вкрай амбітну програму підготовки до чемпіонату світу з футболу 2022 року, що свідчить про підвищення попиту на металопродукцію.

Попит на сталь на внутрішньому ринку Ірану залишається незмінним. Водночас місцеві виробники сталі планують збільшити обсяги експорту матеріалу в Ірак і Афганістан. Крім того, країна готова поставляти сталь в Європу, розглядаючи її в якості основного напрямку експорту після зняття санкцій. За період з січня по квітень 2015 року Іран експортував 1,2 млн т сталі. У 2014 році країна

виробила сумарно 16,9 млн т сталі, відправивши на міжнародний ринок при цьому 2,5 млн т.

Іран також почав будівництво великого металургійного комбінату Mokran Major Steel Complex у портовому місті Chabahar, розташованому в затоці Омана недалеко від кордону з Пакистаном. Спеціалізація комбіната – катанка і г/к листовий прокат (Trade Arabia). Інвестиції у проект, учасниками якого є державна компанія Iranian Mines and Mining Industries Development and Renovation Organization (IMIDRO), БЕЗ Чахбехар і група приватних інвесторів, складуть \$4,3 млрд. Будівництво буде завершено через три роки. Перша черга передбачає запуск виробництва губчастого заліза в обсязі 1,6 млн т на рік. До кінця 2018 року передбачається ввести в дію й інші об'єкти – фабрику з виготовлення окатишів, сталеплавильний комплекс і прокатні стани. Обсяг виробництва складе 3,2 млн т сталі на рік. Метою проекту заявлені забезпечення поставок сталевих прокату і металургійної сировини для задоволення внутрішніх потреб Ірану, а також експорт металопродукції.

У Саудівській Аравії у 2013 році стартував виробничий комплекс South Steel Company (SOLB) з річною продуктивністю 1 млн т сталі і 500 тис. т прокату на рік. Компанія Al-Tuwairqi Group приблизно у цей же час запустила другу електродугову піч на своєму комбінаті NASCO, що довело його потужність до 2,5 млн т сталі на рік і дозволило істотно скоротити закупівлі напівфабрикатів. Розширення виплавки металу на 1 млн т на рік планує і ще одна саудівська компанія – Rajhi Steel. Попит на прокат знизився також через дефіцит бюджету і воєнне протистояння з Єменом. Багато проектів, для реалізації яких потрібен прокат, були відстрочені.

В Іраку анонсовані або вже реалізуються щонайменше чотири проекти будівництва нових металургійних підприємств або модернізації наявних. Сукупна потужність цих проектів оцінюється більш ніж у 2,5 млн т сталі і 2 млн т довгомірного прокату на рік.

Безумовно, Ірак і країни Перської затоки зможуть зменшити потреби в імпортних заготовках і готовому прокаті.

Щодо ринку залізорудної сировини, гірничо-металургійні підприємства України в січні-серпні 2015 року в умовах значного падіння цін на ЗРС у світі скоротили виручку від експорту цієї продукції на 37,9% порівняно з аналогічним періодом минулого року – до 1,471 млрд дол. з 2,370 млрд дол. Основними покупцями українського ЗРС були Китай – 46,6% виручки, Чехія – 9,9%, Польща – 10,4%. Основними конкурентами України є гірничорудні компанії із Австралії і Бразилії, т.зв. компанії «Великої трійки» (BHP Billiton, Rio Tinto Group і Vale). За рахунок низької собівартості виробництва і логістичних переваг з доставки у Китай вони

ведуть агресивну політику зі збільшення об'ємів своїх продажів ЗРС і витісненню українських виробників. Крім того, якісні показники сировини, що добувається в Бразилії та Австралії, значно кращі, а нашим підприємствам ще потрібно нести значні витрати на збагачувальні роботи.

У зв'язку з цим постає питання: як українським металовиробникам утримати свої позиції на регіональному та світовому ринках? Саме інформаційно-аналітичні джерела здатні допомогти аналітикам та експертам оцінити позиції своїх конкурентів та виявити нові ніші на ринках, використовуючи законні методи конкурентної розвідки.

На думку В.Л. Мазура, металургійні підприємства країни порівняно з розвиненими країнами світу характеризуються істотним технологічним відставанням і підвищеною енергоємністю. На галузь тисне як знос основного технологічного обладнання, так і нарощування сучасних металургійних потужностей у світі. Сьогодні українські металургійні підприємства «з технічної причини» не в змозі ефективно конкурувати на глобальних ринках сталі навіть за наявних обсягів виробництва, не кажучи вже про планований приріст виплавки [12].

Тому ефективна стратегія розвитку галузі в сучасних умовах повинна вжити такі основні заходи, які дозволять істотно підвищити енергоефективність:

- застосування сучасних технологій та обладнання, створення гнучких технологій наскрізного виробництва сталі з використанням агрегатів позапічної обробки чавуну та сталі;
- удосконалення технологічних процесів, заміна мартенівської технології виплавки сталі технологією конверторної виплавки і впровадження технологій доменної плавки чавуну із вдмухуванням гарячих поновлюваних газів на холодному технологічному кисні й пиловугільній суміші;
- використання домішок пилоподібного вугілля в доменному виробництві;
- структурна перебудова галузі з переходом на інноваційний шлях розвитку;
- підтримка ефективно працюючих виробничих потужностей та розвиток сировинної бази чорної металургії;
- збалансований розвиток взаємопов'язаних підгалузей гірничо-металургійного комплексу [13].

У більшості країн інформаційно-аналітична діяльність – розвинена сфера бізнесу, що приносить значні прибутки. Відстеження кон'юнктури ринку, нових продуктів чи послуг, стратегії і планів реальних і потенційних конкурентів – неодмінний атрибут поважаючої себе фірми [8, ст. 15].

Будь-яка організація (комерційна або некомерційна) при заключенні угод постійно підлягає ризику бути дезінформованою щодо суб'єкту угоди, його реальних намірів та умов заключення

договорів. Аби цьому запобігти, на етапі переддоговірної роботи необхідно ретельно вивчити комерційну біографію партнера, його економічну спроможність, добросовісність, авторитет та інші фактори діяльності, які можуть вплинути на ту чи іншу сторону майбутніх ділових відносин.

Збір відомостей для ділових переговорів і виявлення ненадійних партнерів по бізнесу може забезпечити керівництво організації від перспективи мати несприятливі економічні або юридичні наслідки через недобросовісні дії контрагентів. Збір інформації також дозволяє «відсіяти» ненадійних партнерів по бізнесу ще до вступу з ними у переговори (наприклад, завдяки даним про банкрутство компанії чи несплачені кредити). Крім того, під час проведення переговорів, завдяки зібраній та належним чином проаналізованій інформації, керівництво може оперувати фактами і даними щодо іншої сторони, що може принести підприємству більші вигоди.

Висновки. Як бачимо, інформаційно-аналітичні джерела в системі управління підприємством відіграють дуже важливу роль. Належний моніторинг та аналіз інформації, визначення причин, джерел, характеру, інтенсивності впливу загрозливих факторів на потенціал виробництва, зважене прийняття керівництвом компанії управлінських рішень на основі ефективно функціонуючої системи інформаційної безпеки дозволять забезпечити належний рівень економічного розвитку підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економічне управління підприємством : навч. посіб. / А.М. Колосов, О.В. Коваленко, С.К. Кучеренко, В.Г. Бикова ; за заг. ред. А.М. Колосова. – Стара-Робітська : Вид-во ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2015. – 352 с.
2. Быткин С.В., Литвин В.М. Конкурентная разведка во внешнеэкономической деятельности:

инженерно-экономические методы / С.В. Быткин, В.М. Литвин. – Х. : Фактор, 2015. – 240 с.

3. Чергенець Е.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємництва (збір та пошук інформації) / Е.В. Чергенець, А.В. Зайцев, Є.В. Позднишев // Навчальний посібник. Книга 2 / За заг. ред. Є.В. Позднишева. – К. : Видавець Позднишев, 2007. – 74 с.

4. Копєлев І.Ю. Інформаційні загрози: суть і проблеми / І.Ю. Копєлев, М.О. Живко // Системи обробки інформації. – 2010. – Вип. 3.

5. Бурьяк А.В. Аналитическая разведка [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.e-reading.club/bookreader.php/1017064/Buryak_-_Analiticheskaya_razvedka.html.

6. Ткачук Т. Характерні особливості конкурентної розвідки та промислового шпигунства / Т. Ткачук // Персонал. – 2007. – № 2. – С. 72-78.

7. Захаров О.І. Інформація в управлінні системою економічної безпеки підприємства / О.І. Захаров // Вчені записки Університету «Крок». – 2009. – № 19. – С. 177-186.

8. Дудихин В.В. Конкурентная разведка в Интернет / В.В. Дудихин, О.В. Дудихина. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : ООО «Издательство АСТ» : Издательство «НТ Пресс», 2004. – 229, [II] е.: ил.

9. Зовнішньоекономічна діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

10. World Steel Association [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldsteel.org/dms/internetDocumentList/bookshop/2015/World-Steel-in-Figures-2015/document/World%20Steel%20in%20Figures%202015.pdf>.

11. World Steel Association [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldsteel.org/statistics/crude-steel-production.html>.

12. Інформаційне агентство МІНПРОМ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minprom.ua/articles/97345.html>.

13. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сучасний менеджмент: проблеми теорії та практики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ktu.edu.ua/uploads/files/konferentsyi/2015/menedzhm2015.pdf>.

РОЗДІЛ 4. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ
І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКАМЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВРАХУВАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ
СОЦІАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
РЕГІОНІВ КРАЇНИMETHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF ACCOUNTING AND REGULATION
OF THE SOCIAL COMPONENTS OF ECONOMIC SECURITY
OF THE REGIONS OF THE COUNTRY

УДК 351.863

Антошкін В.К.к.е.н., докторант
Бердянський університет менеджменту
і бізнесу

У статті виявлено особливості формування економічної безпеки регіонів країни та її соціальні аспекти. Визначено методологічні підходи щодо їх врахування та оцінки. Обґрунтовано інструменти та механізми їх державного регулювання та підтримки економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, соціальні складові, чинники, методологічні засади, державне регулювання, регіони, національна економіка.

В статье выявлены особенности формирования экономической безопасности регионов страны и ее социальные аспекты. Определены методологические подходы относительно их учета и оценки. Обосно-

ваны инструменты и механизмы их государственного регулирования и поддержки экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, социальные составляющие, факторы, методологические основы, государственное регулирование, регионы, национальная экономика.

In the article the features of formation of economic security of the regions of the country and its social aspects. Identified methodological approaches with respect to their accounting and valuation. Grounded tools and mechanisms of state regulation and support of economic security.

Key words: economic security, social components, factors,

Постановка проблеми. Системні структурні перетворення, які охопили всі сторони суспільної життєдіяльності в Україні, направлені на її модернізацію, сталий розвиток та економічне зростання. Проте наявність впливу дестабілізуючих факторів призводить до поглиблення відмінностей в рівнях соціально-економічного розвитку регіонів країни, здатних перетворитися в різного роду небезпеки для економіки. Це зумовлює необхідність розробки методологічного інструментарію для оцінки економічної безпеки регіонів, використання якого дозволить сформувані механізми економічної безпеки країни з урахуванням соціально-економічних, ресурсних та інших особливостей кожного регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економічної безпеки на макро- і мезорівнях відображені в наукових роботах українських, російських та зарубіжних вчених-економістів: Герасимчук З., Гойчук О., Вавдіюка Н., Гейця В., Горбуліна В., Качали Т., Клебанової Т., Ткач С., Ткачевої Н., Черняка О. та ін. Разом з тим досить актуальною є проблема дослідження та оцінки економічної безпеки регіонів країни з урахуванням соціально-економічних чинників господарювання – демографічних, зайнятості, якості життя тощо.

Метою статті є виявлення особливостей формування економічної безпеки регіонів країни та її соціальні аспекти, визначення методологічних підходів щодо їх врахування та оцінки, обґрунтування

інструментів та механізмів їх державного регулювання та підтримки економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні – це гарантія незалежності країни, умова соціальної стабільності і ефективної життєдіяльності суспільства, економічного зростання. Це пояснюється тим, що економіка є однією з життєво важливих сторін діяльності суспільства, держави й особи [1, с. 58]. Тут все взаємозв'язане, і один напрям доповнює інший. Економічна безпека традиційно розглядається як якісна найважливіша характеристика стійкості економічної системи, яка визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами національного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів.

Соціально-економічну безпеку країни та її регіонів в сучасних умовах господарювання можна визначити як наслідок сукупного впливу зовнішніх і внутрішніх умов і ресурсів, що забезпечують сталий розвиток суспільства і підвищення якості життя його членів. Її складові сприяють ефективному динамічному зростанню, здійсненню належної реструктуризації галузей, їх здатності задовольняти потреби суспільства, держави, індивіда, забезпечувати конкурентоспроможність на зовнішніх і внутрішніх ринках, що гарантує захист від різного роду ризиків, загроз і втрат.

Руйнування ж єдиного соціально-культурного та світоглядного простору, що продовжується, економічна дезінтеграція і соціальна диференціація населення, деструкція екологічних процесів в Україні провокує посилення напруженості у взаєминах регіонів і центру. Це проявляється у соціальній нестабільності, тінізації економіки, корупції, нерівномірній бюджетній підтримці регіонів. Вирішення вказаних складних проблем криється у зміцненні державних інститутів підтримки економічної безпеки, збалансованого застосування її ринкових важелів, соціальних та інших ресурсів тощо.

Отже, особливості соціально-економічного механізму господарювання, що склався в країні, є базисом не тільки економічної, але й національної безпеки країни. В процесі дослідження були виділені і проаналізовані групи показників, що відображають найбільш важливі ділянки в реальному секторі, зокрема, на рівні соціальної сфери. Саме ці індикатори використовуються як порогові значення економічної безпеки та її соціальної складової. Вони характеризують граничні величини, ігнорування яких перешкоджає нормальному ходу розвитку економіки і соціальної сфери і приводить до формування руйнівних тенденцій в області виробництва і рівня життя населення [2, с. 241].

Соціальні індикатори характеризують тенденції розвитку соціальних процесів, що склалися, з погляду реалізації принципу справедливості розподілу благ, соціального захисту населення, рівня його доходів та інших складників якості життя. Порушення цього принципу виявляється в зростанні доходів пануючих соціальних прошарків населення за рахунок зменшення доходів інших не у зв'язку з великим їх внеском в зростання суспільного добробуту, а у зв'язку з провідною роллю в розподілі матеріальних та інших благ.

Аналіз показав, що соціальні індикатори далекі від порогових показників безпеки і стабільності. Кількість людей, що живуть за межею бідності, в два рази перевищує порогове значення, якщо тут взагалі доречно говорити про які-небудь пороги для країни, що володіє значними природними багатствами і валютними резервами, що збільшуються та вивозяться за кордон з року в рік. Натомість розмір середньої пенсії постійно відстає від прожиткового мінімуму пенсіонерів, тоді як наявність платоспроможного попиту населення старших вікових груп відіграє роль чинника, що підтримує роздрібний товарообіг.

У світовій практиці не допускається досягнення величиною прожиткового мінімуму 70% середнього розміру пенсій. Частина літніх людей, яка не мала ніяких надходжень у вигляді заробітної плати або інших доходів і хто жив тільки на пенсію, складають значну частину бідного та дуже бідного населення. Добре відомо, що ніяка економіка не може ефективно функціонувати в умовах соціаль-

ної напруженості. Так само як і соціальна напруженість складається із ступеня незадоволеності населення рівнем життя, станом екології, ефективністю влади, впливом кримінальних структур та корупції. Не можна зняти соціальну напруженість без вирішення економічних питань, від яких залежить і рівень безробіття, і якість життя.

Найбільш значимою соціальною проблемою є бідність. Бідні є скрізь, проте українська проблема полягає в масштабах бідності. Сьогодні нижче за прожитковий мінімум живе вже кожен третій [3, с. 30-32]. Перевищення порогового показника рівня безробіття населення свідчить про наявність загроз соціально-економічній безпеці в наступних областях: Волинській, Житомирській, Кіровоградській, Миколаївській, Рівненській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій. У безпеці знаходилися АРК, Дніпропетровська, Одеська, Харківська області, м. Київ, м. Севастополь. Решта всіх регіонів знаходяться в зоні ризиків, а Донецька та Луганська області – в зоні гуманітарної катастрофи.

По показнику середніх призначених пенсій зі всіма нарахуваннями і компенсаціями середній пенсіонер не досягає за доходами і половини прожиткового мінімуму. Отже, пенсіонер, що живе поза сім'єю, приречений на голодну смерть. Чисельність економічно активного населення складає близько 30% від загальної чисельності населення. Про низький рівень заробітної плати населення регіонів свідчить показник відношення середньої заробітної плати до мінімального прожиткового мінімуму – 3:1. Цей показник має порогове значення небезпеки в Тернопільській області. У безпеці знаходяться індустриальні Дніпропетровська, Запорізька області, м. Київ.

Решта всіх регіонів України знаходиться в стані ризику. Це проблема різкої диференціації доходів населення, особливо між найбіднішими і найбагатшими. За роки реформ не просто змінилося матеріальне положення громадян країни – трансформувалася вся система формування доходів населення. У соціалістичній економіці основним джерелом надходження особистих доходів була оплата праці (приблизно 3/4 всіх доходів), при чому її рівень був украй невисокий і малорухливий. Диференціація основної маси населення за розміром заробітку практично була відсутня, а весь процес регулювання зводився до механізму нарахування і перерахунку заробітної плати по певній схемі. Паралельно з цим існувала додаткова закрита система розподілу благ, обслуговуюча невелику соціальну групу номенклатурних та партійних працівників та їх сімей. При цьому всі процеси формування і регулювання доходів та фондів споживання громадян регулювалися державою.

На теперішній час в Україні склалася прямо протилежна система матеріального забезпе-

чення населення, в якій функції і можливості держави мінімізовані. Зазначимо, що значущість офіційного заробітку в структурі доходів за роки реформи впала майже удвічі. З'явилися тіньові доходи, але неоподатковані, що поглиблює проблему. Уряд бере зобов'язання підвищити доходи населення через збільшення зарплат і пенсій. Але, наприклад, в 2014-2015 рр. номінальні доходи населення навіть зменшилися на 23-25% через обмеження зарплат та збільшення податків, а ціни виросли на 50-100%.

Надзвичайно актуальною є проблема оплати інтелектуальної праці. Україна століттями вражала світ інтелектуальним потенціалом. Рівень зарплати у сфері освіти складає сьогодні у межах 50% від середнього рівня у промисловості, а середня зарплата в науці в 30 разів менше, ніж у вчених Західної Європи. Сьогодні в Україні вмирає в 3 рази більше людей, ніж народжується. Вплив демографічної ситуації на стан економічної безпеки регіонів є дуже вагомим, адже однією із головних передумов для сталого розвитку регіонів є розширене відтворення трудового потенціалу та людського капіталу у цілому [4, с. 143].

Стан демографічної загрози мають такі регіони України як Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області. У контексті демографічних аспектів людського розвитку на регіональному рівні потрібно звернути увагу на загрозливу тенденцію скорочення загальної чисельності населення, особливо на рівні сільських територій. Це вимагає повернення до практики суттєвої бюджетної підтримки державної демографічної політики, вирішення комунально-побутових та житлових проблем.

Ситуація, що утворилася, в сфері зайнятості об'єктивно вимагає посилення державної підтримки масштабних заходів, насамперед, по відродженню реального сектора економіки, регулюванню продуктивної зайнятості, зокрема в галузевому і регіональному вимірах [5, с. 130]. Проблему зайнятості можна частково вирішити за рахунок цілеспрямованої підтримки середнього і дрібного підприємництва, середнього класу, якій у своїй масі так і не вдалося сформувати.

Назрілу необхідність розробки і ухвалення державної програми сприяння зайнятості населення на найближчі роки і віддалену перспективу підтверджує також наявність регіонів країни з істотною деформацією професійно-фахової структури населення, специфікою соціально-економічного розвитку: моноспеціалізацією, високою або низькою концентрацією діяльності, переважанням виробництва з високою концентрацією інтелектуальної праці, галузей з великою питомою вагою збиткових виробництв або підприємств-банкротів, самозайнятстю населення. Необхідно також

прийняти комплекс соціальних законів, які чітко визначили б порядок допомоги бідним верствам населення і джерела її фінансування.

Виходячи з вищевикладеного, згідно інтегрального індексу соціально-економічних регіональних показників розвитку, у безпеці не знаходиться жоден регіон, стан ризику мають АПК, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області, м. Севастополь. Інша частина регіонів України (48%) мають стан загрози щодо рівня життя населення, структури доходів, демографічної ситуації, стану оточуючого середовища, що викликає загострення соціально-економічної напруги [6, с. 97]. У таких умовах необхідно проводити в дію механізми забезпечення економічної безпеки регіонів, що направлені на відновлення порушеного соціального і еколого-економічного балансу.

Ситуація, що створилася, вимагає негайного, цілеспрямованого втручання держави в проблеми соціальної політики [7, с. 12]. Критично важливим для подальшого розвитку України є вибір з урахуванням попереднього досвіду найбільш ефективної економічної моделі функціонування і розвитку країни. Неприпустимо продовження колишніх і здійснення нових стратегічних прорахунків і помилок у державній стратегії, особливо у виборі економічної моделі розвитку.

Необхідним є істотне посилення соціальної складової економічної політики: підвищення життєвого рівня населення, перш за все, на основі підвищення оплати праці, своєчасних виплат заробітної плати і гарантованих законом соціальних виплат, посилення цільової спрямованості матеріальної підтримки, зниження рівня безробіття; створення умов для подолання бідності і надмірного соціально-економічного розмежування в суспільстві; збереження та зміцнення демографічного і трудового потенціалу країни; подолання кризових демографічних процесів; створення ефективної системи соціального захисту людей, охорона і відтворення їх фізичного, духовного та морального здоров'я, світогляду населення [8, с. 127].

Висновки. Оцінка економічної безпеки регіону включає аналіз його соціального розвитку, що покликаний виявити рівень і якість життя населення, її динаміку, найважливіші проблеми відтворення населення і трудових ресурсів, рівень і тенденції зміни зайнятості. Визначаються рівень соціальної напруженості, причини кризових явищ і можливості та засоби їх подолання. Велике значення також має регіональний аналіз тенденцій розвитку демографічних процесів, безпосередньо пов'язаних з соціальними.

Це визначає необхідність розробки і обґрунтування методики комплексного аналізу кризових ситуацій у економіці і соціальній сфері регіонів з

урахуванням адміністративно-територіального облаштування країни і зарубіжного досвіду таких досліджень; виявлення конкретних регіонів, що знаходяться або потенційно схильних до досягнення кризової ситуації, при якій виникає загроза економічній безпеці країни. Таким чином, від рівня вирішення соціальних проблем залежить зниження соціальної напруги, створення довгострокових основ забезпечення соціальної стабільності і підвищення якості життя населення регіонів України, що, у свою чергу, здатне істотно знизити соціальні ризики і підвищити економічну безпеку регіонів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Новікова О.Ф. Соціальна орієнтація економіки: механізми державного регулювання: [монографія] / Новікова О.Ф., Гринецька С.М., Шамілева Л.Л. – Донецьк: Ін-т економіки пром-сті, 2009. – 220 с.
2. Система економічної безпеки держави / Під заг. ред. д.е.н., проф. Сухорукова А.І. / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К.: ВД „Стилос”, 2009. – 685 с.

3. Качала Т.М. Сутність економічної безпеки як основи сталого розвитку економічної системи / Т.М. Качала //Сучасні перспективи розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарювання: Монографія / за ред. проф. Мігус І.П. – Черкаси: ТОВ «Макалут». – Черкаси, 2012. – С. 27-39.

4. Ткачова Н.М. Механізми державного регулювання регіональної економічної безпеки: [монографія] / Н.М. Ткачова. – Донецьк: ВІК, ДонГУУ. – 2009. – 284 с.

5. Герасимчук З.В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення / В. Герасимчук, Н.С. Вавдіюк. – Луцьк: Надстрія, 2010. – 244 с.

6. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / [Гець В.М., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та ін.]; за ред. В.М. Гейця. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2011. – 240 с.

7. Ефективність соціально-економічного розвитку та економічна безпека регіону (на прикладі Закарпатської області); аналіт. доп./А.І. Сухоруков, Ю.М.Харазішвілі. – К.: НІСД, 2013. – 32 с.

8. Симонова О.Г. Актуальні проблеми регіональної економічної безпеки України // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 8. – С. 125-132.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА СКЛАДНИКИ ФОРМУВАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

SOCIO-ECONOMIC NATURE AND COMPONENTS FORMATION OF BRANCH TRANSFORMATION PROCESS

У статті визначено основні типи трансформацій у галузях, надана їх повна характеристика: форми проявів, причини виникнення, очікувальні наслідки, напрямки регулювання та характер вибору, закономірності розвитку. Розглянуто адміністративно-територіальний устрій у країні та закордоном, визначені пріоритетні напрями розвитку аграрного виробництва адміністративних областей України. Установлено, що одним із основних напрямів регіональних трансформацій сільськогосподарського виробництва країни і аграрної сфери в цілому повинна стати оптимізація їх функціональної, галузевої і територіальної структур.

Ключові слова: трансформаційні процеси, аграрний сектор, регіон, міжнародні стандарти, екологізація, спеціалізація, переробна промисловість.

В статье определены основные типы трансформаций, предоставлена характеристика форм их проявлений, причины возникновения, ожидаемые последствия, направления регулирования и характер выбора, закономерности развития. Рассмотрены административно-территориальное устройство страны и зарубежья,

определены приоритетные направления развития аграрного производства административных областей Украины. Определено, что одним из основных направлений региональных трансформаций сельскохозяйственного производства страны и аграрной сферы в целом должна стать оптимизация их функциональной, отраслевой и территориальной структур.

Ключевые слова: трансформационные процессы, аграрный сектор, регион, международные стандарты, экологизация, специализация, перерабатывающая промышленность.

The article outlines the main types of transformations given their full details: Manifestations, causes, wait implications for controlling character and choice of laws. Considered administrative divisions of the country as well as abroad and priority directions of development of agriculture administrative regions of Ukraine. One of the key areas of regional transformation of agricultural production and agricultural areas of the country as a whole should be optimizing their functional, sectoral and territorial structures.

Key words: transformation processes, the agricultural sector, region, international standards, greening, specialization, manufacturing.

УДК 338.145:33

Ванієва А.Р.

к.е.н.,

старший викладач кафедри економіки і менеджменту
Кримський інженерно-педагогічний
університет

Постановка проблеми. Для ринкової економіки України сільське господарство має особливо велике значення, оскільки саме аграрне виробни-

цтво здатне забезпечити продовольчу безпеку держави та створити належні умови функціонування усіх сегментів сільського господарства. Складність

сучасної аграрної системи господарювання потребує переосмислення сутності процесу структурних перетворень, виявлення ролі держави у процесі забезпечення позитивних структурних зрушень та формуванні нової концепції трансформацій. Трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці, повинні бути керованими, тобто структурна аграрна політика має бути спрямована на підвищення якісних характеристик аграрного сектору, а саме його ефективності.

Для формування цілеспрямованої та збалансованої політики структурних трансформацій сільського господарства необхідним є системно-структурний аналіз всіх структурних рівнів аграрного сектору. Збалансованість та пропорційність структури аграрного виробництва є гарантією стійкого зростання та розвитку економіки країни. Тому в сучасних умовах актуальною постає проблема аналізу структурних перетворень сільськогосподарського сектору економіки та формулювання пропозицій та прогнозів щодо подальшого розвитку цього процесу [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні проблеми процесу структурних трансформацій економіки висвітлювались у наукових працях таких відомих вчених економістів як А. Бабенко, М. Дем'яненко, М. Кропивко, П. Макаренко, М. Малік, Л. Мармуль, В. Месель-Веселяк, О. Могильний, П. Саблук, А. Скіб'як, А. Шлійко, С. Шостак, Ю. Шпак та ін. Проте питання розвитку трансформаційних процесів на рівні регіонів, їх системний аналіз та оцінка ефективності досі залишається актуальним.

Постановка завдання. Основною метою цієї статті є дослідження розвитку та розробка науково-практичних пропозицій щодо формування та реалізації структурних трансформацій національної економіки та її аграрного сектору зокрема, що забезпечують ефективний та конкурентоспроможний розвиток сільського господарства. Провідним завданням визначено дати характеристику основних типів трансформацій, обґрунтувати стратегічні напрями розвитку аграрного виробництва адміністративних областей.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній економічній науці існує значна кількість

концепцій щодо трактування сутності і визначення особливостей трансформацій та змін. На нашу думку, найбільш ємким є визначення трансформації як ланки процесу розширеного відтворення. Саме відтворення у даному разі розуміється як спрямованість людської діяльності на збереження та розвиток умов життя, що склалися, матеріальної основи власного існування, виражених у єдності взаємопереходів стадій виробництва, реалізації та споживання. Тому відтворення вже само по собі розглядається як процес трансформації зовнішнього бізнесового середовища відповідно до потреб життєдіяльності працюючих. Згідно такого розуміння, визначаються три основні типи галузевих трансформацій (рис. 1) [2, с. 245-253].

Підвищення ролі регіонального аспекту господарювання у сучасних умовах зумовлюється також регіональним характером виробничої та соціальної інфраструктури. Адже забезпечення ефективних зрушень у структурі власності та майна, зміна правових та організаційних форм господарювання неможливі без врахування істотних особливостей, що мають місце в різних регіонах України. Це необхідно для оптимального розміщення виробництва конкретних видів продукції, напрямів та форм спеціалізації аграрних галузей та підприємств, їх розмірів, організаційної структури, засобів інституційного регулювання. Характеристика основних типів галузевих трансформацій наведена в табл. 1.

У свою чергу, вказаний чинник справляє визначальний вплив на доцільність встановлення ступеня та форм кооперування й інтеграції різних галузей та напрямів діяльності, встановлення взаємовигідних зв'язків між великими та малими підприємствами, бізнесом різних форм власності. Актуалізується також питання раціонального використання наявних економічних та природних ресурсів, розв'язання демографічних, соціальних та екологічних проблем.

При цьому треба мати на увазі, що адміністративно-територіальний устрій в Україні значно відрізняється від існуючого в Європі, насамперед, через великі розміри території. Під регіоном найчастіше мають на увазі адміністративну область, як основну ланку адміністративно-територіаль-

Рис. 1. Основні типи галузевих трансформацій у національногосподарському комплексі України

ного поділу та регулювання соціально-економічних процесів. Водночас, регіони – адміністративні області або компактно розміщені їх сукупності розглядаються у сенсі економічних районів. Для кожного регіону склалась і діє особлива територіально-виробнича спеціалізація та соціально-поселенська мережа. При цьому спостерігаються істотні відмінності в галузевій структурі їх господарських комплексів, продуктивних сил і виробничих відносин [1, с. 145-162].

Потрібно враховувати, що в останні роки значних змін зазнала історична своєрідність, щільність аграрних поселень, міграцій та природного приросту населення сільських територій у регіонах. Відомо, що в європейських країнах захист культурної спадщини, економічних та побутових традицій значною мірою забезпечується внаслідок підтримки дрібних господарств державою за рахунок законодавства, субсидій та спеціальних урядових програм сільського розвитку. Відповідно до критеріїв Європейського союзу, території, для яких властива негативна динаміка чисельності населення, висока частка зайнятих у сільському господарстві, низький рівень доходів, відносять до провінційних або депресивних аграрних регіонів.

За міжнародними стандартами, з метою забезпечення стійкого економічного зростання, соціально-економічний розрив у рівнях розвитку регіонів не повинен перевищувати 20,0 %. В Україні він є істотно більшим – від 30,0 % до 45,0 %. Аналіз комплексу абсолютних та відносних показників рівня життя, соціальної забезпеченості, демографічної ситуації показує, що в Україні консервуються територіальні диспропорції, зростає міжрегіональна поляризація, особливо в аграрній сфері господарювання.

Особливості історичного розвитку продуктивних сил і виробничих відносин є важливим чинником сучасних трансформацій та закономірностей розвитку аграрної сфери. Стратегія розвитку агропромислового комплексу країни як провідної міжгалузевої виробничо-економічної системи, виходячи з необхідності раціонального використання наявного природно-ресурсного потенціалу регіонів та областей, повинна передбачати не тільки прискорений розвиток сільського і лісового господарства, заготівель, зберігання, транспортування, глибокої переробки сільськогосподарської сировини та продукції, торгівлі продовольством, їх інфраструктурних об'єктів, а й перетворення його в основний високорозвинений структуроутворюю-

Таблиця 1

Характеристика основних типів галузевих трансформацій

Типи	Форми проявів	Причини виникнення	Очікувальні наслідки	Напрямки регулювання та характер вибору	Закономірності розвитку
Одинично-кальні трансформації	Відтворювальний процес як зміна стадій, форм, перетворень речовин та енергії	Територіальний поділ праці, конкуренція, обмеженість ресурсів, регіональні відмінності	Стале функціонування господарських соціально-економічних систем	Підтримка рівня конкурентоспроможності, господарської активності. Вибір обґрунтований, раціональний (засоби відповідають меті)	Здійснюється безперервно за участю суб'єктів, здатних до швидкого залучення та використання ресурсів
Функціональні трансформації	Макроекономічна розбалансованість різного типу та глибини (кризові ситуації, циклічні спади, кон'юнктурні невідповідності)	Відносно відокремлений та самостійний цикл відтворення окремих функціональних ланок (галузей, секторів національного господарства). Їх перерозвиток або недорозвиток, що порушують цілісність, ритм та взаємозв'язаність процесу відтворення	Поширення незбалансованості, відокремлені функціональні ланки. Зміни використання ресурсів. Пристосування відтворення до функціональних змін	Антикризове управління, нівелювання макроекономічної незбалансованості. Вибір здійснюється межах обґрунтованої економічної(зокрема аграрної)політики	Відбуваються періодично, взаємозв'язані з економічними циклами. Забезпечують розширеному відтворення за наявності вільних ресурсів, тісної залежності даної функціональної ланки від відтворювальних процесів
Міжсистемні (глобальні) трансформації	а) Системна криза, економічна катастрофа, зміна принципів і характеру зв'язків між суб'єктами господарювання (негативне) б) зростання економік окремих країн у глобальному масштабі (позитивне)	а) Неоднорідність розвитку відтворювальних ланок. Неспроможність забезпечити досягнення мети та взаємозв'язків процесів відтворення, зниження адаптивних властивостей. Руйнівні зовнішні впливи б) Досягнення високих темпів економічного росту	а) Втрата цілісності відтворювальних процесів, його локалізація на рівні окремих ланок, окремих суб'єктів господарювання. Трансформаційне падіння. Зміна мети відтворення б) Удосконалення та повнота відтворювального порядку	а) Довгострокове стратегічне управління на основі теоретичних, моделей. Системне реформування та реструктуризація б) Реструктуризація з метою подальшого підвищення ефективності	а) Спостерігаються рідко, є тривалими, складаються з окремих видів. б) Можуть бути циклічними.

Складено автором

ючий підрозділ усього господарського комплексу країни та областей. Особливо це стосується регіонів, які мають сільськогосподарську спеціалізацію.

Здійснення такого стратегічного напрямку розвитку аграрного виробництва адміністративних областей пов'язане з визначенням і реалізацією його власних пріоритетів. Одним із основних напрямів регіональних трансформацій сільськогосподарського виробництва країни і аграрної сфери в цілому повинна стати оптимізація їх функціональної, галузевої і територіальної структур. Для їх формування необхідно забезпечити випереджаючі темпи виробництва та впровадження інноваційних засобів виробництва для сільського господарства, харчової і переробної промисловості, інфраструктурних підрозділів, розвиток альтернативних видів діяльності [4, с. 235-247].

Важливим заходом по створенню сфери заготівлі, транспортування, переробки, зберігання та реалізації сільськогосподарської сировини і готової продовольчої продукції є розробка та здійснення регіональних науково-технічних програм

розвитку, галузевих програм, соціальних та екологічних проектів. Вони мають бути основою організації, управління та регулювання відповідних трансформацій, що сприятиме науковому пошуку і відбору оптимальних варіантів розвитку їх розвитку, виходу її на кращі європейські та світові рівні.

Так, у сфері агропромислового виробництва країни, його регіональних складників особливого значення набуває досягнення оптимальної структури форм власності і господарювання, розмірів виробництва, соціальних виплат, екологічних заходів. Вона може бути забезпечена на основі реструктуризації, кооперації, інтеграції, корпоративізації, кластеризації у різних галузях. Цей процес за своїми кількісними та якісними ознаками повинен здійснюватися в кожній галузі з урахуванням продовольчої та економічної безпеки країни, стратегічного значення вироблюваної продукції, специфічних організаційно-технічних, соціально-економічних, екологічних та інших особливостей розвитку та ефективного функціонування кожної з них.

Рис. 2. Пріоритетні напрями розвитку соціально-економічної діяльності на прикладі аграрного виробництва

Трансформації аграрної сфери економіки передбачають формування спільних підприємств із зарубіжними фірмами, особливо у прикордонних областях. Це сприятиме швидкому виходу вітчизняних товаровиробників на світовий агропродовольчий ринок. На всіх етапах функціонування ринкового механізму господарювання держава має здійснювати контроль за цінами на важливі соціально значимі види продовольчих товарів, зокрема на хліб та хлібобулочні вироби, м'ясо-молочні продукти, цукор, крупи тощо. Водночас, на частину продовольчих товарів, виробництво яких задовольняє попит, повинне поширюватись вільне ціноутворення [5, с. 124-137].

Характерною особливістю трансформації структури виробничо-ресурсного потенціалу переробної промисловості країни і її регіональних ланок є створення системи великих, середніх та малих підприємств, причому частка останніх повинна становити не менше половини у загальній їх кількості. Формування такої різноманітної структури підприємств переробної промисловості з різним рівнем концентрації виробництва є сприятливим чинником збільшення випуску конкурентоспроможної продукції, сегментації ринку. У свою чергу, це сприятиме зниженню витрат на її виробництво, сприятиме підвищенню якості та відповідності міжнародним стандартам та сертифікатам. Виконання цього можливе при раціоналізації галузевої та територіальної структури як аграрної сфери країни загалом, так і її регіональних підрозділів зокрема [6, с. 78-83].

Отже, сучасна галузева та функціональна структура національного господарства, аграрної сфери економіки країни і більшості її регіональних підрозділів не є досконалою і характеризується розбалансуванням і невідповідністю в розвитку сировинної і переробної ланок, значним відставанням їх інфраструктурного та логістичного забезпечення, слабким розвитком додаткових, супутніх або альтернативних видів діяльності. Загальна нестача сировини і продукції, як свідчить практика, є наслідком недостатніх інвестицій у нові ресурсомісткі технології і породжує загальну нестабільність виробництва. Крім того, розподіл грошових коштів на розвиток виробництва продо-

вольчих товарів і залишається вкрай нерівномірним. Основною тенденцією трансформацій аграрної сфери економіки країни і її регіональних ланок, що склалась і поступово утверджується протягом останніх 20 років, є зростаюча роль сільського господарства при стабілізації переробних підприємств або відносному зростанню інфраструктурних підприємств.

Висновки. У подальшому доцільним і необхідним є здійснення трансформацій в аграрній сфері усіх рівнях організації та управління. Це передбачає репрофілювання або ж заміщення нерентабельних виробництв, стабілізацію провідних при збереженні і постійному зростанні абсолютних обсягів виробництва, досягнення фінансово-економічної стабільності агроформувань. Насамперед, це передбачає переорієнтацію інвестиційної та інноваційної політики у сільському господарстві, модернізацію матеріально-технічної бази переробної сфери як структуроформуючої ланки та інфраструктурної сфери й логістики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформ.-аналіт зб. – Вип. 6 / За ред. П.Т. Саблука [та ін.] - К.: ІАЕ УААН, 2003. – 764 с.
2. Бабенко А.Г. Державне регулювання та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору / А.Г. Бабенко // Економіка АПК. – 2008. – №5. – С. 85–88.
3. Скіб'як А.Ю. Структурні перетворення в аграрному секторі регіону // А.Ю. Скіб'як // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/56335/46-Skib%27yak.pdf>.
4. Шлійко А.В. Удосконалення мотиваційного механізму ефективності праці на підприємствах аграрної сфери економіки / А.В. Шлійко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 6. – С. 124–130.
5. Шостак С.В. Державна політика України у сфері безробіття в сільській місцевості / С.В. Шостак // Держава та регіони. Сер. Держ. упр. – 2010. – Вип. 1. – С. 206–210.
6. Шпак Ю. В. Державне регулювання створення економічного механізму постреформованого агропромислового виробництва / Ю.В. Шпак // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №19 (жовт.). – С. 48–52.

TERMS OF INSTITUTIONAL TRANSFORMATION TRANSACTION COSTS
IN BUSINESS TELECOMMUNICATION SERVICES MARKETІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ УМОВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
НА РИНКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

This article analyzes the interdependence of market mechanisms on the effectiveness of the institutional environment, which leads to the necessity of taking into account the transaction costs in the development of forms of entrepreneurship on the telecommunications market. Reveals the basic directions of forming a homogeneous institutional environment that influences the form of integration transactions with minimizing barriers in the provision of telecommunications services. The analysis of the transaction costs of public sector entities telecommunications market.

Key words: Institutionalization, integration, transaction costs, the operator of telecommunications, telecommunication services market.

У статті аналізуються взаємозалежність ринкових механізмів від ефективності інституціонального середовища, що призводить до необхідності урахування трансакційних витрат в умовах розвитку форм організації підприємницької діяльності на ринку телекомунікаційних послуг. Розкрито базисні напрями формування однорідного інституціонального середовища, що впливає на форми інтеграційних трансакцій із мінімізацією бар'єрів у процесі надання телекомунікаційних послуг. Проведено

аналіз трансакційних витрат державного сектору суб'єктів ринку телекомунікаційних послуг.

Ключові слова: інституціоналізація, інтеграція, трансакційні витрати, оператор телекомунікацій, ринок телекомунікаційних послуг.

В статье анализируются взаимозависимость рыночных механизмов от эффективности институциональной среды, что приводит к необходимости учета трансакционных издержек в условиях развития форм организации предпринимательской деятельности на рынке телекоммуникационных услуг. Раскрыто базисные направления формирования однородной институциональной среды, влияющей на формы интеграционных транзакций с минимизацией барьеров в процессе предоставления телекоммуникационных услуг. Проведен анализ трансакционных издержек государственного сектора субъектов рынка телекоммуникационных услуг.

Ключевые слова: институционализация, интеграция, трансакционные издержки, оператор телекоммуникаций, рынок телекоммуникационных услуг.

UDC 330.341.2

Koval V.V.

Doctor of Economics,
Associate Professor
Head of the Department of Applied
Economics
Odessa Trade and Economic Institute of
Kyiv National University of Trade
and Economics

Introduction. The institutional basis of economic relations characterized by market actors transaction between entities at different levels of management on the basis of agreements or formal regulations and informal institutions. Transaction costs arising as a result of economic interaction of domestic telecommunications operators grow through the incomplete formation of the institutional foundations of a market economy, which reduces the economic attractiveness of telecom innovation projects.

In addition, the development of the domestic telecommunications market is hampered by the low level of adequate institutional mechanisms regulators of transition, including a mechanism to institutionalize relationships that arise during the evolution of forms of interaction.

Therefore, the problem of transaction costs in the activities of telecommunication operators is of special interest from the standpoint of theoretical research and development practices to reduce.

Analysis of recent research and publications.

Analysis of management of telecommunication operators paid attention to such domestic and foreign researchers, as L.E. Varakin, L. Mises, V.L. Inozemtsev, Kotler, V.G. Rostants, O.B. Morhulets, N.V. Makarova, A.S. Redkin, V.M. Granaturov, including the theoretical framework of diversifying busi-

ness in conditions of postindustrial economic system reflected in the works of R. Ansoff, T. Kono, J. Keynes, A. Marshall, G. Mynttsberha, M. Porter, P. Hall.

The issue of the formation transactions and transaction costs devoted to the work of scholars such as: X. Demsets, R.Kouz, D. North, Errou K., W. Meklynh, C. Menard, John. Mylhrom, John. Roberts, O. Williamson, T. Ehhertson. Relevant valuation and transaction cost analysis of trends revealed in the works of J. Wallis, N. Wong, R. Valley, Karl Menrad [16] and others.

Setting objectives. However, the problem of regulating transaction costs in business telecommunications operators in the contemporary economy requires theoretical and methodological analysis of transaction costs with substantiated ways of increasing the efficiency of institutions transaction that resulted in the goal of the study.

The purpose of the article is to study the theoretical and methodological analysis of transaction costs and their regulation in the business of telecommunication operators.

The main material research. The impact of transaction costs on the efficiency of business activity is accompanied by increased interdependence of business and market needs analysis of their joint action. The role of transaction costs in the operation of tele-

communication operators as an institutional indicator is characterized as agents of opportunism common interactions in the system and the shortcomings of institutional regulation in the transaction sector [2]: banking, telecommunications and others.

Increased attention to the impact of transaction costs on the efficiency of business activities, primarily due to the infrastructure markets as a complex system of economic relations between the entities sold under certain economic and legal order, which is formed and played their direct participation and based on their economic interests. This is due to their importance in the social-economic (income markets of transport and communication accounted for over 14% of GDP) and political development. In this connection special relevance acquires the balance of economic policy to ensure national economic interests. Management of transaction costs in markets telecommunications services involves analyzing not only the threshold selected indicators, but also a comprehensive assessment of economic processes. During the years 2010-2014 there was an annual decrease of almost all indicators of the results of functioning of infrastructure services (Table. 1).

In the rating of Ukraine as infrastructure, including telecommunications, for the years 2014-2015, which is part of the Global Competitiveness Index (76th position among 144 countries), the country was on the 68th place (144's) and 130 th ranking on the quality of institutions [17]. Under these conditions, there is an urgent transformation of transaction costs in business. Complexity analysis of transaction costs accompanied by increased integration processes on the market, including telecommunications services, due to the existence of a system of interests that are expressed by business entrepreneurs, state – government authorities and the public – through the institutions of civil society. The regulatory impact on the integration of the least performed institutions of civil society and business through the establishment of appropriate voluntary social organizations and associations of economic interaction [5]. The direct participation of state bodies in the business environment associated with the ability to compensate for the limited efficiency of market mechanisms, during their formation, the formation of institutions resulting from the consolidation of good practice and the next Legislative their design. The importance of the state as regulator of economic relations with acts of its purpose to preserve the unity of the legal environment, institutional and business structures, as well as a regulator of the integration process – providing com-

petitive advantage for strengthening of the national economy and its subjects.

Effective mechanisms to support economic activity and balancing market space is a system of law that governs property relations and of interaction, but in the case of regulatory measures ambiguity leads to the manifestation of symptoms monopolizing the industry on the one hand, and on the other – the desire of government agencies to ownership the right to sell power and influence in the business sector that collectively constrain the transformation of the institutional system security economy.

In general, integration – the process of combining disparate elements together. The economy of integration – a process of mutual adaptation, expansion of economic and industrial cooperation, a form of internationalization of economic activity, etc. [8], and is manifested in the creation of favorable conditions for its implementation, expansion and deepening industrial and technological relations, sharing of resources association Capital and others. [10]. At any level (micro, macro) elements of the integration process are relative to the development of self-movement and come in contact and interaction that at some point in time under the influence of factors and conditions generating internal and external contradictions between them, bearing in not only destructive but creative force that reflects this contradiction [1].

Increased intensity and frequency of transactions enterprise integration enhances relations, but in terms of improved environmental uncertainty and specificity of resources needs to change the institutional structure. The study P. Klein [15], institutional structure serves as a basis for building economic relations partners, but in case consolidation formal way (domestic convention) whether efficiency compliance verification procedures, and support regulatory prescriptions such forms of cooperation and contracts fall without having sustainable institutional arrangements. Basic directions forming a homogeneous institutional environment that influences the form of integration transactions are the distinct actions of public authorities to:

- Strengthening of private property (contract law, antitrust law) to reduce opportunistic behavior as manifestations of undertakings and public authorities and local government;
- Improvement contract relations in the direction of forming integrated structures with the interaction of science and production;
- Use of alternative measures to increase capital investments and the development of new forms of collective investment;

Table 1

Dynamics of the provision of transport services and communications

Industry	2010	2011	2012	2013	2014
Post and telecommunications (mln.)	47417	50281	52271	52492	52434

Source: [14]

- Development and improvement of self-regulation business.

Analysis of the effectiveness of telecommunications operators showed that transaction costs arising from the interaction between contract and market players, resulting organizational and economic, technical and institutional (formal and informal) conditions of its operation [12, p. 20]. Informality contracts due to their incompleteness because of the inability to identify possible opportunistic situations or circumstances and costly to control fulfillment of obligations by another party. According to the transaction costs typing O. Williamson [11], the main element serves the conclusion of a contractual agreement. Furthermore, in terms of inefficient institutional structure of the telecommunications sector performance increases transaction costs, which are the result not only of the relationship between the market players themselves but also interaction with government agencies. So select the transaction costs of business as the economy, and related entities (private) and state (public) [8, 9, 12].

According to research D. North "model state" based on the institution of property rights, transaction costs, etc. take the form of institutional Agreement [6]. Because the market entities, entering into relationship with the government, based on certain formal and informal terms of the agreement, the transaction costs shall consider them within the public sector within the typology, namely the cost of search, monitoring costs, transaction costs, expenses performance of the contract, the cost of protection from exposure to third parties.

The increase in transaction costs has been growing uncertainty and asymmetric information needs in the mechanisms regulating transaction costs, taking into account national specifics of certain types of business activities. Comprehensive evaluation methods of transaction costs of enterprises does not exist, because of the complexity of calculation of implicit component, expressed in the form of excessive spending growth, a high degree of opportunism and others. According to the classification of transaction costs by D. North and T. Ehhertssonom [13, p. 97] and R. Kapelyushnikov [4 p. 67], the calculation of conduct in their structure of telecommunications operators.

Analysis transaction costs for telecommunications operators showed a significant amount of their total operating costs in 74% and 56% for JSC "Kyivstar" and JSC "Ukrtelecom", respectively, in 2013, related to the interaction of business and state inefficiency that characterizes the institutional structure and availability of administrative constraints, on the one hand, increases the marginal cost operators, on the other – increase the competitiveness of the industry difficult, including because of institutional barriers and increase economic agents additional costs associated with mandatory contributions – the cost of

access to the market (state registration, licensing and control of the quality of telecommunication services) and illegal payments (expenses lobbying, costs deviations from regulations and fines from illegal conflict resolution).

One method of regulation transaction costs is the creation of effective legal protection through the institution of property relations in the prevalence of informal economic activity. It is therefore necessary institutional structuring of space specification functions relevant institutions that regulate transaction costs, for example, the institute of public-private partnership [3, 5]. Implementation processes of economic modernization most industry markets requires effective institutional mechanism to regulate the transactions businesses and developed institutional environment that will promote the formation and competitive advantage, because largely reduces transaction costs and increase the efficiency of economic activity. In turn, ordered the formation of circuits contract relations, institutional forms of economic ties and relations will improve the quality of management in the operator activity.

Conclusions and prospects for further research. The effectiveness of the current economic agents determined not so much chosen long-term market strategy, and everything is more appropriate mechanism as interactions with other market participants and institutional adjustment arising under the brand integration between asset relationships and organizational forms of business enterprise structures [7]. One of the factors of transaction costs acted striving to adapt to the dynamic market environment, telecom operators to minimize opportunism, but the uncertainty of the institutional environment, in which decisions about resource use.

Basic directions forming a homogeneous institutional environment that influences the form of integration transactions are the distinct actions of state bodies on: mechanisms for the protection of private property for decrease of opportunistic behavior as entities and authorities; contract improving relations in the direction of forming integrated structures with the interaction of science and production; the use of alternative measures for the development of new forms of collective investment to boost economic security [16].

Thus, there is an allocation of institutional mechanism as a special sphere of interaction and resolution of conflicts arising in the effective implementation of the goals and objectives of integrated facilities, creating conditions of stability and consolidation of the complex relationship between the firm [7]. In modern conditions in the domestic market to enhance the functioning integrated structures can be achieved by government regulation, the main areas which should be: forming joint organizations and expand industrial cooperation intersectoral cooperation within busi-

nesses, forming stable patterns of transactions based on contractual interdependence, which largely contribute to the modernization of the institutional environment.

REFERENCES:

1. Avdonina S.G. Contradictions of inter-company integration in the conditions of economic modernization / S.G. Avdonina // *Economics*. – 2011. – № 12. – P. 60-63.
2. Gurov I.M. Transactional sector have suchasniy ekonomitsi [Text] / I.M. Gurov // *Young scientists*. – 2014. – № 4. – P. 492-495.
3. Istomin S.V. Features institutional arrangements transformed economy / S.V. Istomin // *Herald of Chelyabinsk State University*. – 2010. – № 6. – P. 52-56.
4. Kapelyushnikov R.M. Economic theory ownership / R.M. Kapelyushnikov. – M.: IMEMO, 1990. – 90 p.
5. Kolodin E.A. The role of government in the regulation of inter-regional integration / E.A. Kolodin // *Proceedings of ISEA*. – 2003. – № 2. – P. 62-68.
6. Mukova L. Two views on the economic state institutionality / L. Mukova // *Russian Law Journal*. – 2012. – № 6 – P. 176-188.
7. Rumyantsev K.N. The latest manifestation of the integration process / K.N. Rumyantsev // *Science. Education. Innovation*. – 2008 – Vol. 7. – Pp. 52-71.
8. *Modern dictionary of foreign words* – M.: Russian language, 1993. – 240 p.
9. Stark D. Heterarchy: the ambiguity of assets and organization of diversity in post-socialist countries. / D. Stark // *Economic sociology. New approaches to institutional and network analysis*. – M.: ROSSPEN, 2002. – P. 50-72.
10. Elders J.N. Network as a product integration strategy of the enterprises / J.N. Elders // *Herald of Chelyabinsk State University*. – 2012. – № 3. – P. 42-46.
11. O. Williamson *Economic Institutions of Capitalism. Firms, Markets, "relational" contracting* / O. Williamson – SPb.: Lenizdat, 1996. – 702 p.
12. A.E. Shastitko *New Institutional Economics*. / A.E. Shastitko – [3rd ed., Rev. and add.] – M.: Economics Faculty of Moscow State University, TEIS, 2002. – 591 p.
13. Eggertsson T. *Economic behavior and institutions* / T. Eggertsson; [trans. from English. J. M. Kazhdan; scientific. Ed. per. AN Nesterenko] – ANHRF. – M.: Delo, 2001. – 407 p.
14. *Transport and phone reception Ukraine – 2014: randomness zbirnik* / Derzhavna Statistics Service Ukraïni- K., 2015 – 204 p.
15. Klein P. *New Institutional Economics*. / Peter G. Klein / In Bouckaert and De Geest, *Encyclopedia of Law and Economics*, Northampton, MA, 2000 – Vol. I – Pp. 456-489.
16. Ménard C. *Hybrid Modes of Organization. Alliances, Joint Ventures, Networks, and Other 'Strange' Animals* / C. Ménard, R. Gibbons, J. Roberts // *The Handbook of Organizational Economics*, Princeton: Princeton University Press, 2012 – Chapter 26 – Pp. 1066-1108.
17. *The Global Competitiveness Report 2014-2015* – [Electron resource] – Mode Access: www.weforum.org.

ОЦІНЮВАННЯ НЕРЕАЛІЗОВАНОГО ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

UNREALIZED LABOUR POTENTIAL ASSESSMENT OF THE UKRAINIAN REGIONS

УДК 331.5.024.52

Міронова Л.Г.

д.е.н., доцент

Класичний приватний університет

Макаренко О.І.

к.е.н., доцент

Запорізький національний університет

Стаття присвячена проблемі оцінювання трудового потенціалу регіонів. Трудовий потенціал є рушійною силою економіки регіонів України. Запропонований метод оцінювання трудового потенціалу дозволяє визначати рівень нереалізованого трудового потенціалу регіону, використання якого буде сприяти зростанню обсягу валового регіонального продукту.

Ключові слова: економічно активне населення, оцінка, регіон, резерв, трудовий потенціал.

Стаття посвящена проблеме оценки трудового потенциала регионов. Трудовой потенциал является движущей силой экономики регионов Украины. Предложенный метод оценки трудового потенциала позволяет

определить уровень нереализованного трудового потенциала региона, использование которого позволит увеличить объем валового регионального продукта.

Ключевые слова: экономически активное население, оценка, регион, резерв, трудовой потенциал.

The article deals with the problem of labour potential assessment of the regions. Labour potential is a driving force for the economy of the Ukrainian regions. The proposed method of the labour potential assessment allows us to define unrealized labour potential of a region, the use of which will contribute to the growth of gross regional product.

Key words: economically active population, assessment, region, reserve, labour potential.

Постановка проблеми. Історично, з часів існування Радянського союзу, Україні було притаманне централізоване управління, та події кінця 2013 р. та початку 2014 р. довели, що централізоване управління державою взагалі та економікою зокрема не сприяє економічному піднесенню України, і тому, на думку вчених та державних службовців, саме децентралізація влади буде сприяти оздоровленню та стабілізації економічної ситуації в Україні. В таких умовах виникає потреба в оперативному моніторингу показників економічного розвитку регіону, який дасть змогу виявляти можливі резерви зростання економіки регіону. Трудовий потенціал регіону є одним із найважливіших економічних показників, оскільки без людини, без її праці, неможливо створення ніяких суспільних, економічних та інших благ. Якісне використання трудового потенціалу забезпечує сталий економічний розвиток регіону та сприяє підвищенню соціальної стабільності суспільства.

На якість прийняття управлінських рішень місцевими органами управління впливає можливість оперативного виявлення резервів використання трудових ресурсів за рахунок оцінювання рівня трудового потенціалу регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних засад становлення і функціонування трудового потенціалу та його регіональних аспектів займалися українські вчені, зокрема, В. Лич [1, с. 53] аналізував взаємозв'язок трудового потенціалу і ринку праці. Проблеми формування трудового потенціалу досліджував А. Криклій [2, с. 231]. С. Гринкевич [3, с. 55] та З. Варналій [4, с. 167] розглядали питання кількісного оцінювання трудового потенціалу. Порівняльний аналіз основних якісних характерис-

тик трудового потенціалу проведено в роботах О. Михайленко [5, с. 46]. Передумови формування та використання трудового потенціалу, як складової економічного потенціалу України досліджено в роботах О. Сем'ян [6, с. 88]. В працях А. Михайлюк [7] досліджено якісні показники трудового потенціалу. Окремі аспекти оцінки трудового потенціалу аналізували такі науковці, як І. Бажан, В. Щербак, Н. Слівінська, Т. Перехрест та інші.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що, незважаючи на значну кількість методів оцінки трудового потенціалу, не існує загальноприйнятого методу, який дозволяв би оперативно визначати резерви збільшення продуктивності праці, використання яких дозволить збільшити обсяги виробництва, а, отже, сприяти зростанню валового регіонального продукту і національного доходу, що зрештою дає можливість підвищити якість життя населення регіонів.

Вклад основного матеріалу дослідження. Аналіз методичних підходів до оцінювання рівня, ефективності використання та відтворення елементів трудового потенціалу дозволив зробити висновок про відсутність такого підходу до оцінювання рівня трудового потенціалу, який би давав можливість оперативно визначати цей показник та приймати тактичні управлінські рішення щодо використання трудових ресурсів.

Оцінювання рівня трудового потенціалу регіонів потребує застосування адекватних методів оцінки, які дадуть змогу точно, всебічно і водночас, порівняно легко фіксувати його поточний стан та тенденції розвитку. Враховуючи ці зауваження, в роботі запропоновано удосконалення методу оцінки трудового потенціалу за рахунок введення показників, які максимально наближено характеризують трудовий потенціал регіонів. Кількісні та

якісні характеристики трудового потенціалу представлено на рис. 1.

На рис. 1. всі характеристики розглядаються для економічно активного населення взагалі та окремо для працюючих. Основна ідея, що закладена в основу такого розподілу, полягає в наступному: трудовий потенціал визначається з урахуванням наявних трудових ресурсів та прихованих або нереалізованих можливостей. Так, працююче населення характеризує наявні реалізовані ресурси, а непрацююче – нереалізовані можливості. Причиною нереалізованості можливостей трудового потенціалу є прогалини системи професійної підготовки і перепідготовки кадрів, існування диспропорції між кількістю здобувачів спеціальностей у закладах початкової, середньої, вищої професійної освіти і запитами економіки відносно обсягів і профілів підготовки. Виникає ситуація, коли відбувається вихід на ринок випускників з необхідними навичками і знаннями, але без можливості реалізувати свої можливості. Тому оцінка трудового потенціалу повинна враховувати освіту та кваліфікаційні вимоги.

Місце здоров'я у характеристиках трудового потенціалу визначається широким діапазоном і значущістю притаманних йому ознак, а також значенням здоров'я як інтенсивного чинника розвитку населення, його економічної продуктивності. Здоров'я як якісний показник трудового потенціалу оцінюється за певними показниками, серед яких найбільш інформативною характеристикою є рівень загальної захворюваності. Високий рівень захворюваності ускладнює процеси якісного відтворення трудового потенціалу, перешкоджає його збереженню, можливості розвитку і ефективного використання.

Під кількісною оцінкою трудового потенціалу будемо розуміти кількість економічно-активного населення регіону.

Отже, реалізація запропонованого методу оцінювання трудового потенціалу передбачає п'ять етапів:

1. Формування вихідної інформаційної бази первинних показників для проведення аналізу;
2. Стандартизація показників;
3. Розрахунок вагових коефіцієнтів показників;
4. Визначення інтегрального індексу рівня трудового потенціалу за регіоном;
5. Інтерпретація отриманих результатів.

Однією з головних вимог при виборі кількісних та якісних характеристик трудового потенціалу при розробці методу була вимога доступності інформації. Тому при формуванні вихідної інформаційної бази первинних показників для

проведення аналізу використовуємо загальнодоступні статистичні данні, а саме: освіту характеризує чисельність населення з певним рівнем освіти (тис. осіб), здоров'я – кількість випадків захворювань економічно активного населення (тис. осіб), населення – кількість економічно активного населення (15-70 років) (тис. осіб).

Стійкість статистичних оцінок забезпечується на етапі стандартизації показників. Тому показники поділено за напрямом впливу на інтегральну характеристику на стимулятори (такі, для яких більше абсолютне чи відносне значення підвищує загальну інтегральну оцінку рівня розвитку території) і дестимулятори (такі, кількісне зростання яких призводить до зменшення інтегральної оцінки регіону). До стимуляторів віднесено освіту та населення, а до дестимулятора – здоров'я. Показники стимулятори нормуємо за формулою:

$$S_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_i^{\min}}, \quad (1)$$

де S_{ij} – нормоване значення i -го показника-стимулятора в j -му регіоні, x_{ij} – значення i -го показника в j -му регіоні, $x_i^{\min}$ – мінімальне значення i -го індикатора у сукупності, що аналізується.

Показники дестимулятори нормуємо за формулою:

$$D_{ij} = \frac{x_i^{\min}}{x_{ij}}, \quad (2)$$

де D_{ij} – нормоване значення i -го показника-дестимулятора в j -му регіоні.

Інтегральна оцінка трудового потенціалу j -ого регіону здійснюється за формулою:

$$ТП_j = \alpha_1 \cdot H_j^{\text{норм}} + \alpha_2 \cdot O_j^{\text{норм}} + \alpha_3 \cdot Z_j^{\text{норм}}, \quad (3)$$

де $ТП_j$ – трудовий потенціал j -ого регіону, $H_j^{\text{норм}}$ – нормоване значення кількості економічно-активного населення j -ого регіону, $O_j^{\text{норм}}$ – нормоване значення освітнього потенціалу економічно-активного населення j -ого регіону, $Z_j^{\text{норм}}$ – нормоване значення стану захворюваності економічно-активного населення j -ого регіону, $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ – вагові коефіцієнти відповідних показників. Слід зазначити, що $\alpha_1 + \alpha_2 + \alpha_3 = 1$.

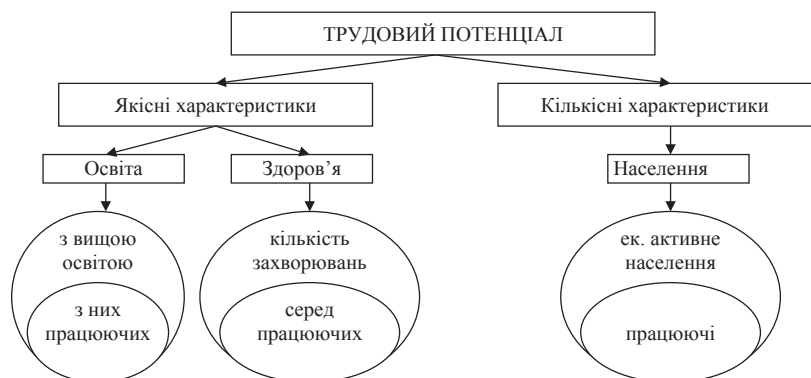

Рис. 1. Кількісні та якісні характеристики трудового потенціалу регіону

Використання інтегральної оцінки трудового потенціалу регіону дозволяє проводити зіставлення окремих регіонів між собою та аналізувати динаміку розвитку певного регіону, що є надзвичайно цінним для здійснення оцінки ефективності регіонального управління. Звісно, порівняння регіонів є достатньо умовним, оскільки кожен регіон має свої особливості.

Однією з проблем при застосуванні інтегрального методу оцінки є визначення вагових коефіцієнтів. Для вирішення цього завдання запропоновано використовувати принцип «золотого перетину», тобто гармонійного поділу [8, с. 64]. Відповідно, для показника нормованого значення економічно активного населення, ваговий коефіцієнт становить 0,62, для нормованого значення освітнього потенціалу населення, ваговий коефіцієнт дорівнює 0,24, для нормованого значення стану захворюваності, ваговий коефіцієнт складає 0,14.

Запропонований метод оцінювання трудового потенціалу можна використовувати для визначення рівню нереалізованого трудового потенціалу. Так, нереалізований трудовий потенціал j -го регіону ($НТП_j$) визначається рівнянням:

$$НТП_j = ТП_j - РТП_j, \quad (4)$$

де $РТП_j$ – реалізований трудовий потенціал j -го регіону.

Інтегральна оцінка реалізованого трудового потенціалу j -го регіону здійснюється за формулою:

$$РТП_j = \alpha_1 \cdot Hn_j^{норм} + \alpha_2 \cdot On_j^{норм} + \alpha_3 \cdot Zn_j^{норм}, \quad (5)$$

де $Hn_j^{норм}$ – нормоване значення кількості працюючого населення j -го регіону, $On_j^{норм}$ – нормоване значення освітнього потенціалу працюючого населення j -го регіону, $Zn_j^{норм}$ – нормоване значення стану захворюваності працюючого населення j -го регіону.

Результати розрахунків інтегральної оцінки трудового потенціалу, інтегральної оцінки реалізованого трудового потенціалу та нереалізованого трудового потенціалу за регіонами у 2012 р. представлено в табл. 1.

Найвищий рівень трудового потенціалу у 2012 р. мають Донецька та Дніпропетровська області, достатньо високий рівень мають м. Київ, Харківська, Львівська, Луганська, Запорізька, Одеська області. Ці області є промисловими центрами України. Найнижчі показники розвитку трудового потенціалу мають Закарпатська, Черкаська, Рівненська, Тернопільська, Миколаївська, Хмельницька, Чернігівська, Житомирська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Волинська Херсонська, Чернівецька області. При цьому важливо виокремлювати регіони з практично повністю реалізованим трудовим потенціалом – це Львівська та Харківська області, та ті, в яких є значний нереалізований потенціал, зокрема Закарпатська, Запорізька, Вінницька області тощо.

Сучасні реалії розвитку економіки України та її регіонів доводять доцільність створення регіональної системи управління трудовим потенціалом. На нашу думку, така система має враховувати реалізовану та нереалізовану складові трудового потенціалу, що дозволить розробляти програми економічного розвитку з урахуванням потенціальних можливостей економічно-активного населення та в кінцевому разі буде сприяти ефективному використанню трудових ресурсів регіонів.

Таблиця 1

Результати оцінювання нереалізованого трудового потенціалу регіонів України, 2012 р.

Регіон	Інтегральна оцінка трудового потенціалу	Інтегральна оцінка реалізованого трудового потенціалу	Нереалізований трудовий потенціал
АРК	0,407	0,401	0,006
Вінницька	0,38	0,353	0,027
Волинська	0,289	0,266	0,023
Дніпропетровська	0,697	0,684	0,013
Донецька	0,876	0,871	0,005
Житомирська	0,299	0,28	0,019
Закарпатська	0,344	0,312	0,032
Запорізька	0,428	0,401	0,027
Івано-Франківська	0,298	0,284	0,014
Київська	0,383	0,363	0,02
Кіровоградська	0,295	0,27	0,025
Луганська	0,459	0,453	0,006
Львівська	0,501	0,500	0,001
Миколаївська	0,312	0,296	0,016
Одеська	0,468	0,465	0,003
Полтавська	0,354	0,330	0,024
Рівненська	0,327	0,301	0,026
Сумська	0,361	0,340	0,021
Тернопільська	0,323	0,319	0,004
Харківська	0,582	0,581	0,001
Херсонська	0,274	0,257	0,017
Хмельницька	0,309	0,294	0,015
Черкаська	0,334	0,312	0,022
Чернівецька	0,252	0,247	0,005
Чернігівська	0,303	0,276	0,027
м. Київ	0,596	0,590	0,006
м. Севастополь	0,325	0,311	0,014

Запропонований підхід до оцінки трудового потенціалу дає змогу, по-перше, мінімізувати витрати на розрахунок показника, як грошові, так і витрати часу, по-друге, врахувати кількісні та якісні характеристики трудового потенціалу, по-третє, визначити нереалізований трудовий потенціал, який, фактично, є резервом використання трудових ресурсів регіону.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лич В.М. Трудовий потенціал: теорія та практика відтворення / В.М. Лич Монографія. – К. : Науковий світ, 2003. – 313 с.
2. Криклій А.С. Освіта і професійне навчання як чинники розвитку трудового потенціалу. – К. : «Репро-Графіка», 2005. – 473 с.
3. Гринкевич С.С. Методичний інструментарій дослідження трудового потенціалу в розрізі його компонентної структури [Текст] / С.С. Гринкевич // Економічний часопис – XXI. – 2011. – № 7/8. – С. 54–57.
4. Варналій З.С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку / З.С. Варналій. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
5. Михайленко О.В. Теоретичні аспекти розвитку та оцінки трудового потенціалу / О.В. Михайленко // Проблеми системного підходу в економіці. – 2010. – Том 1, № 13. – С. 45–54.
6. Сем'ян О.В. Чинники формування трудового потенціалу України / О.В. Сем'ян // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – № 1(9). – С. 86–97.
7. Михайлюк А. В. Оцінка якісних характеристик розвитку трудового потенціалу регіонів України [Електронний ресурс] / А. В. Михайлюк // Вісник Прикарпатського університету. Науковий журнал. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2008_6/34.pdf.
8. Эндриус Г. Теория разбиений. / Г. Эндриус Пер с англ. Стечкина Б.С. – М. : Наука. Главная редакция физико-математической литературы, 1982. – 265 с.

THE ROLE OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN REGIONAL DEVELOPMENT

РОЛЬ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ

The study identified key advantages over traditional projects PPP projects providing public services sector. Mechanism of public-private partnership can be considered as an alternative to privatization, as objects of public-private partnership is not transferred to the ownership of private partners, there is risk sharing between the private partner and the state of the object on the functioning of the infrastructure and services provided, thus achieved significant improvement facility by attracting private investment and joint (with public and private partners) management.

Key words: public-private partnership, regional development, government, private partner.

В процесі дослідження визначено основні переваги проектів ДПП над традиційними проектами надання послуг публічним сектором. Механізм державно-приватного партнерства може розглядатись як альтернатива приватизації, оскільки об'єкти державно-приватного партнерства не передаються у власність приватному партнеру, існує розподіл ризиків між приватним партнером і державою стосовно функціонування відповідного об'єкта інфраструктури та послуг, що надаються, при цьому досягається суттєве покращення об'єкта

за рахунок залучення приватних інвестицій і спільного (за участю державного та приватного партнерів) управління.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, інвестиції, регіональний розвиток, держава, приватний партнер.

В процессе исследования определены основные преимущества проектов ГЧП над традиционными проектами предоставления услуг публичным сектором. Механизм государственно-частного партнерства может рассматриваться как альтернатива приватизации, поскольку объекты государственно-частного партнерства не передаются в собственность частному партнеру, существует распределение рисков между частным партнером и государством относительно функционирования соответствующего объекта инфраструктуры и услуг, при этом достигается существенное улучшение объекта за счет привлечения частных инвестиций и общего (с участием государственно-частного партнеров) управления.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, инвестиции, региональное развитие, государство, частный партнер.

UDC 330.341.1(477)

Stroyko T.V.

Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of
International Economics
and Management Education
V.O. Sukhomlynskyi Mykolayiv
National University

Introduction. Modern Ukrainian economy is in a protracted investment and innovation crisis, there is a constant lack of investment capital, especially for our region. Ways and specific mechanisms to achieve the objectives of European integration of Ukraine, tactical approaches can and should be flexible and sensitive to changes occurring both within the state and in the EU and worldwide. Until now, the main focus was mostly building mechanisms of political relations with the EU, and this work definitely can not stop. At the

same time efforts should now focus on significantly expanding and deepening practical cooperation between Ukraine and the EU on all main directions – the economic and trade; Foreign and security; in the field of justice and home affairs.

Analysis of recent research and publications.

In recent years, around the world there is a steady trend towards greater involvement of private capital to the implementation and financing of innovation, often infrastructure projects both regionally and nationally.

The issue of macro and meso-level public-private partnership highlighted in his work: P. Belenky, B. Danylyshyn, P.A. Zakharchenko, V. Krasovsky, B. Krasnopolsky, A. Kuznetsova, T. Ostashko, A. Sosnowski, L. Chernyuk, I. Chernyavskyy, Yu. Yudin.

Setting objectives. With this method of cooperation between the public and private sectors are constantly improved in terms of the distribution of risks and rewards of this type of cooperation. These methods are usually combined under the title partnership of public and private sector (the PPP) and can range from simple contracts to provide services to the involvement of the private sector to finance, design, construction, management and, in some cases – possession of basic infrastructure facilities [1, p. 12].

Speaking terminology that PPP – is institutional and organizational alliance between the state and business for implementation of socially important projects and programs in a wide range of industries and services [2, p.79]. Therefore, the development of mechanisms of state-private partnership is quite dynamic and require constant monitoring, especially in terms of the impact of external crises, the general trends of the world economy. The article is to study the role and importance of public-private partnerships in strategic regional development.

The main material research. The importance of public-private partnerships in regional development and growth of small and medium enterprises as the route of administration capacity and efficiency of private sector development initiatives at all levels is recognized. PPP mechanisms are widely used in the UK, Germany, Italy, France and Japan.

High efficiency PPP as a form of cooperation between the state and business experience proved many countries [3, p. 180].

UK PPP projects focused on such infrastructure facilities as schools, hospitals, prisons, defense facilities and roads;

A significant number of Canada performs PPP projects in areas such as energy, transport, environmental protection, water and wastewater, recreational facilities, information technology, health, education;

Greece mainly performs PPP projects in the transport sector;

Ireland has identified PPPs such facilities as roads and urban transport systems;

Australia as priorities identified for PPP transportation and support systems for mining towns;

Netherlands PPP mechanism used in the public housing sector and life-support systems of cities;

Spain implements PPP projects in the construction and operation of toll roads and bridge life-support systems;

USA mainly performing PPP projects that combine environmental protection, sustenance villages.

PPP model includes various relationships. If we consider the world practice of PPP projects, we find

the "typical" model form or not, and it points to the variety of solutions that are in various states use the private sector to help the development of innovation sphere. PPP projects include a wide range of relationships – from the general partnership agreements to type DBFO (design, build, finance, operate – to design, build, finance, operate) and joint ventures.

At present the main advantages of PPP projects over traditional projects providing services considered as public sector [4, p. 48]:

- Public authorities and communities can benefit from the experience and efficiency inherent in the private sector, which will mean lower costs and higher quality of services;
- There is a tool to attract additional investment project;
- Released some employees who may be engaged in solving other important problems of the city;
- Guaranteed optimal price;
- Innovations are introduced;
- Provided appropriate training and monitoring of PPP are more likely to better management of state and municipal assets.

In addition, according to the Ukrainian legislation [5], the ownership of the objects that were completed, rebuilt, reconstructed within the public-private partnership owned by the public partner. Objects of public-private partnership can not be privatized during the period of implementation of public-private partnerships.

Table 1

PPP projects in Ukraine in 1992-2011, According to the World Bank

The scope of the project	number of projects, units	Investments, mln. USD. USA
Power	12	225
Telecommunications	10	11416
Transport	1	130
Water and sewerage	2	202
Total	25	11973

Public-private partnership (PPP) is defined among the key mechanisms for implementing the policy of modernization of Ukraine's economy, solving important social and economic problems. According to the World Bank PPP projects in the field of infrastructure in Ukraine for the years 1992-2011 was implemented 25 projects, which invested 12 million USD. United States, of which about 11.5 million dollars. United States – in the field of telecommunications (Table 1) [6].

The structure of PPP projects, according to the methodology of the World Bank [6], included projects implemented on the basis of management contracts, leases, concessions, sale of assets. This project is considered PPP if the private partner involved in its implementation is at least 25%, and the sale of project assets – if at least 5% of shares belong to private

owners. This approach to understanding the PPP does not comply with Ukrainian legislation, according to which particular objects PPP can not be privatized for the duration of the agreement, objects PPP can not be objects for which a decision on privatization. Thus, the data monitoring World Bank can not be considered an illustration of the real state of PPP development in Ukraine. Meanwhile, the official systematized information on PPP in Ukraine is missing.

Potential implementation of public-private partnerships as a tool for deepening of inter-regional economic integration is that the partnership of state and business interests require harmonization of these two major institutions of modern society and economy. The state is interested in the growth of the volume and improve the quality of services provided to the population and economic agents. The private sector seeks to obtain stable and increase profits. And thinking strategically builds its business priorities, first of all, not just the size of profits and for sustainable income from projects. When both sides are interested in successful implementation of projects in general.

Each party partnership contributes to the overall design. Thus, the part of the business such contribution is: financial resources, expertise, efficient management, flexibility and efficiency in decision-making, capacity for innovation, etc. Participation in joint business projects accompanied by the use of more efficient working methods, improving equipment and technology, development of new forms of production, creation of new enterprises, including foreign capital, establish effective cooperative ties with suppliers and contractors. The labor market usually increases demand for highly skilled and well-paid profession [7, p. 48]. In other words, there is a multiplier effect on related economic activities.

On the side of the State in PPP projects – the powers of the owner, the possibility of tax and other incentives, guarantees and obtaining specific financial resources. The state, as the main subject and the main regulator is entitled to reallocate resources from a purely production programs for social purposes (education, health, science, culture), which in many cases not only helps to improve the socio-economic climate, increases investment Rating and countries of the region but also directly displayed on partner projects. Moreover, PPP state gets better able to perform its core functions – control, regulation, compliance with the public interest [7, p. 48]. A feasibility of state intervention in the regulation of these processes in the light of the financial crisis is, in our view, the more apparent.

It should be noted that the successful experience in implementing PPP projects in Ukraine is virtually absent, although at the state level, there is interest in such projects in the construction of roads and energy. At the local PPP is interesting for projects in the housing sector, where the need for investment capital in the hundreds of billions of hryvnia for the modernization and

renewal of housing stock and housing and communal infrastructure, improving energy efficiency of buildings, improving the quality of drinking water and so on.

In our view, the main obstacles to PPP in Ukraine:

- Lack of trust and cooperation between partners;
- complex and controversial legislation on PPP;
- The lack of available financial resources;
- Lack of professionalism of public training partner for PPP projects.

The importance of PPP projects have on local government level. In cities and towns (utilities) are the main load of a large number of projects of social importance: support in good condition and the road transport sector, social infrastructure, water management and environmental protection, housing, water treatment plants, electricity and gas supply and so on. The main problem that faced with the local authorities is the lack of financial resources. Therefore, at the level of local government to attract private capital to solve urgent social and economic problems should become common practice. An important factor for the successful implementation of PPP is the presence of a stable and predictable market conditions. This is to ensure that risk bearing the private sector, was acceptable to him (for example, the effectiveness of the legal protection of private property, the reliability of the financial markets, stable financial condition of the contractor, the transparency of procurement).

Thus, today there are many problems that hinder the development of public-private partnership in Ukraine, the main ones are:

- The lack of experienced personnel that could move the public-private partnership – both the business and the state;
- The lack of projects attractive and relevant to the requirements of banks (bankable projects);
- The unwillingness of the private sector: a small number of private operators in a very small number of sectors. The perception among Ukrainian business public-private partnerships and concessions as projects with extremely high risks and low profitability, the uncertainty of future conditions;
- The unwillingness of the authorities to partnerships and implementation of public-private partnerships;
- Legislative gaps and limitations (including concession) and lack of law enforcement;
- Lack of activity in initiating regional projects, their execution;
- Unwillingness to invest in long-term projects and others.

On the other hand, it should be noted that the process of promoting the idea of public-private partnership in Ukraine is gaining momentum. In particular, the East Europe Foundation is a partner in the objectives of the Program of Public-Private Partnership is actively working with the US Agency for International Development (USAID), also on the implementation of the system of e-government.

Conclusions and prospects for further research. Public-private partnership can be considered as an alternative to privatization, as objects of public-private partnership is not transferred to the ownership of private partners, there is risk sharing between the private partner and the state of the object on the functioning of the infrastructure and services provided, thus achieved significant improvement facility by attracting private investment and joint (with public and private partners) management.

In EU countries, including France, Italy, Spain, for a long time already there are projects aimed at the development of transport (road and rail) systems, as well as projects in the area of municipal services based on concession. Enterprises in these sectors can not be privatized because of their strategic, social and socio-political importance. In this case, public-private partnerships in general, and in particular the mechanism of concession is strategically important alternative to privatization of state property.

REFERENCES:

1. Infrastructure Projects, a partnership of public and private sectors tutorial / [Zakharchenko P.V., Sos-

novsky A.A., A. Gavrish, Ushatsky S.A.]; KNUCA. – K. : SPD Pavlenko, 2009. – 256 p.

2. Klinova V.M. Globalization and ynfrastruktura: New trends t vzaymootnoshennyah state and business / V.M. Klinova // Questions of economy. – 2008. – № 8. – P. 78-90.

3. Horozhankina M. E. Public-private partnership: the current model of integration interests / M. E. Horozhankina // Scientific Herald NLTU Ukraine. – 2011. – Vol. 21.19. – P. 176-183.

4. Zapatrina I.V. Public-private partnership in Ukraine: prospects of implementation for infrastructure projects and public services / I.V. Zapatrina // Economics and forecasting. – 2010. – № 4. – P. 62-86.

5. The official Internet resource of the State Agency for Investment and National Projects of Ukraine [electronic resource]. – Access: <http://www.ukrproject.gov.ua>.

6. On the development of public-private partnerships as a mechanism for enhancing the investment activity in Ukraine [Policy Paper] / National Institute for Strategic Studies under the President of Ukraine [electronic resource]. – Access: <http://www.niss.gov.ua/articles/816/>

7. Nelyubova N.N. State-chastnoe Partnership Implementation strategy development of the region / N.N. Nelyubova // The regional Economy: Theory and Practice. – 2007. – № 11 (50). – P. 47-56.

BUSINESS PROCESSES IN THE CORPORATE SECTOR: MANAGEMENT IN TELECOMMUNICATIONS

БІЗНЕС-ПРОЦЕСИ У КОРПОРАТИВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ: УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ

This article is devoted to features of the corporate sector in the telecommunications sector at the level of business processes, inter-corporate cooperation with sub-operators of telecommunications services, the problem of adaptability of business management systems and the release of the basic principles of these systems for telecommunications sphere in the national economy.

Key words: business process, corporate sector, corporate governance, corporation, national economy, the operator of telecommunications, telecommunications sphere.

Дана стаття присвячена висвітленню особливостей управління корпоративним сектором у сфері телекомунікацій на рівні бізнес-процесів, міжкорпоративній співпраці з суб-операторами телекомунікаційних послуг, проблемі адаптивності систем управління бізнесом та виділенню базових принципів побудови зазначених

систем для сфери телекомунікацій в національній економіці.

Ключові слова: *бізнес-процес, корпоративний сектор, корпоративне управління, корпорація, національна економіка, оператор телекомунікацій, сфера телекомунікацій.*

Данная статья посвящена рассмотрению особенностей управления корпоративным сектором в сфере телекоммуникаций на уровне бизнес-процессов, межкорпоративному сотрудничеству с суб-операторами телекоммуникационных услуг, проблеме адаптивности систем управления бизнесом и выделению базовых принципов построения указанных систем для сферы телекоммуникаций в национальной экономике.

Ключевые слова: *бизнес-процесс, корпоративный сектор, корпоративное управление, корпорация, национальная экономика, оператор телекоммуникаций, сфера телекоммуникаций.*

UDC 331.101:338.47

Shaposhnykov K.S.

Doctor of Economics, Professor, Head of the Black Sea Research Institute of Economy and Innovation

Introduction. The limit of the millennium proved to be extremely difficult for Ukraine: social and political revolution, the rapid development of specification of property rights, changes in consciousness, the emergence and use of new management tech-

nologies, transformation of almost all economic institutions naturally caused systemic shift in the global and national economic policy, which became the foundation for structural changes in the behavior of economic agents, including the special place

corporate form of business organization telecommunications operators.

System transformation and rapid development of the telecommunications sector in Ukraine began with the acquisition of its independence and continue today. In the twentieth century is difficult to imagine at least one economic agent who has not used the services of this sector.

One of the defining features of the telecommunications sector in the national economy is that all the most successful operators operating on the domestic market are corporations which necessitates research operators simultaneously in three aspects – as corporate enterprises as structural elements of these areas, as well as sub ' economic and information objects innovations.

Analysis of recent research and publications.

To have offered some original concept, which focuses on patterns of development of the telecommunications sector and on that basis made attempts to assess the impact of this factor on global perspectives of humanity and to specific markets in the national economy. However, the fundamental theoretical studies that directly relate to the theme of this work, in the domestic literature bit.

In preparing the articles were also used by Ukrainian authors work in related areas of science, such as research and technology strategies of corporate governance, business process research and study of corporate personnel and processes in the field of telecommunications. Among domestic authors, whose work devoted to this subject, known L. Holovkova, V. Hranaturov, O. Knyazyeva, Ya. Kvach, V. Koval, O. Redkin, N. Khrusch [1–7] and others.

Despite the variety of approaches and opinions, all authors, exploring the trends in the world of telecommunications, express the idea that the era of powerful state monopolies in the field of the national economy over. The telecommunications sector is gradually transformed into the most liberalized, highly competitive sector of the national economy is developing dynamically. Its structure is changing rapidly, merges with other sectors, creating a single information and telecommunication space. Meanwhile remain unexplored issues related to effective management of the corporate sector in telecommunications at business processes and causes urgency and importance of the results of the study.

Setting objectives. Purpose is to study the characteristics of management corporate sector in telecommunications at business processes and study Intercompany collaboration with sub-operators of telecommunications services.

The main material research. An important prerequisite for effective economic activity of the corporate sector in telecommunications is not only a flexible pricing policy, but properly placed customer care. As you know, most profitable customers this sector

of the national economy is not private persons and companies. That is why corporate private operators work mainly with companies, including sub-operators of telecommunications services (acting as one of the co-founders of such companies).

The main feature of business telecommunications operators, in our opinion, is that their activities could be defined as a symbiosis of two forms of enterprise – production and services, namely: manufacturing of telecommunications services (significant technical capacities targeted at the needs of customers information exchange). So, for this sector of the national economy should apply management principles applicable both in traditional productive activities and in services. The first part corresponds to the principles of the ideology of building ERP-systems [4; 5; 6]. Telecommunications specifics management systems is that on the one hand, the telecommunications sector is quite highly regulated international and national standards and recommendations (this is due to the necessity of interaction at different levels of a large number of different types of networks). On the other hand, today telecommunications – is one of the most promising sectors of the national economy is developing dynamically. The emergence of new communications technologies, growing competition in the telecommunications market (between traditional and alternative operators among different manufacturers, the fight for customers between operators with an equal range of services, etc.) – all this requires high "flexibility" (adaptability) business management systems. Therefore, the "center of gravity" in the systems business administration moves from operators increase production services to expand the range of services (implementation of convergent services), analysis and ensure demand for new and traditional telecommunications services.

Defines the system of business process management national corporate telecommunications operator as a software and hardware system that includes: network infrastructure; corporate data center, which contains a powerful computing platform, secure data storage and printing center; basic system software, operating systems, database management systems; application software for managing business processes, including accounting systems, payment for telecommunications services, technical operation, business planning, documentation and management personnel.

For effective management of business processes of corporate telecommunications operator necessary to create a distributed network infrastructure that connects all the branches operator [1; 3]. With this in mind while designing appropriate information network telecommunications operator is using an integrated approach based on the implementation of as many corporate objectives. In order to implement mechanisms for return on investment, there should be the

possibility of commercial exploitation of resources information network telecommunications operator. Only if the presence of transport network structure in the corporate sector in telecommunications, the operator can optimize the implementation of common decisions on automated control of the following business processes: the creation of a unified system of payments for telecommunication services, financial management, accounting, document management, technical management of networks and systems called 'communication [2; 3].

Given the above, we can classify the basic principles that we believe should be used in the creation of business process management of large regional and national telecommunication operators and corporate holding structures and consider each of them.

1. The principle of corporatism. This principle asserts the priority of corporate interests over the interests of individual companies or branches. Under this principle provides for political will and ability to manage economic development model and make changes to the accounting policies in the interest of the holding company (the operator) as a whole.

2. The principle of unity of the economic model. This principle provides that, regardless of the specific implementation of the system of business process management subsidiaries, key parameters of the system must be accompanied by compulsory analytics, allowing to conduct the consolidation at the level of the operator or telecommunications usferi corporate sector as a whole.

3. The principle of unity of information space. To ensure the objectivity of reports should harmonize corporate data so that not violated the principle of unity of economic models and execution of technical procedures agreed data coming from different sources. The general information requirements and standards are part of this principle. A special role is played billing. Recently, questions related to billing, attracted the attention of both telecommunications service providers and potential customers. Most global billing problem in our view is to determine the functional characteristics of its business in the corporate telecommunications operator.

4. The principle of unity of measurement. To work corporate management of each business operation to be interpreted in terms of a single economic model enterprise. This quantitative indicators are weighted in a single transaction equivalents, intended to harmonize data.

5. The principle of simultaneity. Each operation must be displayed at the time of implementation of all its members. To implement this condition required the construction of a single corporate network that connects all the enterprise-service branches and the corporate sector in the telecommunications sector in general.

We now consider the practical features of modern business in the corporate sector in the field of telecom-

munications. The transition operator companies to work in new conditions of functioning of the corporate sector in the national economy, which differ greatly increasing competition, require them to substantially enhance attention to all aspects of technical and economic efficiency of their networks. In this regard, significantly increasing the role and importance of network management business processes for most tasks that define the economic efficiency of corporate telecommunications operator [4, 5; 7]. Analyzing in terms of practical application discussed above factors increasing role of network management, which is regarded as a set of clearly divided functional networks of business process management, we consider it appropriate to divide them into two groups:

1. Factors attracting growing network of business process management solution to most problems that determine the effectiveness of the corporate sector in the field of telecommunications.

2. Factors growing importance of network management tools, such as equipment and communications systems.

Analysis of the first two groups of factors noted above shows that all the key areas of financial flows in the corporate sector in telecommunications network management tasks are present, the effective resolution of which affect the economic efficiency of the corporate sector of the national economy in general. This efficient network management should ensure both increase revenue and reduce costs.

Addressing the first of these objectives – increasing revenues – the most closely associated with the activities of management services – classification of the Forum network management [2; 4; 5]. The leading role is played by the system of customer relationship management. Based on the analysis, select key performance criteria of business process management in the corporate sector in telecommunications:

1. Increase customer satisfaction and potential customers reference and prompt service all requests related to the provision and quality of telecommunications services.

2. The marketing work based on data analysis of the needs and preferences of customers (planned and analytical work of this Forum network management tasks assigned to the group of planning and operation of telecommunication services).

3. The range of properties and telecommunication services to solve the first two problems.

Conclusions and prospects for further research.

In modern telecommunications markedly increased role of automated supervisory control and operational management in solving the task of reducing revenue losses from idle equipment provider. This is firstly due to the fact that the essential element of culture service level agreements involved in the practice of operator networks and data services, is to ensure readiness services and options appropriate equipment.

Secondly, new services provided corporate telecommunications operators, and especially e-commerce services, put forward higher requirements for preparedness networks; because this situation is caused by high cost of downtime, then – according to standard methods of determining the economic effectiveness of automation means – you can achieve a sufficiently small payback period of appropriate automated systems.

Current market conditions require precise and more operational planning and design of telecommunication network resources based on actual data traffic and quality of service. Only such an approach, in our view, can provide commercially reasonable load equipment subject to the standards of service quality in the corporate sector in the field of telecommunications. This data processing systems and traffic planning system should be considered as an integral part of the complex network management.

Special and separate attention worthy problem organizing relations between operators of telecommunications networks (telecommunications service providers) and suppliers of control systems. In a series of system-processes at the domestic market management systems defined three main suppliers: communications equipment designers, system integrators, independent telecommunications or computer systems and networks and independent developers and systems management software.

In our opinion it is independent developers and systems management software can provide the highest efficiency for the creation and attraction of network management in the corporate sector in the field of telecommunications. Very significant, often decisive arguments in this are: equidistance from manufacturers equipment to produce optimal set of telecommu-

nications operator system solutions and choose the best set of products, ownership of network management technology, which in recent years has evolved and developed as an independent branch.

REFERENCES:

1. Granaturov V.M. Actual problems of improving the economic management mechanism in Communications / V.M. Granaturov, I.V. Litovchenko // *How.* – 2005. – № 1. – P. 6-8.
2. E.A. Knyazeva Modern problems of development of telecommunications sphere / E.A. Knyazeva // *Current trends of economic theory and practice: international experience and domestic realities: [Collection of scientific works].* – Kherson: KSU Publishing House, 2011. – P. 49-51.
3. V.V. Koval Strategic approach to managing business processes of telecommunication operators / V.V. Koval // *Models sustainable development of the world economy: Economics, Finance and Law: [Intern materials. scientific-practic. Conf., Kiev, 30 May 2008].* – K.: UDUFMT, 2008. – P. 109-111.
4. Corporate governance organizational development, creative principles: [monograph] / M.M. Adamkovich, Ya.P. Kvach, K.S. Shaposhnykov. – Ishmael: SMYL, 2008. – 272 p.
5. Creative Corporate governance: theory and practice: [monograph] / K.S. Shaposhnykov; Kherson State University. – Kherson: KSU Publishing House, 2010. – 256 p.
6. The combined economic potential of corporations: Formation and development: [monograph] / L.S. Holovkova; Classical private university. – Zaporozhye: CPU, 2009. – 339 p.
7. Modern technology strategy and corporate governance [monograph] / A.S. Redkin, V. Rehen, N.A. Khrush. – Odessa "Evens", 2004. – 216 p.

РОЗДІЛ 5. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКАОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ТА СКЛАДОВИХ
СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИASSESSING THE LEVEL AND CONSTITUTE
SOCIAL DEVELOPMENT OF UKRAINE

Здійснено аналіз та оцінювання складових соціального розвитку за Україну у контексті забезпечення його економічною складовою у динаміці. Шляхом використання інтегрального оцінювання отримано показник соціального розвитку України, який за своїм рівнем занижений та демонструє низхідні тенденції у динаміці. Така тенденція пояснюється погіршенням рівня показників людських ресурсів, освіти та охорони здоров'я, що характеризують людський капітал України. Зростаючі тенденції за індексами таких груп, як економічні ресурси, культура, житлові умови життя та соціальний захист якісно не впливають на рівень соціального розвитку у державі, оскільки мають несистемний характер та поверхневу природу формування.

Ключові слова: соціальний розвиток, економічний розвиток, людські ресурси, освітній розвиток, культурний розвиток, екологічний розвиток, охорона здоров'я, соціальний захист, житлові умови, інтегральна оцінка.

Осуществлены анализ и оценка составляющих социального развития по Украине в контексте обеспечения его экономической составляющей в динамике. Путем использования интегрального оценивания получен показатель социального развития Украины, который по своему уровню низкий и демонстрирует нисходящие тенденции в динамике. Такая тенденция объясняется ухудшением уровня показателей человеческих ресурсов, образования и здравоохранения, характеризующих че-

ловеческий капитал Украины. Растущие тенденции по индексам таких групп, как экономические ресурсы, культура, жилищные условия жизни и социальная защита качественно не влияют на уровень социального развития в государстве, поскольку имеют несистемный характер и поверхностную природу формирования.

Ключевые слова: социальное развитие, экономическое развитие, человеческие ресурсы, образовательное развитие, культурное развитие, экологическое развитие, здравоохранение, социальная защита, жилищные условия, интегральная оценка.

The analysis and evaluation components of social development in Ukraine in the context of its economic component dynamics. By using an integrated assessment indicator Integral Social Development of Ukraine, which by its terms is low and shows a downward trend in the dynamics. This trend is explained by the deterioration of the indicators of human resources, education and health which characterize the human capital of Ukraine. The growing trend for index groups such as economic resources, culture, housing, living conditions and social protection, not qualitatively affect the level of social development in the country because they are not systemic in nature and the nature of its surface.

Key words: social development, economic development, human resources, educational development, cultural development, environmental development, health, social protection, housing, integral evaluation.

УДК 332.055.2:330.59

Лебедева О.А.

аспірант кафедри економічної теорії, національної та прикладної економіки Класичний приватний університет

Постановка проблеми. Криза у суспільно-політичній та соціально-економічній сферах життєдіяльності українців спонукає владні структури та науковців до пошуку принципово нових підходів щодо узгодження інтересів усіх сторін. Метою пошуку є зростання добробуту населення та якості життя в Україні. Такі вичерпуючі напрями розвитку необхідно забезпечувати відповідними структурними змінами і в національній економіці, яка є основоположним аспектом соціального розвитку. На даний момент зруйнована українська економіка не в змозі забезпечити сучасні потреби соціального відновлення та розвитку, оскільки функціонування її елементів не відповідає суті та принципам ринкових відносин, що породжує деструктивні зміни у соціально-економічній системі держави, які потребують системного моніторингу та оцінювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями оцінювання та розвитку соціально-економічних аспектів держави займалися такі провідні вчені, як В.Д. Базилевич, Л.І. Безтелесна [3], А.К. Василевський, В.М. Гесць [1, 2], М.О. Кизим, Е.М. Лібанова [4], С.В. Мочерний, Ю.М. Пахомов та інші. Проте в умовах суспільно-політичної та фінансово-економічної кризи в Україні актуальними є дослідження результуючої тенденції соціального розвитку в державі.

Постановка завдання. Завдання статті полягає в тому, щоб дослідити тенденції соціального розвитку України у контексті забезпечення його економічною складовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження тенденцій соціального розвитку держави характеризується вирішенням таких

питань, як обґрунтування статистичних показників, що максимально відображають соціальні аспекти розвитку. Вагомим чинником залишається обрання методу дослідження, який відповідає суті та природі досліджуваного явища або процесу.

Класичним підходом для дослідження соціального розвитку держави вважається застосування інтегрального оцінювання, що представляє собою ряд способів згортання системи обраних статистичних показників. У контексті нашого дослідження обрані

Таблиця 1

Динаміка показників людських ресурсів в Україні [5]

Найменування показника	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Зміни, %
Чисельність наявного населення, осіб	45962947	45778534	45633637	45553047	45426249	98,83
Чисельність наявного міського населення, осіб	31524795	31441649	31380874	31378639	31336623	99,40
Чисельність наявного сільського населення, осіб	14438152	14336885	14252763	14174408	14089626	97,59
Чисельність постійного населення, осіб	45782592	45598179	45453282	45372692	45245894	98,83
Чисельність постійного міського населення, осіб	31269164	31186018	31125243	31123007	31080991	99,40
Чисельність постійного сільського населення, осіб	14513428	14412161	14328039	14249685	14164903	97,60
Кількість живонароджених осіб	512525	497689	502595	503656	520704	101,60
Кількість пенсіонерів, тис. осіб	13749,8	13721,1	13738	13820,5	13639,7	99,20
Кількість померлих у віці до 1 року, осіб	4802	4564	4511	4371	4030	83,92
Кількість померлих, осіб	706739	698235	664588	663100	662400	93,73
Внутрішня міграція, число прибулих, осіб	32917	30810	31684	726226	261723	795,10
Зовнішня міграція, число вибулих, осіб	19470	14677	14588	664382	261723	1344,24
Кількість шлюбів, од.	318198	305933	355880	278300	304200	95,60
Кількість розлучень, од.	145439	126068	61872	168500	164900	113,38

Таблиця 2

Динаміка показників економічних ресурсів населення України [5]

Найменування показника	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Зміни, %
Середній розмір місячної пенсії, грн	934,3	1032,6	1151,9	1253,3	1470,7	157,41
Економічно активне населення у віці 15-70 років, тис. осіб	22150,3	22051,6	22056,9	22011,5	21980,6	99,23
Зайняте населення, тис. осіб	20191,5	20266	20324,2	20354,3	20404,1	101,05
Безробітне населення у віці 15-70 років за методологією МОП, тис. осіб	1958,8	1785,6	1732,7	1657,2	1576,5	80,48
Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	10653	10758	10556	10589	10164	95,41
Коефіцієнт обороту робочої сили по прийому, у % до середньооблікової кількості штатних працівників	22,5	25,3	28,6	26,4	26,9	119,56
Коефіцієнт обороту робочої сили по звільненню, у % до середньооблікової кількості штатних працівників	28,7	28,1	30,9	30,3	30,6	106,62
Доходи населення, млн грн	897669	1101015	1251005	1407197	1529406	170,38
Витрати та заощадження, млн грн	897669	1101015	1251005	1407197	1529406	170,38
Наявний дохід, млн грн	672662	841591	971231	1091100	1190351	176,96
Середньомісячний наявний дохід у розрахунку на 1 особу, млн грн	1217,2	1528,9	1770,8	1994,3	2180,6	179,15
Реальний наявний дохід, % до попереднього року	91,5	116,2	106,1	109,7	105,3	115,08
Середньомісячна заробітна плата, грн	1906	2239	2633	3026	3265	171,30
Індекс реальної заробітної плати, % до попереднього року	90,8	110,2	108,7	114,4	108,2	119,16
Заборгованість із заробітної плати, млн грн	1473,3	1218,1	977,4	893,7	808,2	54,86
Заборгованість населення по сплаті житлово-комунальних послуг, млн грн	10574	11365	11798	12680	12529	118,49
ВВП на одну особу, грн	19832	23600	28488	30953	31984	161,27
Потреба у робочій силі, тис. осіб	65,8	63,9	59,3	48,6	47,5	72,19

статистичні показники групуються за соціальними напрямками розвитку, див. табл. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, аналіз яких формує уявлення про сучасну траєкторію соціального розвитку України.

Загалом, показники людських ресурсів за досліджений період демонструють низхідні тенденції. Проте, показник кількості живонароджених осіб залишає незначне зростання. Суттєво знижується показник кількості померлих у віці до 1 року. Суттєвих змін зазнали показники кількості осіб, прибулих до України, особливо у 2012 р., та кількості вибулих осіб. (Вже у 2013 р. зазначені показники суттєво скоротилися, і темп зростання склав 36% і 39% відповідно.) Нестабільну тенденцію виявляють показники кількості шлюбів та кількості розлучень в Україні. Проте вже у 2013 р. показники темпів росту кількості шлюбів випереджали показники темпів росту кількості розлучень.

Динаміка показників економічних ресурсів соціального розвитку в Україні є нестабільною. Відновлення після фінансово-економічної кризи досить помірне та майже невідчутно по показникам, які так і не показали тенденції зростання, а саме: потреба у робочій силі, кількість економічно активного населення у віці 15-70 років; кількість середньооблікової кількості штатних працівни-

ків. Позитивну низхідну тенденцію демонструють показники темпів зростання безробітного населення у віці 15-70 років за методологією МОП; знижується заборгованість із заробітної плати до 2011 р. проте у 2012–2013 рр. зазначений показник зростає; показник темпу зростання заборгованості населення по сплаті житлово-комунальних послуг скоротився з рівня 121% до 98%; показник темпу зростання ВВП на одну особу скоротився з 120% до 103%. Доходи населення стрімко падають та майже досягли рівня кризового періоду. Розглянемо соціальні умови розвитку українців (табл. 3).

За даними таблиці 3 спостерігаємо нестабільну низхідну тенденцію показників темпів росту кількості сімей та однаків, які перебували на квартирному обліку на кінець року, та кількості сімей та однаків, які отримали житло протягом року. Частка сімей та однаків, які отримали житло від загального показника кількості сімей та однаків, які перебували на квартирному обліку на кінець року, знизилася з рівня з 1,36% до 0,68%. Показники темпів росту пасажирських перевезень зросли з рівня 94% до 97%. Показники темпів зростання пасажирообороту випереджають показники темпів зростання пасажирських перевезень у середньому на 2,5%.

Таблиця 3

Динаміка показників житлових умов для українців [5]

Найменування показника	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Зміни,%
Введення в експлуатацію загальної площі житла, млн кв. м	6,4	9,3	9,4	10,75	11,217	175,27
Весь житловий фонд загальною площею, млн кв. м	1072,2	1079,5	1086	1094,2	1096,6	102,28
Житловий фонд у середньому на одного жителя, кв. м	23	23,3	23,5	23,7	23,8	103,48
Кількість квартир, усього, тис. од.	19288	19322	19327	19370	19368	100,41
Кількість сімей та однаків, які перебували на квартирному обліку на кінець року, тис.	1174	1139	1084	1022	808	68,82
Кількість сімей та однаків, які одержали житло протягом року, тис.	11	11	7	7	6	54,55
Перевезено пасажирів, млн	7274,1	6837,7	6972,9	6812,3	6620	91,01
Пасажирооборот, млн пас. км	130106,8	129815,3	134254	132479,7	128508,2	98,77

Таблиця 4

Динаміка показників умов здійснення охорони здоров'я українців [5, 6, 8]

Найменування показника	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Зміни, %
Кількість лікарняних закладів, тис.	2,8	2,8	2,5	2,4	2,2	78,57
Кількість лікарняних ліжок, тис.	431	429	412	404	398	92,34
Кількість лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів, тис.	8,8	9	8,2	8,3	10,8	122,73
Кількість відвідувань лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів за зміну, тис.	1000	993	999	1023	1037	103,70
Кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань, тис.	33032	33080	32381	31162	31024	93,92
Травматизм, пов'язаний з виробництвом (кількість потерпілих), осіб	12760	12234	10914	10067	8538	66,91
Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я, у % від загальних видатків	11,8	11,8	11,6	11,8	12,2	103,39

Показники темпів зростання кількості лікарняних закладів, ліжок, уперше зареєстрованих випадків захворювань, травматизму, пов'язаного з виробництвом, суттєво скорочуються. Проте показники темпів зростання кількості лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів та аналогічних їм за зміну значно зростають у 2013 р. і становлять 130%. Показники темпів зростання видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я скорочуються до 2011 р. (темп зростання склав 98%), а потім зростають до рівня 103% у 2013 р.

Охарактеризуємо аспекти соціального захисту в Україні, див. табл. 5.

Спостерігаємо позитивні тенденції, а саме: також скорочуються темпи зростання показників чисельності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Також скорочується кількість інтернатів та закладів соціального захисту дітей. Темпи зростання показників чисельності інвалідів зросли у 2010–2011 рр. до рівня 108% та 105% відповідно, проте вже з 2012 р. суттєво знизилися. Викликає занепокоєння динаміка показників кількості робочих місць

Таблиця 5

Динаміка показників здійснення соціального захисту українців [5, 6, 8]

Найменування показника	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Зміни,%
Чисельність дітей, усиновлених протягом року	5274	4865	4416	4079	3732	70,76
Загальна чисельність дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на кінець року	100787	98119	95956	92865	90772	90,06
Кількість інтернатів та закладів соц. захисту дітей	78	77	72	64	47	60,26
Кількість інвалідів, тис. осіб	2430,1	2631,1	2777,6	2788,2	2831,7	116,53
Кількість вільних робочих місць для інвалідів	9353	8228	8493	7774	*	83,12
Працевлаштовано інвалідів за рік	7578	8929	10812	12195	*	160,93
Загальна сума призначених субсидій на оплату житло-комунальних послуг, млн грн	143,4	237,4	237,4	292,4	272,5	190,03
Загальна сума призначених субсидій на оплату скрапленого газу та палива, млн грн	89,2	137,4	137,4	244,6	214,6	240,58
Видатки зведеного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення, у % від загальних видатків	25,4	27,6	25	25,3	28,7	112,99
Витрати громадських організацій на благодійну діяльність, тис. грн	355 623,40	593 352,90	695 842,80	699 525,40	653 891,90	183,87

Таблиця 6

Динаміка показників умов освітнього розвитку українців [5, 6, 8]

Найменування показника	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Зміни,%
Дошкільні навчальні заклади, тис.	15,5	15,6	16,1	16,4	16,7	107,74
Кількість дітей у дошкільних навчальних закладах, тис.	1214	1273	1354	1428	1471	121,17
Охоплення дітей дошкільними закладами, % до кількості дітей відповідного віку	53	53	55	57	62	116,98
Загальноосвітні навчальні заклади, тис.	20,6	20,3	19,9	19,7	19,3	93,69
Кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, тис.	4495	4299	4292	4222	4204	93,53
Професійно-технічні навчальні заклади	975	976	976	972	968	99,28
Кількість учнів у професійно-технічних навчальних закладах, тис.	424,3	433,5	409,4	423,3	391	92,15
Кількість вищих навчальних закладів 1-2 рівня акредитації	511	505	501	489	478	93,54
Кількість студентів у вищих навчальних закладах 1-2 рівня акредитації, тис.	354,2	361,5	356,8	345,2	329	92,89
Кількість вищих навчальних закладів 3-4 рівнів акредитації	350	349	345	334	325	92,86
Кількість студентів у вищих навчальних закладах 3-4 рівнів акредитації, тис.	2245,2	2129,8	1954,8	1824,9	1723,7	76,77
Видатки зведеного бюджету на освіту, у % від загальних видатків	21,5	21,1	20,5	20,5	21,2	98,60

для інвалідів, яка суттєво знизилася після 2008 р. Позитивним є те, що рівень працевлаштування інвалідів перевищує попередній аналогічний період. Суттєво скоротилися показники темпів зростання загальної суми призначених субсидій на оплату житлово-комунальних послуг. Подібна тенденція простежується у показників темпів зростання загальної суми призначених субсидій

на оплату скрапленого газу та палива, зниження яких здійснилося з рівня 154% у 2010 р. до 87% у 2013 р. Такі тенденції спостерігаються на фоні загального зниження показників темпів зростання видатків зведеного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення до рівня 90% у 2011 р. та поступового його зростання до рівня 113% у 2013 р. Витрати громадських організацій на бла-

Таблиця 7

Динаміка показників умов культурного розвитку українців [5, 6, 8]

Найменування показника	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Зміни,%
Кількість професійних театрів	136	140	133	132	133	97,79
Кількість відвідувань театрів за рік, млн	6,2	6,6	6,7	6,7	6,9	111,29
Кількість концертних організацій	77	83	82	88	85	110,39
Кількість слухачів на концертах за рік, млн	3,8	4,2	4,1	4,6	4,6	121,05
Кількість музеїв	499	546	570	592	608	121,84
Кількість відвідувань музеїв за рік, млн	20,8	21,7	21,8	22,4	22,3	107,21
Кількість масових та універсальних бібліотек, тис.	20,1	19,5	19,3	19,2	19,1	95,02
Бібліотечний фонд, млн примірників	338	326	318	315	311	92,01
Кількість демонстраторів фільмів, тис.	2,2	2,2	2,2	1,7	1,6	72,73
Кількість глядачів на сеансах за рік, млн	11	9	15	16	14	127,27
Кількість клубних закладів, тис.	18,7	18,6	18,5	18,5	18,5	98,93
Випуск книжок та брошур	22491	22557	22826	26036	26323	117,04
Випуск журналів та інших періодичних видань	2515	2822	2886	2945	3259	129,58
Кількість газет	2499	2347	2266	2343	2270	90,84
Середньодобовий обсяг телемовлення, годин	490,5	443,8	417,2	1078,5	1081,6	220,51
Середньодобовий обсяг радіомовлення, годин	386,5	361,8	355,4	376,2	354,5	91,72
Видатки зведеного бюджету на культуру та мистецтво, у % від загальних видатків	1,5	1,6	1,6	1,6	1,7	113,33

Таблиця 8

Динаміка показників умов екологічного розвитку українців [7]

Найменування показника	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Зміни,%
Викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних ¹ джерел забруднення у розрахунку на км ² , т	10,7	11,1	11,4	11,3	11,1	103,74
Викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних ¹ джерел забруднення у розрахунку на 1 особу, кг	139,9	145,6	150,5	149,6	147,7	105,58
Обсяги утворення відходів, тис. тонн	1230,3	419191,8	447641,2	450726,8	448117,6	36423,44
Відтворення лісів, тис. га	80,9	70,1	72,4	70,1	67,7	83,68
Заповідники, національні природні парки, площа, тис. га	1225,7	1310,5	1382,8	1565,2	1576,1	128,59
Потужність водних очисних споруд, млн куб. м	7581	7425	7687	7577	7592	100,15
Прийняття в експлуатацію станції для очищення стічних вод, тис. куб. м за добу	30	110	52	111	90	300,00
Прийняття в експлуатацію системи оборотного водопостачання, тис. куб. м за добу	1	14	16	80	0,4	40,00
Прийняття в експлуатацію установок для уловлювання та знешкодження забруднюючих речовин з відхідних газів, тис. м ³ газу за годину	184	500	2213	3363	0	2012/2009 рр. 1827,72

годину діяльність зростали до 2010 р. і суттєво знизилися до рівня 93% у 2013 р.

З усіх показників освітнього розвитку українців поступово зростає тільки кількість дошкільних навчальних закладів, кількість дітей у дошкільних навчальних закладах та рівень охоплення дітей дошкільними закладами. Проте всі інші показники, а саме кількість навчальних закладів усіх рівнів та кількість у них учнів систематично зменшуються. Рівень видатків зведеного бюджету на освіту у 2013 р. відповідає рівню 2009 р., що становить 21% від загальних видатків зведеного бюджету України.

Показники темпів зростання кількості культурних закладів в Україні суттєво відрізняються у різні періоди. Так, кількість професійних театрів поступово скорочується з 140 од. до 133 од. на фоні постійного зростання їх відвідувань з рівня 6,2 млн у 2009 р. до 6,9 млн у 2013 р. Коливаються показники кількості концертних організацій та їх слухачів, середньодобового обсягу телемовлення

та радіомовлення. За досліджений період на одну тисячу скорочуються показники кількості масових та універсальних бібліотек, на 27 млн примірників скоротився бібліотечний фонд. За досліджений період кількість музеїв зросла на 109 од., рівень їх відвідувань за рік – на 1,5 млн. Рівень видатків зведеного бюджету України на культурний розвиток у загальному обсязі видатків зріс з рівня 1,5% до 1,7%.

Поступово зростають обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел забруднення у розрахунку на кв. км до 2011 р. та спостерігаємо поступове зниження цього показника у 2013 р. Порівняно з рівнем 2009 р. обсяги утворення відходів зросли у 2010 р. у 340 разів. Потім зазначений показник ще зростав до 2012 р. та знизився у 2013 р. на 2,5 тис. кг. За досліджений період скорочується показник відтворення лісів з рівня 80,9 тис. га до рівня 67,7 тис. га. Зростають показники площі заповідників, національних

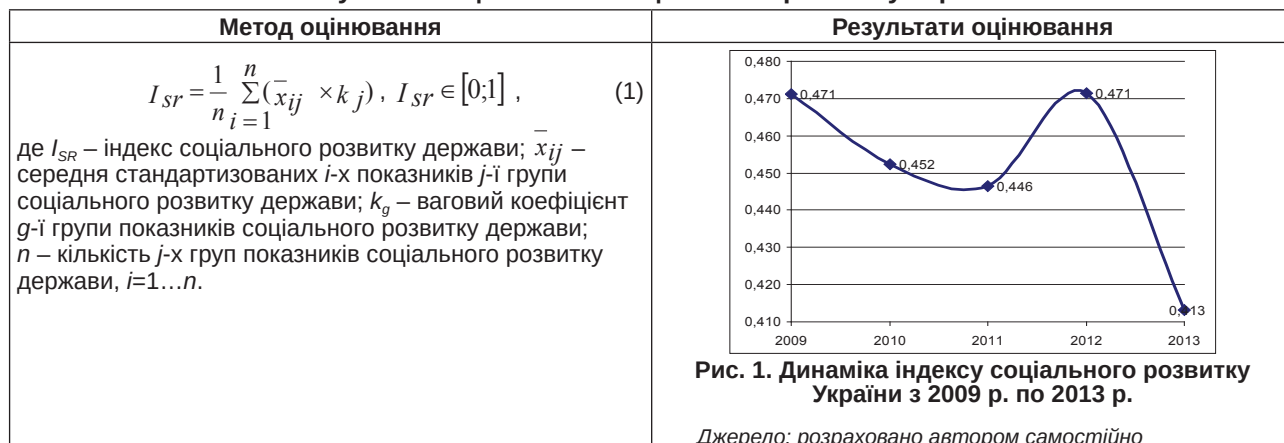
Таблиця 9

Динаміка показників умов економічного розвитку українців [5]

Найменування показника	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Зміни,%
Індекс споживчих цін	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	89,49
Індекс цін на:						
1. Продукти харчування та безалкогольні напої	110,9	110,6	101,7	97,7	99,3	89,54
2. Алкогольні напої, тютюнові вироби	138,4	122,1	108,8	107	110,1	79,55
3. Одяг і взуття	107,6	102,2	101	97,7	96,5	89,68
4. Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	108,2	113,8	111	100,7	100,3	92,70
5. Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	114,3	101,2	103,5	100,5	99,3	86,88
6. Охорона здоров'я	126,3	105,8	106,4	102	103	81,55
7. Транспорт	119,2	106,6	120,9	104,1	101,3	84,98
8. Зв'язок	104,3	91,1	103,5	101,4	100,7	96,55
9. Відпочинок і культура	111,8	102,5	103,2	100,2	99,7	89,18
10. Освіта	115,1	110,3	105,7	104,4	102,2	88,79
11. Ресторани та готелі	110	107,4	107,2	102,8	101,4	92,18
12. Різні товари та послуги	119,1	108,7	105,4	102,2	102,5	86,06

Таблиця 10

Результати оцінювання соціального розвитку України

природних парків з рівня 1225,7 тис. га у 2009 р. до 1576,1 тис. га у 2013 р. Майже не змінюється показник потужності водних очисних споруд та у середньому знаходиться на рівні 7,5 млн куб. м.

За даними таблиці 9 спостерігаємо поступове зниження індексу споживчих цін з рівня 112,3% у 2009 р. до 100, 5% у 2013 р. Досліджуючи показники індексів цін на окремі групи товарів та послуг спостерігаємо загальне поступове зниження показника індексу цін, але за такими групами, як транспорт, ресторани та готелі зростання показника індексу цін припадає на 2011 р., однак вже з 2012 р. показники знижуються. Продовжують зростати показники індексу цін на алкогольні напої та тютюнові вироби.

Для узагальнення основних тенденцій соціального розвитку пропонуємо згорнути отримані статистичні дані у інтегрований показник (формула (1)), що характеризує основну траєкторію розвитку у соціальній системі держави. У результаті проведених розрахунків за вищезазначеною формулою отримано наступну тенденцію соціального розвитку України в період 2009–2013 рр., рис. 1.

Представлено нестійку тенденцію до зниження соціального розвитку в Україні. Стієке зниження інтегрального показника з рівня 0,471 у 2009 р. до 0,446 у 2011 р. змінилося значним зростанням у 2012 р. до рівня 0,471. Тенденція до зростання у 2013 р. не збереглася, тому інтегральний показник соціального розвитку низився до рівня 0,413. Загалом рівень інтегрального показника соціального розвитку держави демонструє не тільки низхідні тенденції, а і загалом має дуже низький рівень – близько 40% від бажаного.

Висновки. У підсумку зазначимо, що загальні тенденції соціального розвитку в Україні зазнають суттєвих деструктивних змін. Низький загальний рівень соціального розвитку у державі характеризується негативними тенденціями у групі показників людських ресурсів, освіти та охорони здоров'я,

тобто суттєво знижується людський капітал України. Зростаючі тенденції за індексами таких груп, як економічні ресурси, культура, житлові умови життя та соціальний захист якісно не впливають на рівень соціального розвитку у державі, оскільки мають несистемний характер і поверхневу природу формування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку – Національна академія наук України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Віддруковано у ВПЦ «Експрес», 2009. – 864 с.
2. Геєць В.М. Про єдність і суперечності у розвитку суспільства, держави та економіки / В.М. Геєць // Економіка України. – 2012. – № 11. – С. 4-22.
3. Безтелесна Л.І. Управління людським розвитком та його фінансове забезпечення в Україні: оцінка і перспективи : монографія. – Рівне : НУВГП, 2010. – 361 с.
4. Лібанова Е.М. Вплив сучасної кризи на ментальні особливості, психологічні орієнтації та настанови населення України / Е.М. Лібанова // Глобальна економічна криза 2008–2010 років: досвід та шляхи подолання в Україні : моногр. / [В.П. Антонюк, С.С. Аптекарь, Н.А. Балтачєєва та ін.] ; за заг. ред. В.І. Ляшенка. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – С. 279-285.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України: показники виконання державного бюджету України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=77643.
7. Аналітична доповідь «Довкілля України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2012/ns_rik/analit/arhiv.htm.
8. Веб-портал Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЇЇ РИНКУ

COMPETITIVENESS VEGETABLES AND MARKETING STRATEGIES OF ITS MARKET

УДК 339.138:63

Мармуль Л.О.

д.е.н., професор,
завідувач кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки
Одеська державна академія харчових технологій

Романюк І.А.

к.е.н., асистент кафедри економіки та маркетингу
Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

Полегенько А.С.

бакалавр
Херсонський державний аграрний університет

У статті розглянуто взаємозалежність проблем формування та підвищення конкурентоспроможності плодоовочевої продукції та маркетингових стратегій розвитку її ринку. Виявлено чинники та принципи їх формування. Розроблено алгоритм застосування маркетингових стратегій та їх складники. Визначено функції та завдання. Запропоновано види та поєднання маркетингових стратегій або їх елементів в залежності від необхідності вирішення проблем та викликів.

Ключові слова: *плодоовочева продукція, ринок, розвиток, галузь, конкурентоспроможність, підвищення, маркетингові стратегії, управління.*

В статье рассмотрена взаимозависимость проблем формирования и повышения конкурентоспособности плодоовощной продукции и маркетинговых стратегий развития ее рынка. Выявлены факторы и принципы их формирования. Разработан алгоритм применения маркетинговых стратегий и их составляющие.

Определены функции и задачи. Предложены виды и сочетание маркетинговых стратегий или их элементов в зависимости от необходимости решения проблем и вызовов.

Ключевые слова: *плодоовощная продукция, рынок, развитие, отрасль, конкурентоспособность, повышение, маркетинговые стратегии, управление.*

The article considers the interdependence of problems of forming and improving the competitiveness of horticultural products and marketing strategies for the development of its market. The factors and principles of their formation. The algorithm of application of marketing strategies and their components. Identified functions and tasks. The proposed types and mix of marketing strategies or their elements depending on the need to address the issues and challenges.

Key words: *fruit and vegetable production, market, development, industry, competitiveness, improvement, marketing strategy, management.*

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки аналіз конкурентоспроможності плодоовочевого ринку стає об'єктивною необхідністю його ефективного функціонування. Важливою проблемою також є кількісна оцінка рівня конкурентоспроможності та пошук методів і стратегій управління нею, оскільки остання ґрунтується на аналізі сильних і слабких сторін ринку, його потенційних можливостях та загрозах.

Конкуренція, як економічне явище, є важливим чинником розвитку ринку і виступає своєрідним поштовхом для учасників до активних дій та спонукає виробників до випуску якісної і конкурентоспроможної продукції. Від так, на ринку плодів та овочів конкуренція виступає не тільки у вигляді економічного змагання за наявність великої кількості покупців і продавців, але й обумовлює боротьбу, у якій підсумком є досягнення кращих результатів серед товаровиробників за вигідніші умови виробництва і збуту товарів.

Дослідження конкурентоспроможності плодоовочевого ринку загалом дає змогу розглядати її як комплексну характеристику потенційних можливостей забезпечення конкурентних переваг виробництва плодів та овочів у перспективі. Джерелами конкурентних переваг при цьому можуть стати організаційно-технологічна й соціально-економічна база підприємств, вміння аналізувати та своєчасно здійснювати заходи щодо закріплення цих переваг. Адже аналіз і оцінка рівня конкурентоспроможності необхідні на всіх ступенях маркетингових стратегій розвитку поза

виробничим процесом. Саме тому дослідження комплексного забезпечення й оцінки конкурентоспроможності плодоовочевого ринку є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку маркетингових досліджень вітчизняного та світового ринку плодоовочевої продукції присвячені роботи таких відомих науковців, як Амбросов В.Я., Бойко В.І., С.В.Коваль, Власов В.І., Криворучко В.І., Макаренко П.М., Писаренко В.В., Рудь В.П., Саблук П.Т., Шпичак О.М. та ін. Проте аспект дослідження та застосування маркетингових стратегій на ринку плодоовочевої продукції, ефективності їх використання у взаємозв'язку з її конкурентоспроможністю залишається недостатньо вивченим.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення взаємозалежності між конкурентоспроможністю плодоовочевої галузі й продукції та маркетинговими стратегіями розвитку плодоовочевого ринку.

Вклад основного матеріалу дослідження. Економічна ефективність виробництва плодів та овочів значною мірою залежить від ефективної організації продажів, оптимального ціноутворення і спроможності товаровиробників відслідковувати існуючі ринкові тенденції. Вони повинні приймати багато управлінських рішень відносно того, що виробляти, як ефективно організувати виробничий процес, а також формувати маркетингові стратегії розвитку [2, с. 136]. Причому, найважливіші рішення пов'язуються саме з продажем виробле-

ної продукції, а це, в свою чергу, вимагає впровадження розвиненої маркетингової системи.

Маркетингові стратегії є ефективним засобом конкурентної боротьби на ринках продовольства. Сучасний продовольчий маркетинг – це сфера діяльності, що починає сприйматися сільськогосподарськими та переробними підприємствами як засіб завоювання своєї частки ринку та ефективної її експлуатації. Маркетингова орієнтація аграрного бізнесу дозволяє оптимально використовувати обмежені ресурси підприємств, знижувати видатки виробництва та обігу, забезпечувати необхідний рівень рентабельності.

Великою проблемою у розвитку виробництва плодоовочевої продукції є її реалізація. Аналіз структурних змін, що відбулися в садівництві та овочівництві, довів необхідність створення досконалого ринку плодів та овочів, який забезпечував би населення продукцією протягом року. Важливу роль у цьому повинен відігравати оптовий ринок, який створював би умови для організації оптової торгівлі [7, с. 14]. Йдеться про систему ціноутворення, співвідношення попиту та пропозиції, платоспроможність підприємств і населення, а також про необхідність вирішити екологічні проблеми виробництва та реалізації плодоовочевої продукції.

В сучасних умовах основним каналом реалізації плодоовочевої продукції населенню залишаються оптово-роздрібні ринки, на яких реалізується, в основному, продукція з особистих та фермерських господарств. Реалізація через магазини незначна, що зумовлено двома причинами:

1) схильністю населення купувати плодоовочеву продукцію на ринку, та застарілі стереотипи стосовно дороговизни продукції в магазинах;

2) нижчою якістю плодоовочевої продукції у торговельній мережі у порівнянні з ринком.

При цьому, відповідно до статистичних даних, саме реалізація через торговельну мережу дозволяє виробникам отримати найвищу ціну реалізації плодоовочевої продукції. Отже, перспективним каналом реалізації плодоовочевої продукції для виробників мають бути роздрібні торговельні мережі й такі альтернативні канали, як прямі продажі, інтернет-торгівля та ін.

Маркетингові стратегії розвитку ринку плодоовочевої продукції можна розглядати як цикл наступних видів діяльності: визначення найбільш економічно привабливого сегменту споживання продукту; оцінка сезонності необхідних поставок; дотримання вимог якості та стандартів продукції, яка буде запропонована на ринку; визначення оптимальної ціни, яка була б прийнятною для покупців і, водночас, давала б бажаний прибуток [5, с. 9]. Особливу увагу також приділяють післявиробничій доробці продукції, а саме пакуванню, зберіганню, транспортуванню та просуванню до ринків.

Маркетингові стратегічні рішення щодо розвитку ринку тісно пов'язані з ефективністю управлінського чинника (досліджень, розробок і політики виробництва й реалізації) на рівні його суб'єктів. Першим етапом організації виробництва плодів і овочів є повна інформація про те, яку продукцію, з якими споживчими якостями, за якою ціною, у якій кількості бажає придбати потенційний споживач. Маркетинг повинен сприяти поліпшенню якості життя людей. При цьому орієнтиром функціонування галузі повинна стати не епізодична користь, а цілі довгострокового порядку. Господарства повинні не тільки пристосовуватися до вимог ринку, запитів замовників, а й активно впливати на них.

Загальними цілями маркетингових стратегій розвитку плодоовочевого ринку є: досягнення максимально можливого рівня споживання, досягнення максимальної споживчої задоволеності, надання широкого вибору, гранично можливої розмаїтості товарів [1, с. 59]. Досягнення цих цілей при вдалих обставинах приведе до одержання більшого доходу, випуску широкого асортименту продукції та підвищення її конкурентоспроможності. Необхідно орієнтуватися також і на те, що досліджувані підприємства розвиваються шляхом інтенсивного зростання, а це передбачає глибоке проникнення на ринок, розширення його границь, удосконалення продукції.

Виходячи з цього, є необхідність у фахівця з маркетингу в агроформуваннях та ринково-логістичних підприємницьких структурах. Вона пов'язана з наступними чинниками:

1) сильні конкуренти – господарства інших областей півдня України, а також іноземні товаровиробники плодоовочевої продукції. Щоб не довелося уступати сьогодішнє переважаюче положення конкурентам, потрібно вивчати ринок, запити своїх замовників, підвищувати якість товарів. Проте в господарствах дослідження, як можна оптимізувати процес реалізації з метою одержання максимального прибутку, проводяться недостатньо;

2) рекламна діяльність – сильна рушійна сила для просування товарів в умовах конкуренції. Функція розміщення реклами лежить, в основному, на директорів і головному бухгалтері. Ефект від такої комунікаційної політики слабкий. Для одержання результатів необхідні спеціальні знання в сфері маркетингу, зокрема, рекламної діяльності, щоб визначити найбільш ефективний вид реклами;

3) для розробки нових видів продукції потрібно також всебічно досліджувати ринок, а саме потреби потенційних покупців;

4) наявність маркетингового відділу в господарствах підвищить їх престижність та рівень комунікацій.

Досвідчений маркетолог для більш повного уявлення про ринок аналізує його та структуру [3, с. 44]. На основі досліджень розробляються певні програми дій або маркетингові стратегії розвитку загалом. Особливу увагу приділяють аналізу власних ресурсів і плануванню асортименту продукції. З метою ефективного функціонування на ринку і гарантійного отримання очікуваного прибутку необхідно проводити якісну оцінку конкурентного середовища.

Аналізуючи механізм застосування маркетингових стратегій для розвитку плодоовочевого ринку, можна скласти алгоритм їх етапів та складників (рис. 1).

У функції маркетингу входять комплексне вивчення ринку, планування товарного асортименту, політика цін, реклама і стимулювання збуту, управління збутом [6, с. 9]. Економічні відносини між всіма учасниками ринку плодоовочевої продукції повинні базуватися на принципах взаємовигідної кооперації або на створенні інтегрованих агропромислових формувань. Організаційний розвиток ринку плодоовочевої продукції повинен включати створення гуртових ринків, проведення аукціонів, торгівельно-виробничих утворень, торгівельних і закупівельних підприємств й інших форм. Повинно бути забезпечено рівномірний потік продукції до кінцевого споживача протягом всього року.

Основна маркетингова стратегія вітчизняних агротоваровиробників на сучасному етапі може бути сформульована як подовження маркетингового сезону традиційних культур. Виробники одержують стабільну (середню ціну) під час сезону від покупців, а покупці/гуртовики і роздрібники одержують стабільний обсяг поставок від виробників протягом всього сезону, сплачуючи при цьому домовлену ціну. Іншим прибутковим елементом агробізнесу має стати запровадження культур, що мають велику збутову нішу, специфічних культур і культур великої прибутковості, разом з подовженням сезону.

Подовження сезону забезпечить виробникам можливість підвищити і вирівняти грошовий потік, утримувати свої позиції на ринку продукції, застосовувати робочу силу протягом довшого сезону і, зрештою, підвищити загальні доходи господарств. Мається на увазі те, що подовження сезону необов'язково означає вирощування культур взимку; мається на увазі

вихід цієї культури на ринок раніше і пізніше під час сезону, коли попит вже або ще існує але пропозиція не є достатньою, а також, коли пропонується продукція, що зберігалась на складах наприкінці сезону, в позасезонний період (взимку і ранньою весною).

З багатьох організаційних та економічних факторів, що стосуються створення ринку свіжої продукції, найбільш важливим буде введення специфічних для даної області ранніх, пізніх і високоврожайних сортів культур, що приносять реальний дохід; розвиток плідництва та овоочівництва закритого ґрунту [4, с. 257]. Такі заходи прискорять і покращать постачання ринку. Плодоовочева продукція після введення сучасних методів сортування, пакування і переробки, може виявитися ефективним засобом підвищення прибутковості для агроформувань, фермерських і особистих господарств, що займаються постачанням продукції.

Управління елементами комплексу маркетингу виробників плодоовочевої продукції має здійснюватися виключно у межах чітко сформульованої маркетингової стратегії. Враховуючи реалії ринку плодоовочевої продукції в Україні, виробникам можна запропонувати наступні стратегії:

1. Створення і маркетинг продукції з певними якісними характеристиками. При цьому у маркетингових комунікаціях можна навіть акцентувати увагу споживачів на окремих властивостях продукції, що вже вирощується (наприклад, вітамінний склад, властивості, смакові якості, органічність).

2. Оптимізація виробничих та бізнесових витрат загалом за рахунок кооперації кількох виробників. Кооперація дозволяє фермерам суттєво зменшувати свої витрати завдяки спільній закупці (насіння, паливо, продукція агрохімії і т.п.),

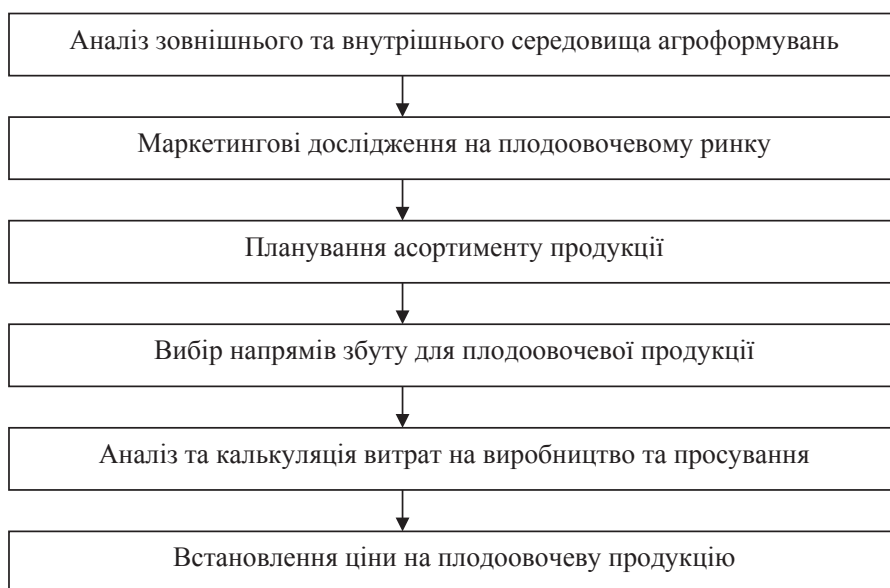

Рис. 1. Алгоритм застосування маркетингових стратегій розвитку плодоовочевого ринку

перевезеннях, реалізації тощо. Як правило, при закупці великих партій товарів фермери можуть економити 5-15% від вартості ресурсів. У якості прикладу можна навести кооперацію фермерів з Херсонщини по закупці матеріально-технічних ресурсів і реалізації продукції садівництва, овочівництва та баштанництва кооперативом «Південний Союз».

3. Виробництво та маркетинг продукції, яка покращує виробничу ефективність в інших галузях агробізнесу. Так, наприклад, переробним підприємствам можуть бути потрібними особливі гібриди або сорти, за які вони будуть платити більше. В умовах кооперативу є можливість забезпечити необхідні обсяги плодоовочевої сировини.

4. Володіння переробним підприємством, що переробляє продукцію власників (членів кооперативу). Фермери можуть викупити місцевий переробний завод і повністю контролювати виробництво на ньому.

5. Комбінація з кількох стратегій для отримання прибутків й забезпечення конкурентоспроможності. Ефективне поєднання окремих маркетингових стратегій та їх елементів дозволить отримати синергетичний ефект.

Висновки з проведеного дослідження. Одним із основних інструментів формування та підвищення конкурентоспроможності плодоовочевої галузі й продукції є маркетингові стратегії розвитку плодоовочевого ринку. Їх змістовними складовими мають стати: прогнозування та планування збуту, управління технологічними виробничими процесами на інноваційних засадах, фінансовою

та експортною діяльністю; поліпшення якості продукції шляхом стандартизації, сертифікації, використання екологічно чистих ресурсів, скорочення термінів постачання і реалізації; ведення наукових досліджень із питань ринкової торгівлі; вдосконалення реклами, підвищення рівня реагування на зміни споживчого попиту та пропозиції; зниження витрат, забезпечення гнучкості виробництва та бізнесу у цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кашуба Ю. П. Регіональні оптові ринки сільськогосподарської продукції / Ю. П. Кашуба // Економіка АПК. – 2012. – № 2. – С. 57-61.
2. Мармуль Л.О. Організаційно-економічні засади формування та розвитку ринку плодоягідної продукції: [монографія] / Л.О. Мармуль, С.В. Коваль. – Херсон: Айлант, 2008. – 160 с.
3. Демченко Р. Ринок у цифрах / Р. Демченко // Пропозиція. – 2007. – № 8 (146). – С. 44-45.
4. Соловійов І.О. Агромакетинг: система, методологія, реалізація концепції / І.О. Соловійов. – Херсон: Олді-плюс 2008. – 344 с.
5. Ромащенко М. Состояние и перспективы развития овощеводства открытого грунта в Украине / М. Ромащенко // Овощеводство. – 2010. – № 5. – С. 8-11.
6. Ємченко М. Україна: тенденції та перспективи імпорту свіжої плодоовочевої продукції / М. Ємченко // Матер. третьої міжнар. конф. «Овочі і фрукти України – 2006. Відкритий ринок». – К.: ІА «АПКІнформ», 2007. – С. 8-10.
7. Бачуріна І. Перспективи експорту плодоовочевої продукції з України у контексті приєднання до СОТ / І. Бачуріна // Агросвіт. – 2007. – №13. – С. 13-18.

РОЗДІЛ 6. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

ФИНАСОВАЯ СИСТЕМА КАК СОСТАВНАЯ
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫFINANCIAL SYSTEM AS A COMPONENT
OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

В статье раскрыта экономическая сущность финансовой системы как составляющей социально-экономического развития страны, которая заключается в использовании совокупности экономических отношений в сфере формирования, эффективного распределения и перераспределения валового внутреннего продукта и национального дохода между ее звеньями, которые определяются соответствующей структурой системы финансовых институтов и их взаимосвязей с целью создания надлежащих условий для сбалансированного экономического роста, что позволит повысить результативность экономических преобразований. Обоснованы перспективные направления развития финансовой системы с учетом цикличности развития, современных макроэкономических тенденций, показателей финансовой устойчивости. Раскрыты методологические основы механизма реализации государственного финансового регулирования развития экономики с учетом целесообразности трансформации системы финансовых инструментов, целей и задач экономической политики страны на средне- и долгосрочную перспективу.

Ключевые слова: финансовая система, финансовые институты, финансовое регулирование, социально-экономическое развитие страны, бюджет, бюджетная система, денежно-кредитная система, приоритеты финансовой политики.

У статті розкрито економічну сутність фінансової системи як складової соціально-економічного розвитку країни, яка полягає у використанні сукупності економічних відносин у сфері формування, ефективного розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу між її ланками, які визначаються відповідною структурою системи фінансових інститутів і їх взаємозв'язків з метою створення належних умов для збалансованого економічного зростання, що дозволить підвищити результативність

економічних перетворень. Обґрунтовано перспективи напрямків розвитку фінансової системи з урахуванням циклічності розвитку, сучасних макроекономічних тенденцій, показників фінансової стійкості. Розкрито методологічні основи механізму реалізації державного фінансового регулювання розвитку економіки з урахуванням доцільності трансформації системи фінансових інструментів, цілей і завдань економічної політики країни на середньо- і довгострокову перспективу.

Ключові слова: фінансова система, фінансові інститути, фінансове регулювання, соціально-економічний розвиток країни, бюджет, бюджетна система, грошово-кредитна система, пріоритети фінансової політики.

Economic essence of the financial system is exposed as the constituent of socio-economic development of the country, which consists in the use of totality of economic relations in the field of formation, effective distribution and redistribution of gross domestic product and national income between its certain links determined by the corresponding structure of the system of financial institutes and their intercommunications with the purpose of creation of the proper terms for the balanced economic growth. The perspective directions of development of the financial system are reasoned taking into account the recurrence of development, modern macroeconomic tendencies, and indexes of financial stability. Methodological bases of the mechanism of realization of government financial control over development of economy are revealed, taking into account expediency of transformation of the system of financial instruments, aims and tasks of economic policy of the country in medium- and long-term perspective.

Key words: financial system, financial institutes, financial regulation, socio-economic development of country, budget, budgetary system, money-and-credit system, priorities of financial policy.

УДК 336.1

Боголиб Т.М.

д.э.н., профессор,
декан финансово-экономического
факультета
Переяслав-Хмельницкий
государственный педагогический
университет
имени Григория Сковороды

Постановка проблемы. В условиях трансформационных преобразований замедления темпов экономического роста, усиления влияния экзогенных факторов на социально-экономическое развитие страны важным является повышение ответственности финансово-экономической политики с учетом институциональных изменений мировой экономики. Важным институтом общественного развития современности является финансовая система, которая должна адаптироваться к общим макроэкономическим колебаниям, оста-

ваясь одновременно инструментом регулирования экономических циклов. В условиях кризисных процессов в украинской экономике необходимым является усовершенствование теоретико-методологических основ функционирования финансовой системы, углубления раскрытия ее экономической сущности как весомой составной экономического роста, усиления взаимосвязи финансового регулирования с динамикой общественного развития.

Механизм управления финансовой системой является способом реализации финансово-бюд-

жетной, денежно-кредитной, инвестиционной социальной составных экономической политики государства. Регулирование соотношений финансовой системы должно быть направлено на достижение макроэкономической сбалансированности, стимулирования экономического роста за счет использования интенсивных факторов развития, поддержки высокого уровня занятости, обеспечения социальной справедливости, уменьшения дифференциации размеров получаемых доходов населения.

Вместе с этим на данном этапе развития экономических отношений важным является определение перспективных направлений усовершенствования финансовой системы с учетом опыта стран с развитой и трансформационной экономикой, современных макроэкономических тенденций, показателей финансовой устойчивости. С целью усиления результативности финансовой политики целесообразным является дальнейшее развитие положений относительно механизма бюджетно-налогового регулирования. Нуждаются в углублении исследования вопросов влияния финансовой системы на социально-экономическое развитие общества. Необходимым является осуществление структурных изменений экономики, формирование финансовой системы развития направленной, в том числе на концентрацию финансово-экономических ресурсов в тех секторах экономики, которые осуществляют производство инновационной продукции высокотехнологических укладов. Все выше сказанное определяет актуальность нашего исследования.

Анализ последних исследований и публикаций. Среди весомых научных исследований ученых в сфере финансово-экономического регулирования, повышения адаптивности финансовой системы к экономическим трансформациям можно назвать труды Р. Барро, Дж. Бьюкенена, А. Вайднера, О. Василика, С. Глазьева, Дж.М. Кейнса, П. Кругмана, И. Луниной, В. Мау, Я. Маркина, Д. Рикардо, В. Родионовой, Р. Солоу, Д. Стиглица, С. Юрия.

Целью статьи является усовершенствование теоретико-методологических основ финансовой системы как составной социально-экономического развития страны.

Научная новизна полученных результатов состоит в раскрытии экономической сущности финансовой системы в качестве составной социально-экономического развития страны, которая заключается в использовании совокупности экономических отношений в сфере формирования, действенного распределения и перераспределения валового внутреннего продукта и национального дохода между отдельными звеньями, которые определяются соответствующей структурой системы финансовых институций и их взаимосвя-

зей с целью создания надлежащих условий сбалансированного экономического роста, что даст возможность повысить результативность экономических преобразований.

Изложение основного материала исследования. Экономическую сущность с финансовой системой можно представить как составную социально-экономического развития страны, которая состоит в использовании совокупности экономических отношений в сфере формирования, действенного распределения и перераспределения валового внутреннего продукта и национального дохода между отдельными звеньями, которые определяются соответствующей структурой системы финансовых институций и их взаимосвязи с целью создания надлежащих условий для сбалансированного экономического роста [13].

В условиях экономических преобразований важным является усиление роли государства в регулировании социально-экономических процессов, улучшения качественного уровня управления бюджетно-налоговой и денежно-кредитной системой с повышением действенности их координации. Вместе с этим, финансовая политика страны стала более зависимой от внешнеэкономических факторов, что обуславливает дальнейшую необходимость усовершенствования финансовой системы. Формирование финансово-экономической политики страны, в том числе в части регулирования бюджетных доходов и расходов, межбюджетных отношений, дефицита бюджета, государственного долга, денежной массы, валютного курса, платежного баланса происходит с учетом совокупности внешних факторов, которые направлены на повышение уровня инвестиционной привлекательности стран для международного капитала, конкурентоспособности украинских товаров на мировых рынках. Целесообразным является реализация взвешенного финансового регулирования, учитывая тенденции экономического роста, снижения показателя удельного веса государственного долга в валовом внутреннем продукте и долговой нагрузки на бюджет. Важной задачей финансовой системы является обеспечение оптимального распределения валового внутреннего продукта между ее составными и финансово-экономическими ресурсами между экономическими субъектами, что направлено на стимулирование развития украинской экономики.

Финансовая система влияет на формирование и распределение сбережений, инвестиционных ресурсов. Улучшение инвестиционного климата страны требует достижения макроэкономического равновесия, осуществления структуры преобразований экономики, повышения качественного уровня институциональной составной общественного развития, дальнейшего усовершенствования бюджетно-налоговой и денежно-экономической

системы, усиление действенности государственного финансового регулирования. Весомая роль в реализации финансового механизма экономического роста принадлежит инновациям. Важным является усиление значения информационных услуг, которые заключаются в разработке и внедрении инновационных технологий обработки, классификации и передачи информации, которая заключается в усовершенствовании производственных процессов в рамках научно-технического прогресса [10]. К действенным инструментам стимулирования социально-экономического развития относится повышение уровня образования и профессиональной подготовки работников, развитие научных исследований и их дальнейшая имплементация в процессе общественного производства. Важным вопросом является исследование особенностей структуры финансовой системы, ведь от степени ее развития значительным образом зависит эффективность распределения и перераспределения валового внутреннего продукта и национального дохода, что будет влиять на темпы и равномерность социально-экономического развития страны. Кроме того, уровень развития инфраструктуры финансовой системы и отдельных финансовых институтов определяет результативность преобразований в экономике и социальной сфере.

Изученные зарубежного опыта функционирования финансовой системы позволило выявить определенные особенности финансового регулирования экономики. Финансовая система стран с развитой экономикой характеризуется значительным влиянием эндогенных факторов, высокой степенью развития банковской системы и финансового рынка в целом. Становление современной системы финансовых институтов осуществлялось на протяжении двадцатого века и постоянно адаптировалось к изменениям экономической среды [5]. На данном этапе развития экономики различают:

- американскую модель социально-экономического развития, которая основывается на умеренном вмешательстве государства в экономические процессы и на основах финансово-экономического либерализма в целом;

- азиатскую модель экономического развития, которая направлена на развитие высокотехнологических укладов экономики, инновационной деятельности и содействует развитию человеческого капитала как наиболее важного фактора экономического роста;

- западноевропейская модель предусматривает единство положений либеральных экономических теорий и оптимального уровня государственного регулирования, направленного на обеспечение сбалансированного развития экономики и равномерного распределения доходов населения;

- скандинавская модель социально-экономического развития, которая характеризуется значительным уровнем участия государства в регулировании социально-экономических процессов, высоким уровнем социальной защиты и социальных стандартов, равномерным распределением национального дохода.

С началом рецессии повысилась роль финансовой политики страны в регулировании ее экономического развития, наблюдается активное использование инструментов бюджетно-налогового и монетарного регулирования. Динамика показателей дефицита бюджета и государственного долга связана с реализацией стимулирующей финансово-экономической политики.

Финансово-бюджетная составная системы социально-экономического развития соответствующе влияет на расширенное воспроизводство общества. Целесообразным является дальнейшее усовершенствование механизма бюджетно-налогового регулирования, углубленное исследование институциональных основ становления финансовой системы, усиление системности в реализации государственной политики в сфере формирования доходной части бюджета, планирования и использования бюджетных расходов, регулирование дефицита (профицита) бюджета, государственного долга и межбюджетных отношений. На современном этапе развития экономики важным является реализация стимулирующей финансовой политики, направленной на возобновление положительной динамики экономического роста и повышения благосостояния населения.

Налоговое регулирование является действенным инструментом влияния на социально-экономическое развитие страны. Осуществляя налоговую политику, государство обеспечивает необходимые источники финансирования социальной сферы, создавая соответствующие условия для структурных преобразований экономики и стимулирования экономического роста [4]. После получения независимости усилия финансовых органов Украины были направлены на поиск баланса между интересами государства и налогоплательщиков, оптимальных форм и методов налогообложения, обоснованных подходов к использованию механизмов льготного налогообложения и повышения действенности администрирования налоговых платежей в бюджет. Становление и дальнейшее развитие механизма налогового регулирования было значительно усложнено отсутствием опыта формирования самостоятельной финансовой системы. Одновременно постепенная адаптация экономики к трансформационным преобразованиям, развитие финансово-бюджетной системы, повышение качественного уровня институциональной среды содействовали положительным изменениям в сфере реализации механизма

налоговой системы. Поэтапно было уменьшено количество налогов, снижено ставки и расширено базу налогообложения, повышено действенность администрирования налогов. Налоговая политика приобрела более четкую направленность и эффективность, внедрено упрощенную систему налогообложения субъектов малого предпринимательства, усовершенствованное взаимоотношение между налогоплательщиками и бюджетом, очерченную социальную составную регуляторного механизма налогообложения.

Структура налоговой системы должна содействовать росту объема налогов и сборов, которые поступают в бюджеты всех уровней, не снижая при этом стимулов к развитию предпринимательства. Наивысшее значение удельного веса в валовом внутреннем продукте в разрезе налоговых поступлений сводного бюджета занимает налог на добавленную стоимость. В период 2004–2014 гг. среднее значение этого показателя составило 7,9%. Соответственно, за этот период среднее значение удельного веса налога на доходы физических лиц в валовом внутреннем продукте составило 4,6%, налога на прибыль – 4,5%, акцизного налога – 2,0%, ввозной пошлины – 1,1%, местных налогов и сборов – 0,2% [7].

Мы выделили такие этапы развития бюджетной системы в Украине:

– начальный этап становления (1992–1994 гг.): бюджетная система с учетом дисбалансов общественного устройства, разрыва устойчивых экономических связей, значительных темпов падения промышленного производства и валового внутреннего продукта, снижения уровня жизни населения не смогла в достаточной степени адаптировать структурно-функциональный механизм регулирования к соответствующим условиям раз-

вития экономики и выполнять стабилизирующую функцию, наблюдается разбалансированность бюджетной системы в данный период;

– этап дальнейшего усовершенствования бюджетной системы, институционального становления (1995–2001 гг.), что характеризуется постепенным усилением уровня финансовой устойчивости, сбалансированности, повышением действенности механизма бюджетного регулирования социально-экономического развития, эффективности использования бюджетных средств;

– этап сбалансированного развития (2002–2007 гг.) характеризуется умеренными размерами дефицита бюджета и государственного долга, постепенным уменьшением значений показателей удельного веса государственного и гарантированного долга, обслуживание государственного долга в валовом внутреннем продукте, что содействовало достижению макроэкономической стабилизации;

– этап функционирования бюджетной системы в условиях трансформационных преобразований 2008–2009 гг. и дальнейшего посткризисного обновления экономики характеризуется усилением роли бюджета в системе государственного регулирования социально-экономического развития, увеличения удельного веса перераспределения валового внутреннего продукта через бюджетную систему, роста показателя бюджетного дефицита и государственного долга страны.

Бюджетная политика в сфере расходов должна быть направлена на выполнения задач социально-экономического развития страны, стимулировать деловую активность и инвестиционную деятельность, содействовать развитию социальной инфраструктуры. Одновременно структура

Таблица 1

Динамика удельного веса расходов сводного бюджета в валовом внутреннем продукте в разрезе функциональной классификации, %

Показатели	Годы										
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Общегосударственные функции	3,80	3,75	3,57	3,51	3,66	3,37	3,26	3,63	4,10	3,80	3,87
Оборона	1,57	1,97	1,79	1,34	1,17	1,33	1,24	1,06	1,04	1,01	1,03
Общественный порядок, безопасность, судебная власть	2,23	2,19	2,28	2,32	2,34	2,56	2,86	2,67	2,63	2,48	2,60
Экономическая деятельность	3,19	4,57	5,68	4,38	5,05	5,80	5,67	4,64	4,12	4,69	4,67
Охрана окружающей среды	0,30	0,34	0,35	0,28	0,30	0,31	0,29	0,28	0,26	0,30	0,38
Жилищно-коммунальное хозяйство	0,62	0,68	0,78	0,89	1,47	0,82	0,95	0,82	0,50	0,67	1,45
Здравоохранение	3,34	3,63	3,52	3,51	3,63	3,71	3,54	4,00	4,09	3,73	4,15
Духовное физическое развитие	0,63	0,77	0,78	0,78	0,80	0,79	0,83	0,91	1,05	0,82	0,97
Образование	5,43	5,60	5,31	6,07	6,20	6,15	6,43	7,31	7,29	6,56	7,21
Социальная защита и социальное обеспечение	5,60	4,85	5,65	9,09	7,63	6,75	7,84	8,65	9,56	8,03	8,89
Всего	26,71	28,35	29,71	32,17	32,25	31,59	32,91	33,97	34,64	32,09	35,22

Источник: рассчитано автором

расходной части бюджета должна учитывать макроэкономическую динамику и адаптироваться к современным преобразованиям финансовой системы. Динамика удельного веса расходов сводного бюджета в валовом внутреннем продукте за период 2004–2014 гг. свидетельствует о том, что наибольшее среднее значение этого показателя за указанный период составляют расходы на социальную защиту и социальное обеспечение – 7,50% (табл. 1). Соответствующий показатель для расходов на образование составляет 6,32%, экономическую деятельность – 4,77%, здравоохранение – 3,7%, общегосударственные функции – 3,67%, общегосударственный порядок, судебную власть – 2,47%, оборона – 1,32%, жилищно-коммунальное хозяйство – 0,88%, духовное и физическое развитие – 0,83%, охрану окружающей среды – 0,31% [12].

Бюджет является весомым инструментом регулирования социального развития общества. При помощи изменений размеров таких базовых показателей, как: минимальная заработная плата, прожиточный минимум в размере существующих категорий населения, а также использование механизма единой тарифной сетки должностных окладов работников бюджетной сферы и регулирование размера оклада первого тарифного разряда осуществляет значительное влияние на уровень доходов населения, материальное благосостояние граждан.

С учетом существующих финансово-экономических возможностей государство постоянно стремится увеличивать социальные стандарты жизни, уровень материального обеспечения работников бюджетной сферы и нетрудоспособных категорий населения. Только за 2004–2014 гг. номинальный размер минимальной заработной платы увеличился более чем в восемь раз, реальный – в три раза.

Приоритетными направлениями бюджетной политики страны на среднесрочную перспективу с учетом постепенного возобновления темпов экономического роста должны стать снижение удельного веса перераспределения валового внутреннего продукта через бюджетную систему, сокращение удельного веса расходов на общегосударственные функции в части уменьшения расходов на обслуживание государственного долга, усовершенствование механизма финансирования бюджетных учреждений в сфере науки, образования, здравоохранения с одновременной оптимизацией их численности, что будет содействовать повышению уровня результативности расходов бюджета, постепенному росту значений удельного веса расходов на оборону в части обновления военной техники для повышения боеспособности отечественной армии, оптимизация структуры расходов на экономическую деятельность. Важ-

ным являться дальнейшее усовершенствование механизма бюджетного регулирования в сфере планирования расходов бюджета, оптимизации структуры и количества бюджетных программ [6].

Взвешенная политика в сфере формирования доходов бюджета и налогового регулирования обуславливает усиление уровня конкурентоспособности отечественных предприятий на внешних рынках сбыта товаров и услуг и национальной экономики в целом. Снижение налоговой нагрузки на предприятия, которые реализуют инвестиционные проекты и внедряют инновационные продукты в серийное производство будет содействовать увеличению оборотных средств в их распоряжение, усилению спроса и обновлению технологий и оборудования, снижению нужд субъектов предпринимательства в займах. Достаточный уровень обновления основных фондов предприятий ускорит структурные изменения отечественной экономики. С учетом цикличности экономического развития целесообразным является формирование долгосрочной стратегии управления финансовой системой, которая основывается на усилении государственного регулирования экономического развития в условиях экономического упадка или же дерегуляции экономики в условиях экономического роста [8].

Целью осуществления влияния денежно-кредитной политики на финансовую систему страны является надлежащий уровень регулирования денежной и кредитной эмиссии, что будет содействовать экономическому росту в условиях стабильности цен. Использование инструментов монетарного регулирования должно быть взаимосогласованным и динамичным, что усиливает положительное влияние государства на реальный и финансовый сектор экономики и снижает уровень системных рисков финансовой системы.

Недостаточный уровень корреляции между политикой регулирования денежной массы, валютного курса, счета капиталов и кредитования ощутимо влияет на снижения уровня сбалансированности денежно-кредитной системы и приводит к долгосрочным трансформациям экономики. Важными задачами денежно-кредитного регулирования на среднесрочную перспективу являются обеспечение устойчивости финансовой системы, повышение конкурентоспособности финансовой системы, в том числе за счет обеспечения опережающих темпов внутреннего платежеспособного спроса, приоритетность стимулирования экономического развития с использованием механизмов влияния на уровень денежной ликвидности, курса национальной валюты поддержка финансовых институтов, которые осуществляют финансирование реального сектора экономики, усовершенствование механизма макропруденциального контроля за системными рисками [2].

Весомым инструментом денежно-кредитного регулирования является валютное регулирование, что соответственно предусматривает влияние государства на резервы банковской системы, общий спрос и предложение денег в стране. Целесообразной является поддержка динамического равновесия валютного курса с учетом изменений совокупности макроэкономических показателей, что содействует обеспечению сбалансированности финансовой системы, усилению действенности таргетирования инфляции и обеспечивает соответствующие условия для сбалансированности платежного баланса. Кроме этого, необходимым является более углубленный учет институциональных факторов ценообразования, в том числе характер и тип взаимоотношений между государственным органом, который отвечает за разработку и реализацию валютной политики страны и других субъектов валютного рынка при определенном валютном режиме. Государственные финансовые институты в сфере валютного регулирования должны осуществлять валютную политику с учетом общих целей и задач финансовой политики на среднесрочную перспективу, принципов общего макроэкономического равновесия. Важным является дальнейшее усиление координации валютного регулирования с бюджетно-налоговым регулированием, что будет содействовать укреплению устойчивости финансовой системы.

Количественная оценка взаимосвязей показателей бюджета, в том числе доходов, расходов, бюджетного дефицита с макроэкономическими показателями, которые характеризуют общеэкономическое состояние государства, позволяет определить показатель финансовой устойчивости бюджетной системы с учетом динамики экономической ситуации, осуществить соответствующий анализ эффективности инструментов финансово-бюджетной политики страны. Кроме того, оценка эффективности влияния инструментов системы бюджетного регулирования социально-экономического развития позволяет выявить дисбалансы между отдельными составными, определенные недостатки в структуре механизма реализации бюджетной и налоговой систем, нарушения основных принципов их функционирования [3].

Уровень долговой устойчивости финансовой системы страны в период трансформационных преобразований и посткризисного возобновления снизился, но в целом находится в рамках нормативных значений. Вместе с этим по отдельным составным показателям долговой устойчивости было достигнуто граничных значений, прежде всего для показателей – отношение валового внешнего долга к валовому внутреннему продукту и отношение объема краткосрочного внешнего долга к золотовалютным резервам страны, что свидетель-

ствует о зависимости функционирования финансовой системы от внешних займов, несовершенной структуры валового внешнего долга и необходимости увеличения объемов международных резервов страны для улучшения уровня финансово-экономической стабилизации [9].

Финансовая система является важным инструментом определения приоритетных направлений влияния страны на экономические и социальные процессы. Разработка и реализация механизма финансового регулирования должны учитывать особенности и структуру отечественной экономики, глубину глобализационных преобразований и степень развития финансовых институтов. Направленность механизма управления финансовой системы на решение совокупности имеющихся проблем предусматривает концентрацию, распределение на перераспределение финансово-экономических ресурсов, переориентацию экономики на инновационную модель развития и достижения сбалансированного социально-экономического развития страны, повышения уровня платежеспособности населения.

На современном этапе развития влияние финансовой системы на экономический рост состоит в стимулировании внутреннего спроса для поддержки высокого уровня занятости и объема товаров, предоставление услуг субъектами хозяйствования; увеличение объемов выпуска, обновление материально-технической базы производства, усиление инновационной составной экономического развития за счет активизации инвестиционной деятельности [5].

Соединение данных направлений, значительной степенью, определяет результативность структурных преобразований экономики, сбалансированность финансово-экономической политики страны. Необходимым фактором стимулирования социально-экономического развития является расширение объемов внутреннего спроса, что даст возможность увеличить объемы заказов для отечественных предприятий, частично компенсировать определенные издержки частицы объемов экспорта на внешних рынках сбыта товаров и услуг, повысить уровень деловой активности. Важной является поддержка надлежащего уровня кредитования национальной экономики банковскими учреждениями, увеличение объемов государственных заказов за счет средств государственного и местных бюджетов, содействие привлечению иностранного финансового капитала путем создания преференций и обеспечение гарантий относительно права собственности и прозрачных условий осуществление предпринимательской деятельности. Значительное влияние на развитие инновационной составной экономики, привлечение инвестиций и ускорение структурных преобразований осуществляют государствен-

ные институты развития, деятельность которых направлена на проектное финансирование, принятие участия в управлении проектом в качестве партнера и поиск источников финансирования данного проекта. Одновременно в современных условиях роль действующих государственных институтов развития в модернизации отечественной экономики является незначительной и требует постоянного роста.

Финансовая политика страны должна быть направлена на выполнение в достаточной степени функций социальной защиты и социального развития, что требует согласования целей социально-экономического развития с целями финансовой политики, усовершенствования среднесрочного и внедрения долгосрочного механизма планирования расходов социальной сферы, формирования показателей обеспечения социальных услуг исходя из расчета необходимых объемов данных услуг на одного жителя. На данном этапе экономических преобразований важной является оптимизация социальной инфраструктуры соответственно к особенностям и нуждам территориальных общин, принципов subsidiarity, экономической обоснованности. Функционирование финансовой системы должно содействовать оптимизации и направленности финансовых ресурсов на развитие человеческого капитала, что в свою очередь будет содействовать дальнейшему экономическому росту.

Выводы из проведенного исследования. Финансовая система является одним из наиболее весомых институтов обеспечения социально-экономического развития страны. В период экономических трансформационных процессов требуют усиления действенности институциональные механизмы регулирования макроэкономической динамики, обеспечения устойчивости экономического роста, увеличения доли высокотехнологической и наукоемкой экономики в общей структуре, формирования соответствующего баланса между обеспечением приоритетных мероприятий финансово-бюджетной политики и сбалансированностью бюджетной системы. Формирование современной структуры финансовой системы значительной степенью находится под влиянием изменений мировой экономики, которая осуществляет влияние на усовершенствование механизма ее реализации, результативность экономической политики.

Бюджетная система как составная системы государственных финансов и финансовой системы является важным инструментом регулирования социально-экономического развития страны и ее административно-территориальных единиц. Надлежащий уровень обоснованности решений относительно планирования основных показателей функционирования бюджетной

системы, в том числе уровня дефицита бюджета, удельного веса перераспределения валового внутреннего продукта через государственный и местный бюджеты, доли налоговых поступлений в структуре доходной части бюджета, сбалансированности межбюджетных отношений, структуры расходной части бюджета содействует повышению действенности регулирующей функции бюджетного механизма экономического роста.

Государственное регулирование экономики является весомой, динамической составной частью финансового механизма, который направлен на обеспечение сбалансированного развития экономики и социальной сферы. В условиях возобновления экономического роста наблюдается усиление и активизация роли государства в регулировании производственного и финансового сектора экономики, что подтверждается увеличением доли государства в общей структуре валовых капиталовложений, объема государственных заказов, частичной национализации и экономической поддержки деятельности субъектов предпринимательства, значительной долей финансирования научно-исследовательских работ за счет бюджета и государственного сектора экономики.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК:

1. Бюджетний кодекс України. – К. : Юринком, 2013. – 124 с.
2. Вожжов А.П. Теоретичні аспекти формування архітектури фінансового стимулювання економічного зростання / А.П. Вожжов, О.П. Гринько // *Фінанси України*. – 2012. – № 10. – С. 20–34.
3. Гасанов С.С. Формування системи індикаторів фінансової стійкості сектору загального державного управління / С.С. Гасанов, В.П. Кудряшов, Р.Л. Балакін // *Фінанси України*. – 2012. – № 9 – С. 18–37.
4. Даниленко А.І. Теоретико-методологічні засади ідентифікації ризиків і загроз безпеці сектору державних фінансів / А.І. Даниленко, В.В. Зимовець // *Фінанси України*. – 2012. – № 10 – С. 3–20.
5. Єфіменко Т.І. Фінансова наука та економічні реформи: інституціональний контекст / Т.І. Єфіменко // *Фінанси України*. – 2012 – № 8. – С. 5–23.
6. Єщенко П.С. Економічне зростання без розвитку: причини і шляхи інноваційного перетворення економіки / П.С. Єщенко // *Фінанси України*. – 2013. – № 10. – С. 4–21.
7. Про Державний бюджет України на 2015 рік : Закон України. – К. : Юринком, 2015 – 186 с.
8. Запатріна І.В. Бюджетний механізм економічного зростання / І.В. Запатріна. – К. : Інститут соціально-економічних стратегій, 2007. – 528 с.
9. Илларионов А.Н. Размеры государства и экономический рост / А.Н. Илларионов, Н.А. Пивоварова // *Вопросы экономики*. – 2002. – № 9. – С. 18–45.
10. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.М. Кейнс ; пер. с англ. под ред. Л.П. Куранова. – М. : Гемос АРВ, 1999. – 351 с.
11. Смит А. Исследование о природе и при-

чине багатства народів / А. Смит. – М. : Соцэкзитиз, 1962. – 654 с.

12. Статистичний щорічник за 2013 рік. – К. : Держслужба статистики, 2014. – 734 с.

13. Циганов С.А. Еволюція концептуальних підходів щодо ролі витрат бюджету в розвиток економіки / С.А. Циганов, Т.В. Табанова // Фінанси України. – 2013 – С. 89–100.

ВИЗНАЧЕННЯ СЦЕНАРІЇВ ФОРМУВАННЯ СИНТЕЗОВАНОГО КАПІТАЛУ ПІД ВПЛИВОМ ЧИННИКІВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

SCENARIO DEFINITION OF FORMATION SYNTHESIZED CAPITAL UNDER THE INFLUENCE OF ENVIRONMENTAL FACTORS

Стаття присвячена узагальненню підходів до визначення груп чинників, які формують синтезований капітал, на основі їх аналізу за інтелектуальним, соціальним та людським капіталами. Модель визначення впливу груп чинників на синтезований капітал побудована за принципами когнітивного моделювання. Запропоновані сценарії впливу на формування синтезованого капіталу.

Ключові слова: синтезований капітал, когнітивна модель, сценарне моделювання.

Стаття посвящена обобщению подходов к определению групп факторов, которые формируют синтезированный капитал, на основе их анализа по интеллектуальному, социальному и человеческому капиталу. Модель определения влияния групп факторов на синтезированный капитал

построена на принципах когнитивного моделирования. Предложены сценарии влияния на формирование синтезированного капитала.

Ключевые слова: синтезированный капитал, когнитивная модель, сценарное моделирование.

The article is devoted to a generalized approach to the definition of groups of factors that form the synthesized capital, based on the analysis of the intellectual, social and human capitals. Model of determination of impacting factors' groups on the synthesized capital is based on the principles of cognitive modeling. There are scenarios influences that are proposed on the formation of the synthesized capital.

Key words: synthesized capital, cognitive model, scenario modeling.

УДК 338.1

Власенко Т.А.

доцент кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми. Формування синтезованого капіталу в сучасних умовах високотемпісного зовнішнього середовища здійснюється під впливом великої сукупності чинників. Для прогнозування тенденцій його формування важливо враховувати особливості впливу цих чинників для розробки найефективніших сценаріїв, які можуть бути змодельовані за допомогою сучасних методів імітаційного моделювання, що і обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями синтезованого капіталу на наш час займаються такі науковці: О. Амосов [1], М. Барка Зин, Н. Гавкалова [2], Т. Кайнова [3], Т. Камінська [4] та ін. Незважаючи на окремі розробки, теорія синтезованого капіталу знаходиться на стадії формування і потребує глибинного подальшого дослідження.

Постановка завдання. Враховуючи, що синтезований капітал є поєднанням інтелектуального, людського та соціального капіталів, сукупність чинників впливу на нього є об'єднанням всіх сукупностей чинників, що впливають на кожний з цих капіталів. Таким чином, метою дослідження є оцінка впливу чинників різного рівня на формування синтезованого капіталу.

Для досягнення поставленої мети було вирішено такі **завдання**:

- узагальнено чинники впливу на синтезований капітал;
- побудовано модель, яка відображає характер впливу зазначених чинників;
- розроблено сценарії формування синтезованого капіталу.

Вклад основного матеріалу дослідження. Аналіз значної сукупності досліджень з визначення чинників, які впливають на інтелектуальний, людський та соціальний капітал дозволив узагальнити та структурувати їх за рівнями та групами. Для оцінки впливу окремих факторів на рівень формування та ефективного використання синтезованого капіталу необхідно здійснити відповідний аналіз. Враховуючи велику складність досліджуваного об'єкту найбільш доцільним варто визнати експертні методи аналізу. Дослідження у сфері системного аналізу присвячені питанням моделювання складних систем, до яких можна віднести і соціально-економічну систему держави, регіону та підприємства. Серед методів моделювання складних систем виділяють дві групи: методи активізації інтуїції і досвіду фахівців і методи формалізованого представлення систем.

До першої відносять такі методи як «мозкова атака», експертних оцінок, «дельфі», сценаріїв, морфологічний аналіз, дерево цілей і т. ін.

Другу групу представляють аналітичні, статистичні, семіотичні, логічні, лінгвістичні, графічні методи і т. ін. [5]. Враховуючи зазначені вище обмеження щодо кількісної характеристики зазначених факторів, які впливають на формування та використання синтезованого капіталу, доцільно для вирішення поставленого завдання застосувати пограничні методи між активізацією інтуїції і досвіду і формалізованим підходом. Одним з таких перехідних методів поступової формалізації задач прийняття рішень є когнітивне моделювання [5].

Дослідженнями когнітивного моделювання та його експлікації у менеджменті займалися: З. Авдеева, Т. Вандышева, Г. Горелова, С. Коврига, Я. Коровин, Д. Макарєнко, В. Макарєнко, Е. Мельник, Ю. Плотинский, С. Солохин, В. Хаустова, В. Зинченко та ін. Алгоритм побудови когнітивної карти та сценарного моделювання на його сонові детально розглянуто в роботах цих дослідників [5-7].

Алгоритм реалізації когнітивного підходу можна відобразити таким чином [8]: дослідження проблеми і визначення мети і завдань дослідження; побудова когнітивної карти; побудова когнітивної моделі і перевірка її адекватності; аналіз розповсюдження збуджень (імпульсів) на графі; вирішення завдань складності, чуттєвості і стабільності систем. Побудова когнітивної карти базується на визначенні знаковоорієнтованого графу (орграф).

$$\Phi_n \ll \langle V, E \rangle, X, F, \theta \gg, \quad (1)$$

Вираз $\Phi_n \ll \langle V, E \rangle, X, F, \theta \gg$ – це кортеж, в якому:

$$G = \langle V, E \rangle, \quad V = \{V_i \mid V_i \in V, i=1, 2, \dots, k\};$$

$$E = \{e_j \mid e_j \in E, j = 1, 2, \dots, k\};$$

G – знаковоорієнтований граф (когнітивна карта), в якому: V – безліч вершин;

вершини («концепти») $V_i \in V, i = 1, 2, \dots, k \in$ елементами досліджуваної системи;

E – множина дуг, дуги $e_{ij} \in E, i, j = 1, 2, \dots, N$ відображають взаємозв'язок між вершинами V_i і V_j ;

$X: V \rightarrow \theta, X$ – множина параметрів вершин;

$$X = \{x_i \mid x_i \in X, i=1, 2, \dots, k\};$$

$x^{(g)}_i = \{x^{(g)}_i\}, g = 1, 2, \dots, l. x^{(g)}_i$ – g -параметр вершини V_i , якщо $g = 1$;

то $x^{(g)}_i = x_i; \theta$ – простір параметрів вершин.

Вплив V_i на V_j у досліджуваній ситуації може бути позитивним, негативним або відсутнім – окремі фактори можуть позитивно чи негативно впливати на складові синтезованого капіталу (людський, інтелектуальний та соціальний капітали), або не мати з ними жодного зв'язку, що в математичному виразі можна записати у вигляді формули:

$$A_G = [a_{ij}]_{k \times k}, a_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{якщо при зростанні } V_i \text{ зростає } V_j \\ -1, & \text{якщо при зростанні } V_i \text{ зменшується } V_j \\ 0, & \text{у разі відсутності зв'язку} \end{cases}$$

Для побудови когнітивної карти перед визначенням знаковоорієнтованого графу необхідно

детермінувати вершини (концепти), які безпосередньо досліджуються в рамках моделі, які надано в табл. 1. Послідовність концептів відповідає рівню системи синтезованого капіталу: першими доцільно розмістити фактори макросередовища, які впливають і на мезорівень і на рівень підприємства. Наступними мають йти фактори мезорівня, а останніми – фактори мікрорівня.

Характер впливу концептів-факторів на результуючі концепти надано у вигляді матриці. Оцінки проводилися експертами з регіонального розвитку. Значення в матриці відповідають умовам взаємодії концептів за формулою (3).

Фактично дана матриця відображає вплив обраних факторів на складові синтезованого капіталу у статичному вигляді. Більш корисним в рамках дослідження є визначення динамічного впливу. Основною перевагою когнітивного підходу є можливість розробки сценаріїв, під яким розуміється визначення рівня впливу обраної сукупності факторів впливу зовнішнього середовища на складові синтезованого капіталу. Розробка сценаріїв здійснюється на основі аналізу процесів збудження по графу, тобто перехід системи із стану $t-1$ в $t, t+1, \dots$ за правилом зміни параметрів у вершинах графу в момент часу t_n+1 , якщо в момент часу t_n в концепти надходять імпульси P . У формалізованому вигляді цей процес можна описати як:

$$x_i(t_{n+1}) = x_i(t_n) + \sum_{V_j: e_{ij} \in E}^{k-1} f(x_i, x_j, e_{ij}) P_j(t_n) + Q_i(t_{n+1}), \quad (3)$$

де $Q_i(t_{n+1})$ – імпульс у концепти знаковоорієнтованого графу у відповідні періоди часу при відомих початкових значеннях X_0 і початковому векторі збудження P_0 .

З метою дослідження характеру складових синтезованого капіталу в залежності від динаміки факторів впливу різного рівня проілюструємо результати сценарного моделювання. Оцінимо вплив чинників макrorівня, мезорівня і мікрорівня за групами. Наприклад, в математичному виразі імпульс впливу соціально-економічних чинників макросередовища описується як матриця-вектор (4):

$$Q_1 = (1, 1, 1, 1, 0) \quad (4)$$

Таким же чином формуються всі інші матриці-вектори за іншими групами факторів. Результати тактового моделювання розраховуються на основі перемноження матриці суміжності знаковоорієнтованого графу у відповідній ступені на імпульси.

Так на рис. 1 надано результати моделювання впливу окремих груп чинників різних рівнів. Як видно з рис. 1 найбільший вплив на формування синтезованого капіталу на макrorівні мають культурно-освітні чинники, що обумовлено значною вагомістю інтелектуального капіталу у синтезованому та направленістю соціального на його розповсюдження та поширення. Значний вплив

Концепти факторів впливу на формування та ефективне використання синтезованого капіталу

Групи	Фактори	Позначення
Макрорівень		
соціально-економічні	підвищення рівня соціального захисту	V ₁
	реформування системи охорони здоров'я	V ₂
	зниження податкового навантаження на підприємства	V ₃
	лібералізація економічної діяльності	V ₄
науково-інноваційні	державна підтримка венчурного бізнесу	V ₅
	мотивація банків і страхових компаній до інвестування у процес створення інноваційної інфраструктури	V ₆
культурно-освітні	підвищення рівня загальної освіти та професійної підготовки населення	V ₇
	відтворення наукових шкіл і інтелектуальної наукової еліти	V ₈
	впровадження неперервної освіти	V ₉
правові	регулювання прав людини та людського розвитку	V ₁₀
	регулювання міграційних процесів	V ₁₁
	подолання бідності та майнового розшарування	V ₁₂
	захист інтелектуальної власності	V ₁₃
екологічні	регулювання інноваційного розвитку	V ₁₄
	загальний стан навколишнього природного середовища	V ₁₅
політико-інституційні	рекреаційні ресурси	V ₁₆
	соціально-політична стабільність	V ₁₇
	підвищення рівня демократизації суспільства	V ₁₈
	захист прав і свобод людини	V ₁₉
	участь громадських організацій у формуванні політики розвитку	V ₂₀
	плани і програми структурної перебудови для стимулювання виробництва наукомісткої продукції	V ₂₁
Мезорівень		
соціальні	покращення медичного обслуговування	V ₂₂
	підвищення якості продуктів харчування	V ₂₃
	покращення житлових умов	V ₂₄
	продовження тривалості життя населення	V ₂₅
	розширення системи закладів культури регіону	V ₂₆
економічні	збільшення рівня інфляції	V ₂₇
	збільшення номінальних та реальних доходів населення	V ₂₈
	підвищення рівня інноваційної активності господарських структур	V ₂₉
	вдосконалення кредитно-фінансового механізму	V ₃₀
демографічні	збільшення чисельності економічно активного населення	V ₃₁
	підвищення міграційної мобільності населення	V ₃₂
	розподіл зайнятого населення в наукоємні та інноваційні галузі	V ₃₃
	збільшення чисельності зайнятого населення	V ₃₄
екологічні	якість питної води та продуктів харчування	V ₃₅
	природно-кліматичні умови	V ₃₆
Мікрорівень		
соціально-економічні	розширення соціальної інфраструктури підприємства	V ₃₇
	реалізація професійної підготовки, підвищення кваліфікації	V ₃₈
	вдосконалення системи стимулювання праці	V ₃₉
	покращення стану соціально-психологічної атмосфери у колективі	V ₄₀
технічні та науково-інноваційні	підвищення рівня техніко-економічного розвитку	V ₄₁
	розширення інформаційних мереж та комунікацій	V ₄₂
	збільшення інформаційної доступності основних ресурсів	V ₄₃
	впровадження новітніх технологій у виробництво та розробку інтелектуальних продуктів і послуг	V ₄₄
екологічні	санітарно-гігієнічні умови праці	V ₄₅
Результуючий концепт		
	Синтезований капітал	V ₄₆

також мають політико-інституційні чинники. Натомість соціально-економічні та науково-інноваційні мають значно менший вплив.

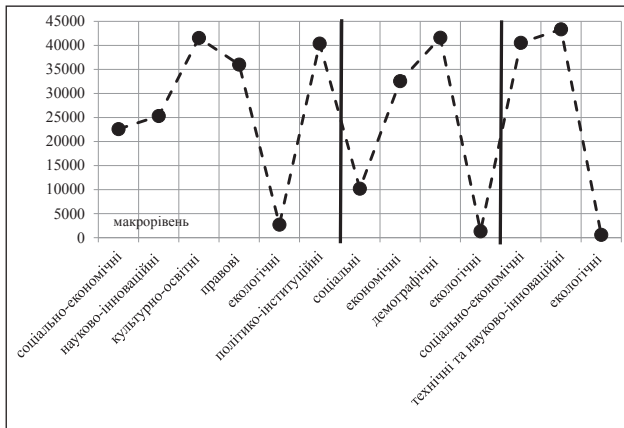

Рис. 1. Вплив обраних груп чинників різних рівнів на синтезований капітал

Значно більший вплив мають економічні чинники на мезорівні, які між тим значно поступаються демографічним. А соціальні чинники на цьому ж рівні мають досить низьке значення. Мікрорівень характеризується значним впливом соціально-економічних і технічних та науково-інноваційних чинників. Найменший вплив мають екологічні чинники на всіх рівнях, що свідчить про їх несуттєвість відповідно до складових синтезованого капіталу.

Цілоком зрозуміло, що розглянуті вище чинники впливають на формування синтезованого капіталу не безпосередньо групами, а комплексно, взаємодіючи один з одним. Саме тому доцільно розглянути окремі сценарії, які об'єднують дію різних чинників та визначити міру їх впливу на синтезований капітал. Для отримання найбільшого позитивного ефекту формування синтезованого капіталу в сценарії варто включити чинники, які отримали найбільший вплив в рамках груп. Макро- і мезорівень знаходяться у під впливом державного регулювання, саме тому сценарії варто розробляти поєднуючи чинники цих рівнів. Натомість формування синтезованого капіталу на макрорівні залежить виключно від підприємств, які виступа-

ють первинними джерелом їх накопичення. Отже всі сценарії варто розподілити на дві значні групи: макро- і мікрорівня. Сценарії та склад їх концептів надані в табл. 2.

Результати тактового моделювання надані на рис. 2.

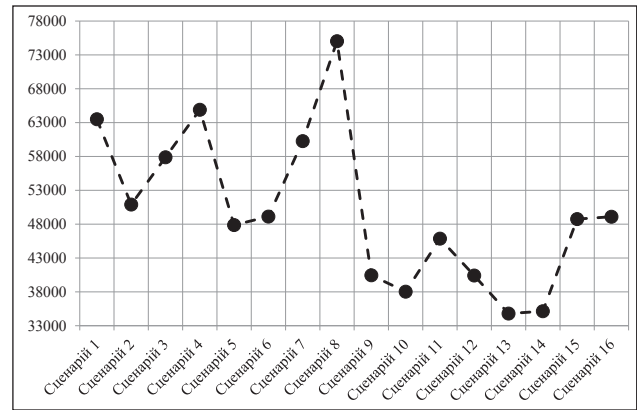

Рис. 2. Результати тактового моделювання за обраними сценаріями

Як видно з рис. 2 найбільший вплив на формування синтезованого капіталу має на макрорівні Сценарій 8 (підвищення рівня загальної освіти та професійної підготовки населення, впровадження неперервної освіти, участь громадських організацій у формуванні політики розвитку, плани і програми структурної перебудови для стимулювання виробництва наукомісткої продукції, розподіл зайнятого населення в наукоємні та інноваційні галузі, збільшення чисельності зайнятого населення), а на мікрорівні – Сценарій 16 (розширення соціальної інфраструктури підприємства, реалізація професійної підготовки, підвищення кваліфікації, збільшення інформаційної доступності основних ресурсів, впровадження новітніх технологій у виробництво та розробку інтелектуальних продуктів і послуг). В цілому варто зазначити більший вплив чинників макро- та мезосередовища чим тільки мікросередовища.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, проведене сценарне моделювання дозволило визначити пріоритетні напрямки державної політики, які мають сприяти формуванню

Таблиця 2

Склад концептів запропонованих сценаріїв

Сценарії	Склад концептів	Сценарії	Склад концептів
Макрорівень		Мікрорівень	
Сценарій 1	V ₇ , V ₉ , V ₁₈ , V ₂₁ , V ₃₃	Сценарій 9	V ₃₇ , V ₃₉ , V ₄₂ , V ₄₄
Сценарій 2	V ₈ , V ₁₇ , V ₁₉ , V ₂₀ , V ₃₂ , V ₃₄	Сценарій 10	V ₃₇ , V ₃₉ , V ₄₁ , V ₄₃
Сценарій 3	V ₈ , V ₁₈ , V ₂₁ , V ₃₁ , V ₃₃	Сценарій 11	V ₃₈ , V ₄₀ , V ₄₂ , V ₄₄
Сценарій 4	V ₇ , V ₉ , V ₁₉ , V ₂₀ , V ₃₁ , V ₃₃	Сценарій 12	V ₃₈ , V ₄₀ , V ₄₁ , V ₄₃
Сценарій 5	V ₇ , V ₈ , V ₁₇ , V ₃₁ , V ₃₂	Сценарій 13	V ₃₉ , V ₄₀ , V ₄₁ , V ₄₂
Сценарій 6	V ₇ , V ₈ , V ₁₉ , V ₂₀ , V ₃₁ , V ₃₂	Сценарій 14	V ₃₉ , V ₄₀ , V ₄₃ , V ₄₄
Сценарій 7	V ₈ , V ₂₀ , V ₂₁ , V ₃₃ , V ₃₄	Сценарій 15	V ₃₇ , V ₃₈ , V ₄₁ , V ₄₂
Сценарій 8	V ₇ , V ₉ , V ₂₀ , V ₂₁ , V ₃₃ , V ₃₄	Сценарій 16	V ₃₇ , V ₃₈ , V ₄₃ , V ₄₄

синтезованого капіталу, які мають поєднувати культурно-освітні та політико-інституційні чинники макросередовища і соціальні чинники мезосередовища, а політика підприємств повинна зосередитися на розширенні соціальної інфраструктури, професійній підготовці, підвищенні кваліфікації, збільшенні інформаційної доступності основних ресурсів, впровадження новітніх інноваційних технологій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амосов О. Ю. Синтезированный капитал и его капитализация как средство модернизации общества / О. Ю. Амосов, Н. Л. Гавкалова // Становление и развитие теории и практики управления человеческим капиталом и социально-экономическими системами: труды v международной научно-практической конференции, 13–15 декабря 2011 г. / под ред. В. Н. Некрасова. – Ростов н/д: Редакционно-издательский центр ЮРИФ РАНХИГС, 2013. – 280 с. – С. 5–16.
2. Гавкалова Н. Л. Синтезированный капитал и модернизация общества / Н. Л. Гавкалова, М. Барка Зин // Экономика развития. – 2012. – № 2(62). – С. 44–50.
3. Кайнова Т. В. Синтезований капітал як засіб антикризового управління персоналом підприємств Харківського регіону / Т. В. Кайнова, Т. А. Власенко // Управління розвитком : зб. наук. ст. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2011. – № 21(118). – С. 40–43.
4. Камінська Т. Г. Синтезований капітал регіону: інноваційний аспект контролю як функції управління / Т. Г. Камінська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: elibrary.nubip.edu.ua/14039/1/Kaminska16.pdf
5. Солохин С. С. О когнитивном моделировании устойчивого развития социально-экономических систем (на примере туристско-рекреационной системы Юга России) / С. С. Солохин // Искусственный интеллект. – 2009. – № 4. – С. 150–160.
6. Авдеева З. К. Когнитивное моделирование для решения задач управления слабоструктурированными системами (ситуациями) / З. К. Авдеева, С. В. Коврига, Д. И. Макаренко // Управление большими системами: сборник трудов. – 2006. – № 16. – С. 26–39.
7. Хаустова В. Е. Развитие когнитологии как научного направления и использование его при решении социально-экономических задач / В. Е. Хаустова, В. А. Зинченко // Збірник наукових праць «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики». – 2009. – № 2 (7). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.khibs.edu.ua/2\(7\)2009/index.html](http://www.khibs.edu.ua/2(7)2009/index.html).
8. Вандышева Т. М. Когнитивный подход в управлении рисками кредитных организаций / Т. М. Вандышева // Известия. Информ. и гуманитар. технологии в управлении эконом. и соц. системами. – 2010. – № 4. – С. 51–56.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЧИННИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

CONCEPTUAL FRAMEWORK RESEARCH TAX POLICY AS A FACTOR OF SOCIO-ECONOMIC COUNTRY DEVELOPMENT

У статті розглянуто соціально-економічні аспекти регулюючого впливу податкової політики держави. Узагальнено пріоритетні напрями дослідження податкової політики як чинники соціально-економічного розвитку держави. Розглянуто податкову конкуренцію країн світу як один із напрямів дослідження податкової політики. Узагальнено основні рейтингові дослідження податкової політики держави на макrorівні, в результаті чого виявлені позитивні зрушення за рейтингом Paying Taxes Rank та середнім рівнем фіскальних свобод за рейтинговою системою The Heritage Foundation.

Ключові слова: соціально-економічна ефективність, податкова політика, податкова конкуренція, рейтинг, когнітивна модель.

В статье рассмотрены социально-экономические аспекты регулирующего воздействия налоговой политики государства. Обзор приоритетные направления исследования налоговой политики как фактора социально-экономического развития государства. Рассмотрены налоговую конкуренцию стран мира как одно из направлений исследования налоговой политики. Обобщены основные рейтинговые исследования налоговой политики государства на макроуровне, в результате чего выявлены положительные сдвиги по рейтингу Paying Taxes Rank и средним уровнем фискальных свобод по рейтинговой системе The Heritage Foundation.

Ключевые слова: социально-экономическая эффективность, налоговая политика, налоговая конкуренция, рейтинг, когнитивная модель.

In the article the socio-economic aspects of the regulatory impact of tax policy. Noted lack of research results of implementation of tax policy within fiscal parameters, because this approach ignores the socio-economic aspects. Overview research priority areas of tax policy as factors of socio-economic development. One of the areas of tax policy studies considered assessment of its socio-economic effectiveness based on generalized direct and indirect indicators that made it possible to justify the cognitive model of socio-economic efficiency of the tax policy state. When asked to understand the social efficiency level of formation of favorable tax conditions for the duty of each to pay taxes and other obligatory payments; under the economic efficiency of tax policy - the level of formation of the tax environment that encourages growth and capital entities. Tax competition is considered the world as one of the areas of tax policy studies, development of which has led to some positive and negative consequences in the context of capital mobility. Overview main research ratings tax policy at the macro level, resulting in identified improvements rated Paying Taxes Rank and middle-fiscal freedoms rating system The Heritage Foundation.

Key words: socio-economic efficiency, tax policy, tax competition, rating, cognitive model.

УДК 336.221

Покатаєва О.В.

д.е.н., професор
Класичний приватний університет

Давидков С.О.

аспірант
Класичний приватний університет

Вступ. Соціально-економічний розвиток України є об'єктом регуляторного впливу податкової політики держави, чий фіскальний та стимулюючий аспекти балансують залежно від поточного соціально-економічного стану та суспільних потреб, в результаті чого проявляється її регуляторна функція. Дотримання балансу інтересів суспільства, держави та суб'єктів господарювання в сфері оподаткування безпосередньо формує ефективність проведення податкової політики.

Проте, практика реалізації податкової політики демонструє наявність замкненого кола щодо дотримання балансу зазначених інтересів, зокрема: підвищення рівня податкового тиску спричиняє зниження рівня економічного розвитку та одночасне підвищення рівня соціального розвитку за рахунок зростання соціальних видатків, і, навпаки, зниження рівня податкового тиску спричиняє підвищення рівня економічного розвитку та одночасне зниження рівня соціального розвитку [1]. Така залежність наявна завдяки тому, що соціальний розвиток, загалом, базується на механізмах державної підтримки та забезпечення, а не на принципах самоорганізації та саморозвитку, як

це реалізується у країнах ЄС. Доки система соціального розвитку в Україні базується на державній підтримці, податкові регуляторні інструменти будуть малоефективні для збереження балансу інтересів усіх сторін. Саме тому, питання дослідження податкової політики в контексті соціально-економічного розвитку залишаються актуальними.

Питаннями податкової політики присвячено праці таких провідних вчених як: З.С. Варналій, В.А. Ілляшенко, Ю.Б. Іванов, Т.В. Калінеску, І.А. Майбуров, Т.В. Меркулова, О.В. Покатаєва, Л.Л. Тарангул та інші. Проте, нові тенденції та негативний вплив кризових явищ потребує подальшого розвитку напрямів одслідження податкової політики держави.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення провідних напрямів дослідження податкової політики держави як чинника соціально-економічного розвитку.

Результат. Податкова політика, як чинник соціально-економічного розвитку України, виступає метою дослідження як регуляторного інструмента, тому аспекти її функціонування аналізуються в межах податкових параметрів, зокрема: статис-

тичний аналіз та прогнозування обсягів податкових надходжень, оцінювання рівня податкового навантаження, ефективність податкових ставок та відповідність бази оподаткування тощо.

Проте, такий підхід представляє у чистому вигляді результати фіскальної функції та не враховує соціально-економічну складову, тому податкові параметри доцільно розглядати в контексті означеного середовища з метою встановлення причинно-наслідкових зв'язків, використання яких дає змогу встановити найкоротший шлях для реалізації поставленої мети податкової політики.

Здійснили спробу врахування соціально-економічної складової в процесі обґрунтування та реалізації податкової політики у роботі [2]. Дослідниками було обґрунтовано імітаційну модель, що встановлює взаємозв'язок оподаткування та соціально-економічного розвитку держави [2, с. 118], реалізація якої методами системної динаміки дала змогу визначити пріоритетні взаємозв'язки структурних елементів, значення їх у структурі ВВП та формування податкової політики [2, с. 125]. Авторська імітаційна модель заємозв'язку оподаткування та соціально-економічного розвитку держави стала підґрунтям для обґрунтування ряду сценаріїв державного впливу крізь призму механізмів оподаткування на показники соціально-економічного розвитку, ефективність яких обрано критерієм оптимальності.

Отже, дослідження податкової політики повинно здійснювати в контексті аналізу відповідності

результатів реалізації її функцій рівню соціально-економічному становищу держави. В такому випадку, результати функціонування фіскальної функції, а саме рівень податкових надходжень повинен відповідати рівню потреб соціального забезпечення за умов не погіршення тенденцій економічного розвитку країни.

Загалом, реалізація податкової політики досліджується крізь призму категорії ефективності, в результаті чого виявляється рівень її соціальної та економічної складової.

Соціальна ефективність податкової політики характеризується рівнем формуванні сприятливих податкових умов для виконання обов'язку кожного щодо сплати податків та інших обов'язкових платежів. Зазначені сприятливі умови характеризуються таким способом оподаткування, який враховує аспекти «депресивності» територій, сприяє зайнятості та самозайнятості населення, забезпечує доступність соціально-вагомих товарів та послуг на ринку, враховує співвідношення споживання та заощаджень населення тощо.

В соціальній ефективності податкової політики зацікавлені і суспільство, і держава. Саме тому її дослідження проводять в контексті не тільки оцінювання податкових надходжень від фізичних осіб, а, також, враховують рівень соціальних витрат держави, що дає змогу стверджувати про поворотність, або неповоротність характеру сплачених податків. В роботі [4] розглядається поняття соціальної віддачі податків, як показника, що

Таблиця 1

Показники соціально-економічної ефективності податкової політики держави

Найменування показників соціально-економічної ефективності податкової політики держави	Характеристика
Рівень свідомої сплати податків	кількість податних декларацій до кількості зареєстрованих платників податків
Рівень податкового навантаження	відношення сукупності сплачених податків та інших обов'язкових внесків до економічних результатів діяльності суб'єктів господарювання
Рівень фінансової обізнаності населення	частка обізнаного населення у фінансовій сфері до загальної кількості населення
Рівень податкової культури	наявність обов'язку сплати податків у сукупності матеріальних та духовних цінностей суб'єкта господарювання або суспільства в цілому
Рівень податкових преференцій соціально-економічного спрямування	частка витрат на податкові преференції соціально-економічного спрямування у загальному обсязі витрат держави
Рівень витрат на адміністрування податків та інших обов'язкових внесків	частка витрат на адміністрування податків та інших обов'язкових внесків в загальному обсязі витрат суб'єктів господарювання або особи
Заощадження часу на оподаткування	темп росту показника витраченого часу на адміністрування податків та інших обов'язкових платежів
Соціальна віддача податків та інших обов'язкових внесків	відношення соціальних видатків до податкових надходжень за всіма рівнями бюджету держави
Економічна віддача податків та інших обов'язкових внесків	відношення економічних видатків до податкових надходжень за всіма рівнями бюджету держави

Джерело: узагальнено авторами на основі опрацювання джерел [2; 4; 5]

характеризується відношенням сукупності обсягів соціальних видатків держави до показника сукупності обсягів податкових надходжень. В результаті проведеного дослідження автори відзначили, що рівень соціального забезпечення за 2011-2013 роки стрімко зростає та реалізується загалом за рахунок державного бюджету [4].

Тобто, соціальний ефект податкової політики оцінюється у двох напрямках: кризь ефекти від використання системи податкових інструментів регулювання соціального розвитку та кризь відношення рівня сплачених податків до рівня соціальних витрат держави.

В свою чергу, економічна ефективність податкової політики характеризується рівнем формування відповідного податкового середовища, що сприяє залученню та зростанню капіталу суб'єктів господарювання. Тобто, для підвищення рівня ефективності податкової політики держави доцільно сформулювати відповідний податковий простір, податкові елементи якого сприятимуть: підвищенню рівня економічного розвитку суб'єктів господарювання, їх здорової конкуренції, встановленню відповідного відношення попиту та пропозиції на ринку, галузевої структури, інвестиційно-інноваційної активності та зниженню цінових ризиків тощо.

До показників соціальної та економічної ефективності податкової політики віднесемо наступні, табл. 1.

Розглянуті показники соціально-економічної ефективності податкової політики є прямими, але розглядають непрямі показники, що також обумовлюються результатами впливу податкової політики держави, зокрема рівень доходів, зайнятості, споживання та заощаджень населення, рівень іноземних інвестицій, обсяги соціальний товарів та послуг на ринку тощо.

Отже, дослідження прямих та непрямих показників ефективності податкової політики держави дає змогу виявити пріоритетні напрями її коригування або вдосконалення. Зауважимо, що економічний ефект податкової політики також проявляється кризь ефекти від використання системи податкових інструментів регулювання економіч-

ного розвитку та кризь відношення рівня сплачених податків та інших обов'язкових платежів до економічних результатів суб'єктів господарювання.

Авторами було застосовано когнітивне моделювання для підтвердження взаємозв'язку факторів та виявлення оптимального сценарію розвитку. Когнітивна карта є вихідним статичним поданням зв'язків між факторами, існуючими в досліджуваній ситуації.

Модель досліджуваної ситуації будується наступним чином. Для опису якісних значень базисних факторів вибирається набір відповідних лінгвістичних змінних. Вибір градацій за значеннями таких змінних дозволяє дати необхідний ступінь деталізації - «слабо - середньо - сильно». Кожній лінгвістичній змінній відповідає певне число в шкалі [0, 1], що є числовим еквівалентом цієї змінної. Ці числові еквіваленти – є якісними змінними.

На підставі вище зазначеного, сформуємо когнітивну карту соціально-економічної ефективності податкової політики держави, рис. 1.

Цільовою верхівкою когнітивної карти обрано „Соціально-економічна ефективність податкової політики держави”. Для проведення дослідження необхідно встановити причинно-наслідковий зв'язок між усіма факторами для цього побудовано матрицю суміжності A_G (табл. 2), яка являє собою квадратну матрицю, рядки і стовпці якої позначені вершинами графа $G (A_G = [a_{ij}]_{k \times k})$, а на перетині i -го

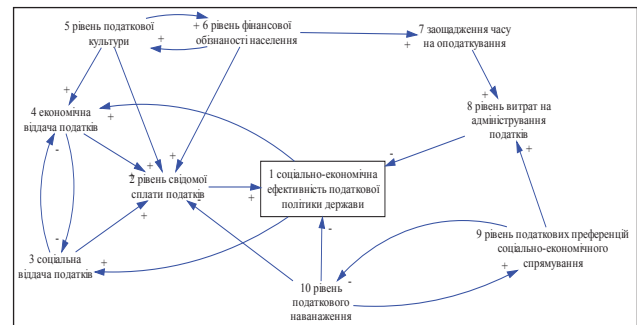

Рис. 1. Когнітивна модель соціально-економічної ефективності податкової політики держави

Джерело: розробка авторів

Таблиця 2

Матриця суміжності

	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	V9	V10
V1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
V2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
V3	0	1	0	-1	0	0	0	0	0	0
V4	0	1	-1	0	0	0	0	0	0	0
V5	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
V6	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0
V7	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
V8	-1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
V9	0	0	0	0	0	0	0	1	0	-1
V10	-1	-1	0	0	0	0	0	0	1	0

рядка і j-го стовпця стоять (або ні) одиниці, якщо існує (немає) відношення між елементами V_i і V_j . Відношення a_{ij} може приймати значення «+1», «0» або «-1».

Наступний етап аналізу когнітивної моделі пов'язаний з дослідженням імпульсних процесів за наступним правилом [5, с. 320]:

$$p(t) = p(0) \cdot \prod A^t, X(t) = X(0) + \sum A^0 + A + A^2 + \dots + A^t, \quad (2)$$

де $p(t)$ - вектор змін значень параметрів вершин орграфа на відповідному такті моделювання;

$p(0)$ – вектор початкових імпульсів у вершини когнітивної моделі;

A – матриця суміжності для відповідного орієнтованого графа;

t – такти моделювання ($t = 0, 1, 2, 3, \dots, k$), що відображають послідовність змін стану системи;

$X(t)$ – значення параметрів вершин на такті моделювання t ;

$X(0)$ – значення параметрів вершин на початковому такті моделювання;

$A(0)$ – одинична матриця.

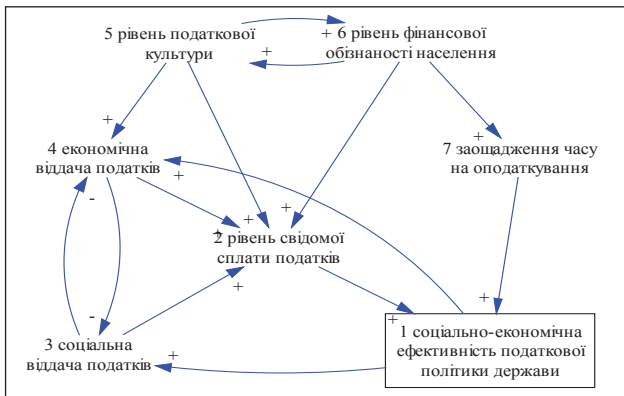
Реалізація запропонованої когнітивної моделі сприяє обґрунтуванню стратегії розвитку соціально спрямованої ефективної податкової політики держави та попередженню виникнення ризиків зменшення податкових надходжень, що дає можливість підвищити рівень ефективності податково-бюджетної системи країни.

Узагальнюючи можливі стратегії соціально-економічної ефективності податкової політики держави ми дістали наступного висновку:

1. Стратегія зростання соціально-економічної ефективності податкової політики на засадах підвищення податкової культури платників податків, рис. 2.

Дана стратегія 1 відповідає наступному шляху в орграфі (Сценарій 1 – рис. 2):

– «рівень податкової культури» $\rightarrow$ «рівень фінансової обізнаності» $\rightarrow$ «рівень свідомої сплати податків» $\rightarrow$ «соціально-економічна ефективність податкової політики»;

Рис. 2. Стратегія зростання соціально-економічної ефективності податкової політики на засадах підвищення податкової культури платників податків

Отже чим вищий рівень податкової культури тим більше буде прагнення платника податків до підвищення рівня фінансових знань щодо усунення можливості несвідомого невиконання податкового обов'язку.

Сценарій 2 буде реалізовуватися за наступним напрямком:

– «рівень податкової культури» $\rightarrow$ «рівень фінансової обізнаності» $\rightarrow$ «заощадження часу на оподаткування» $\rightarrow$ «соціально-економічна ефективність податкової політики»;

Достатньо високий рівень фінансової грамотності у поєднанні з усвідомленням необхідності на значущості належного виконання конституційного обов'язку щодо нарахування та сплати податків сприятиме заощадженню часу на ведення податкового обліку та складання звітності.

Сценарій 3 буде реалізовуватися за наступним чином:

– «рівень податкової культури» $\rightarrow$ «економічна віддача податків» $\rightarrow$ «соціальна віддача податків» $\rightarrow$ «рівень свідомої сплати податків» $\rightarrow$ «соціально-економічна ефективність податкової політики»;

Отже, від рівня податкової культури буде залежати розмір надходжень до бюджетів усіх рівнів. Проте цей фактор цілком відповідає принципу економічності, затвердженому у пп. 4.1.7, п.4.1, ст. 4 ПК України [6] за яким обсяг надходжень від сплати податків та зборів до бюджету повинен перевищувати витрати на їх адміністрування. А за умов виконання цього принципу, держава зможе повноцінно виконувати свої функції з фінансового забезпечення виконання соціально-економічних програм.

Сценарій 4 буде мати наступний вигляд: «рівень податкової культури» $\rightarrow$ «економічна віддача податків» $\rightarrow$ «рівень свідомої сплати податків» $\rightarrow$ «соціально-економічна ефективність податкової політики»;

Сценарій 5 буде реалізовуватися за наступним чином: «рівень податкової культури» $\rightarrow$ «рівень свідомої сплати податків» $\rightarrow$ «соціально-економічна ефективність податкової політики».

2. Стратегія зростання соціально-економічної ефективності податкової політики на засадах підвищення рівня адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів (рис. 3).

Дана Стратегія 2 відповідає наступному шляху в орграфі (Сценарій 1 – рис. 2):

– «заощадження часу на оподаткування» $\rightarrow$ «рівень витрат на адміністрування податків» $\rightarrow$ «соціально-економічна ефективність податкової політики»;

Адміністрування являє собою безперервний цілеспрямований процес, який включає сукупність взаємопов'язаних процедур, функцій, операцій і методів, спрямованих на здійснення моти-

вуючого впливу на платників податків і персонал контролюючих органів, які здійснюють роботу щодо адміністрування податків. Організація адміністрування податків – є комплексною діяльністю, направленою на створення специфічного продукту, який здатний задовольняти потреби суспільства у збиранні податків, що вказує на дворівневий характер функцій адміністрування, з одного боку – необхідно наповнити бюджет, з іншого – не зашкодити господарській діяльності платників податків. Мета адміністрування податків полягає у забезпеченні своєчасного наповнення бюджету держави у необхідному обсязі за рахунок податкових надходжень при мінімальному негативному впливі на економічну діяльність платників податків [7].

Але, як показує практика, індекс витрат на адміністрування податків за останні роки склав: 1,79% – у 2011 р., 1,59% – у 2012 році та 1,43% – у 2013 році. Однак, у високо розвинутих країнах світу цей показник складає: у Франції – 1,06%, Великобританія (0,86%) та Данія (0,59%), що свідчить про доцільність пошуку нових підходів щодо підвищення ефективності функціонування контролюючих органів [8]. Одним із таких кроків може стати «заощадження часу на оподаткування», що може бути реалізовано шляхом спрощення методики ведення податкового обліку, процедури складання та подання звітності. В своє чергу, підвищення рівня витрат на оподаткування, звичайно, може вплинути на зниження соціально-економічної ефективності податкової політики

Сценарій 2 буде реалізовуватися за наступним напрямком:

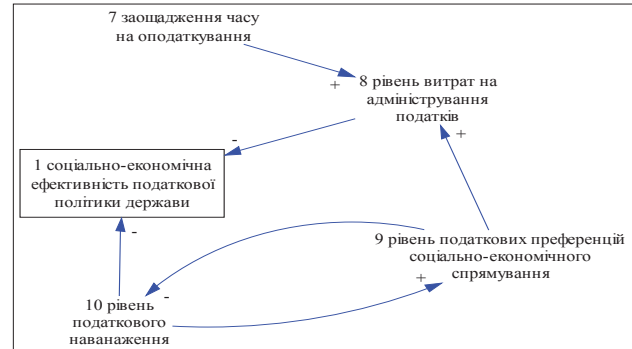
– «рівень податкових преференцій соціально-економічного спрямування» $\rightarrow$ «рівень витрат на адміністрування податків» $\rightarrow$ «соціально-економічна ефективність податкової політики»;

Під податковими преференціями слід розуміти переваги у сфері оподаткування, які надаються конкретним територіям, певним видам діяльності, юридичним або фізичним особам для стимулювання господарської активності, соціального захисту, та з метою легалізації тіньових грошових потоків [3, с. 23]. До податкових преференцій можна віднести: надання податкових кредитів; зниження податкових ставок; надання податкових канікул; пільгові режими оподаткування. У разі надання таких преференцій можуть зрости витрати на адміністрування податків, тому як це буде потребувати додаткового обліку та контролю, що може призвести до зниження соціально-економічної ефективності податкової політики.

Сценарій 3 буде мати наступний вигляд:

– «рівень податкових преференцій соціально-економічного спрямування» $\rightarrow$ «рівень податкового навантаження» $\rightarrow$ «соціально-економічна ефективність податкової політики»

До того ж, надання податкових преференцій може вплинути на зниження рівня податкового навантаження на платників податків, що, в свою чергу, може призвести до зменшення обсягів надходжень до бюджетів усіх рівнів, і, як наслідок, може вплинути на видаткову частину бюджетів, зокрема і соціальну складову.

Рис. 3. Стратегія 2 зростання соціально-економічної ефективності податкової політики на засадах підвищення рівня адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів

З метою досягнення ефективності податкової політики використовують систему податкових регуляторів, а саме: загальна структура податків; рівень податкової віддачі; альтернативні системи та спеціальні режими оподаткування; коригування складу платників податків, податкових ставок та бази оподаткування; податкові преференції, принципи оподаткування. Вміле використання інструментів-податкових регуляторів дає змогу формувати достатній рівень податкових надходжень та гідний рівень соціально-економічного розвитку держави [5].

Загальне уявлення про результативність податкової політики держави формується теорією податкової конкуренції країн світу. Розвиток систем оподаткування країн світу призвів до формування конкурентних переваг для переміщення капіталу з одних країн до інших, з метою не отримання більшої комерційної вигоди, а мінімізації податкових витрат та отримання супутніх переваг податкової лояльності окремих територій, зокрема отримання статусу резидентів. Питання особливостей появи та розвитку податкової конкуренції країн світу, її впливу на реформування податкових систем розкриті в роботі [9].

В контексті даного аспекту заслуговує на увагу оптимізаційна модель податкової конкуренції в умовах мобільності капіталу [9, с. 83-92], реалізація якої за різних конкурентних умов дала змогу виявити залежність між технологічним рівнем країни, її розмірами (кількість населення) та податковими надходженнями у бюджет.

Також було доведено, що для високотехнологічних країн рівень конкурентних переваг зберігається і тому податкове регулювання шляхом підвищення податкових ставок немає сенсу [9, с. 92].

У країн з низьким технологічним рівнем конкурентні переваги в оподаткуванні цілком залежать від їх кількості населення, при політиці зниження рівня податкових ставок найгірший вплив здійснюється на країну-конкурент із меншою кількістю населення [9, с. 92].

В результаті розвитку податкової конкуренції, як чесної, так і ні, обґрунтовано світові рейтингові системи в сфері оподаткування, зокрема: рейтинг фіскальних свобод (The Heritage Foundation) та рейтинг країн світу з розвинутою ринковою економікою за податковими умовами (Paying Taxes Rank).

Так, за даними The Heritage Foundation Україна загалом за рівнем економічних свобод посідає у 2015 році 46,9 місце, зокрема: за рейтингом фіскальних свобод отримала 78,7 балів із 100 можливих. Також відзначено, дохідне оподаткування в Україні знаходиться на рівні 17%, максимальна корпоративна ставка податку – 18%. Загальний податковий тиск відзначено на рівні 38,9% від ВВП країни, а державні видатки – 49% від ВВП країни на фоні державного боргу, що сягає 41% від вітчизняного виробництва.

За даними Paying Taxes Rank Україна у 2015 році займає 108 місце із 189 можливих місць, що відповідає загальній податковій ставці на прибуток на рівні 52,9%, загальним витратам часу на оподаткування на рівні 350 годин та кількості платежів, що дорівнює 5. До того ж:

- загальна податкова ставка з оплати праці дорівнює 43,1%, прибуткова податкова ставка – 9,7%;
- 150 годин на рік витрачено на адміністрування податків на споживання, 100 годин на рік – на податки з оплати праці, 100 годин – на корпоративний податок на прибуток;
- здійснено 1 платіж на сплату прибуткового податку, 1 платіж - на податок з оплати праці та 3 платежі – на інші податки.

В сучасній науковій літературі податкову політику досліджують в контексті її типів та представляють як компроміс між фіскальною та ліберальною її складовими, тобто певним середнім показником, рис. 4.

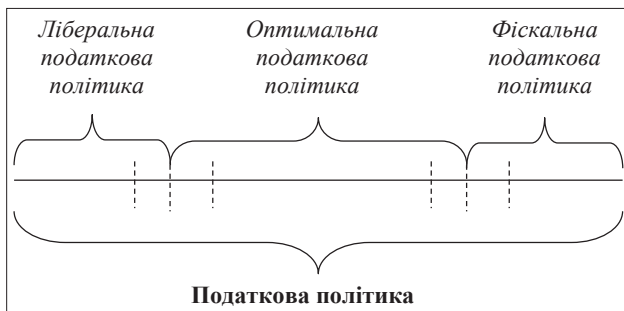

Рис. 4. Розмежування податкової політики за її типами

Джерело: узагальнено авторами на основі опрацювання джерел [2; 5]

Але, відсутність жорстких бокових меж оптимальності податкової політики ускладнює її формалізацію та подальше визначення та досягнення. Досвід реалізації податкової політики зазвичай демонструє комплексне використання податкових регуляторів як фіскального, так і ліберального типу, що, само по собі, є форматом пошуку певного компромісу між суб'єктами оподаткування, і, тим самим, формуванням оптимального сценарію податкової політики.

Саме тому, оптимальний сценарій податкової політики не може виступати середнім показником між фіскальним та ліберальним сценаріями, а є їх певним форматом встановлення відповідності податкових параметрів соціально-економічним вимогам. Даний сценарій реалізовано у певний період часу із відповідним рівнем соціального та економічного розвитку, в результаті чого його приймають як базовий, тобто оптимальний.

Інакше кажучи, формується база знань щодо досвіду реалізації податкової політики, що дає змогу використовувати певні її сформовані образи (шаблони) або еталони як основу для прийняття поточної податкової політики, або її коригування. Наприклад, зарубіжний досвід, який досить часто використовують в сфері оподаткування, є певним образом реалізації податкової політики, який визначається експертним шляхом як оптимальний. Інші сценарії реалізації податкової політики порівнюють із його параметрами з метою прогнозування ефективності. З іншої точки зору, оптимальний сценарій може бути відзначений саме таким у випадку абсолютної відповідності його параметрів поставленій меті реалізації податкової політики.

В цілому, зміщення акцентів використовуваних податкових регуляторів формує тришаровий простір податкової політики у вигляді різних сценаріїв її реалізації: ліберальний, оптимальний, фіскальний, рис. 5.

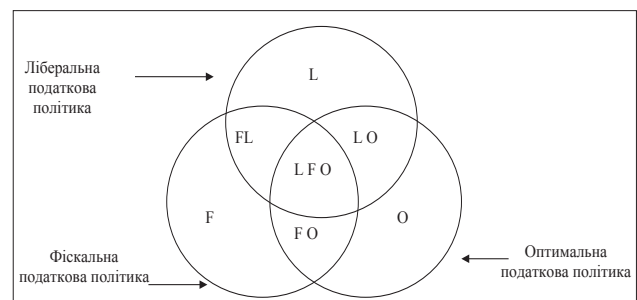

Рис. 5. Сценарії реалізації тришарового простору податкової політики держави

Джерело: обґрунтовано авторами

Отже, оптимальність податкової політики є величиною змінною та динамічною, межами якої виступають фіскальна потреба та рівень ліберальності в сфері оподаткування в умовах певного рівня соціально-економічного розвитку держави у період t.

Висновки. У підсумку зазначимо, що дослідження податкової політики як чинника соціально-економічного розвитку здійснюються на різних його рівнях та площинах виміру. До основних напрямів дослідження результатів податкової політики віднесено:

- соціально-економічна ефективність;
- рівень податкової конкуренції та податкові конкурентні переваги;
- рівень у міжнародних рейтингових системах.

Зазначені напрями дослідження в результаті формують загальне уявлення про результативність податкової політики держави на мікро-, на макро-рівні та в контексті світового податкового простору. Обґрунтовано когнітивну модель соціально-економічної ефективності податкової політики держави на основі встановлення причинно-наслідкових зв'язків визначених прямих показників.

Охарактеризовано причинно-наслідкові зв'язки формування рівня соціально-економічної ефективності держави, серед яких виокремлено позитивний вплив та негативний вплив визначених показників. Так, встановлено, що на соціально-економічну ефективність податкової політики держави позитивно впливають: підвищення рівня заощадження часу на оподаткування та рівня свіdomої сплати податків, а негативно: підвищення рівня податкового навантаження та рівня витрат на адміністрування податків. Здійснюючи вплив на зазначені показники соціально-економічної ефективності податкової політики держави формується підґрунтя для підвищення її рівня.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бакурова А.В. Самоорганізація соціально-економічних систем: моделі і методи : монографія / А.В. Бакурова; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 328 с. – укр.
2. Державне регулювання оподаткування в Україні: монографія / за заг. ред. О.М. Тищенка – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2011. – 2011. – 236 с.
3. Крисоватий А.І. Новітня парадигма преференційного оподаткування: монографія / А.І. Крисоватий, Г.В. Василевська. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 260 с.
4. Кучерова Г.Ю. Соціальна віддача податків / Г.Ю. Кучерова, С.В. Черкашина // Держава та регіони. – Запоріжжя: КПУ, 2014. – № . – С. 105-110.
5. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій. Навчальний посібник. / Під редакцією Іванова Ю.Б., Майбурова І.А. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 492 с.
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
7. Савчук В.А. Теоретичні засади організації адміністрування податків / В.А. Савчук // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2013. – №3 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1852>
8. Самусевич Я.В. Концептуальні засади системи адміністрування податків в Україні / Я.В. Самусевич // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13572/4/Statyya.doc>. – Текст з екрану.
9. Економіка налогових реформ: монографія / Под ред. И.А. Майбурова, Ю.Б. Иванова, Л.Л. Тарангул. – К.: Алерта, 2013. – 432 с.

КОНЦЕПЦІЯ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

REGULATORY APPROACH BANKING MARKET UKRAINE

У статті розглянуто питання регулювання ринку банківських послуг за допомогою економічних інструментів. Автором запропоновано концепцію регулювання ринку банківських послуг, яка представлена у вигляді поетапної процедури, та дозволяє не тільки оцінити ефективність складових механізму регулювання ринку банківських послуг, але й чітко ідентифікувати тип дії інструментів податкової політики країни на ринок банківських послуг.

Ключові слова: ринок банківських послуг, податкова політика, інструменти регулювання, механізм, оподаткування, ефективність, концепція.

В статье рассмотрены вопросы регулирования рынка банковских услуг с помощью экономических инструментов. Автором предложена концепция регулирования рынка банковских услуг, которая представлена в виде поэтапной процедуры, которая позволяет не только оценить

эффективность составляющих механизма регулирования рынка банковских услуг, но и четко идентифицировать тип действия инструментов налоговой политики страны на рынок банковских услуг.

Ключевые слова: рынок банковских услуг, налоговая политика, инструменты регулирования, механизм, налогообложения, эффективность, концепция.

The article deals with the regulation of the banking market through economic instruments. The author proposed the concept of regulation of the banking market, which is presented as a staged procedure and allows not only to evaluate the effectiveness of the components of the mechanism of regulation of the banking market, but also clearly identify the type of the instrument of tax policy for the country's banking market.

Key words: banking market, tax policy, regulatory instruments, machinery, tax efficiency concept.

УДК 336.71

Давидкова Н.М.

аспірант

Класичний приватний університет

Актуальність теми дослідження. Важливість державного регулювання ринку банківських послуг, перш за все, обумовлена необхідністю забезпечення єдності ринку, нагляду за функціонуванням фінансових установ і захисту прав споживачів банківських послуг. Однак незважаючи на присутність в процесі регулювання ринку банківських послуг одного регулюючого суб'єкту, регуляторні механізми впливу на ринок банківських послуг за умов трансформації світової економіки є складними та включають інструменти податкової політики. Особливо за умов, коли держава постає перед складним завданням пошуку оптимального варіанту забезпечення безпеки і стабільності з одного боку, та необхідністю економічного зростання і ринкової ефективності – з іншого, постає важливе питання пошуку найбільш ефективного інструменту регулювання ринку банківських послуг, який буде стимулювати розвиток ринку банківських послуг та забезпечувати позитивний ефект для економічної системи в цілому.

Постановка задачі. Питання щодо механізму державного регулювання ринку банківських послуг широко висвітлено в українській та закордонній літературі. Зокрема, проблеми вдосконалення механізмів державного регулювання в банківській діяльності розглянуто в роботах таких зарубіжних вчених, як Ф. Мішкін, Дж. Сінкі, В. Усоскін, М. Ямпольський та ін. Також значне місце в розробці цієї проблематики займають праці відомих українських економістів, до яких належать В. Вдовін, А. Гальчинський, О. Дзюблюк, О. Костюк, А. Мороз, К. Раєвський, В. Стельмахта ін

В свою чергу проблемам впливу оподаткування на ефективність банківської діяльності та ефективного застосування податкового менеджменту в банку присвятили свої праці такі вітчизняні вчені,

як Н. Євченко, Н. Реверчук, І. Сало, О. Сербина, О. Тищенко, В. Орлова, В. Ходєєва, Г. Шунькіна. Незважаючи на велику кількість публікацій, в наукових роботах вищезазначених вчених не приділяється увага забезпечення процесу регулювання ринку банківських послуг за допомогою податкових методів впливу.

Метою даного дослідження є обґрунтування концепції регулювання ринку банківських послуг у вигляді поетапної процедури, враховуючи використання податкових методів впливу в процесі регулювання ринку банківських послуг.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система регулювання ринку банківських послуг була сформована протягом 1991-2002 рр. Зусиллями держави та основних учасників ринку банківських послуг була створена правова база для здійснення діяльності комерційних банків та її регулювання. Чинне українське законодавство встановлює основним регулюючим органом Національний банк України.

Згідно ст. 55 Закону України «Про Національний банк України» головна мета банківського регулювання визначається як безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників та кредиторів [4].

В свою чергу у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» подано більш розширений перелік функцій державного регулювання ринку фінансових послуг, до складу яких, зокрема, входить ринок банківських послуг [3; 5]:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
- захист інтересів споживачів фінансових послуг;

- створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринків фінансових послуг;
  - створення умов для ефективної мобілізації і розміщення фінансових ресурсів учасниками ринків фінансових послуг з урахуванням інтересів суспільства;
  - забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків фінансових послуг та захисту прав їх учасників;
  - додержання учасниками ринків фінансових послуг вимог законодавства;
  - запобігання монополії та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринках фінансових послуг;
  - контроль за прозорістю та відкритістю ринків фінансових послуг;
  - сприяння інтеграції в європейський та світовий ринки фінансових послуг.
- Таким чином, поняття «державне регулювання ринку банківських послуг» як складове поняття

«державного регулювання ринку фінансових послуг» можливо визначити наступним чином: державне регулювання ринку банківських послуг є комплексом заходів щодо регулювання та нагляду за ринками банківських послуг з метою захисту інтересів споживачів та запобігання кризових явищ.

Однак, за своєю сутністю банк як елемент економічної системи є комерційним суб'єктом господарської діяльності, головною метою якого у ринковому середовищі є максимізація отриманого прибутку, а тому на банківські установи - учасники ринку банківських послуг впливають звичайні (неспеціалізовані) закони держави, зокрема податкове законодавство.

Переважає більшість науковців, досліджуючи питання регулювання ринку банківських послуг, взагалі не розглядає можливість застосування податкових інструментів, акцентуючи увагу на грошово-кредитних та пруденційних інструментах регулювання [7; 8].

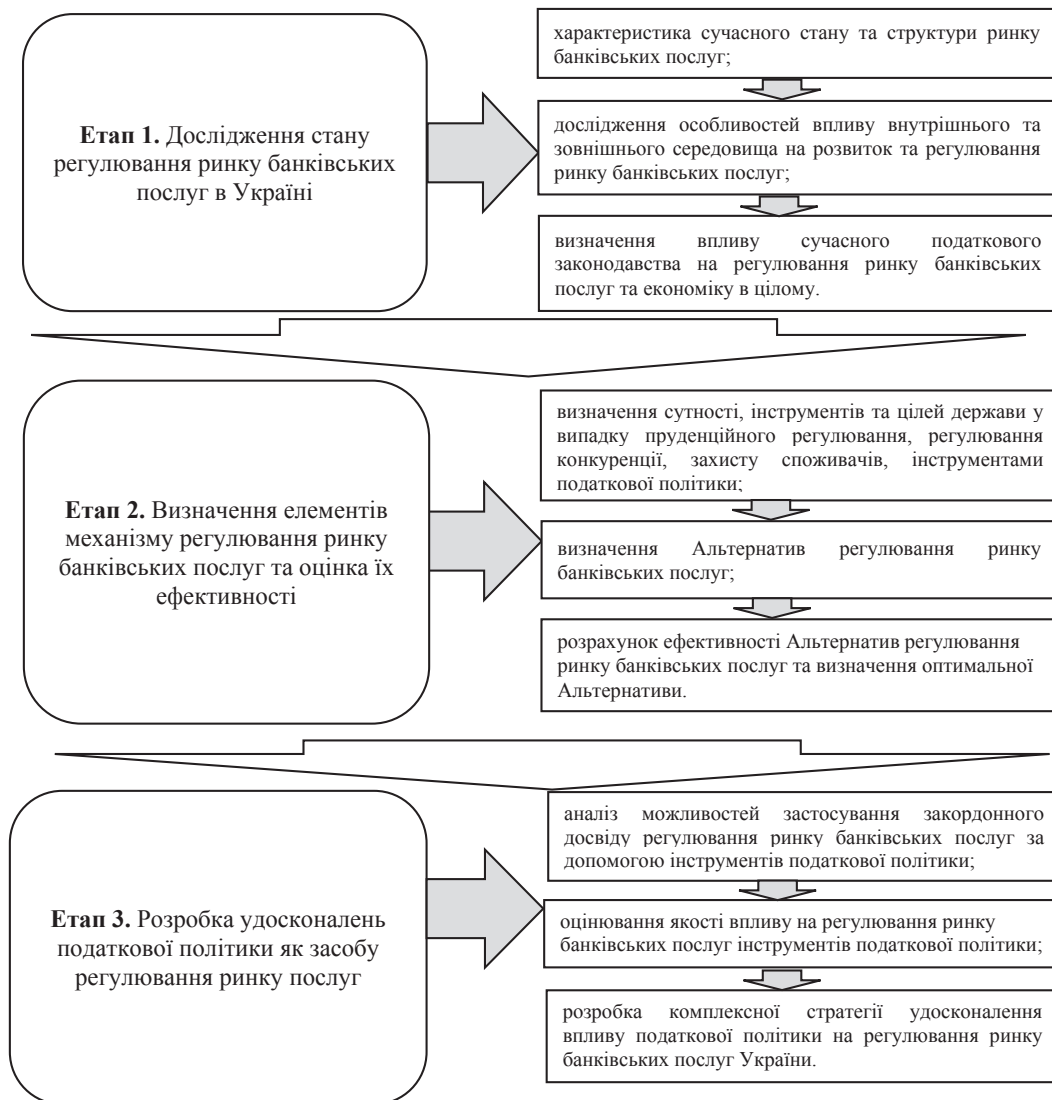

Рис. 1. Концепція регулювання ринку банківських послуг

Джерело: розроблено автором самостійно

Інша група науковців при дослідженні механізмів застосування податкового регулювання до ринку банківських послуг розглядає зазначене питання тільки у макроекономічному аспекті, тобто приймає до уваги заходи, що стосуються банківської системи в цілому [2; 6]. Однак беручи до уваги, що ринок банківських послуг є сукупністю банківських установ такий підхід є помилковим, через те, що об'єктами податкового регулювання можуть виступати також і конкретні банки.

Таким чином, при дослідженні сучасних інструментів регулювання ринку банківських послуг неможливо виключати з розгляду інструменти податкового регулювання, при цьому необхідно брати до уваги, що регулюючий вплив податкових інструментів здійснюється як на макроекономічному рівні, так і рівні окремого суб'єкту ринку банківських послуг.

Окрім цього, необхідно враховувати подвійну роль Національного банку у питанні регулювання ринку банківських послуг інструментами податкового регулювання. З одного боку, забезпечення реалізації фіскальної ролі держави в окремих її аспектах належить до сфери компетенції Національного банку України, однак, з іншого – безпосередньо Національний банк України виступає податковим агентом та платником податків.

Застосування інструментів податкової політики для регулювання ринку банківських послуг не є популярним в українських реаліях. Але, такі фактори як значне погіршення фінансового стану банків протягом останнього року, зменшення податкових надходжень від банківської діяльності до державного бюджету, зниження доходності банківської системи зумовлюють необхідність використання податкових методів у системі регулювання ринку банківських послуг. Поширення застосування інструментів податкової політики для регулювання ринку банківських послуг дозволить визначити обґрунтований і стабільний рівень оподаткування який не завдасть шкоди економіці та сприятиме стабільності ринку банківських послуг.

Запропонована автором концепція регулювання ринку банківських послуг враховує вплив всіх регуляторних механізмів на зазначений ринок, та вирішує завдання пошуку ефективного інструменту регулювання ринку банківських послуг, який буде не тільки забезпечувати безпеку та фінансову стабільність банківської системи, але створювати позитивний ефект для економічної системи в цілому за рахунок використання податкових інструментів регулювання ринку банківських послуг (рис. 1).

На першому етапі Концепції необхідно дослідити стан регулювання ринку банківських послуг в Україні. Так, зокрема, необхідно визначити сучасний стан та структуру, особливості впливу внутрішнього та зовнішнього середовища на розвиток

та регулювання ринку банківських послуг, дослідити вплив сучасного податкового законодавства на регулювання ринку банківських послуг та економіку в цілому. Метою проведення даного етапу є виявлення проблем, можливостей та обмежень, які виникають при регулюванні діяльності суб'єктів ринку банківських послуг.

В процесі реалізації зазначеного етапу, автором було визначено, що окрім традиційних загальних заходів податкової політики, що можуть застосовуватися державою з метою регулювання ринку банківських послуг, існують окремі інструменти державної податкової політики, які здатні впливати виключно на ринок банківських послуг. Також, в умовах глобалізації економічних відносин регулювання та діяльність ринку банківських послуг знаходиться не тільки під постійним контролем держави, а й під впливом та контролем міжнародних структур внаслідок посилення взаємозалежностей національних банківських систем. Як наслідок, значний вплив на регулювання ринку банківських послуг створює не тільки держава, але й різноманітні міжнародні організації, зокрема, комітет з питань платіжних та розрахункових систем (CPSS), група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та інші.

Реалізація другого етапу Концепції направлена на пошук найефективніших методів впливу на розвиток ринку банківських послуг та забезпечення його розвиток саме в тому напрямі, який буде повною мірою відповідати вимогам та можливостям державного розвитку України. Для цього в рамках другого етапу концепції необхідно визначити сутність, інструменти та цілі держави для складових механізму державного регулювання ринку банківських послуг (рис. 2).

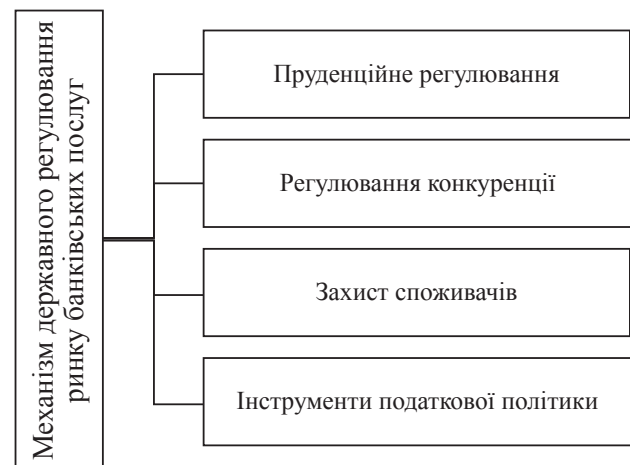

Рис. 2. Складові механізму державного регулювання ринку банківських послуг

Джерело: розроблено автором самостійно

Після цього за допомогою Системи регулювання ринку банківських послуг, яка заснована на методах рефлексивного управління, визнача-

ються Альтернативи регулювання ринку банківських послуг та розраховується їх ефективність. В рамках другого етапу автором було визначено, що найефективнішою Альтернативою є регулювання ринку банківських послуг за допомогою інструментів податкової політики.

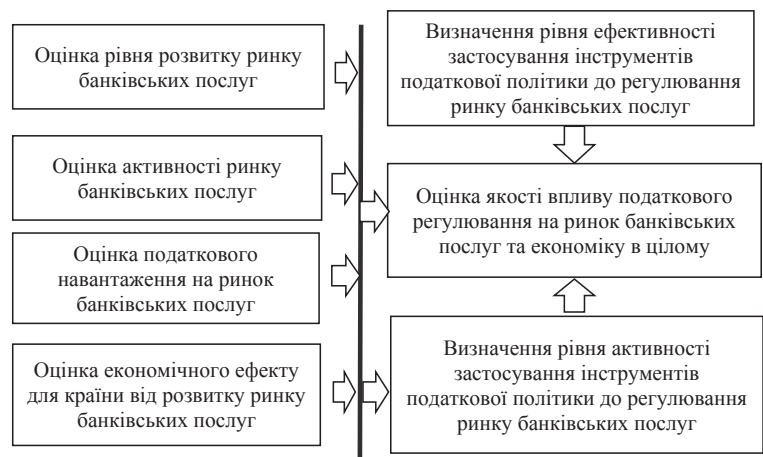
На третьому етапі Концепції регулювання ринку банківських послуг необхідно провести аналіз закордонного досвіду застосування інструментів податкової політики до регулювання ринку банківських послуг та визначити чи можливо їх застосовувати до економічних реалій України.

Наступним кроком на третьому етапі Концепції є оцінювання якості впливу на регулювання ринку банківських послуг інструментів податкової політики. Якість впливу на регулювання є складним поняттям і, як правило, оцінку такої якості можна охарактеризувати лише комплексним інтегральним показником, що складається із множини показників. Для цього було розроблено систему оцінювання якості впливу на розвиток ринку регулювання банківських послуг інструментами податкової політики, яка дозволяє отримати комплексну оцінку якості впливу податкового регулювання на ринок банківських послуг та економіку в цілому (рис. 3).

Система оцінювання якості впливу на розвиток ринку регулювання банківських послуг інструментами податкової політики включає розрахунок часткових та інтегральних показників оцінювання рівня розвитку ринку банківських послуг, активності ринку банківських послуг, податкового навантаження на ринок банківських послуг, економічного ефекту для країни від розвитку рівня банківських послуг. На основі отриманих значень визначаються рівні ефективності та активності застосування інструментів податкової політики до регулювання ринку банківських послуг, в результаті отримуємо оцінку якості впливу податкового регулювання на ринок банківських послуг та економіку в цілому.

Запропонований підхід дозволяє чітко ідентифікувати тип дії інструментів податкової політики країни на ринок банківських послуг, визначити основні напрями коригування діяльності органів податкового управління та обґрунтувати кількісні цільові параметри їх функціонування, що забезпечують стимулювання розвитку ринку.

Останнім кроком, який завершує третій етап Концепції, є розробка комплексної стратегії удосконалення впливу податкової політики на регулювання ринку банківських послуг України, яка буде враховувати отримані оцінки якості впливу інструментів податкової політики країни на розвиток ринку банківських послуг.

Рис. 3. Система оцінювання якості впливу на розвиток ринку регулювання банківських послуг інструментами податкової політики

Джерело: розроблено автором самостійно

Висновки. Ринок банківських послуг є специфічним ринком, державне регулювання такого ринку в сучасних умовах повинно не тільки містити традиційні елементи регламентного регулювання Національним банком України, але й застосовувати високоефективні інструменти податкової політики. Запропонована концепція регулювання ринку банківських послуг дозволяє не тільки оцінити ефективність складових механізму регулювання ринку банківських послуг, але й чітко ідентифікувати тип дії інструментів податкової політики країни на ринок банківських послуг, визначити основні напрями коригування діяльності органів податкового управління та обґрунтувати кількісні цільові параметри їх функціонування, що забезпечують стимулювання розвитку ринку. На основі отриманих результатів в межах концепції запропонованої автором розробляється комплексна стратегія удосконалення впливу податкової політики на регулювання ринку банківських послуг України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гражевська Н. І. Еволюція регуляторних механізмів розвитку ринку банківських послуг в трансформаційній економіці / Н. І. Гражевська, В. І. Трохименко // Вісник ДНУ. Серія Економіка. – 2010. – Вип. 4 (1). – Т. 18. – С. 43-51.
2. Дзюба О. В. Податкове регулювання банківської діяльності в Україні та визначення його пріоритетних функцій / О.В. Дзюба // Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди (Фінанси, грошовий обіг, кредит). – 2011. – №17/1. – С. 78-81.
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]: затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
4. Про Національний банк України : закон Укра-

їни від 20 травня 1999 р. № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29 (23.07.99). – Ст. 238.

5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 року // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 1. – Ст. 1.

6. Реверчук Н. Й. Зарубіжний досвід податкового регулювання банківської діяльності та його застосування в Україні / Н. Й. Реверчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008, вип. 18.5. – С. 221-225.

7. Румянцева Е. В. Соотношение понятий «госу-

дарственное регулирование банковской деятельности» и «банковское регулирование» [Электронный ресурс] / Е. В. Румянцева. – Режим доступа: <http://www.journalnio.com/>

8. Тарасова О. В. Державний механізм регулювання банківської діяльності в період кризи / О. В. Тарасова // Інноваційна економіка. – 2012. – № 8. – С. 251-255.

9. Унінець-Ходаківська В. П. Роль державного регулювання на ринку фінансових послуг / В. П. Унінець-Ходаківська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 6. – С. 238-248.

FINANCIAL AND ECONOMIC ESSENCE AND TRENDS OF CROWDFUNDING IN TODAY'S BUSINESS ENVIRONMENT

КРАУДФАНДИНГ В СУЧАСНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЦІ: ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

The article deals with the financial and economic essence of crowdfunding. It identified the differences from traditional forms of crowdfunding to raise funds to finance the projects. Generalized and systematized on the basis of types of crowdfunding goal developers (authors) projects and reward features of social investors. Attention is paid to the peculiarities and typology of crowdfunding platforms, depending on the order of fundraising. Abstract figures and trends of crowdfunding in today's business environment.

Key words: crowdfunding, technology of financing, social investors, crowdfunding platforms, attracting an investment.

У статті розглянуто фінансово-економічну сутність краудфандингу. Визначено відмінності краудфандингу від традиційних форм залучення коштів для фінансування проектів. Узагальнено та систематизовано види краудфандингу за ознаками мети розробників (авторів) проектів та особливостей винагороди соціальних інвесторів. Придільена увага особливостям та типологізації краудфандингових платформ в

залежності від порядку збору коштів. Досліджені показники та тенденції розвитку краудфандингу в сучасному бізнес-середовищі.
Ключові слова: краудфандинг, технологія фінансування, соціальні інвестори, краудфандингові платформи, залучення інвестицій.

В статті рассмотрено финансово-экономическую сущность краудфандинг. Определены различия краудфандинг от традиционных форм привлечения средств для финансирования проектов. Обобщены и систематизированы виды краудфандинг по признакам цели разработчиков (авторов) проектов и особенностей вознаграждения социальных инвесторов. Уделено внимание особенностям и типологизации краудфандинговых платформ в зависимости от порядка сбора средств. Исследованы показатели и тенденции развития краудфандинг в современной бизнес-среде.
Ключевые слова: краудфандинг, технология финансирования, социальные инвесторы, краудфандинг платформы, привлечения инвестиций.

UDC 336.647.648

Khrushch N.A.

Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of
Finance, Banking and Insurance
Khmelnitsky National University

Prystupa L.A.

PhD, Associate Professor
Department of Finance, Banking
and Insurance
Khmelnitsky National University

Introduction. The specifics of the modern environment is that the development community as well as individual entities, depends on the ability to attract and efficient use of financial resources.

Due to the impact globalization processes and development of information technology, the spread of social networking there are new forms of public finances based not on government guarantees or share capital, and on public participation. Different types of communities appears to understand that the quickest and most effective way to solve the problem of finding resources for their own development – it does not search for the cheapest credit or lobbying the authorities, and self-financing.

Therefore, the question of the relevance become extremely problematic and require further theoretical and applied research.

Analysis of recent research and publications.

The analysis of information sources shows that basic research and developments in this area include foreign experts, Belleflemm P., Veven S., Lambert T., Leigh A., J. Hemer, Shvensbaher A. et al. At national level, some issues highlighted in the works Petrushenko Y.M., Dudkina O.V., Marchenko O.S., Sweden L.M., Fomenko A.A. and most of the information in Internet reviews, articles, interviews and opinions practitioners actual users, investors and recipients of technology financing.

Setting objectives. Given the global experience of successful implementation and the potential for creating sources of investment support local business projects and the use of investment opportunities based crowdfunding, question the understanding of

the financial and economic content, organizing theoretical basis, the study of trends and the impact of the productive application of certain innovative financial services may contribute to laying the foundations of legal regulation, promotion, increase efficiency crowdfunding in Ukraine and changing traditional culture funding without attracting institutional investors. The purpose of the article – the financial and economic research content and crowdfunding trends in today's business environment.

The main material research. Crowdfunding – New technology to raise funds a large number of investors – Internet users related to social networks, to finance various projects. Crowdfunding defined as "funding from the world on a string", "social bank", "collective purse", "popular finance", "People's clubbing."

Crowdfunding – a technology of social financing through the Internet, Form of social investment that they carry persons that are not institutional investors, such as government, business, investment funds, venture capital, business angels and others. The main actors are the social finance people for whom making money in certain projects (production, innovation, cultural etc.) occupation is temporary and additional to the main types of economic activity.

Funding in this case through specialized Internet platform to help create the most complete description of the project or funding requirements. For more informative and motivating potential investors are placed investments in the form of photos, links to videos, documents (business plan, etc.) And notes required amount for financing, the period for which the money involved, the proposed percentage of income. With the social nature of the project, with donations usually indicates that the non-repayable financial assistance. There is a practice of presenting projects in such popular portals social networks, mailing information to potentially interested groups.

Based on the study and systematization of information [1; 2; 3, etc.], To the differences from traditional forms of crowdfunding to raise funds to finance the projects include (Fig. 1):

- Multisubject (mass): funds attracted a huge number of people ("Becker" donor ") that are social investors – subjects of collective funding through crowdfunding Internet platform;

- Microfinance: attracting and implementing social mikro investments because people can invest even small amounts of money to various projects;

- Global finance space: crowdfunding overcomes the inherent

limitation of traditional forms of financing, such as those associated with the location of the investor and innovator, the level of national and international financial markets; As the financial infrastructure that provides cash flows, national regulation of the financial sector, corporate management and others. Crowdfunding creates the conditions for implementing financial capacity of households, regardless of national borders, creates a social space of global project financing, becoming part of the world market;

- Networked arrangement of funding: public funds involved by establishing relationships investors and developers in social networks;

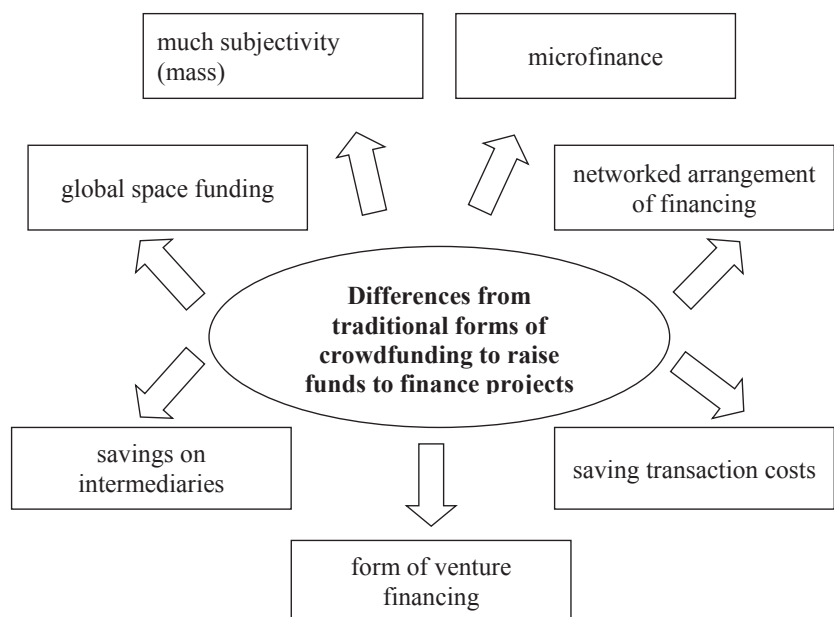
- Savings on intermediaries "reduced the number of hierarchical links through direct connection of people with money to people who need them" [2, p. 231], that a social bank, which accumulates and uses the financial resources of the population;

- Saving transaction costs: project developer and potential investors, crowdfunding using technology to minimize costs compared to the use of other funding mechanisms offered by the financial market;

- A form of venture financing, as minor amounts of social investments, risks crowdfunding is not large. However, along with the presentation of creative projects to copyright kraudfandynhovyh platforms may also happen fraud ("Fake projects").

Depending on the purpose of developers (authors) projects are the following crowdfunding (Fig. 2):

- social crowdfunding: projects aimed at solving specific social problems. However, a non-profit social crowdfunding model is not a charity, because social investors can benefit from or participate in project financing, or usually funds will be returned at the project implementation;

Fig. 1. Differences from traditional forms of crowdfunding to raise funds to finance projects

- Business crowdfunding: entrepreneurial projects with innovation orientation associated with the introduction of innovations for profit;
- innovative crowdfunding, crowdfunding or ideas projects aimed at developing new products, technologies and so on. Innovative crowdfunding is possible not only in industrial or scientific, but also social, cultural and other spheres;
- cultural (creative) crowdfunding: projects aimed at financial support for activities in the field of culture and art;
- political crowdfunding: projects related to the activities of political groups, parties and monitoring the effectiveness of political and legal measures and so on.

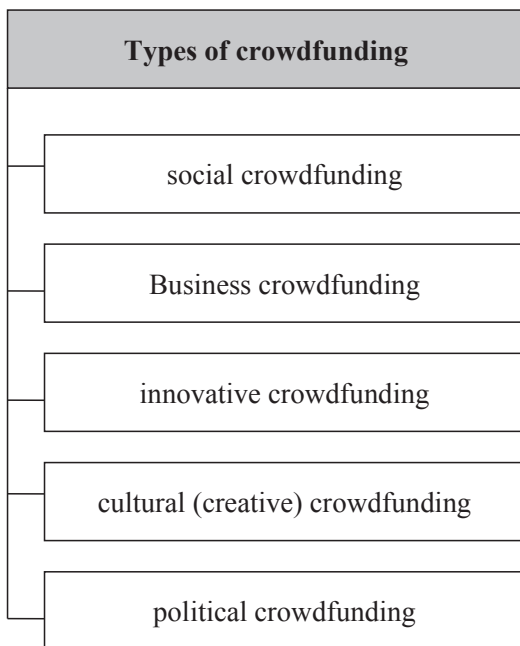

Fig. 2. Types of crowdfunding developers depending on the purpose (s) of projects

Depending on the characteristics of social reward investors crowdfunding can be divided into:

- crowdfunding investors without compensation in this case can only be provided thanks or references to the site, and so on. etc.;
- crowdfunding of non-financial reward to the investor in the form of gift or product from sponsors;
- investment (share) of the crowdfunding investor compensation in the form: the share of profit from the implemented project or a certain number of shares of the newly created company.

But it is necessary to focus on the latter type of crowdfunding. For example, in Ukraine underdevelopment in the legislative framework in this area, it will be considered a criminal offense, as under the current procedure at national level the issue of shares, sale of uncertain individuals online is unacceptable. In the US, occupying the largest share to mobilize financial resources through crowdfunding currently accepted

are only two relevant law (Jobs act) to consolidate and settlement mechanism of investment (share) crowdfunding. But successful experience in Finland, France, Australia, where for many years crowdfunding is permitted, indicates the possibility of attracting significant investment framework for the creation of start-up capital is based on it.

Depending on the model of financing projects exist:

- crowdfunding, donation, reward investors have no direct connection with the income realized from the project;
- crowdfunding lending, is in the form of national (collective) P2P lending and lending ("person-to-person lending"), the borrower communicates not with impersonal mass of people, and the direct lender.

Crowdfandyng ground in this case appear to some extent the guarantor and the entire procedure. Benefits for the creditor are in very possibility of the loan, and the borrower – in lower tariffs and ease of obtaining credit.

Before studying modern trends, it should be noted that even a decade ago crowdfunding as a phenomenon in the world did not exist. Single "national assembly" over the Internet have begun in 2000 to help musical projects. Only in 2008-2009 created crowd-fandyng platform Kickstarter [4] and IndieGoGo [5], known for financing start-ups and local businesses.

Typological created all platforms can be divided into two types depending on the order of fundraising:

- based on conception TRS – Guarantee limit (the principle of "all or nothing"), that is, if the project does not gather useful declared amount, then he does not get anything, and people who previously allocated money on it, they will not be written off from the accounts;
- is another option when returning to small individual investors is problematic, and in meeting even half of the original amount due to the sponsors have the opportunity to get them, minus the platform.

Analysis of the statistics shows that 2014 was a year of real breakthrough in crowdfunding: the market has grown threefold, to 167%, to 16.2 billion. Dollars (whereas in 2013 attracted 6.1 billion. dollars.), described in the report Massolution's 2015 cf – Crowdfunding Industry Report. By European leaders in terms of funds raised on the markets crowdfunding in 2014 by the United Kingdom (6.7 bn. Dollars.), France (3.06 billion. Dollars.), Germany (1.97 bln. Dollars.), Holland (1.01 billion. dollars.), Spain (0.74 billion. dollars.). Most funds were involved in business and entrepreneurship, social initiatives, film and theater, real estate, music and sound. It is expected that in 2015 the industry will grow twice and reach 34.4 billion. Dollars. [6].

The most powerful crowdfunding projects were launched on the platform Kickstarter. In particular, with 98,188 successfully completed projects and 10

million people have become investors in the founding platform, creating intelligent clock Pebble Time supported 78,471 person what was collected over 20.3 million. Dollars. (1 mln. USD. per hour) for the design cooler bag Coolest Cooler attracted 13 mln. USD, and the game console Ouya Becker did not regret 8,590,000. US. [4]. Only in 2014 on the site Kickstarter investors were 3.3 million. People from all over the world.

The largest Ukrainian ideas-projects (startups) and polarized financed via crowdfunding became LaMetric (collected 370 thousand. USD.), Petcube (251 thousand dollars) and flash iBlazr (156 thousand dollars).

Currently, the site Ukrainian project for manufacturing three-dimensional wooden Ugears mechanisms could gather in a relatively short period 258 thousand. Dollars. against the stated 20 thousand. dollars. [4], the authors showed that the existence of demand for these products and the economic feasibility of business expansion.

However, representatives of local projects on Kickstarter bit skladist particular through the withdrawal means and the language barrier. To finance in small quantities or if the project is of local importance is reasonable to use national counterparts kraudfandynhovyh platforms. The first in Ukraine polls collective funding was "Spilnokosht", created in 2012 on a platform of social innovations "Big Idea." During the period of operation there were attracted 5.5 million. UAH. from 14,696 persons successfully implemented 86 projects, the most famous of which is the Public TV, Film Rover, action Make Ukraine clean, picnic Glory Art Frolova [7]. However, only recently began to submit commercial application projects not only create some social capital to society, but also provide an opportunity to generate revenue.

In February 2013 created the second Ukrainian platform Na – Starte, where 90% of the projects were commercial, but only about 11% of which – successful implemented [8]. The greatest public attention won the project Tap4Parking (collected 13.5 thousand. UAH) – service interactive map with parking across Ukraine. With crowdfunding was actually conducted

an advertising campaign of the project, which has become so recognizable and attracted investors.

Conclusions and prospects for further research. In summary, it can be argued that crowdfunding – an innovative financial service, the main idea is based on the cooperation in the form of the collective funding of different kinds of projects to achieve set objectives, implemented through capital formation, which comes in small amounts from a large not previously known number of people on the basis of open competition using Internet technologies.

Crowdfunding can attract like-minded people on the project preferences, ideas, tastes and character. There may be a true test of a new instrument for the project, determining the target audience, learning preferences and wishes of potential customers. Considering all the facts and trends of modern business technologies, crowdfunding in the short term, with appropriate legislative provision rightly converted the Financial experiment successful working tool.

REFERENCES:

1. The answer to the main question crowdfunding [electronic resource]. – Access: <http://habrahabr.ru/post/148106/>.
2. Howe J. Crowdsourcing. Collective intelligence as a tool for business development / Jeff Howe; tr. from English. – Moscow: Alpina Publisher, 2012. – 288 p.
3. Yunus M. Creating a world without poverty. Social Business and the Future of Capitalism / M. Yunus, A. Joly. – Moscow: Alpina Business Books, 2010. – 307 p.
4. The international crowdfunding website "Kickstarter" – [Electronic resource]. – Access: <https://www.kickstarter.com/>.
5. International site crowdfunding "IndieGoGo" – [Electronic resource]. – Access: <https://www.indiegogo.com/>
6. Report Massolution's 2015CF – Crowdfunding Industry Report [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.crowdsourcing.org/editorial/global-crowdfunding-market-to-reach-344b-in-2015-predicts-massolutions-2015cf-industry-report/45376>
7. The Big Idea – Social Innovation Platform [electronic resource]. – Access: <http://biggggidea.com/>
8. Website «na-starte» [Electron resource]. – Access: <http://na-starte.com/>

Наукове видання

ПРИЧОРНОМОРСЬКІ ЕКОНОМІЧНІ СТУДІЇ

Науковий журнал

Випуск 1

Коректура • *О. Скрипченко*

Комп'ютерна верстка • *Н. Ковальчук*

Формат 60x84/8. Гарнітура Arimo.
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 15,22. Ум.-друк. арк. 14,65.
Підписано до друку 23.02.2016. Наклад 150 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.